

6

INTEGRÁLT IRODALOM

DEBRECENI ANIKÓ

2023

DEBRECENI ANIKÓ

INTEGRÁLT IRODALOM

6

ДЕБРЕЦЕНІ ОНІКА

УГОРСЬКА ТА ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРИ

Підручник інтегрованого курсу
для **6** класу закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

DEBRECENI ANIKÓ

INTEGRÁLT IRODALOM

(MAGYAR ÉS VILÁGIRODALOM)

TANKÖNYV

az általános középfokú oktatási intézmények

6. osztálya számára

Львів
Видавництво «Світ»
2023

УДК 821.511.141:821(1/8)(075.3)

Д 26

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 08.03.2023 № 254)

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Підручник розроблено відповідно до модельної навчальної програми
«Інтегрований курс угорської та зарубіжної літератури. 5–9 класи»
для закладів загальної середньої освіти
(укл. Браун Є. Л., Бардош Н. С., Кіраль К. Б., Ковач А. А.,
Гнатик-Рішко М. М.)

Дебрецені О.

Д 26 Угорська та зарубіжна літератури : підруч. інтегр.
курсу для 6 кл. закл. заг. серед. осв. / О. Дебрецені. –
Львів : Світ, 2023. – 296 с. : іл.

ISBN 978-966-914-409-6

УДК 821.511.141:821(1/8)(075.3)

ISBN 978-966-914-409-6

© Дебрецені О.О., 2023
© Видавництво «Світ», оформлення,
2023

BEVEZETŐ

*Öröklött nagy varázs, holtak idézője,
Messze nemzedékek egymáshoz fűzője,
Mert csak a könyv kapcsol múltat a jövőbe,
Ivadék lelkeket egy nemzetté szőve.*

Babits Mihály: Ritmus a könyvről

Kedves hatodikosok!

Igaz szeretettel köszöntelek titeket! Olyan tankönyvet nyújtok át nektek, amely a már megismert, megkedvelt ötödikesre épít. A tartalomjegyzék címei elárulják számotokra, hogy a régmúlttól szinte napjainkig csodálatos művekkel ismerkedhettek meg, amelyek az ismeretszerzésen túl szórakozást, az irodalom gyönyörűségét nyújtják.

A tankönyvben az irodalom fejlődésének fő vonalát követjük nyomon, a hangsúlyt a magyar irodalomra helyezve. Ez természetesen nem értékítéletet jelent, csupán a nemzeti, *az anyanyelvi kultúra fontosságát* kívánom vele érzékeltetni, s erre készítet a tantárgy kis óraszama is. A magyar és világirodalom jeles alakjainak, a gyermekirodalom jelentős alkotásainak megismerésével és sok hasznos irodalomelméleti fogalom elsajátításával értő, érző olvasóvá válhattok.

A tankönyv nyolc nagy fejezetet tartalmaz, melyeken belül az adott témakör bővebb áttekintésével is találkozhattok. Minden fejezethez kérdéseket és feladatokat mellékeltem, amelyek a tananyag elsajátításában a segítségetekre lesznek. A nehezebb feladatokat ** jelöltem. Néhány fontos tudnivaló a szemelvényekről. Mennyiségük néha túl soknak, néha kevésnek tűnik, de alkalmasak ezek a részletek a gyakorlásra, az ismeretek elmélyítésére és a tanultak ellenőrzésére is.

A *Hősök az irodalomban* c. fejezetben Fazekas Mihály *Lúdas Matyi* és Arany János *Toldi* című halhatatlan remekművekkel ismerkedhettek meg, amely során nyomon követhetitek a mihaszna, lusta legényből művelt fiatalemberré váló Matyi és a nagyerejű, parasztfiúként élő Miklós felemelkedésének történetét. Emellett megismerhetitek Arany János művészi ábrázolásának eszközeit, az ízes magyar nyelv szépségeit.

A következő fejezet elbeszéléseinek, ifjúsági regényeinek szereplői különböző korok gyermekei, akikkel olyan dolgok történnek, amelyek meghatározók további sorsuk alakulására is.

Figyelmetekbe ajánlom a fejezetek, illetve a rövid életpályák előtt olvasható mottókat. Ne siklódjatok el fölötte, olvassátok el, és gondolkozzatok el a mondandóján! Először is tekintsetek az oldal elejére, és olvassátok el Babits Mihály gondolatát a könyvről.

A mítoszok, bibliai történetek, népballadák, a szülőföldről, a családról szóló versek és az íróktól válogatott művek – mind-mind gyöngyszemek, amelyek megismerése révén igazgyöngyhöz juthattok.

Szorgalommal és türelemmel minden gyöngyszem a tietek lehet, ehhez kívánok sok sikert.

Egy hasznos tanács a tankönyv használatával kapcsolatban. Mindig vegyétek figyelembe az egyezményes jeleket, melyekkel már az 5. osztályban is találkoztatok!

<i>Nota bene!</i>	Jegyezd meg!		Rajzolj, tervezd!
	Amit a múról tudnod kell		Irodalomelméleti ismeretek
	Kérdések és feladatok		Háttérinformáció
	Szómagyarázat	Fogalomtár	Fogalmak, idegen eredetű szavak magyarázata
	Nehezebb feladatok		Játék
	Kérdezz, kutass!		Nézzétek meg!

A szerző

AZ IRODALOMRÓL

*Mint a csillagokat a távcsövek, úgy hoztam körém,
s egyre közelebb, könyveken át a Világ Tényeit:
éj-nap olvastam. Mindent! Hajnalig, kis lámpa mellett,
s függönyözve a konyhánk ajtaját...*

Szabó Lőrinc: Olvasás

Bruck Lajos: Felolvasás, 1887

Az irodalom mint művészet •

A művészet egyike az ember alapvető tevékenységének. Kezdeté az idők homályába vész, nagyjából egyidős az emberiséggel, hiszen az ember emberré válásában döntő szerepet játszott a szellemi tevékenység. A művészetek megjelenése tehát az őskorra tehető. Az értelmes, gondolkodó ember tudatosan törekedett környezetére megszépítésére. Többek között ez a tevékenysége emelte az embert az állatvilág fölé. Egy mintával ellátott kőbalta, tárolóedény stb. semmivel sem biztosított jobb munkavégzést, a díszítésnek csak esztétikai szerepe volt.

A történelem során a művészeteknek számos formája, változata alakult ki. Ezek közül a legismertebbek, a legáltalánosabbak: a **képzőművészetek, ének, zene, tánc, építészet, iparművészet, irodalom, színházművészet, fotó- és filmművészet.**

Az egyes művészeti ágak más-más érzékszerveinkre hatnak, más oldalról közelítik a valóságot, annak más oldalát, jellemzőjét emelik ki, és természetesen más anyaggal dolgoznak.

Az tartják a görögök, hogy a tudomány istennője, Pallasz Athéné teljes fegyverzetben pattant ki apja, Zeusz fejéből. Az irodalom azonban nem ilyen készen született. Évezredekre volt szükség, amíg a szójhagyomány útján terjedt ismereteket az írásbe-

Pallasz Athéné

liség váltotta fel. Az irodalom fogalma tehát az írásbeliséghez kapcsolódik, s kezdete a homályba vész.

Nota bene! Az *irodalom* a szavak, a szép beszéd, a szépen megfogalmazott gondolatok művészete. A művészetnek az értelmünket és érzelmeinket együttesen érintő hatását *esztétikai hatásnak* nevezzük.

Az irodalom szó többféle jelentésű. Régen tágabb értelemben használták, gyakorlatilag minden írásban rögzített szöveg irodalom volt (az ókorban pl. a történetírás nagyjainak szövegei is ide tartoztak). Ma már szűkített értelmezése az általános: **a nyelv rögzítő anyagát felhasználó művészetet értjük irodalom szó jelentéseként.**

A szépirodalom • A nyelvi elemekből, művészi eszközök segítségével létrehozott műalkotásokat **szépirodalmi műveknek** nevezzük. Ilyen például a tanult, olvasott művek közül Petőfi Sándor *János vitéz* című elbeszélő költeménye vagy Molnár Ferenc ifjúsági regénye, *A Pál utcai fiúk*.

Minden műalkotás szól valamiről, valamit közöl velünk, ez a mű **tartalma**. A tartalmat számunkra érzékelhetővé a mű **formája** teszi. A tartalom és a forma egymással szoros kapcsolatban van, általában nem választható szét. Mindkettő egyenrangú része a műalkotásnak, a művészi hatást együttesen fejtik ki.

Az irodalmi műveket jellegzetességeik, tartalmi és formai jegyeik alapján egyaránt lehet csoportosítani. Formai szempontok alapján különbséget teszünk **vers** és **próza** között.

A **prózai** szövegeknek formai megkötései nincsenek, elsődleges szempont a tartalom, az érthetőség. Ilyen általában a mindennapi beszédünk. Az irodalmi próza a hétköznapi beszédnél igényesebb, pontosabb megfogalmazásával, művészi igényével tér el.

Ezzel szemben a **vers** – kötött beszéd, a tartalom mellett bizonyos formai kötöttségek is jellemzik. A vers legfontosabb kötöttsége a **ritmus**, a hosszú és rövid szótagok, vagy a hangsúlyos és hangsúlytalan szótagok szabályos váltakozása. A ritmuson kívül a versnek egyéb formai kötöttségei is lehetnek. A vers mindig **meghatározott hosszúságú sorokból** áll. A versek nagy része több verssorból álló egységekre: *versszakokra* tagolódik. A verssorok vége hangzásban hasonló lehet, összecsenget: ez az összecsengetés a **rím**. A versszakok végén ismétlődő sorok adják a *refrén*t.

A műnemekről • Az irodalmi művek tartalmi felosztása alapján jöttek létre az irodalmi **műnemek**: a *líra*, az *epika* és a *dráma*.

Líra	Epika	Dráma
érzelmeket, érzéseket, gondolatokat kifejező mű	eseményeket, történeteket elbeszélő mű, leírás	színpadi előadásra alkalmas mű

Az egyes műnemeken belül további tartalmi, formai, hangulati stb. jellemzők alapján különítjük el az egyes **műfajokat**. Így például **lírai műfaj** a *dal*, az *epigramma*, az *elégia*, a *himnusz*, az *óda*, a *rapszódia* stb. **Epikai műfaj** az *eposz* (hósköltemény), a *mese*, a *regény*, a *novella*, az *elbeszélő költemény* stb. A **dráma** műnemének legismertebb műfajai a *tragédia* és a *komédia*. Természetesen az egyes művekben a határok nem merevek, az egyes műfajok közt sok az átmenet, de egy művön belül is előfordulhat az egyes műfajok, sőt az egyes műnemek keveredése: az epikai műveknek lírai részei, betétei lehetnek és fordítva, a lírai művekben is felbukkanhatnak epikus, leíró elemek.

Az irodalmi mű legfontosabb eszköze, közvetítője a **nyelv**. Minden író, költő felhasználja és továbbfejleszti a nyelv meglévő szókincsét, sajátos szóhasználatot és mondatfűzést alakít ki. Ezért beszélhetünk például Petőfi, Arany vagy Weöres **költői nyelvéről**.

A költői nyelv jellegzetes eszközei a *szóképek (költői képek)*. Ezek legfontosabb fajtái a *hasonlat*, a *megszemélyesítés*, a *metafora* és az *allegória*. A költői nyelv nyelvtani szerkezeteit és mondatnani sajátosságait is egyéni módon alkalmazza, ennek általános megjelenítési formáit *alakzatoknak* nevezzük (*ismétlés, felsorolás, szóhalmazás és fokozás, párhuzam és ellentét, a szokástól eltérő szórend, a megszakított mondat* stb.).

1. Milyen összefüggések lehettek az ember mindennapi élete és a művészetek kialakulása között? **2.** Sorolj fel példákat olvasmányaidból és eddigi tanulmányaidból lírai és epikai művekre! **3.** Milyen fajtái alakultak ki a művészeteknek? **4.** Mit nevezünk esztétikai hatásnak? **** 5.** Próbáld megmagyarázni egy konkrét példán a tartalom és forma összhangját! **6.** Milyen irodalmi műnemeket ismersz? **7** Milyen műfajokat különböztetünk meg? **8.** Mit értünk a *költői nyelv* fogalom alatt? **** 9.** Hogyan tanultál meg olvasni? Elevenítsd fel emlékeidet!

KÖNYVEK KÖZÖTT

A könyv csodálatos utazás a múltba és a jövőbe.

Jókai Mór

A melki apátság könyvtára

stb. Ha az író megadta azt, amit vártunk tőle, azt mondjuk, hogy a műve szép.

Az öntudatlan cél, mely a könyvet kezünkbe adja, mindnyájunkban ugyanaz. Ha aztán gondolkozni kezdünk és szóba akarjuk foglalni, hogy miért is olvasunk voltaképpen, ez a szó ezerféle lehet korunk, műveltségünk, lelkiállapotunk szerint. Akarhatunk egyszerűen szórakozni, erkölcsileg fölemelkedni, nemesedni, tanulni, napi gondjainkról megfélekedezni

A könyv története

(részlet)

Ha a könyv értékét a maga teljességében mérlegeljük, arra a kétségbevonhatatlan megállapításra jutunk, hogy a könyv az ember életében fontos és mélyreható szerepet játszik. Az ember életét a könyv kizárásával elképzelni – szinte lehetetlen. (...)

Mindenekelőtt azonban tisztába kell jönnünk azzal, hogy mi a könyv. Ezt leghívebben tükrözik vissza Harmsz Klausz, a lelkes könyvbarát következő szép szavai: „A könyvet ama csodaművekhez kell sorolni, amelyeket az ember alkotott. A könyv az idő folyamára vert híd, melyen a száz és ezer évekkel meghaltakat naponként felénk, az élőkhöz jönni látjuk. A könyv mindazok köré vont szalag, akik olvasnak; oly életközösséget teremt, mely annyira belső és összetartó, mint semmi más; a könyv teherhajó, mely közelről és távolról lelkünknek mindent elhoz, mire csak szüksége van. Könyv által szól a bölcs a másik bölcshöz és azokhoz, kik vénségük előtt bölcsek akarnak lenni; általa szól a tapasztalt kor az ifjakhoz, sőt a gyermekekhez, ha olvasni tudnak.” Őszintébb átérzéssel és rajongással valóban nem lehet a könyvről nyilatkozni. Ha komoly megértéssel átgondoljuk ezeket a szavakat, tisztán kell, hogy előttünk lebegjen az a kétségtelen

igazság: a könyv az emberiség legnagyobb kincse. Mindenesetre nagyjelentőségű meghatározás ez, de semmi szín alatt sem túlzó. Hiszen a könyvnek köszönhetjük mindazt, amit a múltban történt eseményekről, alkotásokról, küzdelmekről és szenvedésekről tudunk, amelyek bizonyos időket annyira jellemeznek. S ha nem volna könyv és nem lett volna már a múltban is, vajon tudnánk-e minderről? Bizony nem. Mert ha csak szájról-szájra szállna a tudás egyik nemzedékről a másikra, korántsem volna olyan korhű, mint van az írott szó, a nyomtatott betű által. (...) Igaz értéke csak a könyvnek van, mely bár látszólag néma és halott, de valójában hatalmasabb és erősebb mindennél, ami él.

Mindez azt mutatja, hogy a könyv fontos szerepet játszik az ember életében. Szerepének fontossága azonban főleg abban rejlik, hogy fenntartja a tudományt és a nagy szellemekkel való érintkezés fonalát.

A tudomány szempontjából tekintve a könyv szerepét, az oktatót látjuk benne és halljuk, amint frissen és elevenen beszél évszázadokkal, sőt évezredekkel ezelőtt megtörtént dolgokról, letűnt nemzedékekről, azok szokásairól, értelmi világukról és életmódjuk egész berendezéséről. A könyv ebben a szerepében szólnak hozzánk a mindenkori tudósok a tudomány minden térbeli haladásáról és vívmányairól. És az általuk lerakott eszmékből és eszményekből táplálkozott és táplálkozik a fiatalabb nemzedék, hogy azután saját tapasztalataival kiegészítve, ismét átplántálhassa az eljövendő nemzedékre.

A másik szempontból kiindulva, a könyv szerepe már általánosabb. Ámbár ebben a szerepében is oktat, de már inkább lelki élvezetet és gyönyörűséget nyújt. Megszólaltatja a mindenkori nagy írókat és költőket. Amikor valamelyik írónak vagy költőnek gondolataiban gyönyörködünk, úgy érezzük magunkat, mintha alakjai közvetlenül mellettünk volnának, hozzánk szólnának, s képzeletünkben szinte megelevenednek. S csak akkor, mikor a könyvet letesszük, és már nem olvasunk többé: akkor ocsúdunk csak fel abból a káprázatból, mely elhitette velünk, hogy az író, a költő alakjai itt vannak mellettünk. De érezzük valamely könyv olvasásakor azt is, hogy behatolunk az író gondolatvilágába és olyan idegen eszmékkal ismerkedünk meg, amelyekről annak előtte nem tudtunk semmit. Ilyenkor egészen rabjává leszünk az író gondolatainak és igyekszünk gondolatait magunkévá tenni. És sok esetben saját gondolatainkra is ismerünk, de az is oly

jótékony hatással van reánk, mert mi saját gondolatainkat sohasem tudjuk úgy kifejezni, mint az író, ki a lélek elemzésével foglalkozik.

A könyv egyébként legőszintébb és legönzetlenebb barátja az embernek. Bizalommal fordulhatunk hozzá minden időben bármilyen ügyünkkel és bajunkkal. Ha felvilágosításra van szükségünk, megadja; ha szórakozni akarunk, szórakoztat; bánatunkban megvigasztal, eltereli gondolatainkat a rossztól és figyelmeztet a jóra.

Becsüljük tehát a könyvet úgy belsőleg, mint külsőleg, ne rongáljuk, hanem óvjuk meg épségben és vegyük körül szeretettel, mint igaz jó barátot.

Steinhofer Károly

Ismerjetelek meg minél több könyvet, használjátok a könyvtárak lehetőségét. Útravalóul Kosztolányi Dezső szavait idézhetjük: „Azok a könyvek, melyek a könyvtárak polcain szunnyadnak, még nem készek, vázlatosak, magukban semmi értelmük.

Ahhoz, hogy értelmet kapjanak, te kellesz, olvasó. Bármennyire is befejezett remekművek, csak utalások vannak bennük, célzások, ákombákomok, melyek pusztán egy másik lélekben ébrednek életre. A könyvet mindig ketten alkotják: az író, aki írta, s az olvasó, aki olvassa.”

Az olvasás nem csak szórakoztat, nem csupán nevel, és nem csak tanít bennünket. Mindezeket természetesen megteszi, mint egy mellékesen. Ám ami még fontosabb ennél, hogy beavat bennünket az élet nagy titkaiba! A jó írás, a jó könyv megérinti a másik ember lelkét. Gondolkozásra serkent és gondolatokat ébreszt, és akarva, akaratlanul, akár évek távolából is felbukkan egy-egy sora, mint örökre megmaradó tanulság.

Az olvasó embernek minden pillanatban tágul a látóköre. Egyre nagyobb lesz az a szelet, amit a világból belát. Ezért is érdemes olvasni, ezért is kell olvasni.

Arra azonban vigyázzon mindenki, mit olvas! Nagyon meg kell válogatni, milyen írásokat veszünk a kezünkbe, mert a rossz mondatokhoz túl rövid az idő, amit az olvasásra szánhatunk.

1. Milyen szerepet tölt be a könyv az ember életében? **2.** Hogyan vélekedik erről a kérdésről Steinhofer Károly? **3.** Olvasd el Kosztolányi Dezső a *Levél a könyvről* című írását (itt találd: https://epa.oszk.hu/pdf/EPA03018_honismeret...), és fogalmazd meg főbb gondolatait! **4.** Írj fogalmazást legkedvesebb nyári olvasmányodról!

BIBLIAI TÖRTÉNETEK

Erre a Nagyszerű Könyvre nézve nem tudok mást mondani, minthogy ez a legnagyobb ajándék, amely az emberiségnek adatott. Mindazt a jót, amelyet a Megváltó adott ennek a világnak, ezen a könyvön keresztül közölte velünk az Isten.

Abraham Lincoln

A *Bibliáról* mindenki hallott, a világirodalom mindmáig legnagyobb hatású műve. A világ majdnem minden nyelvére lefordították (arámiból vagy arameusból, amely a héber nyelv egyik változata, Jézus is ezt beszélte, illetve görögből). A zsidóság és a kereszténység számára a *Biblia szent könyv*, isteni kinyilatkoztatás, tehát egyben szilárd erkölcsi útmutatás: ismerete és tanításainak követése magától értetődő kötelesség. A könyv egyedülálló népszerűségének oka azok a mélyen emberi történetek, amelyek e könyv lapjairól szólnak hozzánk. Istenkeresés, fájdalom, öröm, szerelem, barátság, önfeláldozás és kegyetlenség, alantasság és hősiesség: mind-mind megszólal e könyv – vagyis inkább könyvek – lapjain. A *Biblia* valóban az *emberi magatartásformák tárháza*, s – annak, aki akarja – út az önismerethez.

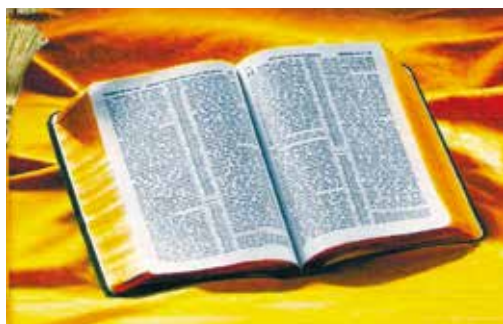
A BIBLIA

Fogalomtár

biblion – könyvek, iratok, könyvtekerics

Mit jelent a Biblia? • Megnevezése a görög *biblion* szó többes számú alakja. Ez az elnevezés a görög nyelvet használó keleti keresztény egyházban K. u. a II. századtól vált használatossá.

Kik, mikor és hol írták a Bibliát? • Különböző zsidó szerzők munkája a *Biblia*. Egyes könyveinek írója ismeretlen. Hosszú idő, kb. 1500 év alatt keletkezett Kr. u. 100-ig bezárólag. Még a babilóniai fogság idején kezdték meg a zsidó papok és írástudók az írásban és szájhagyományban élő régi mítoszok, legendák, történetek, elbeszélések, törvények összegyűjtését. A rabság és szétszakítottság állapotában a hagyomány táplálta a nemzeti tudatot. Sokféle

helyszínen születtek tehát a könyvek: Palesztinában, Babilonban, Egyiptomban, Rómában, Antiochiában, Alexandriában, mígnem egy gyülekezeti tanítókból álló csoport Niceában, a zsinaton egységes könyvvé állította össze (Kr. u. 325). Az első kiadás Athanásiusnak, Alexandria püspökének nevéhez fűződik Kr. u. 367-ben.

Milyen történelmi kort idéz a Biblia? • Kb. 2300 év történelmét foglalja össze Kr. e. 2200-tól Kr. u. 100-ig. Benne elsődlegesen a zsidó nép, majd a római császárság történetét ismerhetjük meg, de az ókori keleti államok (egyiptomiak, asszírok, perzsák), valamint Nagy Sándor hellén birodalma, majd az ezt követő hellenisztikus utódállamok történelme is megelevenedik a *Biblia* lapjain.

Nagy Konstantin az egyházatyákkal

A Biblia felépítése • A 66 könyvből álló gyűjtemény az *Ószövetséget* és az *Újszövetséget* tartalmazza. E két elnevezést először Melito szardeiszi püspök alkalmazta Kr. e. 160 körül írott levelében. A szövetség szó Jeremiás próféta könyvének egy mondatán alapszik: a jövőben Isten új szövetséget köt majd népével, Izraellel, nem olyat, amilyen a régi szövetség volt.

A bibliai őstörténet szerint ugyanis Isten kiválasztotta a zsidó népet, és annak őseivel, Ábrahámmal, és utódaival szövetséget kötött. A szigorú törvényeket, a szövetséget Isten Mózással újra megerősítette, megígérve, hogy e nép eljut az örök hazába, a Kánaánba (*Ószövetség*). A zsidóság azonban az elkövetkező századokban megszegte a törvényeket. Az őskeresztények úgy vélték, hogy Jézus tanításaiban valósult meg az új szövetség kötését meghirdető ígéret, s e szövetségről szólnak az *Újszövetség* iratai. Mindkét gyűjteményt számos kisebb könyvecske alkotja.

Az Ószövetség (Ótestamentum) • A zsidó vallás szent könyve, amely inkább kisebb könyveknek: bibliónoknak, könyvecskéknek (pontosan **39**-nek) a gyűjteménye. Kb. Kr. e. 1200-tól

Kr. e. 200-ig jöttek létre ezek a művek. Héber és arámi nyelven íródott. Az *Ószövetség* első része Mózes öt könyve. A mózesi öt könyv zsidó elnevezése: *Tóra* (törvény, tanítás). Mózes könyveiben található a teremtés története, az emberiség kialakulása, a zsidók kivonulása Egyiptomból és Kánaán elfoglalása. Ebben szerepel a Noéről és a vízözönről, valamint a Babel tornyáról, a nyelvek sokféleségéről szóló történet. Itt található a *Tízparancsolat*, amely a Biblia legfőbb erkölcsi és vallási alaptörvénye. Az általános, örök érvényű parancsolatok napjainkig meghatározóak az emberiség életében.

Ezek után a *Szent iratok* következnek. E **18** könyvet történeti könyveknek is nevezzük, mert összefoglalják a zsidó nép történetét, de epizódokat is elbeszélnek. Például *Rut-könyve* vagy a *Judit-könyve*.

Fogalomtár

testamentum – esküvel meg erősített szerződés, végrendelet

Az *Ószövetség* következő nagy egysége *A próféták 16 könyve*, az egyes próféták történetét, látomását, jóslatait stb. tartalmazza. Az egyes könyveket a tartalmi és formai gazdagság jellemzi. A *Biblia* összeállítói mintegy ezer alkotásából válogattak, így természetes, hogy irodalmilag is a legtökéletesebb alkotások kerültek be. A mű teljes keresztmetszetét adja az ókori zsidó irodalomnak. A mitikus, történeti írások mellett megtalálhatóak itt a kor tudományos és jogi ismeretei, de szerepelnek benne találós kérdések, közmondások (pl. *Példabeszédek könyve*) éppúgy, mint szerelmes vers (*Énekek éneke*). Irodalmilag is kiemelkedik az *Ószövetség* könyvei közül *Jónás próféta könyve*.

Ez a novellaszerű elbeszélés az alapja a XX. századi magyar költészet egyik kiemelkedő művének, Babits Mihály *Jónás könyve* című elbeszélő költeményének.

Az Újszövetség (Újtestamentum) • Időszámításunk első századában halt Jézus, a „názáreti” keresztthalált, s benne sokan és egyre többen Krisztusra, azaz a zsidóknak megígért és várva várt Messiásra ismertek. Ézsaiás próféta szavai a Dávid házából való, szűztől született „gyermekről” és az emberek bűnét halálával megváltó „szegény szolgáról” különös értelmet és jelentést kaptak. Már röviddel Jézus keresztre feszítése után kezdték összegyűjteni a rá vonatkozó szóbeli emlékeket: a születéséről, igehirdetéseiről, csodás gyógyításairól, szenvedéséről, haláláról és feltámadásáról szóló történeteket. Ezen írások gyűjteménye a Kr. u. II. századra összeállt (Kr. u. 50 és 150 között) és görög

nyelven íródott. Ez lett az *Újszövetség*, amely a *Biblia* másik részét alkotja és 27 könyvből áll. Az *Újtestamentum* az *Ótestamentummal* együtt a keresztény vallások *Szentírása*.

Fogalomtár

evangélium – görög eredetű szó, jelentése jó hír, örömhír
apokalipszis – görög eredetű szó, jelentése feltárás, jövődőlés, látomás

Az *Újszövetségben* található a Jézus életét feldolgozó **négy evangélium** (szerzői: Máté, Márk, Lukács és János), az őskeresztény egyház történetét bemutató *Apostolok cselekedetei*, az apostolok *levelei* (többségének szerzője Pál apostol) és a *Jelenések könyve*

(vagy *Apokalipszis*), mely a kereszténység győzelmes elterjedéséről, valamint az utolsó ítéletről szóló látomásokat tartalmazza.

Az evangéliumokban olvasható a *Hegyi beszéd*, mely a mózesi törvények új értelmezését, a keresztény erkölcs alapjait fogalmazza meg. Az evangéliumi történetek nagy része **parabola**: erkölcsi célzatú *példabeszéd*. Ilyen például a tékozló fiú története is.

Fogalomtár

Vulgata – elterjedt, közkedvelt, népszerű

A *Biblia* két részét – az *Ó-* és *Újszövetséget* – az időszámításunk szerinti IV. században **390–405** között **Szent Jeromos** (Hieronimus) kapcsolta

össze Betlehemben, amikor latinra fordította a *Szentírást*. Fordítása *Vulgata* néven vált ismertté.

1. Ki, mikor és hol írta a *Bibliát*? Összesen hány könyvből áll?
2. Milyen két önálló részre tagolódik a *Biblia*? **3.** Mikor keletkezett az *Ószövetség*? Milyen egységekre tagolódik? **4.** Mi a neve a *Biblia* második részének? Mikor keletkezett? **5.** Sorold fel az evangéliumok szerzőit! **6.** Ki kapcsolta össze az *Ó-* és *Újszövetséget*? Mi a neve? **7.** Írd be a füzetedbe, és tanuld meg a tízparancsolatot! **** 8.** Hogyan értelmezted az 5. parancsolatot?

10. Gyűjts olyan irodalmi vagy képzőművészeti alkotásokat, amelyeknek témája a bibliai történetek valamelyike! Versenyt is rendezhettek.

AZ ÓSZÖVETSÉG

A TEREMTÉS KÖNYVE (GENEZIS)

A világ teremtése

Kezdetben teremté Isten az eget és a földet. A föld pedig kietlen és pusztta volt, sötétség borította a mélységeket és az Isten lelke lebegett a vizek felett. Így szólt: „Legyen világosság!”, és

világos lett. Isten látta, hogy a világosság jó; és elválasztá a világosságot a sötétségtől. A világosságot nappalnak nevezte Isten, a sötétséget pedig éjszakának. Azután este lett és reggel: *első nap*.

Isten újra szólt: „A vizek közepén keletkezzék szilárd boltozat és alkosson válaszfalat a vizek között!” Úgy is lett. Isten megalkotta a szilárd boltozatot, és elválasztotta vele a boltozat fölötti és a boltozat alatti vizeket. Isten a boltozatot égnek nevezte. Erre este lett és reggel: *a második nap*. Isten ismét szólt: „Gyűljenek össze az ég alatti vizek egy helyre és emelkedjék ki a száraz.” Úgy is történt. Isten a szárazat földnek nevezte, az összefolyt vizeket pedig elnevezte tengernek. Isten látta, hogy ez jó. Akkor megint szólt Isten: „Teremjen a föld zöldellő növényeket, amelyek termést hoznak, és fákat, amelyek magot rejtő gyümölcsöt teremnek a földön!” Úgy is lett. A föld zöldellő növényeket termett, amelyek termést hoznak fajuk szerint, és fákat, amelyek gyümölcsöt érlelnek, amelyben magvak vannak, a fajtának megfelelően. Isten látta, hogy ez jó. Este lett és reggel: *a harmadik nap*.

Akkor megint szólt Isten: „Legyenek világító testek az égbolton s válasszák el a nappalt az éjszakától. Ezek határozzák meg az ünnepeket, a napokat és az éveket! Fényeskedjenek az égbolton s világítsák meg a földet!” Úgy is lett. Isten megteremtette a két nagy világítót, hogy uralkodjék a nappalon és a kisebbik világítót, hogy uralkodjék az éjszakán, s hozzá még a csillagokat.

Isten az égboltra helyezte őket, hogy világítsanak a földnek, uralkodjanak a nappal és az éjszaka fölött, s válasszák el a világosságot meg a sötétséget. Isten látta, hogy ez jó. Este lett és reggel: *a negyedik nap*.

Isten szólt: „A vizek teljenek meg élőlények sokaságával, az égen, a föld felett pedig röpködjenek madarak!” Úgy is történt. Isten megteremtette fajtájuk szerint a nagy tengeri állatokat és mind az élőlényeket, amelyek mozognak vagy a vízben úszkálnak. És a röpködő madarakat is, ugyancsak fajtájuk szerint. Isten látta, hogy ez jó. Isten megáldotta őket és így szólt: „Legyetek termékenyek, szaporodjatok, töltsétek be a tengerek vizét, s a madarak is szaporodjanak a földön!” Este lett és reggel: *az ötödik nap*.

Aztán szólt Isten: „Hozzon elő a föld élőlényeket fajuk szerint: háziállatokat, csúszómászókat és mezei vadakat fajuk szerint!”

Úgy is történt. Isten megteremtette a mezei vadakat fajuk szerint, a háziállatokat fajuk szerint és az összes csúszómászót a földkerekségen, fajonként. Isten látta, hogy ez jó.

Isten újra szólt: „Teremtsünk embert képmásunkra, magunkhoz hasonlóvá. Ők uralkodjanak a tenger halai, az ég madarai, a háziállatok, a mezei vadak és az összes csúszómászó fölött, amely a földön mozog!” Isten megteremtette az embert, saját képmására, az Isten képmására teremtette őt, férfinak és nőnek teremtette őket. Isten megáldotta őket, és szólt hozzájuk: „Legyetek termékenyek, szaporodjatok, töltsétek be a földet és vonjátok uralmatok alá. Uralkodjatok a tenger halai, az ég madarai és minden állat fölött, amely a földön mozog!” Azután ezt mondta Isten: „Nézzétek, nektek adok minden növényt az egész földön, amely magot terem, és minden fát, amely magot rejtő gyümölcsöt érlel, hogy táplálékotok legyen. A mező vadjainak, az ég madarainak és mindennek, ami a földön mozog és lélegzik, minden növényt táplálékul adok.” Úgy is történt. Isten látta, hogy nagyon jó mindaz, amit alkotott. Este lett és reggel: *a hatodik nap.*

Így készült el a föld és az ég minden bennlevővel együtt. Isten a *hetedik napon* befejezte művét, amit alkotott. A hetedik napon megpihent munkája után, amit végzett. Isten megáldotta és megszentelte a hetedik napot, mert azon megpihent egész teremtő munkája után. Ez a története az ég és a föld teremtésének, ahogy ez lefolylt.

A MÁSODIK TEREMTÉSTÖRTÉNET

A Paradicsom

Azon a napon, amikor az Úristen a földet és az eget megalkotta, még nem volt a földön semmiféle bozót, és nem nőtt semmiféle mezei növény, mert az Úristen még nem adott esőt a földnek, s nem volt ember sem, hogy a földet művelje. Egyszer pára szállt fel a földről és megáztatta a föld egész felszínét. Akkor az Úristen megalkotta az embert a föld porából és orrába lehelte az élet leheletét. Így lett az ember élőlényé.

Az Úristen kertet telepített Édenben, keleten és oda helyezte az embert, akit teremtett. És az Úristen a földből mindenféle fát sarjasztott, ami tekintetre szép és táplálkozásra alkalmas; az

Egry József: Ádám és Éva, 1909

után kisarjasztotta az élet fáját a kert közepén, meg a jó és a rossz tudásának a fáját.

Egy Édenben eredő folyó öntözte a kertet. Az Úristen vette az embert és Éden kertjébe helyezte, hogy művelje és őrizze. Ezután parancsot adott az embernek: „A kert minden fájáról ehetsz. De a jó és rossz tudás fájáról ne egyél, mert amely napon eszel róla, meghalsz.”

Azután így szólt az Úristen: „Nem jó az embernek egyedül lennie. Alkotok neki segítőtársat, aki hozzá illő.” Az Úristen megteremtette még a földből a mező minden állatát s az ég minden madarát.

Az emberhez vezette őket, hogy lássa, milyen nevet ad nekik. Az lett a nevük, amit az ember adott nekik.

Az ember tehát minden állatnak, az ég minden madarának és a mező minden vadjának nevet adott. Ezért az Úristen álmot bocsátott az emberre, s mikor elaludt, kivette egyik oldalcsontját, s a helyét hússal töltötte ki. Azután az Úristen az emberből kivett oldalcsontból megalkotta az asszonyt és az emberhez vezette. Az ember így szólt: „Ez már csont a csontomból és hús a húsemből. Asszony a neve, mivel a férfiből lett.”

Ezért a férfi elhagyja apját és anyját, és feleségéhez ragaszkodik, s a kettő egy test lesz. Mind az ember, mind az asszony meztelen volt, de nem szégyenkeztek.

A bűnbeesés

A kígyó ravaszabb volt a föld minden állatánál, amit az Úristen teremtett. Ezt mondta az asszonynak: „Valóban mondta Isten, hogy nem ehettek a kert valamennyi fájáról?” Az asszony így válaszolt a kígyónak: „A kert fáinak gyümölcséből ehetünk. Isten csak a kert közepén álló fa gyümölcséről mondta: Ne egyetek belőle, ne érintsetek, nehogy meghaljatok.” Erre a kígyó így

beszél az asszonyhoz: „Semmi esetre sem fogtok meghalni. Isten jól tudja, hogy amely napon abból esztek, szemetek felnyílik, olyanok lesztek, mint az Isten, aki ismeri a jót és a rosszat.” Az asszony látta, hogy a fa élvezhető, tekintetre szép, és csábít a tudás megszerzésére. Vett tehát gyümölcséből, megette, adott férjének, aki vele volt, és az is evett belőle. Erre felnyílt a szemük, észrevették, hogy meztelenek. Fügefaleveleket fűztek össze, és kötényt csináltak maguknak. Azután meghallották az Úristen lépteit, aki a nappali szellőben a kertben járkált. Az ember és az asszony elrejtőztek az Úristen előtt a kert fái között. De az Úristen hívta az embert és így szólt hozzá: „Hol vagy?” Ő így válaszolt: „Hallottam lépteidet a kertben, s féltem, mert meztelen vagyok, tehát elrejtőztem.” De ő így szólt: „Ki adta tudodra, hogy meztelen vagy? Ettél a fáról, amelyről megtiltottam, hogy egyél?” Az ember így válaszolt: „Az asszony adott a fáról, akit mellém rendeltél, azért ettem.” Az Úristen megkérdezte az asszonyt: „Mit tettél?” Az asszony így felelt: „A kígyó vezetett félre, azért ettem.” Az Úristen így szólt a kígyóhoz: „Mivel ezt tetted, átkozott leszel minden állat és a mező minden vadja között. Hasadon csúszol, és a föld porát eszed életed minden napján. Ellenkezést vetek közéd és az asszony közé, a te ivadékod és az ő ivadéka közé. Ő széttiporja fejedet, te meg a sarkát veszed célba.” Az asszonyhoz pedig így szólt: „Megsokasítom terhességéd kínjait. Fájdalmak közepette szüled gyermekeidet. Vágyakozni fogsz férjed után, ő azonban uralkodni fog rajtad.” Az embernek ezt mondta: „Mivel hallgattál az asszony szavára és

Ebbinghaus Vilmos:
Kiűzetés a paradicsomból,
a Klasszikus Aranybiblia illusztrációja,
1897

ettél a fáról, jöllehet megtiltottam, hogy egyél róla, a föld átkozott lesz miattad. Fáradással szerzed meg rajta táplálékodat életed minden napján. Tövist és bojtortjánt terem számodra. A mező fűvét kell enned. Arcod verítékével eszed kenyeredet, amíg vissza nem térsz a földbe, amiből lettél. Mert por vagy és a porba térsz vissza.” Az ember Évának nevezte feleségét, mert ő lett minden élő anyja. Az Úristen

pedig bőrből ruhát készített az embernek és feleségének, s felöltöztette őket. Azután így szólt az Úristen: „Lám, az ember olyan lett, mint egy közülünk, ismer jót és rosszat. De nem fogja kinyújtani kezét, hogy az élet fájáról is vegyen, egyék és örökké éljen!” Ezért az Úristen eltávolította az Éden kertjéből, hogy művelje a földet, amelyből lett. Amikor az embert elűzte, az Éden kertjétől keletre odaállította a kerubokat és a fenyegető tüzes kardot, hogy őrizzék az élet fájához vezető utat.

1. Mondjátok el a világ és az ember teremtésének történetét!
2. Válaszd ki a helyes válasz betűjelét! • Miből alkotta meg Isten az embert? a) Mészből. b) A föld porából. c) Az állatok véréből. • Melyik fáról volt tilos ennie az embernek? a) Az élet fájáról. b) Az örökkévalóság fájáról. c) A jó és rossz tudásának fájáról. • Miből teremtette Isten az asszonyt? a) Sárból. b) Csillagokból. c) Az ember oldalbordájából. • Melyik szó kapcsolódik a szövegrészletben Isten nevéhez? a) Hatalmas. b) Örökkévaló. c) Mindenható. • Ki mondta a következő szavakat? „Ez immár csontomból való csont és húsból való hús; azért neveztessek néembernek.” a) Isten. b) Az ember. c) Az asszony. • Melyik napon teremtette meg Isten az embert? a) A hatodik napon. b) A hetedik napon. c) Az ötödik napon.
3. Hogyan élt az első emberpár a Paradicsomban? Mire kérte őket Isten? 4. Mi csábította bűnre Évát? Gyenge volt-e Ádám? 5. Mivel büntette Isten az embert? 6. Írd le tételesen a büntetést, amit Isten az embernek, asszonynak és a kígyónak szánt! Szerinted így van ez a mai napig?

8. Nézzétek meg *A világ teremtése* c. animációs filmet a következő linkre kattintva <https://www.youtube.com/watch?v=qdkeR1EPKCA>!

Vízözön

Fogalomtár

könyök – bibliai hossz mérték, 1 könyök kb. 52,5 cm-nek felel meg

Isten így szólt Noéhoz: „Elhatároztam, hogy elpusztítok minden lényt a földön, mivel a föld az emberek miatt megtelt gonosszággal. Ezért eltörölöm őket a föld színéről. Építs magadnak bárkát fenyőfából s nádfonatból, kívül és belül kend be szurokkal. Így kell építened: 300 könyök legyen a bárka hossza, 50 könyök a szélessége és 30 könyök a magassága.

Csinálj a bárka fölé tetőt. Az ajtót helyezd felülre, a bárka oldalára, és csinálj alsó, középső és felső emeletet. Ugyanis vízözönt bocsátok a földre, hogy eltöröljek minden testet, amely az ég alatt létezik. El fog pusztulni minden, ami a földön van.

Edward Hicks: Noé bárkája, 1846

Veled azonban szövetséget kötök. Te beszállsz a bárkába, te és veled együtt fiaid, a feleséged és fiaid feleségei. Minden élőlényből, minden testből vigyél kettőt a bárkába, hogy veled együtt életben maradjanak, egy hímet és egy nőtényt. A madarak minden fajtájából, az állatok minden fajtájából kettőt-kettőt vigyél be, hogy életben maradjanak. Vigyél ma-

gaddal mindenféle ételt is, ami táplálékul szolgál, halmozz fel készletet, hogy nekik és neked eledelül szolgáljon.” Noé úgy is tett, pontosan úgy járt el, ahogy Isten megparancsolta neki.

Noé 600 esztendő volt, amikor a vízözön rátört a földre. Az Úr bezárta mögötte az ajtót. Ezután negyven napig ömlött az eső a földre. A víz megdagadt és fölemelte a bárkát úgy, hogy a föld felett úszott. Az ár elhatalmasodott, és erősen megduzzadt a föld felett, a bárka azonban a vízen úszott. A víz még magasabb lett a földön, annyira, hogy az ég alatt minden magas hegyet elborított. Tizenöt könyöknyivel múlta felül a víz őket, annyival emelkedett a hegyek fölé. Így minden élőlény elpusztult, amely a földön mozgott: madarak, háziállatok, vadállatok, mindenféle földi csúszómászó és minden ember. Minden, ami lélegzett, ami a szárazföldön élt, elpusztult. Így törölt el (Isten) minden élőlényt a földön: az embertől az állatig, a csúszómászóig és az égi madarakig. Mind eltörölte őket a földről. Csak Noé maradt meg, és ami vele volt a bárkában. A víz százötven napig áradt a földön.

Ekkor Isten megemlékezett Noéről és minden vadállatról, minden háziállatról, ami vele volt a bárkában. Isten szelet támasztott a föld felett, mire a víz apadni kezdett. A mélységek forrásai és az ég csatornái bezárultak: az eső megszűnt esni az égből, és a víz lassan elapadt, a földön. Százötven nap elteltével a víz visszahúzódott, s a hetedik hónapban, a hónap 17. napján a bárka megállt az Ararát hegyén. A víz a tizedik hónapig egyre jobban

leapadt, s a hónap első napján feltűntek a hegycsúcsok. Negyven nap elteltével Noé kinyitotta a bárka ablakát, amit csinált, s kiengedett egy hollót. Az ide-oda röpdösött, amíg a víz fel nem száradt a földről. Az után kiengedett egy galambot, hogy lássa, vajon a víz visszahúzódott-e már a föld színéről. De a galamb nem talált helyet a lába számára, ezért visszatért a bárkába, mivel még víz állt az egész földön. Ő kinyújtotta kezét, megfogta, és bevitte magához a bárkába. Még várt további hét napot, és újra kiengedett egy galambot. A galamb este visszatért hozzá, és íme, friss olajágat tartott a csőrében. Ebből megtudta Noé, hogy a víz eltűnt a földről. Újabb hét napig várt, és ismét kiengedett egy galambot, de ez már nem tért vissza hozzá. Noé 600. életévében, az első hónapban, a hónap első napján felszáradt a víz a föld színén. Ekkor Noé félretolta a bárka fedelét, körülnézett, s íme, a föld felszíne szikkadt volt. ... Noé és minden élőlény kijött a bárkából.

Noé oltárt épített az Úrnak. Aztán fogott minden tiszta állatból és tiszta madárból, s égőáldozatot mutatott be az oltáron. Amikor az Úr megérezte a jó illatot, így szólt magában: „Az ember miatt nem átkozom meg többé a földet, hiszen az emberi szív vágya ifjúkorától kezdve hajlik a rosszra. Nem török el még egyszer minden élőlényt, ahogy megtettem. Mostantól fogva, amíg a föld áll, nem szűnik meg a vetés és az aratás, a hideg és a meleg, a nyár és a tél, a nappal és az éjszaka. Megkötöm veletek szövetséget: ... szivárványt helyezek a felhőkbe, ez legyen a szövetség jele köztem és a föld között. Ha összegyűjtöm a föld felett a felhőket és a szivárvány megjelenik a felhőkön, akkor megemlékezem szövetségemről, ami fennáll köztem és köztetek, meg minden élőlény és test között...” Noé a vízözön után még 350 évig élt, egész életkora 950 esztendő telt ki, akkor halt meg.

1. Miért küldte Isten a vízözönt a világra? **2.** Miért csak Noét figyelmeztette a közelgő katasztrófáról? **3.** Mire utasította őt? Megadta-e a bárka pontos méretét? **4.** Hány napig tartott az özönvíz? **5.** Melyik magaslaton feneklett meg a bárka? **6.** Hogyan köszönte meg Noé megmentésüket? **7.** Mit kötött az Isten az emberrel? Mi a jelképe? ****** **8.** Emlékezz vissza, melyik hónap hányadik napján állt meg a bárka! **9.** Galamb vagy holló hozta Noénak a zöld olajágat? Sorrendben hogyan történt ez?

10. Rajzold le a bibliai történet valamelyik jelenetét! Rendezetek rajzversenyt!

Bábel tornya

Valamikor réges-régen a Földön minden ember egy nyelvet beszélt – ők voltak Noé utódai. Kelet felől Sineár földje felé vándoroltak, hogy a letelepedésre igazán alkalmas helyet találjanak. Azt tervezték, olyan várost s tornyot építenek, amelybe mindannyian elérnek.

Fogalomtár

Bábel – a Bábel név a héber 'balbél' összezavar igéből származik. Maga Bábel tornya az emberi gőg és nagyravágyás szimbóluma a *Teremtés könyve* szerint.

szerezzünk magunknak nevet, hogy el ne széledjünk az egész föld színén.” Az Úr azonban nem nézte jó szemmel a dölyfösséget és az égbe törekvő építkezést, s hogy megakadályozza az emberek ez irányú vágyait, elködösítette elméjüket, s összezavarta a nyelvüket. Ettől kezdve nem értették egymást az emberek, s feladták az építkezést. Szétszórártak a világon, különböző nemzeteket alapítottak, és külön életet éltek. Ez Bábel története.

Sineár földjén egy völgyre találtak, és ott letelepedtek. Azt mondták egymásnak: „Gyertek, vessünk téglát, és égessük ki jól!” És a téglá lett az építőkövük, a földi szurok pedig a habarcsuk. Azután ezt mondták: „Gyertek, építsünk magunknak várost és tornyot, amelynek teteje az égig érjen; és

Pieter Bruegel: Bábel tornya, 1563

 1. Kinek az utódai telepedtek le Sineár földjén? **2.** Mi volt a szándékuk? **3.** Miért nem nézte jó szemmel Isten tevékenységüket? **4.** Hogyan büntette őket az Úr? **5.** Fogalmazd meg, minek a szimbóluma Bábel tornya? Mit jelent mai értelemben a *bábeli zűrzavar* szókapcsolat? **6.** Párosítsd a szavakat a jelentésükkel!

a) Természeti jelenség. A történetben az Isten és az ember közötti égi híd.	1. oltár
b) A béke, az élet reményének a jelképe.	2. szurok
c) A szertartások alkalmával használt asztalszerű építmény.	3. szivárvány
d) Gyantaszerű fekete szigetelőanyag.	4. olajág

AZ ÚJSZÖVETSÉG

Jézus születése

Jézus Krisztus születésének ez a története: anyja, Mária, Józsefnek a jegyese, még mielőtt egybekeltek volna, úgy találtatott, hogy gyermeke fogant a Szentlélektől. Férje, József igaz ember volt, nem akarta a nyilvánosság előtt megszégyeníteni, ezért úgy határozott, hogy titokban bocsátja el. Míg ezen töprengett, megjelent neki álmában az Úr angyala, és így szólt hozzá:

– József, Dávid fia, ne félj magadhoz venni feleségedet, Máriát, hiszen a benne fogant élet a Szentlélektől van! Fiút szül, akit Jézusnak nevezel el, mert ő szabadítja meg népét bűneitől. Ezek azért történtek, hogy beteljesedjék, amit az Úr a próféta szavával mondott: íme a szűz fogant és fiát szül, Emmánuel lesz a neve. Ez azt jelenti: Velünk az Isten.

Amikor József felébredt álmából, úgy érezte, mintha egy hatalmas súly hullott volna le róla. Többé nem számított, mit mondanak az emberek! Feleségül vette Máriát.

Nem sokkal ezután Augustus római császár rendeletet adott ki. Az egész Római Birodalomban, mindenkinek el kellett mennie abba a városba, ahonnan a családja származott, hogy nyilvántartásba vegyék. Augustusnak ez azért volt fontos, hogy összeírás alapján mindenkitől behajthassák az adót!

József és családja Dávid királytól származott. Ezért neki Betlehembe kellett mennie, ahol Dávid született. Máriával együtt útra keltek. A szamaruk cipelte az ennivalót, meleg ruhákat a hűvös éjszakákra, és ruhácskákat a születendő gyermek számára, akinek az érkezése bármelyik nap várható volt. Mária teljesen kimerült, mire végre megérkeztek. Szálláshelyet azonban sehol sem találtak, mert a fogadó már megtelt utasokkal. Az istálló volt az egyetlen hely, ahol meghúzódhattak.

Azon az éjszakán Mária fiúgyermeket szült. Melegen bepólyálta azokba a ruhácskába, amelyeket előre elkészített, és a jászolba fektette.

Lorenzo Lotto:

Jézus születése, 1523

A város körüli hegyek között pásztorok őrizték a nyájukat. Az éjszaka sötét volt, és teljes csönd honolt, melyet csak néha szakított meg egy-egy bárány bégetése.

Hirtelen vakító fény tűnt fel, amely olyan erős volt, hogy a pásztorok kénytelenek voltak eltakarni a szemüket. A nagy fényből Isten angyala szólította meg őket.

– Ne féljete! Jó hírt hozok nektek, és az egész világnak. Eljött a Szabadító, az Istentől ígért Király! Ma született meg Betlehemben. Egy jászolban találjátok a gyermeket, aki éppen alszik.

Ekkor a pásztorok nagy sereg angyalt pillantottak meg, akik Istent dicsérték.

– Dicsőség Istennek a mennyben, és békesség a földön mindenkinnek, aki szereti Őt!

Amikor az angyalok eltávoztak, és ismét elsötétült az ég, a pásztorok így szóltak egymáshoz:

– El kell mennünk Betlehembe, hogy saját szemünkkel győződjünk meg arról, ami történt.

Biztonságba helyezték juhaikat, majd nagy sietve elindultak a városba. Ott megtalálták Máriát és Józsefet, és az újszülöttet, aki a jászolban feküdt. Most már tudták, hogy valóság mindaz, amit az angyaloktól hallottak.

Három bölcs is tudta, hogy itt az ideje a Messiás megszületésének, és amikor látták a csillagot a betlehemi istálló fölött, tudták, hogy az a jele annak, hogy ott is fogják megtalálni. Amint ott látták a kis Jézust Máriával és Józseffel, térdre borultak előttük és ajándékokkal halmozták el őket.

A tizenkét éves Jézus a templomban

A zsidóknál a tizenkettedik életév a gyermek- és ifjúkor közötti átmenet volt. Ettől kezdve elvárták tőlük, hogy részt vegyenek az ünnepeken. Ekkor Mária és József elvitték Jézust Jeruzsálembe, a húsvéti ünnepre.

Tavaszi volt, és az egész ország virágba borult. A szülők útközben elbeszélték gyermekeiknek Isten hatalmas tetteit, melyeket az elmúlt századokban cselekedett. Felelevenítették a bibliai eseményeket. Az út énekkel és örömmel telt, míg feltűntek Jeruzsálem tornyai.

A gyermek Jézus első ízben lépett be a templomba. Láta a fehérruhás papokat, amint ünnepélyes szolgálatukat végezték.

Gebrand van den Eeckhout:
Jézus 12 éves korában a templomban,
XVII. század

... Tanúja volt a húsvéti istentisztelet szertartásainak, amelyek értelmét napról napra világosabban látta. Minden mozzanat az ő életéhez kapcsolódott. Új érzések ébredtek benne. Csendben, elmerülten tanulmányozott egy nagy kérdést. Küldetésének rejtélye feltárult előtte.

Az ünnepek után hazaindultak szülei, Jézus azonban ott maradt a templomban.

Nem vette észre sem Mária, sem József. Azt gondolták, hogy az ismerősök és a rokonok között van. Egy napja mentek már, mikor kiderült, hogy nincs meg.

Jézus szülei visszamentek Jeruzsálembe. Egy nap gondatlansága miatt háromnapos kereséssel kellett fizetniük, mivel csak harmadnapra találták meg. A templomban a tudós tanítók között ült, hallgatta és kérdezte őket.

Mindnyájan elálmélkodtak értelmén és feleletein, akik hallgatták. Mikor feltette az ünneppel kapcsolatos kérdéseit, a pontatlan feleletek után mindenkinél értelmesebben válaszolt. Amikor meglátták és hallották, szülei elcsodálkoztak. Anyja ezt mondta neki:

– Fiam, miért tetted ezt velünk? Atyád és én nagy bánattal kerestünk téged.

Jézus ezt válaszolta:

– Miért kerestetek engem? Hát nem tudjátok, hogy nekem Atyám dolgaival kell foglalkoznom?

Ők nem értették, hogy mit akar ezzel mondani. Élete értelmét és célját az Atyával való közösségben és akaratának teljesítésében nyeri el. Jézus hazament velük Názáretbe, és engedelmeskedett szüleinek. Édesanyja szívébe véste a történeteket és fiának szavait.

 1. Milyen ünnepre vitték el Jézust Jeruzsálembe? **2.** Milyen szertartás zajlott le az ünnepen, és mit jelképezett? **3.** Milyen hibát követtek el a szülők gyermekükkel kapcsolatban? **4.** Hol találták meg Jézust, és mivel foglalkozott távollétükben?

Erre a linkre kattintva megnézhetitek a *Jézus a templomban 12 éves korában* c. animációs filmet <https://m.facebook.com> › ... ›.

Háttérinformáció

A Biblia magyar fordításai

A *Biblia* magyarra fordításával legkorábban **Pécsi Tamás** és **Újlaki Bálint** délvidéki (szerémségi) szerzetesek próbálkoztak. Ők a prágai egyetemen tanultak, ott ismerkedtek meg Husz János tanításaival (huszitizmus). Bibliafordításuk 1420–1430 körül készülhetett. Valószínű, hogy nem az egész *Bibliát*, hanem csak részleteit fordították le. Fordításuk töredékeit, a *Huszita Bibliát* három középkori kódexünk: a *Bécsi-*, *Müncheni-* és az *Apor-kódex* őrizte meg. A XVI. században a reformáció hatására egyre több részlet jelenik meg a *Bibliából* magyar nyelven. 1533-ban Krakóban (Lengyelország) adták ki **Komjáthy Benedek** fordításában *Pál apostol leveleit*. A négy evangéliumot először **Pesti Gábor** fordította magyarra (Bécs, 1536), ezt követte **Sylvester** (szilveszter) **János Újszövetség**-fordítása, mely az első Magyarországon kiadott fordítás volt (1541. Sárvár). A kor költői számos *zsoltárfordítást* készítettek (**Sztárai Mihály**, **Szegedi Gergely**, **Balassi Bálint** stb.), közülük is kiemelkedik **Kecskeméti Vég Mihály LV.** (ötvenötödik) *zsoltára*, melyet a XX. században **Kodály Zoltán** dolgozott fel a *Psalmus Hungaricus*-ban. A zsoltárok teljes fordítását **Szenci Molnár Albert** készítette el (1607. Herborn – Németország). A teljes *Biblia* magyar nyelven először 1590-ben jelent meg az Abaúj megyei Vizsolyban **Károli Gáspár** fordításában (*Vizsolyi Biblia* vagy *Károli-Biblia*). Ez a fordítás vált általánossá a magyarországi protestáns egyházaknál. A katolikus egyház első teljes Bibliafordítását **Káldi György** készítette (Bécs, 1626).

A MÍTOSZOK VILÁGA

A mítosz nem más, mint a világegyetem dala, a szférák zenéje.

Joseph Campbell

Már az 5. osztályban tanultátok, hogy az irodalom kezdeti szakaszában fontos szerepet töltött be a **mese**, mely fantáziára épülő, csodás, fantasztikus elemekkel átszótt történetet mond el, és a vele rokon **monda**, amely valamely valós jelenséghez kapcsolódik, de csodás elemekkel beszél keletkezéséről, az illető helyhez, személyhez, jelenséghez fűződő hiedelmekről. A monda irodalmiasított változata a **rege**.

A mítosz fogalma • A mesék és mondák minden nép körében igen általánosak, a népköltészet egyik fő ágát alkotják. A mese különleges fajtája a **mítosz**, vallásos elemeket tartalmazó monda, hitrege, mely az ember és az őt környező világ küzdelmét mutatja be. A legősibb alkotások, melyekből az eposzok, de később a líra és a dráma is merített – a *mítosz*. Az irodalom a maga fejlődése során hosszú időn át közvetlenül felhasználta a hagyományos mítoszokat, és az egész ókori irodalmat áthatja a mitológiai világkép.

Nota bene! A *mítosz* isteni lényekről, félistenekről, különleges hősökről szóló, azok életét, cselekedetét bemutató mű. Ez voltaképpen az adott nép vallásos hiedelmeit, a világról alkotott képét, az ember és az istenek, az ember és a természet kapcsolatáról vallott nézeteket összegzi.

Fogalomtár

mítosz – görög szó, a *müthosz* szóból ered, jelentése: monda, mese, elbeszélte történet

A mítosz egyfelől jelenti a világról alkotott fantasztikus elképzelést, mely szerint a világot különös lények, istenek, szellemek irányítják (tehát **világkép**).

Másfelől a mítosz elbeszélés (tehát **műfaj** is), benne az istenek, a hősök cselekedetei elevenednek meg, és az egykor valóban megtörtént hősi események, a természeti katasztrófák emlékét őrzik. A mitikus elképzelésekben vallási, művészi, tudományos, erkölcsi, rituális elemek együttesen jelennek meg, ezek szétválása a társadalmi fejlődés későbbi szakaszában következett be.

Nota bene! Az egy nép körében kialakult mítoszok összességét *mitológiának* nevezzük.

Minden nép másképpen képzelte el a világ rendjét, felépítését, így tehát más volt a mitológiája. Az európai népek (s közte a magyar nép) fejlődésében, kultúrájában két mitológia játszott döntő szerepet: a **görög-római** és a **zsidó-keresztény** mitológia.

A görög-római mitológia számos keleti elemet olvasztott magába. A világ minden jelenségét egy-egy isten cselekvésével hozták összefüggésbe, így az általuk elképzelt istenek száma több száz. A görögök szerint az istenek világa ugyanolyan, mint az embereké, az istenek emberi módon élnek, viselkednek. Időnként emberi (vagy állati) formát öltve leszállnak a földre, befolyásolják az emberek cselekedeteit, a történelmet.

Az Olümposz hegység

akárcsak az emberek. Emberi szenvedélyek, emberi hibák jellemezték őket. Az embereket védelmezték és üldözték, büntették és jutalmazták, de befolyásolhatóak voltak, ajándékokkal hatni lehetett rájuk. Lakomákra jártak, ambróziát és nektárt fogyasztottak. Úgy éltek, ahogy az emberek.

Az olümposzi istenek • A sok-sok isten közül tizennégy különleges rangra emelkedett. Ezek a magas Olümposzon laktak, ezért *olümposzi isteneknek* is nevezzük őket. Az istenek világában sajátos „munkamegosztás” uralkodott, mindenkinek megvolt a maga feladatköre.

Az ókori görög mítoszok és mondák több csoportot, úgynevezett **mondakört** alkotnak. Mindegyikben közös azonban az ősi istenek világa. Isteneik roppant hatalmasok voltak, de nem mindenhatóak, halhatatlanok voltak, de nem örökéletűek, mert ők is születtek,

GÖRÖGÖK	RÓMAIAK	SZEREPKÖRÜK
Zeusz	Jupiter	Főisten, az ég uralkodója, az isteni család feje.
Héra	Juno	A főisten felesége, a házasság istennője.
Poszeidón	Neptunus	A tengerek ura.
Hádész	Plutó	Az alvilág ura.
Démétér	Ceres	A földművelés és a termékenység istennője.
Hesztia	Vesta	A családi tűzhely védelmezője.
Pallasz Athéné	Minerva	A tudomány és a bölcsesség istennője.
Aphrodité	Venus	A szerelem istennője.
Árész	Mars	A háború istene.
Dionüszosz	Bacchus	A bor és a mámor istene.
Artemisz	Diana	A vadászat istennője.
Apollón	–	A művészetek pártfogója.
Hermész	Mercurius	Az istenek követe, az utazók oltalmazója, a görögöknél a tolvajok és szélhámosok istene.
Héphaisztosz	Vulcanus	Az istenek kovácsa.

A mítoszok csoportosítása • A mitológiai történeteket, mítoszokat csoportosíthatjuk *tematikai*, *motivikus* és *szerkezeti* szempontból.

1. *Tematikai* szempontból megkülönböztetünk **teremtésmítoszokat**, melyek témája a világ keletkezése, az ember születése, teremtése. A mítoszok témája lehet természeti **jelenségek**, képződmények, lelki tulajdonságok, állapotok, szokások, mesterségek, állatfajok, növények létrejöttének **magyarázata**.

2. A *motivumok* szempontjából elkülöníthetjük a **vándormotívumokra** (alaptéma, mely kisebb-nagyobb eltérésekkel bukkan fel számos nemzeti irodalomban), illetve a különböző kultúrák sajátos motívumaira, jelképeire épülő mítoszokat.

3. *Szerkezeti* szempontból megkülönböztetünk **különálló**, illetve **történetfüzérekből**, egymással összefüggő történetcsoportokból álló történeteket. Az utóbbiak között a kapocs lehet lazább (pl. közös helyszín), és lehet szorosabb (pl. egyazon főhős).

A mítoszok *szóbeli* epikus és *dramatikus* formáit még ma is megtaláljuk különböző népek hagyományaiban. Más népek írott formában, *rögzített* változatban, vagy csak nyomokban őrizték meg. A modern európai civilizációk mitológiai hagyományai jórészt eltűntek a keresztény kultúra megjelenésével, a kereszténység felvétele legtöbbször egyet jelentett a saját mitológia feladásával. Ennek ellenére „pogánykori emlékeket” őriznek a *népszokások*, a *népköltészet* vagy éppenséggel a *nyelv*: szólásokban, kifejezésekben. A keresztény hagyomány is magába olvasztott, és maga is megőrzött jó néhány kereszténység előtti mitológiai hagyományt. Egyik legismertebb ilyen emlék Krisztus születésének a római *szaturnália ünnepekkel* való időbeli egyeztetése.

Fogalomtár

Szaturnália ünnep – Saturnus isten tiszteletére az ókori Rómában tartott örömmünnep

Háttérinformáció

A magyarságnak is voltak – fejlődése korai szakaszában – mítoszai. Ezek a mítoszok nálunk az ősi sámánhiten alapultak, amelyben a túlvilági hatalmak, az ember és a természet eltéphetetlen kapcsolatban álltak egymással. A kiválasztott személy, a sámán vagy táltos (a pogány magyarok papjait, bölcseit inkább táltosnak nevezik) önkívületi állapotban – révületben – érintkezésbe léphetett a természetfeletti lényekkel. Hiedelemvilágunkban és népköltészetünkben is fellelhetjük az ősi sámánisztikus hit (táltos, tündér, sárkány) nyomait.

1. Milyen szerepe van a mítoszoknak a valóság megismerésében?
2. Mit nevezünk mitológiának? 3. Milyen szempontok szerint csoportosíthatjuk a mitológiai történeteket? 4. Melyik két mitológia játszott döntő szerepet az európai népek kultúrájának fejlődésében? 5. Határozd meg a mondatkör fogalmát! ** 6. Nézz utána a neten! Az ismert mitológiai személyekhez jellegzetes és jellemző tárgyak tartoznak: *szelence*, *síp*, *lant*, *szárnyas saru*, *kalap*, *gombolyag*, *fonal*, *olló*. Illeszd össze a neveket és a tárgyakat! Némely esetben egy-egy név mellé több tárgyat is írhatasz. Mit jelképeznek a tárgyak? A nevek: Apollón, Hermész, Pán, Pandora, párkák.

GÖRÖG ÉS RÓMAI MÍTOSZOK

Daidalosz és Ikarosz

Fogalomtár

Minótaurusz – félig bika, félig embertestű szörnyeteg

labirintus – kanyargós, egymásba torkolló folyósók, útvesztő

Daidalosz, az athéni ezermester, féltékenységből megölte unokaöccsét és tanítványát Talószt, a fazekaskorong és a fűrész feltalálóját. Ezért halálra ítélték, de ő Krétába menekült, és itt Minosz király szolgálatába állott. Mikor Minosz feleségének, Pasziphaének,

nek félig bika alakú gyermeke született, a *Minótauros*, Daidalosz építette számára a *labirintust*. De Minosz azután sem engedte el maga mellől.

Daidalosz megunta a hosszú számkivetést, és megérintette lelkét a honvágy, de minden oldalról tenger állta útját.

– A földön és a tengeren feltartóztathat, de az ég bizony nyitva áll – gondolta magában –, meneküljünk arra! Mindent elfoglalhat, de nem foglalja el a levegőt Minosz.

És elmerült a még ismeretlen művészetben, és megújította a természetet. Tollakat rakott szépen egymás mellé, a legkisebb után egyre nagyobbakat, majd a legnagyobbakat egyre kisebbre váltva, mintha halmon nőttek volna, vagy mint ahogy a pásztor-sípon a különböző nagyságú nádszálak sorakoznak egymás után lassú emelkedéssel. Aztán a közepén lenfonállal fűzte össze őket, alul viasszal kötötte meg, s amint így összeállította, egy kevésbé meghajlította, hogy az igazi madarakat utánozza vele. Mellette állt fia, Ikarosz, s nem tudta, hogy a saját vesztében gyönyörködik. Ragyogó arccal majd a szélben libegő pelyhek után kapdosott, majd hüvelykujjával a sárga viaszt puhítgatta, és játékaival hátráltatta atyja csodálatos munkáját.

Mikor az utolsó simítást is elvégezte alkotásán a művész, a kettős szárny közé lendítette testét, és függve maradt a meglebegtetett légben. Kitanította gyermekét is:

– Mindig középre tarts, nehogy, ha alant repülsz, a tenger habja nehezítse el tollaidat, ha pedig magasabban, a tűző nap-sugár égesse össze! A közepén haladj, nem kell a csillagokat se vizsgálnod, hogy tájékozódj, elég, ha engemet követsz!

S megmutatta, hogy kell repülni, és a fiú vállához illesztette az újfajta szárnyakat. Míg evvel babrált, és oktattatta fiát, könny áztatta ráncos, öreg arcát, és remegett az apai kéz. Megcsókolta,

mintha tudta volna, hogy ezek az utolsó csókok, s szárnyán fel-emelkedve, ő repült elöl, és aggódott útitársáért, mint a madár, mikor gyöngé fiókáját a magas fészekből az égi útra bocsátja. Még biztatta, hogy jöjjön utána, és tanítgatta a vészt hozó művészt, s mozgatta a saját szárnyát, és hátra-hátranézett fiára.

Megbámulta őket a halász, miközben remegő nádszállal leste a zsákmányt, egy pásztoreMBER, botjára támaszkodva, szántóvető az eke szarva mellett. S aki látta, amint a levegőt szelték, isteneknek hitte őket. S már bal felől *Héra* szigete, *Szamosz*, *Délosz* és *Parosz* mind elmaradtak, jobbra *Lebinthosz* volt, és a mézben gazdag *Kalümné*, mikor a fiú örülni kezdett a vakmerő repülésnek, elhagyta vezetőjét, és az ég felé vágyódva, magasabbra vette útját. „Feljebb! Még feljebb!” – parancsolta önmagának, s máris emelkedett felfelé, a félelmetes magasságokba.

S megtörtént a baj, mielőtt észrevehette volna: a forró, tűhegyű napsugarak átszurkálták a puha viaszt, s az megolvadt és nem tartotta már össze a tollakat. Levált a két szárny, behullott a tengerbe. Ikarosz kétségbeesetten markolta az üres levegőt, de hiába kapaszkodott volna: tehetetlenül bukott le a tarajos hullámok közé.

Mindez oly gyorsan történt, hogy Daidalosz mit sem látott az egészből, s amikor hátrafordult, hogy ismét megnézzé fiát, döbbenet dermedtette szívét, mert nem látta sehhol. És szinte elvesztette szívét, esztét, amikor lenézett az alant morajló tengerbe, s meglátta a habokon hanyódó tollakat – fia szárnyait. Leszállt az alatta elterülő sziget partjára, s a jótékony hullámok visszaadták neki fia holttestét, hogy tiszteSSéggel eltemethesse. A szigetet ettől az időtől nevezik Ikáriának.

Daidalosz eltemette fiát, majd szomorú szívvel folytatta útját. Szicília szigetén szállt le. A sziget uralkodója, Kokalosz barátsággal fogadta, s a nagy művész munkájával, szobraival és

id. Pieter Bruegel: Ikarosz bukása, 1555

épületeivel hamarosan elnyerte a sziget lakóinak bámulatát. De bánatát nem tudta felejteni. Tisztelettel tértek ki útjából az emberek, amikor esténként megtörtén ment a tenger partjára, hogy szemét a távoli vizekre meressze, és elsóhajtsa, ki tudja hányszor: „Ikarosz, fiam, Ikarosz!”

Amit a műről tudnod kell

A repülés ősi vágya jelenik meg *Daidalosz és Ikarosz* történetében. A **mítosz** a krétai mondakör része. Daidalosz tulajdonképpen rab, és találékonysága révén próbál megszabadulni. A levegőbe emelkedve akarja elhagyni a szigetet, ezért szárnyakat készít. Munkájának részletes elbeszélésében a mesterségek iránti tisztelet is kifejeződik. Találmányával azonban Daidalosz akaratlanul is fia halálát okozza. Ikarosz ugyanis nem fogadja meg az apai tanácsot, ezért a mélybe zuhan.

Ikarosz sorsa jelképes: a magasba vágyó és elbukó ember története, mely egyben az ember ősi vágyát is kifejezi a repülés iránt. Az apa fájdalma mellett érezzük lelkifurdalását is, magát hibáztatja gyermeke sorsáért. „*Mindig középre tarts*” – figyelmezteti fiát Daidalosz, de Ikarosz nem fogad szót.

1. Kinek az udvarában élt Daidalosz és Ikarosz? Mi volt a foglalkozása Daidalosznak? **2.** Miért kezdett el szárnyakat készíteni? Milyen anyagokat használt fel a szárnyak készítéséhez? Hogyan viselkedik a fiú a szárny készítése közben? **3.** Milyen volt Daidalosz és Ikarosz kapcsolata? Szerinted gondos apa volt Daidalosz? **4.** Hogyan készül fel Daidalosz a repülésre? **5.** Mire oktatja a fiát az indulás előtt? **6.** Keresd ki a műből azokat a mondatokat, amelyek előre sejtetik a szomorú befejezést! **7.** Keresd meg azt a részletet, amelyik a repülés gyönyörűségét mutatja! **8.** Bele tudott-e nyugodni Daidalosz fia elvesztésébe? **** 9. Vitassátok meg!** Mi a szerepük a szülői tanácsoknak! Miért nehéz megfogadni őket? Mit jelenthet az életben a „középre tartás”, a „középut”? **10.** Daidalosz figyelmeztette fiát, rábízta bölcsességét: ne repüljön közel a tengerhez, se közel a Naphoz. Ikarosz nem hallgatott a tanácsára. Türelmetlen volt. Megbűvölte a Nap, s ezért életével fizetett. Ikarosz választhatott: vagy távol tartja magától a Napot, vagy röptében bukik el. S ő döntött. Te hogyan döntöttél volna az ő helyében? Írd le a füzettedbe! **11.** Tudod-e, hogy mi lett *Minótauros* sorsa? Keresd meg a választ a neten, vagy az *Új Magyar Lexikon*ban a Minótauros címszónál.

12. Játsszátok el az apa és fia közötti beszélgetést!

Prométheusz

(rövidítve)

Prométheusz Iapetosz és Klüméné fia, Atlasz, Menoetiusz és Epimétheusz testvére. Ő volt a legravaszabb a testvérei közül, és nem tisztelte az isteneket. Prométheuszt és Epimétheuszt bízta meg Zeusz azzal, hogy teremtsenek lényeket, melyek benépesítik a földet. Epimétheusz teremtette az állatokat, Prométheusz pedig az istenek képmására az embert, de olyan sokáig foglalkozott vele, hogy mire elkészült, Epimétheusz az összes előnyös tulajdonságot elhasználta az állatok teremtésénél. Prométheusznak megesett a szíve esendő teremtményein, és úgy döntött, ellopja nekik a tüzet, ami addig csak az istenek tulajdona volt, hogy az ember az állatok fölé emelkedhessen. Felmászott az Olümposzra, és tüzet lopott Héphaisztosz (a későbbi mítoszok szerint Apolló) szekeréről, és egy édeskömény-ágban (ami lassan ég) sikerült levinnie a földre.

Hogy Zeuszt kiengesztelje, Prométheusz azt mondta az embereknek, hogy mutassanak be áldozatot az isteneknek, és erre a

célra megölt egy bikát. Mikor azonban az istenek megérezték a sülő hús illatát, Prométheusz újra kicselezte őket: két tálra tette az elkészült ételt, a húst elrejtette csontok és inak alá, míg a csontok nagy részét hússal takarta el, és megkérte Zeuszt, válasszon közülük. Zeusz azt a tálát választotta, amelyikről azt hitte, a hús van rajta. Mikor rájött a csalásra, éktelen haragra gerjedt, és büntetést szánt nemcsak az embereknek, de a hazug titánoknak is.

Hogy további bosszút álljon, Zeusz megteremtette az emberiségnek Pandórát, az első asszonyt, aki az összes bajt rászabadította az emberiségre.

Jacob Jordaens:

A leláncolt Prométheusz, 1640 körül

Magát Prométheuszt azzal büntette, hogy a Kaukázus hegyére vitte, és egy sziklához láncolta, ahol egy Ethon nevű óriási sas mindennap megújuló máját marcangolta. Zeusz úgy tervezte, ez harmincezer évig fog tartani, de harminc évvel később Héraklész, miközben 12 feladata közül a tizenegyediket végezte (almát szerzett a Heszperidák kertjéből), lelőtte a sast és kiszabadította Prométheuszt. Zeusz ezúttal nem bánta, hogy Prométheusz megmenekült, mert a tett dicsőséget hozott Héraklésznak, aki Zeusz fia volt. Prométheusz visszatérhetett az Olümposzra, bár magával kellett hurcolnia a sziklát, amihez hozzáláncolták.

Amit a műről tudnod kell

A tűz megismerése az emberiség történeti létének az alapja, a földművelés után a kézművesség, az ipar kezdete. A tűz alkalmazása előfeltétele volt az emberi fejlődésnek, mely minden ellentmondáson keresztül, súlyos küzdelmek és szenvedések árán egyre előbbre vezet.

A mítosz szerint az első embereket maga Prométheusz, a bölcs titán gyúrta sárból Pallasz Athéné segítségével – akárcsak Jahve Elohim a bibliai teremtéstörténet szerint Ádámot. A legelső emberek még tudatlanok voltak, nem sokban különböztek az állatoktól, csak gyöngébbek, tehetetlenebbek és védtelenebbek voltak a legtöbbnél. Öntudatlanul éltek végig életüket. Már-már a pusztulás fenyegette őket, amikor Prométheusz lehozta számukra az égből a tüzet, mely idáig csak az olümposzi istenek tulajdona volt. Ennek birtokában az emberek megtanulták a mesterségeket, az anyag megmunkálását és a fémek feldolgozását. Végző soron a tűznek köszönhette az ember, hogy kiemelkedett az állatok sorából.

Az emberért, az emberiség megmentéséért jogtalanul szenvedő, a sziklához szögezett Prométheusz részben a zsidó-keresztény hitvilág Megváltójának az előképe is. A későbbi évezredek irodalmában a leggyakrabban ezt a mítoszt dolgozták fel a legkülönbözőbb értelmezésben: pl. az angol Shelley (e.: seli), a német Goethe (e.: gőte), Janus Pannonius, Petőfi Sándor és Ady Endre verseiben az istenekkel szembe forduló, a vallási korlátozottságból kibontakozó emberi öntudat hőseként jelenik meg a titán.

Prométheuszt a tűz elhozatala és az áldozatbemutatás gyakorlatának bevezetése miatt a civilizáció atyjának tekintették.

1. Mivel bízta meg Zeusz Prométheuszt és testvérét? **2.** Miért nem jutott előnyös tulajdonság az embereknek? **3.** Szerinted kezdettől fogva segítője Prométheusz az embereknek? **4.** Mivel ajándékozta meg őket Prométheusz? **5.** Milyen büntetést kapott a titán Zeusztól? **6.** Mivel büntette Zeusz az embereket, hogy elfogadták a tüzet Prométheusztól? **7.** Ki szabadította meg Prométheuszt a szenvedéstől? **8.** A Prométheusz-mítosztól napjainkig a tűz, az őselem állandóan visszatérő jelkép az irodalomban. Szerinted mit jelképezhet a tűz? **9.** Írd le a füzetedbe, hogy mit jelent az emberek számára a tűz! **10.** Nézz utána a neten, ki volt Heraklész! Mi tette őt híressé?

A görög mítoszok után figyelmetekbe ajánlok egy római regét. A rómaiak korán megismerkedtek a görög mítoszokkal, kezdetben szájhagyomány útján, majd a görög irodalom gondos tanulmányozása során is. Ez a körülmény erősen befolyásolta a római mondák kialakulását is. Mindenképpen érdemes megismerkednetek Romulus és Remus csodálatos történetével.

Romulus és Remus

(rövidítve)

Az ősi monda szerint az itáliai partraszállás után három évvel Aeneas (e.: éneász) megalapítja Lavinium városát. Itt egyesíti az őslakókat a menekült trójaiakkal, s az egyesült népet apósának nevére latinul nevezi el. Fia, Ascanius (e.: aszkaniusz; más néven: Julus) 30 év elmúltával alapítja Alba Longát, s az albai királyok leszármazottjaként Romulus (e.: rómulusz) 300 esztendővel később rakja le Róma alapjait, vagyis 333 évvel Aeneas Itáliába érkezése után.

Alba Longa számos uralkodója közül kiemelkedett a bölcs és igazságos király, Numitor. Uralkodását csak gonosz és cselszövő öccse, Amulius (e.: amuliusz) zavarta meg; sehogy sem tudott belenyugodni abba, hogy ne övé legyen a főhatalom. Hamarosan megfosztotta bátyját a királyságtól, de még ki is űzte Alba Longából.

Numitornak volt egy szépséges leánya, Silvia (e.: szilvia), akit Amulius parancsára Vesta istennő papnőjének szenteltek. A Vesta-papnők erős szent fogadalmat tettek, hogy soha házasságra nem lépnek, s tisztaságukat még életüknél is többre becsülik. Így Amuliusnak nem kellett attól tartania, hogy Silvianak gyermekei lesznek, akik majd veszélyeztetik uralmát.

A végzet azonban, a kifürkészhetetlen Fátum, másként akarta. Egy ízben kora reggel Silvia kiment a folyó partjára, hogy friss vízben mossa meg a templom szent eszközeit. Könnyed léptekkel haladt a szelíd lejtésű part felé, és fején hordozta az agyagkorsót. Amikor odaért, letette az edényt, leült a földre, hogy megpihenjen egy kissé. És amíg ott pihent, az árnyékos füzek, a csicsergő madarak és a víz könnyed csobogása álmodást idéztek szempilláira.

Meglátta Mars isten és megszerette, és a leány nem tudta, hogy álmában isten ölelte meg. Mire felébredt, Mars magzatait hordta a szíve alatt. Ennek a szerelemnek gyümölcseként Silvia két erőteljes ikerfiút hozott világra. Egyiket Romulusnak, a másikat Remusnak nevezte el.

Amikor ezt Amulius megtudta rettentően megharagudott, és a lányt egy föld alatti börtönbe záratta, és kiadta a parancsot, hogy a fiúkat pedig vessék a megáradt Tiberisbe. A szolgák szíve megesett a két kicsi fiún, és fűzfa teknőt tákolva leengedték őket a folyón. A teknő ide-oda vetődött, míg a Palatinus hegy aljában egy fügefabokor gyökereiben meg nem akadt. Mars isten látva mindezt, elküldte hozzájuk kedvenc állatait, egy anyafarkast és egy harkályt. A farkas friss tejjel szoptatta, majd a barlangjába cipelte a piciket, a harkály, pedig mézes gyümölcsdarabokkal kedveskedett nekik. Így életben maradtak. Hamarosan itt talált rájuk a derék Faustulus (e.: fausztulusz), az egyszerű pásztor, aki hazavitte és feleségével együtt befogadta, felnevelte a két kicsit. Okos, ügyes, bátor ifjává cseperedtek. Elsők lettek, és vezérei a környék pásztorainak. Elbántak még a rablókkal is, ha kellett, és előkerítették az elkóborolt, elveszett bárányokat is.

Faustulus sok mindent sejtett származásukról, de nem árult el semmit. Egyszer azonban minden kitudódott.

A dolog úgy történt, hogy Numitor és Amulius pásztorai állandóan ellenségeskedtek egymással. Hol az egyik, hol a másik nyáját hajtották el egymástól. Egy ilyen összetűzés alkalmával Remus Numitor fogságába került. Romulus ekkor elhatározta, hogy kiszabadítja testvérét.

Wolf Suckling:
Romulus és Remus, XVI. század

Faustulus most érkezettnek látta az időt, hogy mindent elmondjon Romulusnak. Így aztán a nagyapa és unokák végül is egymásra találtak, s most már együtt indultak Alba Longába, hogy gonosz nagybátyjukon számonkérjék tettét. Amuliust megölték, édesanyjukat kiszabadították és nagyapjukat visszahelyezték a királyi székbe. Alba Longában helyreállt a rend és a béke.

Idővel azonban a város lakossága megszorodott. Az ikrek Numitorhoz mentek, és engedélyt kértek tőle, hogy pászortársaikkal elhagyják a várost, s azon a helyen, ahol annak idején őket a nőstény farkas táplálta, új várost alapíthassanak.

Numitor útnak bocsátotta őket. Amint odaértek, ahol egykor teknőjük megakadt, megtelepedtek. A hely szép volt, a folyó kanyarulatánál hét enyhe hajlású domb emelkedett. Az egyik dombon szándékozták a várost felépíteni.

Ki alapítsa a várost, és melyikük legyen a király? – Nem tudták eldönteni, mindketten maguknak szerették volna a dicsőséget.

– Döntsenek az istenek! – mondta Romulus. Megállapodtak abban, hogy madárjósolatot kérnek. Az lesz a városalapító, akinek az istenek több madarat küldenek.

Kora reggel mindketten elindultak. Romulus felment az egyik domb tetejére, Remus a másikra. ... A szerencse Romulusnak kedvezett. ... Felette tizenkét saskeselyű repült el. Így Romulus hozzákezdett a város építéséhez. ... Romulus a munka, az építés irányítását egyik hű társára, Cellerre bízta.

– Legyen gondod arra, hogy ezt a falat senki át ne merészelje lépni vagy ugrani. Aki ezt megteszi, haljon meg. Nem tudva ezt Remus, odaállt az emberek elé, és gúnyolódva így szólt:

– Ezekkel a falakkal véditek meg a mi népünket? – És feleletet nem várva, átugrotta a még alacsony falat. Celler akkor ásójával halálra sújtotta Remust (egyres változatokban maga Romulus).

– Így ugorja át minden ellenség falainkat!

Romulus megsiratta szerencsétlen testvérét, majd hatalmas máglyát emeltetett, és elhamvasztotta Remust. Az új várost órála nevezték el. A farkas szent állattá lett. A róluk készült szobor pedig Róma város jelképévé.

- 1.** Mi a város neve, ahol a mítosz játszódik? **2.** Miért félt a szépséges Silviától Amulius? **3.** Kik voltak Romulus és Remus szülei? Melyik volt közülük isten, melyik volt földi halandó? **4.** Hogyan akart Amulius meg-

szabadulni az anyától és gyermekeitől? **5.** Hogyan döntöttek a szolgák? Mit tettek a gyerekekkel? Miért nem hajtották végre a szolgák tökéletesen a király parancsát? **6.** Hogyan derült ki a fiúk származása, s hogyan alakult a továbbiakban a sorsuk? **7.** Miért alakítottak várost az ikertestvérek? **8.** Hogyan döntött el, hogy ki legyen a király az új városban? **9.** Miben állapodtak meg? Ki lett a győztes? ** 10. Egészítsd ki a következő mondatokat írásban! • Egy derék pásztor ... talált rájuk. • ... és ... felnevelte a fiúkat. • A két ifjú ... és ... volt, társaik közül ... • Különösen Romulus

11. Készíts rajzot arról, ahogy a folyóba vetik a két gyereket! Írd le a folyó nevét! Hogy hívják ma? Keresd meg a térképen!

TEREMTÉSTÖRTÉNETEK

A mítoszoknak – tematikai szempontból – egyik leggazdagabb csoportját a **teremtéstörténetek, teremtésmítoszok** alkotják. Minden nép őriz olyan ősi képzeteket, melyek a világ keletkezését vagy az emberi faj megjelenését magyarázzák. A magyar néphagyomány leginkább mesékben, mondákban őrizte meg az ősi képzetet. Az ősi, ókori civilizáció mitologikus világmagyarázatai vagy régészeti emlékeken, kőtáblákon, vagy írásos formában, könyvekben maradtak fenn.

A világ meghódítása, az új világrészek felfedezése távoli népek, civilizációk mitologikus hagyományainak felfedezését is jelentették. Ezek a felfedezések alkalmat adtak arra is, hogy a különböző ősképzeteket összehasonlítsák. Így derült fény bizonyos alapvető azonosságokra, egyezésekre, vándortémákra, vándormotívumokra is. Ez azt jelzi, hogy függetlenül a földrajzi, természeti adottságoktól, társadalmi, civilizációs fejlettségtől minden kultúrában ugyanazok vagy nagyon hasonló ősképzetek jöttek létre.

Nota bene! A teremtés az a meggyőződés, hogy a világ és benne az ember egy vagy több teremtő istenség műve.

A különböző teremtésmítoszok különböző világképet vonnak maguk után. A teremtés mezopotámiai felfogása szerint az istenek léteztek először, ők hozták létre a világot és benne az embert azért, hogy elvégezzék bizonyos munkákat az istenek helyett. A

mezopotámiai *Enuma elis*ben Tiámat¹ véréből teremtik az istenek az embert. Később beépült ez a rész a *Gilgames-eposz*ba.

Gilgames-eposz

Az eposz egyik táblája

Teremtés

(részletek a VI. tábláról)

... Hallván Marduk az istenek szavát,
nagy jeles művet teremteni vágyott.
Szóval mondja, fölfelé Éának
szíve szándékát ekként közli vele:
„Vért kötök meg, csonttal csipkézem a húst;
íme, életre hívom Lullát! »Ember« legyen a neve!
Megteremtem Lullát, az embert!
Tiszte s kötelessége legyen az istenek szolgálata,
öröme az ég és alvilág urainak!
Az istenek útját is okosan egyengetem:
egyformán tiszteltessenek, de mégis
két részre osztom őket!”

Szóval mondja Éa Marduknak,
szíve szándékát ekként közli véle:
„Egy istent kell föláldoznunk avégből,
hogy véréből embert teremtsünk!
Gyűljön össze hát valamennyi isten!”

¹ *Tiámat* – a sós víz, a tengeristen, az istenek harcában Marduk ellenfele, az előző istennemzedék vezére

Egyet föláldozunk közülök,
a többi békességben élhet!”

Összehívta Marduk az isteneket
nyájas beszéddel utasítva őket.
Szóra nyitva száját, parancsot oszt,
Annunakikhoz imígy szól szavából:
„Bízást igazat szólottam imént
igazmondó lévén teljes szívemből.
Mondjátok meg, ki volt, aki viszályt
szított s fölkelésre bujtva Tiámatot,
harcot kevert?

Áldoztassék fel a bajkeverő!
Áldoztassék föl, aki harcot kezdett!
Büntetését el kell szenvednie!
Nyugodjatok meg, üljete le tüstént!”
(...)

Megkötözve vitték Éa elé,
büntetésből fölvták ereit,
véréből gyúrtak *embert*.
Istenek szolgálatát bízva *erre* –elbocsátották az isteneket.
Ekként, embert teremtven, az isteneket Éa megmenté.
Ember tiszta s kötelessége lett az istenek szolgálata.

Rákos Sándor fordítása

Marduk – mezopotámiai isten, a babiloni teremtéstörténetben a főisten, aki a régebbi istenek legyőzése után szerezte meg a hatalmat és alakította ki az új világrendet; **Éa** – anyaiszennő, Marduk anyja; **Annunaki** – a legfőbb istenek közös megnevezése, mely egyben a legerősebb isteni akaratra is vonatkozik

A vízözön

(részletek a XI. tábláról)

Um-napisti szívesen fogadja Gilgamest, de nem ad egyenes választ kérdéseire. Elmondja inkább az özönvíz történetét, amelynek ő volt a Noéja, a bárka építője, s ezáltal a magának való emberek és állatok megmentője.

Egy-egy párt az élő fajokból rekeszes belsejébe zártam
s én magam is, rokonsággal s nagyszámú kedves emberem-
mel,
szolgákkal és kézművesekkel odaköltöztem a hajóra.
Gondom volt rá, hogy bár egyetlen hasznos ipar ki ne maradjon!
Zsúfolásig terhelve állott a bárka, melyet építtettem:
a ketrecbe zárt hím oroszlán árnyékában báránka béget,
vadbika horkan, nyála csordul, mellette megkötözött lábú
keselyű vergődik, szárnya a hajót csaknem felröpíti!

Megeredt az eső, zuhogott a zápor, áradtak a vizek, s elöntötték
a föld színét.

Álló napig zúgott-morajlott a déli szél, sziklákat döntött,
sarkát a víz szűgyébe vágta s korbácsával habosra verve
addig úzta-hajtotta, míg csak ágaskodva a hegyre nem tört.
Zilált sörényű harci ménként szembeszökve, vadul sodorva,
hullám zúdult az emberekre, akik lentről mindegyre följebb
szöktek az ár elől, s a csúcson tehetetlenül megrekedtek.

Végül is nem maradt életben senki, csak a bárka utasai.

Ütődünk a Niszir hegyéhez s az megakasztotta hajómat –
első napon, másodnapon csak áll egyhelyben, nem jut előrébb,
harmadnapon, negyednapon csak áll egyhelyen, még nem is
moccan,
ötödnapon, hatodnapon csak áll egyhelyen, levert cövekként.

Midőn a nap hetedszer szállott Niszir hegye fölé, fölénk,
egy galambfiat ereszték: hadd röpjön, amerre tetszik!
Elszállott a galamb, kerengélt és nemsokára visszafordult,
Sík víz borította a földet – pihenőhelyét nem talált még, Ó.

Midőn a nap nyolcadszor szállott Niszir hegye fölé, fölénk,
egy fecskefiat ereszték: hadd röpjön, amerre tetszik!
Elszállott a fecske, kerengélt és nemsokára visszafordult.
Sík víz borította a földet – pihenőhelyet nem talált még!

Midőn a nap tizedszer szállott Niszir hegye fölé, fölénk,
egy hollófiat elereszték: hadd röpjön, amerre tetszik!
Elszállott a holló, kerengélt s mind távolabbra tűnt előlünk.
Károgott, kapirgált, szemet lelt – nem fordult vissza soha többé!

Kibocsátám hát mind az élőt, hadd fusson szét, amerre tetszik
s fajbelijével párosodván, népesítse újra a földet!

Azután a Niszir hegy ormán máglyát raktam s kost s bakot ölvé
égő áldozattal fizettem az isteneknek életünkért.

Rákos Sándor fordítása

Amit a műről tudnod kell

Keletkezése • Az újasszír változatot tekinti az irodalomtudomány a *Gilgames-eposz* klasszikus kiadásának. Gilgames királyfi Uruk (ma Irak területén) városának erőskezű királya volt Kr. e. a XXVII. században, akiről az ismeretlen költő Kr. e. XIX–XVIII. században eposzt írt. Ennek formája maradt ránk a híres asszír uralkodó (Assur-ban-apli Kr. e. 669–626) ninivei „könyvtárában” a 12 ékírásos agyagtáblán. Népszerűsége hatalmas volt.

A küzdő Gilgamesz szobra

Témája • Az eposz **Gilgames királyfi hősi harcait, a halhatatlanságért, az örök életért folytatott küzdelmeit mondja el. Gilgames félisteni lény, anyja Aruru istennő volt, apja azonban halandó férfi, és Gilgames életében is ez utóbbi vonás kerekedik felül. Folyamatosan szembesülnie kell létének korlátozottságával és az ellenfeléből barátjává lett Enkidunak (a vadembernek) halála után saját halandóságának tudatával. Megtudja, hogy virrasztással örök életet nyerhetne, de elalszik, s az örök ifjúság fűvét lenyeli egy kígyó. Gilgames megérti az örök törvényt: neki is el kell viselnie a halált, mint más halandónak.**

Hazatér Urukba és megidézi barátja, Enkidu szellemét az alvilágból, hogy megtudja legalább, milyen a halál utáni élet. Gilgames megnyugszik, hogy hőstettei jutalmául megszerzi a túlvilági boldogságot. Minél különbek tettei, annál nagyobb lesz jutalma is.

Szerkezete • Az eposz kibővül a *Gilgames, Enkidu és az alvilág* című eposz második részével. Az eposz cselekményét meszerien osztották el a 12 tábla közt: minden egyes tábla egyben önálló szerkezeti egységet is jelent.

• **Első tábla:** Gilgames, a „kétharmad részt isten, egyharmad részt ember” állandó építkezései miatt ellentétbe kerül Uruk városának lakóival, alattvalói az istenekhez fordulnak segítségért. Az istenek megteremtik Enkidut, a vadembert.

• **Második tábla:** Gilgames egy Istár-papnőt küld Enkiduhoz, aki szerelme által civilizálja őt, és Gilgames elé vezet. A két hős előbb megküzd egymással, majd barátságot köt.

• **Harmadik tábla:** Gilgames és Enkidu együtt készülnek harcra Humwawa, a cédruserdő őre ellen.

• **Negyedik tábla:** a két hős útja.

• **Ötödik tábla:** Humwawa legyőzése.

• **Hatodik tábla:** Istar istennő felajánlja szerelmét Gilgamesnek, de ő elutasítja azt. Istar bosszút esküszik Gilgames ellen. Anu istennél kieszközli, hogy az égi bika pusztítsa el Urukot, de Gilgames és Enkidu együtt legyőzik a bikát.

• **Hetedik tábla:** Enkidu halála.

• **Nyolcadik tábla:** Enkidu megsiratása és eltemetése.

• **Kilencedik tábla:** Gilgames az örök élet keresésére indul.

• **Tizedik tábla:** Gilgames a halál tengerénél, beszélgetése Szidurival, majd a révész, Szurszunabu átszállítja Um- napisti szigetére.

• **Tizenegyedik tábla:** Gilgames az élő ember szigetén: Um- napisti elmondja a vízözön történetét. Gilgames virrasztással örök életet nyerhetne, de elalszik, majd megkapja az örök élet fűvét, de amíg fürdik, egy kígyó lenyeli előle. Ezután visszatér Urukba.

• **Tizenkettedik tábla:** Enkidu elmondja Gilgamesnek, milyen az alvilág.

1. Mikor keletkezett a *Gilgames-eposz*? Hogyan maradt az utókorra?
2. Sorold fel a 12 tábla tartalmát címszavakban! **3.** Hogyan lett a világ, és benne az ember a *Gilgames-eposz* szerint? **4.** Miért látogatja meg Gilgames Um- napistit? **5.** Mit mesél el tanulságul az örökéletű? **6.** Hasonlítsd össze a *Gilgames-eposz* vízözönről szóló történetét a *bibliai* vízözönnel! Nyilvánvaló-e szerinted a két történet közös eredete? Foglald táblázatba a hasonlóságokat és az eltéréseket! **7.** Nézz utána a neten, kik voltak a sumérok! Ismereteidet történelemórán is kamatoztathatod!

KALEVALA

A világ keletkezése

(...)

Telt az idő egy darabig,
Egy picinyke pillanatig,
Kacsa jön, kecses madárka,
Kóvályogva, karingálva,

Földet néz, hol fészkelhetne,
Helyet, hol lakása lenne.

Száll keletre, napnyugtára,
Száll északi, déli tájra,
Fészekföldet csak nem kaphat,
Helyet, bárha legrosszabbat,
Fészket, ahol felüthesse,
Lakát hova helyeztesse.

Ott szálldogál, repdesődik,
Tanakodik, tépelődik:

„Szobámat ha szélen rakom,
Habokon ha lészen lakom,
Szél szobámat feldöntheti,
Hab a házam előntheti.”

Hát akkor a Vízasszonya,
Vízasszonya, ég leánya
Térdit, tengerből emelé,
Hogy a réce ott fészkelne,
Lakóhelyre jóra lelne.

A kecses kacsamadárka
Ott repesve, szálldogálva,
Észreveszi kék víz tükrén
Vízasszonya térdit tüstént,
Véli: pástos emelkedő,
Gyepesedő kis dombtető.

Csak repesget, csak szálldogál,
A térdfőre lassan leszáll,
Fészket rajta meg is rakja,
Aranytojást tojik abba.

Kotlik, ül, tojásit költve,
Azt a térdfőt melengetve,

Ül egész nap, másnap is ül,
Harmadnap is azonfölül:
Már akkor a Vízasszonya,
Véli, térde lángra lobban,
Minden íze olvadóban.

Itt a térdén egyet rándít,
Tojás mind a vízbe szédül,
Tenger habjai közé dül,
Cserepekre hull csörögve,
Száz darabra zúzik össze.

Mutatnak a morzsák szépet.

A cserepek csínos képet:
Tört tojásnak alsó fele
Válik alsó földfenékké,
Tört tojásnak felső fele
A felettünk való éggé,
Sárgájának felső fele
Fényes nappá fenn az égen,
Fehérjének felső fele
A halovány holddá lészen;
Tojáson mi tarka rész volt,
Égen csillag lesz belőle,
Tojáson mi feketés volt,
Lesz belőle ég felhője.

Az idők így múlt-on-múlnak,
Öreg évek elvonulnak,
Nap fiatal fényeskedvén,
Hold fiatal ékeskedvén:

Úszik ám a Vízasszonya,
Vízasszonya, ég leánya
Ma csendes nagy vizeken,
Hallgatag habok hegyiben,
Előtte a vékony vízség,
Megette a merő mennyég.

A tizedik nyárra kelve
Fölüti fejét a vízbül,
Homlokát a habok közül,
Akkor alkotásit kezdi,
Teremtéseit teremti
A sík tenger tág mezején,
A temérdek víz tetején.

Hol kezét kanyarította,
Földfokot szakajt ki ottan,
Ahol lába földet ére,
Halas vermet vajt helyére;

Hol alá-alábukott volt,
Oda mélységeket módolt.
Földnek fordul oldalaslag,
Alacsony martok ott

maradnak,
Lába földnek fordultába,
Lazacos hely lesz ott utána
Fejjel föld felé fordultan
Kis öblöket alkot ottan.

Úszik el a földtül aztán,
Majd megáll a tenger síkján,
Szirtezi a tenger színét,
Zátonyokat szór szanaszét,
Hajók tönkretételéül,
Hajósok halóhelyéül.
(...)

Vikár Béla fordítása

Amit a műről tudnod kell

A Kalevala keletkezési körülményei • A *Kalevala* az Észak-Európában élő finn nép nemzeti eposza, melyet elsősorban karjalai eredetű hősi és epikus énekeiből faluról falura járva a XIX. század közepén gyűjtött össze **Elias Lönnrot** finn tudós. Ennek eredményeként született meg a finn naiv eposz, a finn teremtéstörténet.

Fogalomtár

Kalevala – jelentése: Kaleva-lak, Kaleva földje. A Kaleva nemzetség lakóhelye.

Első változata, az *Ős-Kalevala* 1833-ból való és 16 éneket (ún. rúnát) tartalmaz.

1835. február 28-án Lönnrot megjelentette az eposz második változatát, a 32 rúnából álló *Régi-Kalevalát*, melynek világsikere kiemelte a finneket az ismeretlen népek sorából, hozzájárult a finn nyelv fejlődéséhez, a finn nemzeti öntudat erősödéséhez.

Ezt követően Elias Lönnrot a karjalai eposzba más finn területek népi énekeit is beledolgozta, így készült el a végleges – ma is ismert – változat, az 50 éneket tartalmazó *Új-Kalevala* 1849-ben.

Központi témája • Kalevala és Pohjola népe közötti harc. Kalevala a fejlődés, a haladás otthona, termékeny, barátságos

vidék Dél-Finnországban, míg Pohjola a sötét maradiság országa Észak-Finnországban.

Az eposz, ahogyan teljes címe (*Kalevala, avagy a finn nép történetéről szóló régi karjalai rúnák*) is jelzi, a Kaleva-nemzetség ősi életéről, a világról alkotott elképzeléseiről, helykereséséről, harcairól, életformájának megtalálásáról, a rendkívüli képességekkel rendelkező hősökről szól. A történeteket évszázadokon keresztül őrizte s formálta az emberek emlékezete. Apák mondták el fiaiknak hosszú vadász- és halászutakon, ünnepek, lakomák legkedveltebb eseménye volt az ősi dalok előadása. Ilyenkor a legjobb énekmondók szólaltak meg.

A *Kalevala*, a korábbi finn népköltészeti gyűjteményekkel szemben egyetlen hatalmas történet, amely Väinämöinen (e.: vejnemöjnen) történetét meséli el születésétől távozásáig.

Története a bomló ősközösség világába visznek bennünket. Az emberek már ismerik a vasat, de még tisztelettel és csodálattal fordulnak a vas megmunkálója, a kovács felé. Szoros kapcsolatban élnek a természettel, hisz az mindennapi életük színtere, megélhetésük forrása. Számukra természetes dolog a munka. Örömeiket lelik abban, ami szép. Gyönyörködni tudnak az ének szépségében is, s hisznek annak varázserejében. Úgy gondolják, a természet erőinek legyőzéséhez egyaránt latba kell vetniük két kezük kemény munkáját s a szavak varázserejét. Így különös tisztelet övezi Väinämöinent, „minden idők énekesét”.

A Kalevala cselekménye • **Ilmatár asszony**, a vizek asszonya, terhesen úszik a vízen. Egy kacsza fészkel a térdére, és hét tojást rak rá. Ezekből a tojásokból alakul ki a világ. Majd Ilmatár 700 évnyi terhesség után megszüli **Väinämöinent**, aki a varázslatok tudója és a leghíresebb dalnok a világon. Méltó társa **Ilmarinen**, az égboltozat kovácsa, „ki az eget építette, világnak tetejét vette”. A halk

szavú, megfontolt, szerény kovács építi fel a csodamalmot, a szampót kohójában. A harmadik hős, az eposz talán legszínesebb

Fogalomtár

szampó – örökké őrölő csodálatos malom. A szampó a vadászat, az állattenyésztés és a földművelés termékeiből épült, hogy bőséggel ontsa az emberek megélhetésének alapját adó lisztet, sót, pénzt.

szereplője, az ifjú „*messzikedvű*”, időnként léha **Lemminkäinen** (e.: lemminkeinen), a kalandozó, veszélyek elől sem kitérő harcos.

A három hős el akarja nyerni Pohjola asszonyától, **Louhitól** lánya kezét. Louhi azonban csak annak adja a csodás szépségű, szomorú sorsú lányát, aki elkészíti a bőséget és gazdagságot

adó szampót. A malmot csak Ilmarinen tudja elkészíteni 7 nap alatt. Louhi elrejtja a szampót egy rézhegy belsejébe, majd végül Ilmarinen megkapja leányának a kezét.

Ilmarinen, Väinämöinen és Lemminkäinen ezek után felke-rekednek a szampó visszaszerzésére, ugyanis Pohjola asszonya önző céljaira akarja ezt felhasználni. Louhi nem akarja odaadni a malmot, így csatára kerül sor Észak népe és a Kalevala népe között, de Väinämöinen lantjának csodálatos zenéjével álomba meríti Észak országának lakóit, és dalára megnyílik a rézhegy ajtaja. A vén Väinämöinen és társai hajóra rakják a malmot, és hazafelé indulnak, de Louhi üldözőbe veszi őket, és sassá változva elrabolja a szampót, amit a vízbe dob. Darabjait Väinämöinen elülteti Kalevalában. Ettől várják a föld termékenysé-gét. Louhi irigységében betegséget küld Kalevala lakóira, majd

Akseli Gallen-Kallela: A szampó védői (Kalevala-illusztáció), 1896

a gonosz asszony elrabolja a Holdat, Napot és a tüzet is. Azonban Väinämöinen ezeket is visszaszerzi.

A három hős megtöri a gonosz pohjolai hatalmat, és visszatér a béke és boldogság Kalevalába. Egy csodás körülmények között született gyermek pedig az öreg Väinämöinen utódja, tudásának birtokosa lesz.

Négyük, és a többi szereplő életét, sikereit és bukásait nemcsak saját varázsigéik,

időnként természetfeletti erejük, hanem a természetet uraló istenségek segítik, vagy akadályozzák: a rangidős Ukko, az égi úr, az Alvilág fejedelme, Tuoni, a vizek parancsolója, Ahto, és sok-sok társuk.

Érdekesség • Tolkin, a *Gyűrűk ura* írója rajongott a *Kalevaláért*. Azért tanult meg finnül, hogy eredetiben olvashassa el. Annyire megtetszett neki a finn nyelv, hogy ez alapján alkotta meg saját nyelvét, a *Gyűrűk urából* is jól ismert tünde nyelvet.

1. Ki gyűjtötte össze a finn népköltészet darabjait egységes művé? Hány *Kalevalát* ismersz? Melyik a teljes mű? **2.** Kinek a történetét meséli el? **3.** Nevezd meg a *Kalevala* fontosabb szereplőit! **4.** Mondjátok el, hogyan képzelte el hajdan a finn nép a világ keletkezését! **** 5.** Régen az emberek nemcsak magyarázatot kerestek a világ kialakulására, hanem észrevették s kifejezték annak szépségét is. Figyeljétek meg: **a)** a csodálatos tojásokat tojó madár nevéhez kapcsolódó állandó jelzőt; **b)** a fészket kereső madár mozdulatait kifejező igéket; **c)** a széttört tojás részeit bemutató sorokat! **6.** Gyűjtsetek a világmindenség végtelenségét érzékeltető jelzős kifejezéseket, ellentéteket!

A NÉPKÖLTÉSZET VILÁGA

... azt hiszem, hogy amely népnek nem volt,
nincsen gazdag népköltészete,
annak nem lesz önálló nemzeti költészete.

Arany János

NÉPBALLADA

Mint már tudjuk, a szóbeli kultúra egyik legjelentősebb része a népköltészet (folklór), vagy más néven a közösségi költészet, amely a világ népeinek értékes öröksége. Nemcsak a régi életről és gondolkodásmódról tanúskodik, hanem a költői képzelet segítségével kifejezi az emberek tapasztalatát, vágyait, érzéseit és törekvéseit az igazságra. Nagy íróink, költőink is gyakran használták és használják fel a népköltészet kincseit saját műveik megalkotásakor.

A népköltészetnek több műfaja van. A mesékről és mondákról már tanultál. Ezek *prózai* alkotások. Ám vannak olyanok is, amelyek verses formában maradtak ránk: ez a **népdal** és a **népballada**.

Fogalomtár

ballada – az elnevezés az olasz *ballare* 'táncolni' szóból ered. Eredetileg a refrénes, lírai táncdalt nevezték balladának.

Mindkettő a *lírai* művek csoportjába tartozik. Legfontosabb tulajdonságuk, hogy szövegük együtt született a dallammal. Erdély (Románia) és a

Balkán hegyei között, valamint Skóciában és Skandináviában maradtak fenn egészen a XX. századig. A legtöbb magyar balladát kéziratos daloskönyvek őrizték meg, illetve a múlt században jegyezték le a népköltészeti gyűjtők falusi énekmondók előadása alapján, elsősorban Székelyföldön, illetve Dunántúlon. Greguss Ágost¹ meghatározása szerint: „*a ballada tragédia dalban elbeszélve*”.

A nép **hosszú nótának**, **történetnek** nevezte. Ennek az az oka, hogy valamikor régen a balladát eljátszották: a szereplőket megelevenítő személyek adták elő a szöveget, ezt megfelelő mozdulatokkal, arcjátékkal, ütemes tánclépésekkel, énekkel, zenével kísérték. Tehát üteme, dallama van, ezért mondjuk, hogy közel áll a népdalhoz.

¹ Greguss Ágost (1825–1882) – bölcséleti doktor, egyetemi tanár, esztéta, az MTA tagja, a Kisfaludy Társaság másodelnöke

A népballada kései műfaj, a **középkorban** jelent meg.

Nota bene! A *ballada* verses kisepikai, nép- és műköltészeti műfaj. Az eseményeket, előzményeket, okokat nagyrészt drámai párbeszédéből és lírai monológokból ismerjük meg.

Műfaji jegyei • A balladának sűrített cselekménye van, amely párbeszédés formában vagy a szereplők lírai monológjában bontakozik ki. A balladai cselekmény a szereplők sorsának csak lényeges fordulatait jeleníti meg, nem részletez, általában mellőzi a környezetleírást, a hősök külső ábrázolását. Minderre nem is volt szükség, hisz a szereplők bemutatták a történetet. Ma már hézagot érzünk egyes balladák szövegében, s ilyenkor a balladai homályról beszélünk.

Gyakoriak benne a *csodás, mesés elemek* is. A mesére jellemző *hármasságot* is megfigyelhetjük a balladában. Van a balladának még egy figyelemre méltó műfaji sajátossága, formai vonása, mégpedig a gyakori *szó- vagy sorisméltés*. A ballada általában *tragédiával* végződik.

Leggyakoribb témák • A szerelem, a szegény-gazdag ellentét, a féltékenységek, a hűség-hűtlenség stb. Az európai balladairódalom kedvelt témája volt az apa helyett férfiként hadba vonuló lány alakja. Fontos eleme a balladának a lélekrajz és az ősi babonás hiedelmek továbbélése.

Fogalomtár

kaláka – közösen végzett munka a rokonokkal, barátokkal ingyenesen, kölcsönösen

A ballada csak *énekelt formában* élt. Jó alkalmak voltak a balladák éneklésére a *kalákában* végzett közös munkák: a tollfosztás, fonás, kukoricamorzsolás, kelengyekészítés.

Az életmód megváltozásával eltűntek az ilyen alkalmak és velük együtt a balladaéneklés is.

Fajtái • Ismerünk népballadát és műballadát. A népballada szerzője ismeretlen, a műballadé ismert. A műballada a népballada hatására alakult ki. A népköltészet megtermékenyítő hatására a költők átvették, utánozták és újjáteremtették ezt a műfajt. Ez a jelenség a világirodalomban figyelhető meg először. Az angol Macpherson (e.: mekferson) *Osszián-énekeiben* (1765) az ősi angol és skót balladákat utánozta. Szaggatott, homályos, drámai hangvétellű balladái divatot teremtettek. A német nyelvű költészetben is megfigyelhető – Goethe, Brentano, Schiller

műveiben – a népballada befolyása. Ezek a szerzők sokat merítettek az északi tündérballadákból.

Fogalomtár

románc – a spanyol eredetű *romance* szóból származik. Hősi, kalandos vagy regényes témájú, a balladákkal rokon elbeszélő költemény.

Magyarországon a reformkorban (1825–1848) indult hódító útjára a műballada, illetve a balladához közel álló, rokon műfaj, a **románc**. Nagy reformkori költőink, Kölcsey Ferenc és Vörösmarty Mihály életművében egyaránt találunk románcokat (Kölcsey:

Vándor, Vörösmarty: *Gábor diák*, *Szilágyi és Hajmási*) és főleg Vörösmartynál történelmi témájú balladákat (*Búvár Kund*). Világirodalmi színvonalra Arany János emelte a magyar műballadát. Ő a hazai (székely) és külföldi (skót) népballada elemeit ötvözte a német és a reformkori magyar műballada sajátosságai-val (*Szondi két apródja*, *Tengerihántás*, *Vörös Rébék* stb.). Talán nem véletlen a párhuzam, amikor Aranyt – jelentőségét méltatva – a balladairás Shakespeare-jének nevezi az irodalomtörténet.

Nota bene! A népballada drámai és lírai elemekkel átszőtt rövid elbeszélő költemény. Előadása szaggatott, homályos, dallamos. Verselése ütemes. Tehát a ballada a három műnem, az epika, a líra és a dráma bizonyos elemeit egyesíti magában.

A magyar népballadák első jelentős gyűjtője **Kriza János** volt, aki *Vadrózsák* címen 1863-ban adta ki gyűjtését.

 1. Mikor kezdték el gyűjteni a népballadákat? **2.** Milyen műfaji jegyek jellemzőek a balladára? **3.** Goethe szerint a ballada az „őstojás”, amelyből a líra, a dráma és az epika kifejlődött. Szerinted elfogadható-e ez az állítás? **4** A népköltészet milyen ágairól tanultál már? Sorold fel azokat, és mondj példákat! **5.** Már az ötödik osztályban tanultál a népdalokról, mondákról. Elevenítsd fel, mit nevezünk eredet-, történeti és hiedelemmondának! Milyeneket ismersz? **6.** Mivel magyarázható szerinted, hogy egy-egy népköltészeti alkotás több változatban is él? **7.** Milyen magyar népballadát és műballadát ismersz?

Induljatok gyűjtőútra a településeinken, kutassatok helyi népballadákat!

Kőmíves Kelemenné

(székely népballada)

Tizönkét kőmíves esszetanakodék,
Magas Déva várát hogy felépítenék,
Hogy fölepítenék fél véka ezüstér,
Fél véka ezüstér, fél véka aranyér.
Déva városához meg is megjelöntenek,
Magas Déva várhoz hézza is kezdöttek,
Amit raktak délig, leomlott estére,
Amit raktak estig, leomlott röggelre.

Megint tanakodék tizönkét kőmíves,
Falat megállítani, hogy lössz lehetséges,
Míg elvégre ilyen gondolatra jöttek,
Egymás között szoros egyességet töttek:
– Kinek felesége legelőbb jó ide,
Szép gyöngén fogjuk meg, dobjuk bé a tűzbe,
Keverjük a mészbe teste hammát,
Avval állítsuk meg magos Déva várát.

Déva vára

* * *

– Kocsisom, kocsisom, nagyobbik kocsisom,
Én uramhoz mönni lönne akaratom!
– Kőmíves Kelemön felesége mondja, –
Fogd bé a lovakat, fogd bé a hintóba,
Fogd bé a lovakat, állj is gyorsan elé,
Hadd mönnyünk, hadd mönnyünk Déva vára felé. –
Mikor fele útját elutazták vóna,

Erős üdő vala, záporosó hulla.

– Asszonyom, csillagom, forduljunk mü vissza,
Rossz jelenést láttam az éjjel álmomba,
Az éjjel álmomba olyan álmot láttam,
Kómíjes Kelemön udvarában jártam,
Hát az ő udvara gyásszal van behuzva,
Annak közepibe mély kút vala rakva,
Asszonyom, asszonyom, forduljunk mü vissza! –
– Kocsisom, kocsisom, nem fordulunk vissza,
A lovak se teéd, a hintó se teéd,
Csapjad a lovakat, hadd haladjunk elébb. –

Mönnek, möndögélnek Déva vára felé,
Kómíjes Kelemön őket észrevövé,
Megijede szörnyen, imádkozik vala:
– En Uram Istenem, vidd el valahova!
Mind a négy pej lovam törje ki a lábát,
Vessen a hintómnak négy kereke szakát,
Csapjon le az útra tüzes istennyila,
Horkolva térjenek a lovaim vissza! –
Mönnek, möndögélnek Déva vára felé,
Sem lovat, sem hintót sömmi baj nem lölé.

– Jó napot, jó napot tizönkét kómíjes!
Neköd is jó napot Kelemön kómíjes! –
Köszöne az asszony, az ura válaszolt:
– Édös feleségöm, neköd is jó napot!
Hát ide mér jöttél a veszedelmedre,
Szép gyöngén megfogunk, bédobunk a tűzbe.
Tizönkét kómíjes azt a törvényt tötte:
Fogjuk meg szép gyöngén, dobjuk bé a tűzbe,
Annak gyöngé hammát keverjük a mészbe,
Avval állítsuk meg magos Déva várát,
Csak így nyerhetjük el annak drága árát. –

Kelemönné asszony, hogy átalértötte,
Bánatos szüvének így lött felelete:
– Várjatok, várjatok tizönkét gyilkosok,
Amíg búcsut vöszök: csak addig várjatok,
Hogy búcsut vöhessek asszony barátimtól,

Asszony barátimtól s szép kicsi fiamtól:
Mert a halottnak is hármat harangoznak,
Én árva fejemnek egyet sem konditnak. –
Kelemönné asszony avval hazamöne,
Egyszer mindönkorra hogy vég búcsut vönne,
Hogy végbúcsut vönne asszony barátitól,
Asszony barátitól s szép kicsi fiától.
Avval visszamöne Kómíjes Kelemönné,
Sírva haladt magas Déva vára felé.
Megfogták szép gyöngén, betövék a tűzbe,
Az ő gyöngé hammát keverék a mészbe,
Avval állták meg magos Déva várát,
Csak így nyerheték meg annak drága árát.

Kómíjes Kelemön mikor hazamöne,
Az ő kicsi fia jöve véle szömbe.
– Isten hozott haza, kedves édosapám!
Hol maradt, hol maradt az én édosanyám?
Az ő édesapja neki így felele:
– Hadd el, fiam, hadd el, hazajó estére.
– Istenem, Istenem, este is eljöve,
Mégis édosanyám még haza nem jöve!
Apám, édosapám! Mondja meg igazán,
Hogy hol van, hogy hol van az én édosanyám?
Ott van a anyád, kőfalba van rakva.
Elindula sírva az ő kicsi fia,
Elindula sírva magos Déva várra,
Háromszor kiáltá magos Déva várán:
– Anyám, édosanyám! Szólj bár egyet hozzám!
– Nem szólhatok fiam! Mert a kőfal szórít,
Erős kövek közü vagyok bérakva itt. –

Szüve meghasada s a föld is alatta,
S az ő kicsi fia oda *beléhulla*.

hammát – hamvát, hamuját; **kerék szaka** – a kocsikerék faabroncsát több darabból állítják össze, s egy darabja a kerék szaka

Amit a mőről tudnod kell

Keletkezése • A mű az 1500-as évek végéről származik. A ballada háttérében ősi hiedelem rejlik. Az 1500-as években élő emberek babonásan félték a természeti csapásoktól. Úgy gondolták, ha a természeti hatalmak kedvében akarnak járni, akkor állatokat, terményeket, néha emberi életet kell feláldozniuk. Déva vára valóban létezett, egy magas, meredek hegyre épült Erdélyben. A régi felfogás miatt valóságalapja lehetett a mű cselekményének. A kőművesek azt hitték, hogy átok ül a váron, azért omlik le mindig, amit fölépítettek. Úgy vélték, hogy az átoktól úgy szabadulhatnak meg, ha valamelyikük feleségét, aki legelőbb megy meglátogatni a férjét, elégetik, és hamvait a vár falába építik.

Műfaja • Ballada, ezen belül a népballadák közé sorolható. Vonásaiban megegyezik a műballadákkal, viszont szerzőjét nem ismerjük. Színhagyomány útján terjednek, mint más népköltészeti alkotások, mint például a népdalok. Ebből kifolyólag több változata is ismert.

Témája • Déva várának felépítése.

Helyszíne • Déva (Erdély)

Szerkezete • A ballada párhuzamos szerkesztésű, nagyon sok az ismétlés benne, amelyeknek a szerepe a nyomatékosítás és a lényegkiemelés: „*Amit raktak délig, leomlott estére, / Amit raktak estig, leomlott röggelre.*” Ezek az ismétlések és a párhuzamos szerkezet felhívja az olvasó figyelmét a fontos eseményekre és a feszültségre. Másfelől ezek biztosítják a ballada ritmusát, adnak a műnek egyfajta lüktetést. A versszakok változó hosszúságúak, soraiknak száma nem egyezik meg, amely szintén a feszültséget fokozza. A sorok tizenkét szótagból állnak, és azok végén párosrímeik találhatók. Ezek a jegyek egyfajta dallamosságot adnak a műnek.

Cselekménye • A ballada cselekménye két szemben álló erő küzdelmére épül, minden részlete nem érthető azonnal az első olvasás után. Ezt *balladai homálynak* nevezzük.

Kőműves Kelemen két ütközőpont középpontjában áll. Egyik a kőművesek fogadalma, a másik pedig a családja iránt érzett szeretet és ragaszkodás. Elfogadja az ajánlatot, de ekkor még nem tudta, hogy az ő felesége fog megérkezni először Déva várához. Amiért feláldozta az asszonyt a várért, ezért kell bűnhődnie úgy,

hogy a fiát is elvesztette. A közös és az egyéni érdek csap össze a műben. A közös érdek győz, mert feláldozták a nő testét a várért. Mégis az egyéni érdek a fontosabb, mert a szeretet hatalma a nagyobb, ezért hal meg a fiú a bánatában.

A ballada cselekmény-mozzanatai vázlatosan:

I. Előkészítés: Déva falainak leomlása.

II. Bonyodalom: a kőművesek egyezsége.

1. Késleltető mozzanat: Kőműves Kelemenné elindul Dévára.

III. Fordulat: a kőművesek és az asszony találkozása.

1. Késleltető mozzanat: az asszony hazatérése, búcsúja fiától és asszonypajtásaitól.

IV. Tetőpont: az áldozat.

V. Megoldás: a falak megállnak; a fiú halála.

Szereplők • Kőműves Kelemen, kőművesek, a feleség, a fiú és a kocsis

Nyelvezete • A ballada szóhasználata népies és régies. Erre példa, hogy a versszakokban megjelenik a régi múlt idő (*van, vala rakva, esős idő vala, imádkozik vala*), szavakban, kifejezésekben érződik a népies tájszólás. A *be* kötőszó itt rendszerint *é* betűvel van írva, és egyes *e* betűk helyett *ö* betűt láthatunk. Ebből is tudhatjuk, hogy ez a ballada Erdélyből származik. Az ott élő emberek beszédére jellemzőek ezek a jegyek. A *csillagom* megszólítás is előfordul a műben, amely főleg a népdalokra jellemző.

Nemcsak a népdal egyes jellemzőivel találkozunk a ballada olvasásakor, hanem a népmesékre annyira jellemző bűvös számokkal is. Ezeknek nagy jelentősége van. Rögtön az első versszak elején megjelenik a tizenkettes szám. A tizenkét kőműves fogadalmat tesz, ami egy nagyon fontos eleme a műnek. Ez a szám még háromszor előfordul, mely nyomatékosítja a fogadalom fontosságát. A másik szám a hármas, háromszor olvashatjuk a következő idézetet: „*Kinek felesége legelőbb jó ide, / Szép gyöngén fogjuk meg, dobjuk bé a tűzbe, / Keverjük a mészbe teste hammát, / Avval állítsuk meg magos Déva várát.*”

Először a második versszakban található, ekkor fedezhetjük fel a ballada egyik jellegzetességét, a balladai homályt. Valójában nem tudjuk, hogy miért egy gyöngye női test hamva fogja megállítani a vár leomlását. A mű közepén megismétlődik ez a négy sor, amelynek szerepe Kőműves Kelemenné tájékoztatása a

kőművesek fogadalmáról. Majd, amikor a tragédia bekövetkezik, harmadszorra is olvashatjuk a fogadalom lényegét. Ez teszi a balladát olyan mitikussá.

A tragédia • Az első tragédia bekövetkezik, a kőművesek feláldozzák az asszonyt a vár felépüléséért. Miután Kőműves Kelemen hazaérkezik, fia érdeklődik az anyja iránt, viszont nem vallja be a fiának az igazságot. Próbál szemet hunyni a történetek felett, kímélni akarja fiát a fájdalomtól. Ezt tekinthetjük kegyes hazugságnak is. A fia mégis tovább érdeklődik az édesanyja holléte felől, mire Kelemen megmondja fiának az igazságot. A fiú a vár előtt az édesanyja elvesztése miatt érzett fájalmában meghal. A kocsis álma, az előre jelzett esemény, itt következett be.

A *Kőműves Kelemen* című népballada tragikus végű változata görög sorstragédiához hasonlítható. (Alföldy Jenő)

Érdekessége • A *Kőműves Kelemenné* ballada a román, bolgár, görög, szerb, albán, horvát, szlovén párhuzamok mellett megtalálható még az észt, mordvin, grúz, örmény, kazáni oszét folklórban is. Az archaikus ábrázolásmód ismeretében a motívum eredetét a bibliai emberáldozatig lehet követni.

**** 1.** Figyeld meg a képen látható vár elhelyezkedését, nehéz megközelítése ad magyarázatot arra, hogy a várépítő kőművesek miért gondolták, hogy emberáldozat nélkül nem tudják a „falakat megállítani”! Hogyan vélekedsz erről? **2.** Hányszor, és milyen helyzetben hangzik el az egyezés szövege a kőművesek közt? Milyen a hatásuk? **3.** Az asszony és a kocsis párbeszéde több szempontból is fontos. Látsz-e összefüggést Kőműves Kelemen fohásza és a baljós előjelek között? **** 4.** Milyen ellentét van Kőműves Kelemen magában mondott fohásza és az asszonyhoz intézett gyöngéd szavai között? Milyen indulatokra, érzelmekre gondolsz? **5.** Kik a ballada szereplői? Jellemezd Kőműves Kelemennét a balladából vett részletekkel! Miért az ő jellemét helyezi előtérbe a ballada? Miért vállalja az áldozatot? **6.** Milyennek látod Kőműves Kelement? Felébred-e a lelkiismerete? **** 7.** Milyen emberi tulajdonságok jellemzik az építőmestereket? **8.** Vizsgáld meg a ballada versformáját! Hogyan nevezik ezt a versformát? Látsz-e hasonlóságot a ballada és a *János vitéz* verselése között? **9.** Keresd meg az alábbi események közül azt, amelyet a ballada nem részletez! Miért nevezzük balladai homálynak?

- Kőműves Kelemenné Déva vára felé utazik.
- A kisfiú édesanyja keresésére indul.
- Kőműves Kelemenné elbúcsúzik a barátaitól és kisfiától.
- A kocsis figyelmezteti az asszonyt.

10. Keresd meg a *Néprajzi lexikon*ban az *áldozat* címszót! Írd be a füzetbe!

– Hallod-e, te molnár gazda,
Mi hír van a falutokba?
– Nincsen ottan semmi egyéb,
Kádár Katát elvesztették.

– Hallod-e, te molnár gazda,
Vigy el engem éppen oda,
Hol elveszett Kádár Kata,
Jobbágyamnak szép leánya.
Pej paripám tied legyen,
Minden ékes öltözetem.

Molnár gazda szót fogada,
Miklós előtt elindula.
Elvitte őt arra helyre,
Feneketlen tó szélére.

Miklós leszóla a tóba:
– Élsz-e, kincsem, Kádár Kata?
Kádár Kata azt feleli:
– Nálad nélkül alig telik.

Miklós úrfi feljajdula,
Kezét fejére kulcsolja,
S beleereszkedett hozzá
A nagy feneketlen tóba.

Az egyikből nevelkedett
Muskátliszál,
A másikkól növekedett
Rozmaringszál.
Ott is addig növekedtek,
Míg össze nem ölelkeztek.

Miklós anyja ment sétálni
Meg találta őket látni.
Vízi bűvárt elhivatta,
Mind a kettőt kiásatta.

Az egyiknek csináltatott
Vörös márványkőkoporsót,
A másikknak csináltatott
Fehér márványkőkoporsót.

Az egyiket eltemette
Az oltárnak elejébe,
A másikat eltemette
Az oltárnak háta mögé.

Az egyikből növekedett
Fehér márványliliomszál,
A másikkól növekedett
Vörös márványliliomszál.
Ott is addig növekedtek,
Míg össze nem ölelkeztek.

Miklós anyja ezt meglátá,
Mind a kettőt leszakítá,
Talpa alá letaposta,
Tövisbokorra rakatta.

Ezt, hogy látta Kádár Kata,
Koporsóban feljajdula:
– Életünkben üldözönk voltál,
Holtunkban békét sem hagytál,
Kiért Isten jót ne adjon,
Szeretetlen társat adjon,
Kenyeretlenség találjon,
Soha senki meg ne szánjon!

jobbágyleány – a hűbériség korában a földesúr földjén gazdálkodó, személyes szabadságában korlátozott parasztlány

Amit a mőről tudnod kell

A *Két kápolnavirág* című népballada egyik változata a jól ismert és feltehetően még a XVI. században keletkezett székely népballadának, a *Kádár Katának*, amelyet Kriza János jegyzett le. Vári Fábián László, megyénk néprajzi kincsének jelentős kutatója 1988-ban Tiszaújhelyen hallotta és jegyezte le András-kó Ilonától. A két népballada cselekménye azonos, csak a kárpátaljai népballadában Miklós úrfi szerepel Gyula Márton helyett.

Ez a ballada abba a korba visz el minket, ahol a származás- és vagyonbeli különbség útjába állhat két fiatal boldogságának. Az egymástól tiltott, de a halálban virágként egymásra találó, összeölelkező szerelmesek története elterjedt az európai népek középkori költészetében, meséiben. A falu zárt törvényei szerint élő közösségekben bárhol megeshetett hasonló történet, mert a kegyetlen valóság újra és újra meghazudtolta a szerelem eszményét. Az egyén szándékát kíméletlenül elnyomta a család érdeke. A babonás félelem, a baljós jelek ősidők óta ismerős dolgok az egyszerű emberek számára.

Cselekménye, szerkezete • Szerkezetileg zárt, csak a leglényegesebbet közli. Szükszavúságával, az események hézagainak a pótlását ránk bízta.

A ballada cselekményszerkezete vázlatosan:

I. Előkészítés: Miklós úrfi bejelenti, hogy elveszi Kádár Katát.

II. Bonyodalom: Gyulainé kitagadja a fiát.

II. Kibontakozás: Miklós úrfi elhagyja a szülői házat. Kádár Kata kézi ruhája vörösre változik, ezért Miklós visszatér.

IV. Tetőpont: Miklós megtudja, hogy az anyja a feneketlen tóba vettette Katát. Miklós követi Katát a halálba.

V. Megoldás: A holtak hamvaiból sarjadó két virág összeölelkezik, ám Gyulainé leszakítja őket.

Vizsgáljuk meg, hogyan bontja ki a ballada a szokás és az egyéni szándék konfliktusát. Figyeljük meg a párhuzamos – ellentétes szerkesztést, a párbeszéd és az elbeszélő részek váltakozását: az ismétlések szerepét!

KÖZLÉSFORMÁK	SZERKEZET	
	ELLENTÉTEK	PÁRHUZAMOK
<i>Párbeszéd</i>	Miklós úrfi szándéka	Az anya ellenvetése, átká
<i>Mesei formálású elbeszélés</i>	Miklós úrfi távozása, a bokréta és a kézi ruha üzenete, vándorlás, egymásra találás	Kádár Kata üldözése, a bokréta és a kézi ruha üzenete visszatérés, szétválasztás
<i>Jelképes párbeszéd</i>		Kádár Kata átká

Jelentősége • A ballada, mint műfaj, tökéletesen alkalmas arra, hogy az általa ábrázolt személyes problémafelvetést párhuzamosan kivetítse a társadalomra, a közösségre is. A család, a baráti kör felelőssége, az egyén vállalása, választási szabadsága, az erőszak, a birtoklási vágy, a kegyetlenség, a közömbösség, mind-mind jelen van a műben.

1. Mit jelképez a ballada ősi hiedelmi magva, a két kápolnavirág motívuma? **2.** Milyen íratlan törvényt képvisel az anya? **3.** Milyen gondolkodásmódot tükröznek Miklós úrfi szavai? **4.** Dönthet-e valójában saját sorsáról? **5.** Rakd időrendbe a történet legfontosabb elemeit! Számozd is be őket!

- Miklós úrfi feleségül szeretné venni Kádár Katát.
- Miklós elhajt a kocsisával.
- Kádár Kata egy keszkenőt ad Miklósnak.
- Miklóst kitagadja az anyja.
- A Kádár Katától kapott keszkenő színe vörösre változik.
- Miklós visszafordítja a kocsiját.
- Miklós és Kádár Kata hamvaiból nőtt virágok összeölelkeznek.
- Miklós a feneketlen tóba ugrik.
- Eltemetik a szerelmeseket.
- Miklós megtudja, hogy Kádár Katát a feneketlen tóba vettette Gyulainé.
- Gyulainé bűvárokkal hozatja fel a holttesteket.
- Gyulainé leszakítja a kápolnavirágokat.

6. Olvasd el, és hasonlítsd össze a ballada többféle, egymástól eltérő változatát, és keresd meg az azonos és az eltérő vonásokat! **10.** Készítsétek el a történet szövegkönyvét!

11. Játsszátok el a jeleneteket!

HŐSÖK AZ IRODALOMBAN

AZ ELBESZÉLŐ KÖLTEMÉNY

Már az első órákon tanultátok, hogy az irodalmi műveket műnemek szerint három nagy csoportra osztjuk: lírára, epikára és drámára. A lírai alkotásokban a költő legszemélyesebb érzelmeit, hangulatát fejezi ki legtöbbször verses formában.

Fogalomtár

epika – a görög *epikosz* szóból származik, jelentése *elbeszélő*. Irodalmi műfaj, amely főleg nem érzelmeket, hanem cselekményszálakat, szereplőket, történeteket ábrázol, melynek során bemutatja a szereplők jellemét, jellemük fejlődését

Az epikához soroljuk az elbeszélést, a novellát, a regényt. Van azonban versben megírt elbeszélés is: ez a **költői elbeszélés** vagy **elbeszélő költemény**. Már a neve is elárulja, hogy kötődik az epikához és a lírához is. Sőt azt is mondhatjuk, hogy a két műfaj határán áll.

Nota bene! Az *elbeszélő költemény* versben írt hosszabb vagy rövidebb elbeszélés, melyet át- meg átszőnek lírai elemek.

Formája vers. Líraisága főként képalkotásában, érzelmi-hangulati gazdagságában vallomásos jellegében mutatkozik meg. Mivel cselekményes műfaj, mert cselekvés közben mutatja be az embert, s mivel a cselekmény mindig bizonyos helyen és körülmények között megy végbe, fontos eleme a környezetrajz vagy helyszínrajz.

Az elbeszélő költemény történetét a költő mondja el, akinek a magatartása sokféle lehet, ugyanis megjegyzéseket fűzhet az eseményekhez, ugyanakkor a cselekmény fejlődésének egyik tanúja.

Sajátosságai • Az elbeszélő költemény legfontosabb sajátosságai tehát a következők:

- Legfontosabb írói módszere a cselekmény elmondása, **elbeszélése**.

- A szereplők szóbeli megnyilatkozásai beszéd, **párbeszéd** (dialogus) formájában történnek.

- Az író a szereplők gondolatait is elmondhatja úgynevezett **belső beszéd** (monológ) formájában.

- A cselekmény színterét, a szereplők külső bemutatását, a tárgyi mozzanatokot a **leírás** biztosítja.

• Előfordul, hogy az **író maga is közbeszól**: megszólaltatja hősét, beszél hozzá, állást foglal, véleményt nyilvánít, magyarázatot fűz a történetekhez stb. Ilyenkor a maga érzelmeivel is befolyásolja az olvasót.

• Az elbeszélő költemény **verses formájú**, ritmusát a szótagok időtartam vagy hangsúly szerinti váltakozása, rímeit a sorok végén álló hangcsoportok összecsengése adja.

Fő mozzanatai • A különböző tárgyú és terjedelmű elbeszélő műnek a cselekménye nagyon különböző, mégis van bennük valami közös: azok az elemek, részek, amelyekből minden cselekmény összetevődik. A cselekmény fő mozzanatai a következők:

I. Kiindulópont (expozíció) – bevezetés a cselekménybe. Itt ismerkedünk meg a szereplőkkel, a cselekmény körülményeivel, az idővel és térrel, amelyben a cselekmény elindul.

II. Bonyodalom – az az esemény, amely megindítja a cselekményt, általában a főhős életében valamilyen fordulat áll be.

III. Kibontakozás – ez a legterjedelmesebb része a műnek, rendszerint a bonyodalomból eredő események sorozatát mutatja be, a cselekmény késleltetésekkel megszakított fejlődése egészen a legfeszültebb pillanatig.

IV. Tetőpont (kulmináció) – a cselekmény legfeszültebb része, az összeütközést ábrázoló szakasz.

V. Megoldás – a bonyodalom megszűnését ábrázoló rész, amelyben megoldódik a mű fő problémája, lezárul a cselekmény.

Elbeszélő költemény a már ötödikben tanult *János vitéz*. Hatodikban Fazekas Mihály *Lúdas Matyi* és Arany János *Toldi* című elbeszélő költeményeket fogjuk közelebbről megvizsgálni.

*Senki sem írt ilyen gazdag, válogatott népies nyelven,
mint Fazekas Mihály... Minden sorában van valami
megjegyezni való ... A nyelv szellem, mint egy önálló költő,
szinte gondolkodik és humorizál.*

Móricz Zsigmond

FAZEKAS MIHÁLY

(1766–1828)

Az irodalmi eredetiségnek a Habsburg-nemesi kompromisszum idején nincs még egy oly haladó szellemű, művészileg igényes – e tekin-

tetben el is szigetelődő – képviselője, mint Csokonai barátja, az ugyancsak debreceni s Csokonainál mélyebben lokálpatrióta Fazekas Mihály. Ő a magyar irodalom első népi költője.

Életpályája • Debrecenben született 1766-ban jómódú civis (polgár) családban. Apja gyógykovács, vagyis állatorvos volt. A híres debreceni kollégiumban tanult, ahol elsősorban az irodalom és a botanika érdekelte. A hatosztályos iskola elvégzése után a teológiai akadémiára iratkozott be, de tizenhat éves korában megelőgelte a szigorú szabályokat, és felcsapott huszárnak. Tizennégy éven át katonáskodott, harcolt a törökök, majd a franciák ellen is. Kezdetben lelkesedett a kalandos életért, de későbbi hadi élményei során kiábrándult belőle.

1796-ban bár főhadnaggyá léptetik elő, mégis leszerel és visszatér szülővárosába, Debrecenbe. Házat, földet vásárol, kertet művel. Növénynemesítéssel, ritka növények termesztésével foglalkozik.

Baráti köréhez tartoznak Földi János és Csokonai Vitéz Mihály. Pezsgő szellemi élet veszi körül, amelynek hatására újból ír. Első verseit még az osztrák-török háború idején, Moldvában írta. 1804-ben írja meg a *Lúdas Matyi* első változatát, amely kéziratban terjed, de csak a barátai között.

Hivatali elfoglaltsága és nagy gazdasága mellett kevés ideje jut az írásra. Mivel természettudós is volt, Diószegi Sámuellel együtt megalkotják az első magyar nyelvű növényhatározót, a *Magyar Fűvészkönyvet*. A *Lúdas Matyit* átdolgozza, és 1817-ben ő adatja ki Bécsben. Műve igen népszerű lett, számos kiadást ért meg, idegen nyelvekre is lefordították.

1828-ban 62 éves korában tüdőbajban halt meg.

LÚDAS MATYI

A SZERZŐ AZ OLVASÓHOZ

Hajdan ütlekkel magyarázták a mi atyáink,
Hogy mi az alsó rend törvénye?

Kinél az Igazság? –

Aki erősebb volt, ugyanaz kényére bitangolt –
A lepocsékolt nép dühös indulatja kanóccal
Adta jelét olykor bosszújának, de oroszlán
Szíve kevésnek volt, hogy, mint Matyi,

vissza pofozza,

Ami goromba csapást vett a zabolátlan erőtől.
Elmúlt a vad idő; ki van ennek szabva határa,

Az 1815-ben
kiadott *Lúdas
Matyi* címoldala

Szintúgy, mint annak; szent törvény; s az igazság
Fennen hordja fejét, mert van bizodalma hazánknak
Bölcs fejedelmeiben. Bátran eleresztem azért én
Döbrögi Mátyását, mint medvét, mely vadonából
Emberi kézre került, és már gazdája dudáján
Úgy illeg-billeg, hogy rajta akárki nevetet,
Senki fiának sem lévén oka tőle szepegni.
Bécsben ugyan hírem nélkül szöke póre gatyában
És boglyás fővel: most én csimbókba kötözve
Fürtjeit és e kis kacagánykát vetve nyakába.
A korhelyt fogadott apjának visszabocsátom.

Debrecenből Januáris 12-dikén 18

F.M.

Első levonás

(rövidítve)

Hajdan egy faluban a Nyíren-é, vagy az Erdő-
Háton, vagy hol esett, jó szerrel nem jut eszembe,
Már csak elég az, hogy: volt hajdan egy öreg asszony,
Özvegy volt, s egy rossz fia volt. Ez munka fejében
Nyáron legyet a szárán csapkodta napestig,
Télen a tüzelő mellett a piszkafa végén
Ácsorgott el egész napokat.

Csendesen és szegényen éldegéltek a faluban. Az asszony nagyon sokat dolgozott, Matyi viszont elég lusta legényke volt. Hiába zsém-beskedett vele az édesanyja, a fiú egész nap henyélt, és csak a legyeket hajkurászta. Egyszer azonban elunta Matyi a semmittevést is, és kiment a házból, összebarátkozott a korabeli legényekkel. Tőlük tudta meg, hogy széles a világ, és nem csak az a falu létezik, ahol ő él. Fel is támadt benne a vágy, hogy láthasson más vidékeket, országokat is. Kapóra jött, hogy éppen egy hét múlva rendezték Döbrögben a vásárt. Azt gondolta Matyi, hogy elvihetné az anyja által nevelt libákat és a gúnárt eladni a vásárra. Világot is látna, és még egy kis pénzt is kaphatna értük. Hosszas kérlelés után az édesanyja elengedte.

Döbrögben és a vásáron Döbrögi uraság az úr, akinek joga van ahhoz, hogy elvegye, ami tetszik neki, és ő maga szabja meg a portékák árát. Matyi erről mit sem sejt. Az uraság azonban szemet vet Matyi gyönyörű lúdaira. A legényke nem veszi le a süvegét az úr előtt, és azt meri mondani, hogy ő a ludak tulajdonosa. Döbrögit majdnem szétveti a düh, mert a büszke tulajdonos nem akarja fele áron eladni neki a libákat, tehát elkobozza őket Matyitól, és ötven botütést szab ki rá büntetésül.

Döbrögi vág egyet sinkójával; nosza három
Fogdmeg toppan elő; Matyit a kastélyba cibálják;
Lúdjaikat elhajtják; és a kapu közt hevenyében
Ötvent vágnak rá, melyet süvegelve faránál
Egy ispán híven számlált, és Döbrögi bőrös
Karszékéből szemlélt. – Matyi így szólt, hogy felereszték:
Én uram a fizetést köszönöm; ha az Isten erőt ad
S életben megtart, majd megszolgálom; azért csak
Rója fel e kapu félfájára, hogy el ne felejtse:
Háromszor veri ezt kenden Lúdas Matyi vissza!

Jelenetek az 1977-ben készült rajzfilmből

Ezt alig végzé, néhány zöldingesek agyba-
 Főbe verék, s kiveték, jól meghurcolva hajánál
 Fogva, hogy a földet még a lábujja sem érte.
 Míg húzták-vonták, még egyszer visszakiáltott:
 – Osztán háromszor veri meg Lúdas Matyi kendet!
 Hogy már ott kinn volt, így szólott a sokasághoz:
 – Majd meglássátok, háromszor megverem azt la!
 Ezt minden neveté; de kivált a Döbrögi háznál
 Örültes szavain Matyinak hahotára fakadtak.

levonás – színházi felvonás régies elnevezése; **a legyet a szárán csapkodta napestig, piszkafa végén ácsorgott el egész napokat** – henyélt, lopta a napot; **süvegelni** – a süveget levéve köszönteni; **kacagány** – bőrből készített, vállon viselt, kabátszerű ruhadarab; **három márvás** – képpel díszített régi magyar pénz, 51 krajcár; **kurta forint** – 50 krajcár; **sinkó** – pálca; **fogdmeg** – régen katonatorozásakor az újoncokat vizsgáló személy; **ispán** – itt: urasági hajdú; **hevenyében** – azonnal, tüstént

1. Milyen eseményekkel és kikkel ismerkedtél meg az első levonásban?
2. Mutasd be a falut és az ott élő siheder legények életét! **3.** Milyennek képzeled el Lúdas Matyi egy napját? **4.** Hogyan viselkedik Matyi ott-hon? **5.** Milyen események változtatták meg Matyit? **6.** Tanuld meg könyv nélkül az első levonásból az utolsó tizenhárom sort! (*Én uram a ...*) ✨ **7.** Gyűjts a népmesékre jellemző szólásokat, kifejezéseket az első levonásból!

Második levonás

(rövidítve)

Matyi nem mer a kudarc után visszatérni édesanyjához, tehát vándorútra indul. Bejár egy-két országot, kitanul egy-két mesterséget, és néhány nyelvben is jártas lesz. Visszatér ezek után Döbrög városába, hogy betartsa az uraságnak tett ígéretét. Látja, hogy Döbrögi új kastélyt építtetett magának, de még a tetőszerkezet, azaz az ácsmunka nem készült el. Olasz földet is megjárta ácsnak adja ki magát, és fitymálni kezdi a fákat az uraságnak. Döbrögi megvendégeli a messziről jött embert, és kikéri tanácsát. Elmennek együtt az erdőre, s megbízzák a favágókat, hogy vágjanak ki sok-sok fát. Matyi pedig beljebb és beljebb csalja Döbrögit az erdőben.

... Beljebb mennek hát, – vizsgálódnak, Matyi egyszer
 Mondja, hogy ő már lelt. – Egy sűrű völgybe lecsalja.

Ilyen lenne derék hahogy ölnyi kerülete volna.
Döbrögi mellé áll s által próbálja ölelni.
Akkor megkapván Matyi túlnan két keze szárát,
Egy gúzzsal, melyet csak azért font, összeszorítja.

Jelenet az 1977-ben készült rajzfilmből

Nem vagyok én uram, ács, hanem a Lúdas Matyi, úgymond,
Kit kend megcsapatott, és elrablotta libáit,
S háromszor fogadá, hogy visszapüfölgeti kenden.
E' most hát első. Vág egy jó tölgyfa husángot,
S azzal tarkótól talpig meghányja keményen.
Döbrögi hasztalanul hánykódott, mert famohával
A száját jól betömökötte; azonban az erdő
Rengett a sűrű kopogástól, s a rohanó fák
Vad morgásaitól. – Mátyás az urat megagyalyván
És a lúd árát a zsebeiből kikeresvén,
Törli szemét, száját, és a sűrűbe elillant. (...)
Amint egynéhány hajtók a völgyet elérik,
Hallanak egy olyan korhantást, mint amikor a kant
Megdöfik és szívét-ért sebje miatt az utolsót
Elherregte. Mi az? Megdobban az ijedezésre
Rákapatott jobbágy; hátrál; ordítja az ispánt;
Ott terem az, s félénk népét biztatva lemégyen
Olázkodva az aljra velük: – mit látnak? Az Isten
Mentse az ilyentől még a jó krími tatárt is!
Fához kötve urok, famohával szája betömve,
És a drága ruhák szét vannak rajta feselve.
Elvágják a gúzzt és szájából kifeszítik
A mohot; a rémült ispán instálja alássan,
Hogy mi pogány gyilkos kínozza meg ilyen erősen
A nagyságos urat? Felelet helyébe aludt vér
Ömlött Döbrögiből: sok csuklás közbe sokára

Úgy nyöghette ki, hogy Lúdas Matyi meggyilkolta. –
 Egyik jobbágy a másiknak kurta gubáját
 Megrántá: más a mellette valóra könyökkel
 Titkon bökdöse, míg urok óbégatva könyörgött:
 Óh, fiaim! Vigyetek szaporán, mert meghalok, úgymond.
 Megfogadák ezek a jó emberek és az ölökben
 Vitték a kocsihoz, mások famohát szedegettek
 És derekának lágy fekvést puhogattak, az egyik
 Szűrét tette alá, másik betakarta gubával. –
 Hogy hazacammogtak vele a lovak, egy banya két pint
 Szappanos égett bort kent széjjel rajta; az udvar
 Egy kis mákszemnyit sem aludt, minden köhenésre
 Öt-hat férfi cseléd, és szintugyanannyi fejér nép
 Ütközte egymáshoz; nagy volt egyszóval a hűhó!

elment földetlen földekig – nagyon messzire vetődött; **elenyészett híre** – elfeledték hírét; **guzs** – vesszőből, szalmából vagy kenderből font kötél; **husáng** – vastag bot, dorong; **megagyalván** – főbe ver-
 vén; **látványság** – nézőközönség; **hajtsák meg** – verjék fel; **instálja** – kér-
 leli; **guba** – felső ruhadarab, melyet birka gyapjából szőttek; **pint** – régi
 űrmérték, kb. 1,5 l; **fejérnép** – a lányok, asszonyok régies, közös neve

1. Mondd el a második levonás cselekményét! Fogalmazd meg röviden, mi volt ennek a levonásnak a legfontosabb eseménye! **2.** Hogyan viselkedett Matyi a döbrögi vásáron? Döbrögi kastélyában? **3.** Szerinted kinek a pártján áll a költő? **4.** Milyen változást észleltél Döbrögi magatartásában? **5.** Gyűjts a levonásból olyan részeket, amelyek Fazekas Mihály természetszeretét érzékeltetik! Írd be a füzetedbe!

6. Játsszátok el Döbrögi és Matyi szóváltását!

Harmadik levonás

(rövidítve)

Matyi pedig ezalatt beáll Scorbuntzius úrhoz, és egy-két hét alatt kitanulja az orvosmesterséget. Szükség is van rá, hiszen Döbrögi uraság még mindig nagybeteg. Matyi elkéri Scorbontzius úrtól régi parókáját, spádéját, ruháit, vén paripáját és külföldi felcsernek adja ki magát. Így készül felkeresni Döbrögöt újból.

A végső faluhoz jutván Matyi, ott maga mellé
 Egy vezetőt bérelt; mikor osztán Döbrögöt érte,

Ott a bírótól katonás hangon kalauzt kért,
Mert ő menni muszajn szakkerment, a generális
Kvártély aki beteg. (Hihető abban az időben
Történt volt é meg, mikor a sokféle keresztes
Ponyva hadak szanaszét kóborlották be hazánknak
Nagy részét.) Biztatja Matyit szóval, hanem elsőbb
Földesurához fut bíró uram, és bejelenti,
Hogy hadi orvosló vagyon itt; mert Döbrögi fűhöz
Fához kapkoda, és akit csak ajánlani tudtak,
Bárha kerékgyártó, lóorvos, marhakuruzsló
Volt is, kínjában mind meghallgatta tanácsát.
Kéreti hát ezt a felcsert is, hogy ha az Istent
Féli, tekintse az ő nyomorúságát, s ha csak egy-két
Pillantást szánjon megnézésre; jutalmat
Várakozása felett ígér, és a kocsijában
Küldi el a generális szállásáig. Matyi gazda
Egy darabig vonogatta magát; végtére az egymást
Felváltó posták elvitték csaknem erővel.
(Bárha nem említné, lehet elgondolni csak úgy is,
Hogy Matyi a képét okosan be tudta vakolni
És különös módon elváltoztatni beszédét.)
A mi urunk, ki szegény, még vagy három daganattal,
Melyek a hátáról nem akartak eloszlani, ágyban
Kórnyadozott: hogy vélt orvosa felé közelített,
Majd kirepült szedres bőréből; kéri az égre
S földre, hogy ily nyomorult sorsán, ha lehetne, segítsen.
Megtapogatja erét Matyi, és veszedelmes hevülést
Érez megromlott vérében; hogyha azonnal
Fürdő nem készül, és köppöly még ma bizonnal
A szívére megyen, és... Ekkor vállat von az álnok.
Kéri az úr minden szentekre, hogy amit az Isten
Értésére adott, rendeljen. – Doktori módon
Harmadik ujjával megbökvén homloka búbját:
Fürdővíz szaporán, úgymond, és füvek! Ezeknek
Elszámolja külön neveket; száz erdei réti
Dudvák voltak ezek; nyúl-, farkas-, békacseresznyék;
Medve-, szamár-, disznó-, eb-, egér-, kutya-, macskatövissek.
Hát még az angyal-, szent- s ördöggyökerek, (mivel akkor
A füvek neve csak barom, ördög s szent vala; Fűvészs-
Könyv még nem lévén). Nosza ispán, szolga, poroszló,

Hajdú, kukta, szakács, kertész, szoba-, konyhaleányok,
 Béres, strázsa, kocsis, fullajtár, bába, favágó,
 Egyszóval minden, valamely'k csak elől vagy utól volt,
 Fuson az udvarból a rétre, ligetre, mezőre;
 Addig az üstben víz legyen, és hadd égjen alatta.
 A nép mind kirohant, egyedül egy sánta banyára
 Hagyván a tüzelést; hanem a szemfűl Matyi ettől

Jelenet az 1977-ben készült rajzfilmből

Így szabadula meg: a paphoz küldé, hogy az Istent
 A füveknek erőt szerző menyébi malasztért
 Kérje hívekkel. – Maga megvizsgálja az úrnak
 Vak szemeit; kendőt vesz elő, s addig simogatja
 A két szárnyával, hogy száját befedi; ekkor
 Megköti hátulról tarkójánál. Uram! úgymond,
 Nem felcser vagyok én, hanem a Lúdas Matyi, kit kend
 Megveretett; s lúdját elvette: de hasztalan a szót
 Nem szaporítom; elég, hogy most másodszer adom meg
 Amit megmondtam; főképp, hogy kend is a hosszas
 Várakozásba magát ne gyötörje sokára, csak essünk
 Által rajta; ha még nekem a jó Isten erőt ad,
 Harmadszor se fogok majd késni. Előveszi osztán
 Döbrögit, és a vert testét megdöngeti rútul.
 Ekkor az ágyfőből a pénz kulcsát kikeresvén,
 – Lúdjaim árát és költségemet elveszem, – úgymond.
 Azzal búcsút vesz, kimegy; a paripára felugrik;
 S illa berek...

spádé – hosszú kard; **szakkerment** – a német Sakrament! káromkodás elferdítése; **fullajtár** – lovas, aki a magyar nemes kocsija előtt lovagol; **malaszt** – isteni kegyelem; **vakszem** – halánték

1. Keresd meg azokat a sorokat a harmadik levonásban, amelyek megmutatják, melyik korba helyezte az író a cselekményt! 2. Milyen külső és belső változásokat tapasztaltál Matyin és Döbrögin? 3. Mire céloz az író, amikor az egyszerű parasztfiút felcserként szerepelteti? 4. Sorold fel a cselekmény eddigi helyszíneit! ** 5. Készítsd el a három levonás cselekményvázlatát!

Negyedik levonás

(rövidítve)

Döbrögi már retteg Lúdas Matyitól. Azóta neveznek mindenkit – aki hibás valamiben – ludasnak. Az uraság minden ludat kiirtott a környéken, és már a lúd szó hallatára feláll a szőr a hátán. Matyi azonban nem felejtette el az ígéretét, hogy egy verés még hátra van.

Amikor újabb vásárt rendeznek Döbrög városában, Matyi egy fiatal sihederrel megbeszéli, hogy megveszi tőle a lovát, ha az teljesíti egy kérését. Amikor Döbrögi hintója megérkezik, az idegen siheder lóra pattan, és azt kiáltja, hogy ő a Lúdas Matyi. Mindenki utána ered, lándzsások és poroszlók próbálják elkapni.

... Egyszer lárma esik – riogatják széjjel az embert;
Döbrögi jó hintón! – Útjából félre vonódik
Minden igaz lélek. – Pezseg a pozsgás sihederben
A jó vér, s csak alig várhatja, hogy a kerek erdőt
Érjék Döbrögiék; mint a nyíl utánok ereszti
Ráróját; – Lassan, lassan, uraim! – kiabálja;
Mellé szöktet a hintónak, – tudod-e uram, úgymond,
Hogy ki vagyok? Tudd meg, Lúdas Matyi én vagyok! – Uccu!
Rajta, legény! – ordítja az úr – egyszerre utána
Hajt a tíz lándzsás, de mi haszna, nyomába se hágnak.
Fogd ki kocsis nyerges lovadat, – mond Döbrögi –, jobb ez
Mind a tíznél, monddad, hogy száz arany, aki
Elfoghatja! – szorítsd! – Maga a hintóba felugrik,
És kíváncsi szemét düllesztve mereszti utánok,
Hogy fogják el már Matyit. – Ő pedig a kerek erdő
Sarkánál elbújva fülelt, s látván, hogy az úr már
Csak maga van, kilopózkodik, és megrántja ruháját:
Mit bámul az uram? Nem fogják azt ma el, úgymond;
Osztán nem Lúdas Matyi az, hanem én vagyok, akit
Megveretett kelmed, s lúdját elvette erővel.
Döbrögít a mennykő ha azon nyomban megütötte

Jelenet az 1977-ben készült rajzfilmből

Volna, talán sokkal könnyebb lett volna szegénynek.
Összerogyott, és a kocsiból ájulva zuhant le.
Ott Matyi szánakozás nélkül megverte utólszor;
S erszényét a lúd árába viszont kiürítvén,
Mondja: Ne féljen az úr, már többször nem verem én meg.
Azzal lóra kapott, s elment dolgára örökre.
A tizenegy lovasok nagy későn visszakerültek,
Vert lovaik csak alig húzván inokat, valamint a
Megzsákolt urok is, kit, elérkezvén, kocsijában
Bágyadtan leltek; mondják, hogy nem vala képes
Tarkón csípni Matyit. Nem is a' volt, Döbrögi mondja, –
A négyelni való megvert háromszor. – Az Isten
Így bánik, s bánjon valamennyi kegyetlen urakkal.
Ezt mondván, megtért a kastélyába, s azonnal
Elküldötte a húsz lándzsást, kegyelemmel akarván
Óvni magát ezután az erőszaktétel ellen;
És törvénytelenül nem bánt, hanem úgy, ahogy illik
Embertársaival; jól is végezte világát.

ráró – eredetileg halászsas, *itt*: átvitt értelemben gyors járású ló;
négyelni való – a halálbüntetés egyik neme

1. Milyen új tulajdonságokkal gazdagodik Matyi jelleme? **2.** Hasonlítsd össze Döbrögi megjelenését a vásárban az első és negyedik levonás alapján! **3.** Hogyan válik nevetségessé Döbrögi? **4.** Kinek a segítségével sikerül a harmadik visszaverés? **5.** Miért tartják igazságosnak Matyi boszúját? **** 6.** Fogalmazd meg saját szavaiddal a történet legfőbb tanulságát! **7.** Gondolkozz el azon, hogyan alakulhatott Matyi sorsa a továbbiakban! Melyik tanult szakmát folytatta? Vagy újat tanult? Írd le a füzetedbe!

8. Nézzétek meg Dargay Attila 1977-ben készült azonos című rajzfilmjét ide kattintva: [https://hu.wikipedia.org > wiki > Ludas_Maty_\(film,_1...](https://hu.wikipedia.org/wiki/Ludas_Maty_(film,_1...)
Beszéljétek meg a filmélményeteket!

Amit a műről tudnod kell

Keletkezése • Fazekas Mihály 1804-ben írta ezt az azóta is nagy népszerűségnek örvendő elbeszélő költeményét, ami a XVIII. század 90-es éveinek lázadó szellemiségét tükrözi. Ebben a műben sűrűsödik össze a nemesi pöffeszkedést kifigurázó, lázadó indulata mesei és ironikus keretek között. Ez az oka annak, hogy Balogh István színtársulata faluról-falura járva sikerrel adta elő az összecsesődült közönségnek.

A *Lúdas Matyi* társadalomkritikája alighanem a legmerészebb a korban. Ezért a költő nem is gondolt kiadásra, műve kéziratokban terjedt, később a tudta nélkül jelent meg. Ez az első 1815-ös bécsi kiadás ráadásul a sok másolástól leromlott szövegállapotú volt. Fazekas Mihály ekkor átszerkesztette, és írt hozzá egy előszót, amiben hangsúlyozta, hogy műve nem a jelenkorról szól. Talán ez is a korszerűség ironikus hangsúlyozása. 1817-ben jelent meg az első hiteles kiadása Bécsben. Magyarországon 1831-ben adták ki először. Korszerűségét bizonyítja, hogy román nyelvre szinte azonnal lefordították, dramatizálták, és többször kiadták. Persze, nem maradt visszhang nélkül. A nemesség nagy része merényletet látott benne. Sőt még Kazinczy Ferenc és Berzsenyi Dániel is fellázadt ellene.

Fogalomtár

felvilágosodás – a XVIII. század folyamán Európa csaknem valamennyi országára kiterjedő szellemi mozgalom, amely a feudális rend megdöntését és a polgári rend győzelmét készítette elő. Képviselői a természetes észre hivatkoztak, s az ész birodalmának megvalósulását hirdették.

Műfaja • Elbeszélő költemény. Egyértelmű a mű a népmesei ihletettsége. Az egyetemes folklórban **vándormotívum**ként jelenik meg az igazságtalan nemest elpáholó paraszti hős. Fellelhető a spanyol, nyugat-európai, grúz, orosz, ukrán, román és csángó (moldvai magyar) népköltészetben is. Fazekas Moldvában ismerkedett meg vele, ezután körülbelül másfél évtizeddel írta meg művét. Lúdas Matyi a világ nagy népi igazságtevőivel rokon,

de egyénisége markánsabb, határozottabb az övékéénél. A történet sok apró mozzanata utal a *felvilágosodás* korára, és a magyar társadalmi rendszerre.

Szerkezete • Egyszerű és célratoró. A cselekmény felépítése teljesen szimmetrikus, lekerekített. A történet a vásárban kezdődik, és itt is fejeződik be. Jellemző rá a tömör, katonai stílus.

Elhagyott a műből mindent, ami nem tartozik szervesen a cselekményhez vagy a jellemzéshez. Minden ismétlést kihagyott a műből, a párbeszéddek is tömören peregnek, mindig a cselekmény menetét viszik tovább. Csak legelőször részletezi a verést, később csak átugrik rajta, csak említi, hogy Döbrögi megkapta a járandóságát. Négy levonásra tagolódik, ugyanis a szerző vásári előadásokra szánta. Helyszíne pontosan nincs megnevezve: „...egy faluban, a Nyíren-é vagy az Erdőháton”, vagyis bárhol történhetne.

Szereplők • A műben megjelenő jellemábrázolás összetett. Mind a két főszereplő – Matyi és Döbrögi – fejlődésen megy keresztül.

■ **Lúdas Matyi:** Fazekas Mihály fejlődésében ábrázolja hősét: a mű elején még mihaszna legény, aki egész nap lustálkodik. A népmesék hősei nyomán indul szerencsét próbálni. Ekkor sem vár csodát, anyja libáit hajtja ki a vásárra, hogy jó pénzért eladja őket. A piacon súlyos igazságtalanság éri – libáit fizetség nélkül veszi el Döbrögi, s még meg is botoztatja. A bosszúvágy leleményessé, ötletessé teszi, és lendületet ad tehetségének. Járja a városokat, ipart tanul, pénzt gyűjt, szorgalmas, tanulékony és művelt fiatalember lesz a henyelő parasztfiúból. Makacssága és furfangos észjárása miatt képes az ígérete teljesítésére. Mint jeles emberismerő, szinte mindenkin átlát.

Libáinak elkobzása és megcsapatása után két ízben álruhásan, egy ízben pedig a csikóslegény segítségével törleszti le adóságát Döbrögi uramnak. Eszességére vall, hogy Olaszországot járt építőmesternek éppolyan jól ki tudja adni magát, mint német szavakat mormoló, tudós doktornak. Minden verésnél kihasználja Döbrögi naivságát, és felpíszkálja hiúságát. A harmadik elpáholásnál már nem ölt álruhát, s nem adja ki magát újabb szakembernek. Ez azt bizonyítja, hogy ekkor már tudatában van erejének, s annak, hogy Döbrögi reszkető félelemben várja az újabb verést. Valójában ekkorra fejlődik ki teljességgel – nemcsak egyenrangú ellenfele a hatalmas uraságnak és túlméretezett személyzetének, hanem erkölcsi, szellemi és erőfölényben van vele szemben, s a Lúdas Matyi név említésétől már felbolydul a Döbrögi-kastély. Tulajdonságai már nem a parasztsuhanc jellemzői, hanem egy felvilágosult polgáré. Lúdas Matyi az első paraszthős, aki fölényben van a nemesúr előtt. Ez az a momentum, ami miatt egy népköltészeti ihletésű mű társadalmi, poli-

tikai felhangot kap. Sorsa azonban lezáratlan, nem tudjuk meg mi lesz vele a cselekmény után. „Azzal lóra kapott, és elment dolgára örökre.”

■ **Döbrögi:** az ő jelleme is fejlődik, de egészen máshogy. Eleven embernek van megformálva, az ellenszenves tulajdonságai mellett az emberi gyengék is megjelennek benne. Kegyetlen és hatalmaskodó, ugyanakkor nyúl szívű, és kiszolgáltatott helyzetben megalázkodó. Az ő szava a törvény, de mellette ostoba és műveletlen. Erre példa, hogy kiírtatja a környék összes libáját: „*Hanem a Lúdas név annyira fészket / Vert szívébe, hogy a vidék lúdját kiölette, / Mert csak lúdtollat látott is, azonnal elájult,*” Szolgák, fegyveresek, ispánok, fogdmegek őrzik mindennél becsebb irháját, de buta és könnyen becsapható, hiszékeny. Ennek a jellembeli tulajdonságának köszönheti Matyi, hogy sorozatosan el tudja hitetni vele újabb és újabb füllentéseit. A mű végére már rettegésben él, földesúri fölényes magatartása teljesen eltűnik, félelmetes uraságból nevetséges báb lesz. A mű befejezése, a földesúr teljes megjavulása népmesei elem, eltávolítja a cselekményt a valóságtól. Ezzel szemben Lúdas Matyi Mátyás lett, gyalog ment el a faluból, a harmadik verésre pedig lovon jön, nevetséges suhancból lett félelmetes bosszúálló.

Nyelvezete • A *Lúdas Matyi* nyelvezete határozottan egyszerű, gazdagon kifejező, rendkívül zamatos, szín pompás debreceni népi nyelv. Verselése **időmértékes** (deákos) verselés. Versformája **hexameter**. A *hexameter* általában emelkedett, patetikus hangvétel esetén jelenik meg, például eposzok esetében. De itt egyáltalán nincs emelkedett stílus.

A mű jelentősége • Az első mű a magyar irodalomban, amely népmesei tárgyat népmesei eszközökkel, hiteles népmesei hangon dolgoz fel. Fazekas Mihály népiessége nyilvánvaló. De ez a népiesség túlmutat önmagán. Eddig minden más író, költő a nemesesség felől közeledett a néphez, Fazekas Mihály ezzel szemben pedig a néppel azonosítja magát. A magyar jobbágy-ság helyzetét ábrázolja, ami a *reformkorban* vált sorskérdéssé. Művében megjelenik a kiszolgáltatott jobbágy-

Fogalomtár

hexameter – hat verslábból álló daktilikus verssor

Fogalomtár

reformkor – a XIX. század első felére eső történelmi, politikai és kultúrtörténeti időszak, amikor a reformtörekvések célja az ország fejlődésének az elősegítése volt 1825-től az 1848-as szabadságharcig

ság testi és erkölcsi megaláztatása. Az elnyomott réteg csak úgy tudja jogait érvényesíteni, kibővíteni, ha művelődik, anyagilag megerősödik. A főhős világot lát, nyelveket tanul, foglalkozásokat ismer meg, vagyonra tesz szert. Így a népmese igazsága a polgárosodás programjával egészül ki.

Irodalomelméleti ismeretek

Próbatétel • A mesék kedvelt eszköze. Bebizonyítja, hogy a hős mind szellemi, mind fizikai tulajdonságaiban kiemelkedő, megérdemli, hogy övé legyen a jutalom. Leleményesség jellemzi, mert az erőt ki lehet váltani találékonysággal. Általában szurkolunk az ilyen hősöknek.

Ismétlődő motívum • Visszatérő elem az irodalmi műben, vagyis az ötlet vagy kép újra és újra előjön. Olyan irodalmi kifejezés, amely ismétlődik a szövegben, s ezen az ismétlésen keresztül segít megvilágítani a történet domináns gondolatait, központi témáit és mélyebb jelentését.

Időmértékes verselés • Az időmértékes verselés lényege, hogy a vers ritmusát a rövid és hosszú szótagok szabályos váltakozása adja. Alapegysége a **versláb**, amely általában 2–3 szótagból áll. A leggyakrabban előforduló verslábak: *trocheus, daktilus, jambus, anapesztus, spondeus, pirrichius*.

Vándormotívum • Az összehasonlító irodalomtudomány fogalma; olyan motívum, amely szélesebb körben, több műben, több nemzeti irodalomban is elterjed.

AZ IRODALMI LEVÉL

Az emberiség történetében sokáig az írás volt az egyetlen lehetőség, hogy konkrét tényeket, a megtörtént eseményeket rögzítsék. A felvilágosodás korában kezdett divatossá válni az irodalmi levél, mely a szépirodalom műfajához sorolható.

Nota bene! Irodalmi levélnek a nyilvánosságnak szánt irodalmi értékű levelet nevezzük.

Két fajtáját különböztetjük meg.

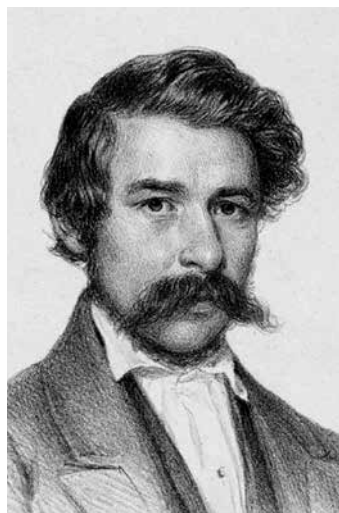
A valóságos, élő személyhez szólót, a **misszilis** (*lat.*) levelet, írója azzal a szándékkal rögzíti, hogy a címzett azt elolvassa.

A **fiktív** (*lat., fr.*) levél, bár van címzettje, eleve a nyilvánosság számára készül, de az írója a címzetthez nem szándékozik elküldeni. A címzett gyakran kitalált személy, a levél csak formai lehetőség az író kezében.

Az irodalmi levél műfaját a magyar irodalomban francia hatásra **Mikes Kelemen** (1690–1761) teremtette meg. Fiktív

leveleit *Törökországi levelek* címmel képzeletbeli „édes nénjéhez” írta. Majd a későbbiek során részletesebben is fogsz tanulni Mikesről. Viszont a mostani anyaghoz szorosan kapcsolódik Petőfi Sándor és Arany János levelezése, amelyek a misszilis levelek sorába tartoznak.

PETŐFI SÁNDOR ÉS ARANY JÁNOS BARÁTSÁGA

Arany János Petőfi Sándornak kortársa és barátja is volt egyben. Költészetükben nagy különbség, hogy a gyorsan érő és rövid életű Petőfivel szemben az övé lassabban bontakozott ki.

1847 februárjától – a *Toldi* pályadíjának híretől – 1849 júliusáig, Petőfi haláláig, e két és fél esztendőben sűrűn váltottak levelet, s számos verset írtak egymáshoz, illetve egymás családtagjaihoz.

Petőfi 1847 elején éppen, hogy csak átlépte huszonnegyedik évét, Arany pedig már meglelt férfit: harmincéves házases-

ber. A két barát boldogan fedezi fel egymásban az útítársat, hogy ki-ki a maga zsenialitása által kijelölt célja felé vegye a minél egyenesebb és rövidebb utat. Petőfi valószínűleg azt köszönheti Aranynak, hogy olyasmire törekszik, amiről tudja, hogy amaz sosem lenne képes: megerősödik szerelmi és forradalmi lírájában. Arany a barátságukkal egyidejűleg az öreg *Toldit* írja.

1847. június 1. és 10. között Petőfi meglátogatta Szalontán Arany Jánost. Ebből a szalontai élményből született az *Arany Lacinak* (5. osztályban tanultátok) című Petőfi-vers. Később pedig, 1849 januárjától májusáig ez a ház volt az otthona Petőfi családjának.

1848 őszétől Petőfi századosként vett részt a szabadságharcban, Arany János pedig nemzetőr lett.

1848. december 15-én (pontosan 9 hónapra március 15. után) Debrecenben megszületett Petőfi Sándor és Szendrey Júlia fia, Zoltán. Keresztszülei Arany János és felesége lettek.

Petőfi 1849 elejétől Bem seregében szolgált, májustól őrnagyi rangot viselt.

A költő életének utolsó másfél éve – 1848. március 15-étől, a győzelem és a dicsőség tetőpontjától, 1849. július 31-éig, a végső segesvári katasztrófaig egyetlen hatalmas ívű zuhanásnak tűnik fel. Petőfi Sándor a segesvári ütközetben tűnt el 1849. július 31-én, Fehéregyháza határában.

A szabadságharc leverését követően Arany több verset is szentelt barátja emlékének, akinek alakja megjelenik többek között *A lantos* (1849), a *Névnapi gondolatok* (1849 karácsonya) és a *Letésem a lantot* (1850) című verseiben is. Hogy barátja elvesztését Arany egy életen át siratta, mutatja egy kései, 1879-ben keletkezett verse, a *Harminc év múlva*.

Az *Emlények* című háromrészes költeményének első két részét 1851-ben, míg a harmadik részt csak 1855 júniusában írta meg. A „*Korán elhunyt barátom*” sor természetesen Petőfi Sándorra vonatkozik, akinek a nevét ki sem kellett mondani, mert mindenki tudta, az *Emlények* című költemény róla szól, Arany hozzá írta emlékversét. Halála is összeköti őket, hiszen a már egyébként is gyengélkedő költőfejedelem 1882. október 15-én egy Petőfi szoboravatáson fázott meg, és az azt követő tüdőgyulladásban hunyt el 65 éves korában.

Petőfi levele Aranyhoz

Pest, febr. 4. 1847.

Üdvezlem Önt!

Ma olvastam a *Toldit*, ma írtam e verset, s még ma el is küldöm (...) minél hamarabb akarom Önnek tudtára adni azon meglepetést, azon örömet, azon elragadtatást, melyet műve költött bennem. Hiába, a *népköltészet az igazi költészet*.

Legyünk rajta, hogy ezt tegyük uralkodóvá! Ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék, s ez a század föladata, ezt kivívni célja minden nemes kebelnek, ki megsokallta már látni, mint mártírkodnak milliók, hogy egy pár ezren henyélhessenek és élvezzenek. Égbe a népet, pokolba az arisztokráciát!

Írjon Ön nekem, ha nem fogja restellni: írjon magáról, akármit, mindent, hány éves, nőtlen-e vagy házas, szőke-e vagy barna, magos-e vagy alacsony... minden érdekelni fog. Isten Önnel.

Őszinte barátja
Petőfi Sándor

PETŐFI SÁNDOR

Arany Jánoshoz

TOLDI írójához elküldöm lelkemet
Meleg kézfogásra, forró ölelésre!...
Olvastam, költőtárs, olvastam művedet,
S nagy az én szívemnek ő gyönyörúsége.

Ha hozzád ér lelkem, s meg talál égetni:
Nem tehetek róla... te gyújtottad úgy fel!
Hol is tehetél szert ennyi jóra, ennyi
Szépre, mely könyvedben csillog pazar fénnyel?

Ki és mi vagy? hogy így tűzokádó gyanánt
Tenger mélységéből egyszerre bukkansz ki.
Más csak levelenként kapja a borostyánt,
S neked rögtön egész koszorút kell adni.

Ki volt tanítód? hol jártál iskolába?
Hogy lantod ily mesterkezekkel pengeted.
Az iskolákban nem tanulni, hiába,
Ilyet... a természet tanított tégedet.

Dalod, mint a puszták harangja, egyszerű,
De oly tiszta is, mint a puszták harangja,
Melynek csengése a rónákon keresztül
Vándorol, s a világ zaja nem zavarja.

S ez az igaz költő, ki a nép ajkára
Hullatja keblének mennyei mannáját.
A szegény nép! olyan felhős láthatára,
S felhők közt kék eget csak néhanapján lát.

Nagy fáradalmait, ha nem enyhíti más,
Enyhítsük mi költők, daloljunk számára,
Legyen minden dalunk egy-egy vigasztalás,
Egy édes álom a kemény nyoszolyára! –

Ezen gondolatok elmém környékezték,
Midőn a költői szent hegyre jövék fel;
Mit én nem egészen dicstelenül kezdék,
Folytasd te, barátom, teljes dicsőséggel!

Pest, 1847. január

ARANY JÁNOS

Válasz Petőfinek

Zavarva lelkem, mint a bomlott cimbalom;
Örül a szívem és mégis sajog belé,
Hányja veti a hab: mért e `nagy` jutalom?
`Petőfit` barátul mégsem érdemelé.

Hiszen pályadíjul `ez` nem volt kitűzve...
Szerencse, isteni jó szerencse nékem!
Máskép szerény művem vetém vala tűzbe,
Mert hogyan lett volna nyerni reménységem?

És mily sokat nyerék! Pusztán a pályabér
Majd elhomályosít, midőn felém ragyog:
De hát a `ráadás!`... Lelkem lelkéig ér.
Hogy drága jobbkezed osztályosa vagyok.

S mi vagyok én kérded. Egy népi sarjadék,
Ki törzsömnek élek, érette, általa;
Sorsa az én sorsom s ha dalra olvadék,
Otthon leli magát ajakimon dala.

Akartam köréből el-kivándorolni:
Jött a sors kereke és útfélre vágott,
S midőn visszafelé bujdokolnék, holmi
Tüske közől szedtem egynehány virágot.

Jöttek a búgondok úti cimborának,
Összebarátkoztunk, összeszoktunk szépen;
Én koszorút fűztem, ők hamiskodának,
Eltépték füzérem félelkészültében.

Végre kincset leltem: házi boldogságot,
Mely annál becsesb, mert nem szükség őrzeni,
És az Iza partján ama hű barátot...
Nem is mertem volna többet reményleni.

Most, mintha üstökös csapna szűk lakomba,
Éget és világít lelkemben leveled:
Oh mondd meg nevemmel, ha felkeres Tompa,
Mily igen szeretlek `Téged` s őt is veled.

(1847. febr. 11.)

Amit az irodalmi levélről tudnod kell

Mindhárom mű műfaját tekintve levél, latinul **episztola**.
Petőfi barátságot és szövetséget ajánlott fel pályatársának.

Témája • Mindháromnak azonos: az öröm, a lelkesedés, a rokonszenv kifejezése.

Formája • Formájuk eltérő: az első próza, a másik kettő vers.

A *Toldi* Petőfi Sándort is elragadtatta, hiszen úgy érezte, kettőjük műveiben, gondolkodásában igen sok a rokon vonás. Ekkor Petőfi már országos hírű költő s a pesti irodalmi élet egyik vezető alakja. A felfedezés örömeivel köszöntötte az ismeretlen „költőtárs” remekművét. S ha Petőfi versének a *Toldi* olvasása volt megihlető élménye, Aranyénak Petőfi elismerése és felkínált barátsága. Illyés Gyula ezt írta a két költő kapcsolatáról: „*Aranyt semmi sem tehette oly boldoggá, mint ez az üdvözlés. Ha senki sem gondolt rá, ő érezhette, mit köszönhet Toldi a János vitéznek ...A magyar irodalom legszebb férfibarátsága kezdődik. Regény sem ábrázolt még úgy önfeláldozást, önzetlenséget, mint amilyen e két ember egymásnak és egymásról rótt írásban felénk*

árad. Levelezésük a világirodalomban a legtökéletesebb alkotás...”

Kétféle üzenetet küldött Petőfi a személyesen még nem ismert Aranynak. A két üzenet tartalma is hasonló, mindkettő a *Toldi* írójának szól, a mű keltette örömteli meglepetés, lelkesedés és rokonszenv hangján. (A két írás szemlélteti a különbséget a vers és a próza között.) A prózai levélben Petőfi közérdekű gondolatokat ír meg a költészet és a nép kapcsolatáról, de a levélben nem a nyilvánosságnak, hanem csak egy embernek. Aranynak szánja szavait. A levél végén feltett kérdések pedig teljesen magánjellegűek: a megismerkedést sürgetik.

A versben a kettőjük közti lelki azonosságot művésziileg fejezi ki Petőfi, s közérdekűvé avatja gondolatait: az igazságról a szépség segítségével győz meg. Tetszést kelt, hogy elhitesse, amit mond.

1. Mit nevezünk irodalmi levélnek? Hány fajtája ismert?
2. Milyen alkalmából írta Petőfi Sándor levelét Arany Jánoshoz?
3. Mit fogalmazott meg Petőfi?
4. Versben vagy prózában válaszolt Arany János?
5. Hogyan értelmezed Arany János szavait: „*S mi vagyok én kérded. Egy népi sarjadék, / Ki törzsömnek élek, érette, általa; / Sorsa az én sorsom s ha dalra olvadék, / Otthon leli magát ajakimon dala.*”
6. Neked van-e igaz barátod? Milyen emberi jellemvonásai a legszimpatikusabbak?

Irodalomelméleti ismeret

Episztola • Költői vagy irodalmi levél. Epikai műfaj, mely tulajdonképpen a személyes párbeszédet helyettesíti, ezért mindig E/1. személyben szól a címzetthez, akit a költő meg is nevez.

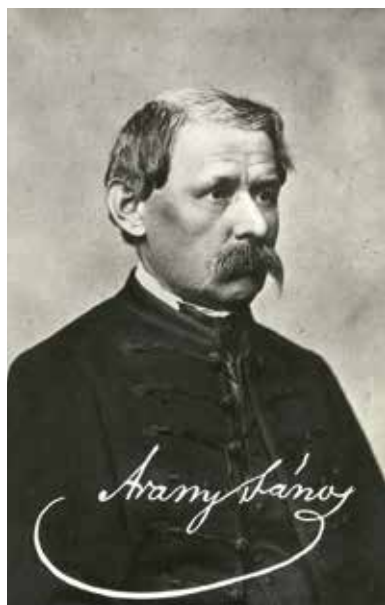
Műfaji jellemzői:

- témája változatos, de általában valami fontos témát tárgyal, olyasmit, ami a szélesebb közönség számára sem érdektelen;
- ennek következtében az episztola gyakran elmélkedő, tanító jellegű műfaj;
- hangneme barátságos, közvetlen;
- előadásmódja szellemes, gördülékeny, lendületes és magával ragadó.

ARANY JÁNOS

(1817–1882)

Irodalmunk legnagyobb korszakának, az irodalmi népiesség (nemzeti klasszicizmus) korának Petőfi mellett másik költői lángelméje Arany János. Az életmű kimagasló jelentőségének egyik bizonyítéka, hogy már 1887-ben megjelent egy könyv *Arany János* címen Riedl Frigyes tollából. Ezt írta róla: „Arany ... mint a magyar nyelv költőiségének legnagyobb ismerője kultúránk egy maradandó eleme. Befolyása szellemi életünkre idővel csak még növekedhetik; a jövő nemzedékek őrajta fognak művelődni, nyelvük meggazdagodik az ő szavaival, képzeletük az ő alakjaival.”

Életpályája • 1817. március 2-án született Nagyszalontán (ma Románia). Szülei: Arany György és Megyeri Sára. Tizedik gyerekként született, de már csak Sára nővére élt. Alig három-négyéves korában apja hamuba írt betűkön megtanította olvasni, s mire hatosztendően iskolába került, nemcsak tökéletesen olvasott, hanem némi olvasottsággal is rendelkezett. 1823 és 1833 között a nagyszalontai iskolában tanult. 14 évesen segédtanítói állást vállalt szülei szegénysége miatt.

1833 őszén a debreceni kollégiumba ment tanulni, de pénzhiány miatt félbe kellett szakítani a tanulmányait (1834–1835, Kisújszálláson segédtanító), 1835-ben visszatért Debrecenbe, befejezte a félbe maradt tanévet. 1836 februárjában váratlanul elhagyta a kollégiumot, és színésznek állt be. Csakhamar kiábrándult a színészetből, ráadásul egyik éjjel álmában anyját halva látta. Az álom hatására Máramarosszigetről egyheti gyaloglás után visszatért szülővárosába. Pár hét múlva valóban hirtelen meghalt édesanyja, édesapja pedig az ő távolléte alatt szeme világát teljesen elvesztette.

1836 ősztől 1839 januárjáig Szalontán a magyar s latin grammatika osztályokat tanította. 1839 elején lemondott a taní-

tóságról. 1840 tavaszán másodjegyző lett. A létbizonytalanságtól állandóan rettegő Arany ezzel az állással már gondolhatott a családalapításra, s „szíve régi választását követvén”, 23 éves korában megházasodott. Feleségül vette Ercsey Juliannát. 1841-ben született leányuk Juliska, 1844-ben pedig László (később jelentős költő, tudós és népmesegyűjtő lett). Házassága után felhagyott mindenféle művészi ábránddal, föltette magában, hogy családjának és hivatalának él, s lesz „közönséges ember, mint más”. Két évig állta a fogadást, de 1842 tavaszán volt debreceni iskolatársa, Szilágy István rektor lett Nagyszalontán, aki a görög tragikusok fordítására unszolta. Ekkor tanult meg angolul is.

Az 1848-as forradalmi eseményeknek egy ideig csupán távoli szemlélője volt. Ősszel rövid ideig nemzetőrnek állt be Aradon. 1849 tavaszán pedig állami állást vállalt: belügyminisztériumi fogalmazó lett Debrecenben és Pesten. Az orosz beözönlés hírére hazatért, s egy ideig bujdosnia kellett. Állását elvesztette. Számára Világos anyagi összeomlást is jelentett. Nehéz helyzete miatt egy fél esztendeig Geszten a Tisza családnál nevelősködött (1851).

1851 őszen a nagykőrösi református egyház hívta meg tanárnak az újjászervezett főgimnáziumba. Közel egy évtizedet töltött Nagykőrösön (1851–1860).

1860 őszen Pestre költözött, ahol elfogadta a Kisfaludy Társaság igazgatói posztját. Folyóiratokat indított (*Szépirodalmi Figyelő*, *Koszorú*), 1865-ben az Akadémia „titoknoka” (titkára), később főtitkára (1870) lett.

Az első pesti évek lendülete 1865 körül megtört. A legfőbb csapás leányának, Juliskának decemberben bekövetkezett váratlan halálával érte. (Tüdőbajban halt meg.) Aranyban a költő is elhallgatott több mint egy évtizedre. Betegsége is elhatalmasodott.

1876-ban lemondott a főtitkárságról, de tiszteletbeli főtitkára maradt az Akadémiának. 1877 nyarán a „*Margitsziget tölgyfái alá menekült a kapcsos könyvével*” (Szerb Antal). Egyre többet betegeskedett.

1882. október 22-én halt meg Pesten.

Munkássága • 1846-ban a Kisfaludy Társaság pályázatot írt ki. Arany álnéven beküldte az *Elveszett alkotmány* című satirikus eposzát.

Fogalomtár

Kisfaludy Társaság – magyar írók, költők egyesülete. Az elhunyt Kisfaludy Károly író iránti tiszteletből nevezték el így.

Elnyerte az első díjat, de Vörösmarty Mihály elmarasztaló véleménye mélyen érintette: „...nyelvu, verselés olyan, mintha irodalmunk vaskorát élnők.”

Az igazi nagy sikert a *Toldi* hozta meg számára. 1846 nyarán írta a Kisfaludy Társaság újabb pályázatára. Neve 1847 elején vált ismertté az irodalmi közvélemény előtt, mikor megkapta a felemelt pályadíjat, elnyerte Petőfi lelkes rokonszenvét, s általában minden bírálója nagy elismeréssel szól elbeszélő költeménye gazdag költőiségéről, népies szelleméről s erőteljes, sajátos nyelvéről.

Híres balladáit Nagykőrösön írta: *V. László*, a *Szondi két apródja*, az *Ágnes asszony*, *A walesi bárdok*, a tréfálkozó hangot is megütő, népi anekdotákat feldolgozó *Jóka ördöge*, *A bajusz*, *A fülemüle*, amelyekkel „a magyar elbeszélést fejleszti tökélyre”. Emellett jelentős lírai versei is születtek (*Családi kör*, *Letésem a lantot*, *Kertben*). Közben megszülettek verstani és irodalomtörténeti tanulmányai is.

A pesti évek alatt újra belefogott a *Csaba-trilógiába*, s első része, a *Buda halála* 1863-ban el is készült. Ekkor írta titokban – családja előtt is rejtegetve, nem a nyilvánosság elé szánva – az *Őszikék* verseit. Pár hét alatt jóval több költemény született, mint a megelőző húsz évben. 1879-ben még befejezte a *Toldi-trilógiát*. 1881-ben még a *Csaba királyfi* megírásán dolgozott: két éneket elkészített belőle.

TOLDI

Előhang

*Mostan emlékezem az elmúlt időkről,
Az elmúlt időkben jó Tholdi Miklósról ...*

Ilosvai

1.

Mint ha pásztortűz ég őszi éjszakákon,
Messziről lobogva tenger pusztaságon;
Toldi Miklós képe úgy lobog fel nékem
Majd kilenc-tíz ember-öltő régiségben.

Rémlik, mintha látnám termetes növést,

Pusztító csatában szálfá öklelését;
Hallanám dübörgő hangjait szavának,
Kit ma képzelnétek isten haragjának.

2.

Ez volt ám az ember, ha kellett a gáton,
Nem terem ma párja hetedhét országon;
Ha most feltámadna s eljőne közétek,
Minden dolgát szemfényvesztésnek hinnétek.

Hárman sem bírnátok súlyos buzogányát,
Parittyaköveit, öklelő kopjáját;
Elhúlnétek, látva rettenetes pajzsát,
„És kit a csizmáján viselt, sarkantyúját.”

pásztortűz – a szabadban háló pásztoremberek tüzei (így védekeztek az éjszakai hűvösség ellen, az esti órákban lángjuk melegénél és fényénél mesékkel, történetekkel szórakoztatták egymást); **tenger pusztaság** – végtelen, tengernyi terméketlen síkság; **emberöltő** – kb. 50 év; **rémlik** – úgy tűnik; **szálfa-öklelés** – lovagi torna, viadal, bajvívás hatalmas, rúdszerű fegyverekkel; **Isten haragja** – villám, mennykő; **ember a gáton** – olyan férfi, aki az akadályokkal bátran szembeszáll; **szemfényvesztés** – nemes család, bűvészkedés, varázslat; **buzogány, parittyaköve, kopja, pajzs** – régi, középkori lovagi fegyverzet részei

1. Milyen hangulatot kelt benned a hűvös őszi éjszakák pásztortűzének mesét teremtő varázsa? **2.** Hogyan ébreszt Arany János érdeklődést hőse és története iránt? **3.** Mikor élt Toldi? Milyen fegyverzetet használt? **4.** Hol hallott Arany először Toldiról? Milyen más forrásból merített? **5.** Hogy gondold, milyen érzelmek fűzik Aranyt hőiséhez? **6.** Tanuld meg az *Előhangot*!

Irodalomelméleti ismeretek

Előhang • A költői elbeszélést *Előhang* vezeti be, melynek célja az érdeklődés- és hangulatkeltés. Nincs szoros összefüggésben a cselekménnyel, csupán bemutatja néhány sorban a nagyerejű bajnokot, akinek sorsával majd a további énekek során ismerkedünk meg.

Mottó • Minden ének Ilosvai krónikájából vett idézettel kezdődik, amely az adott rész alapgondolatát tartalmazza. Ezt nevezzük *mottónak*.

Ének • Arany János a *Toldit* kisebb részekre, énekekre osztotta. Ez a megnevezés annak az emlékért őrzi, amikor még a költők énekelve, lantkísérettel adták elő történeteiket. A *Toldi* 12 énekből áll.

Első ének

*Nyomó rudat félkezével kapta vala,
Buda felé azzal utat mutatja vala.*

Ilosvai

1.

Ég a napmelegtől a kopár szík sarja,
Tikkadt szöcskenyájak legelésznek rajta;
Nincs egy árva fűszál a tors közt kelőben,
Nincs tenyéryi zöld hely nagy határ mezőben.

Boglyák hűvösében tíz-tizenkét szolga
Hortyog, mintha legjobb rendin menne dolga;
Hej, pedig üresen, vagy félig rakottan,
Nagy szénás szekerek álldogálnak ottan.

2.

Ösztövér kutágas, hórihorgas gémmel
Mélyen néz a kútba s benne vizet kémel:
Óriás szunyognak képzelné valaki,
Mely az öreg földnek vérit most szíja ki.

Válunál az ökrök szomjasan delelnek,
Bőgölyök hadával háborúra kelnek:
De felült Lackó a béresek nyakára,
Nincs, ki vizet merjen hosszú csatornára.

3.

Egy, csak egy legény van talpon a vidéken,
Meddig a szem ellát puszta földön, égen;
szörnyű vendégoldal reng araszos vállán,
Pedig még legénytoll sem pehelyzik állán.

Széles országútra messze, messze bámul,
Mintha más mezőkre vágyna e határral;
Azt hinné az ember: élő tilalomfa,
Ütve, általútnál' egy csekély halomba.

4.

Szép öcsém, miért állsz ott a nap tűzében?
Ládd, a többi horkol boglya hűvösében;
Nyelvel a kuvasz is földre hengeredve,
A világerért sincs most egerészni kedve:

Vagy sohasem láttál olyan forgó szelet,
Mint az, aki mindjárt megbirkózik veled,

És az útat nyalja sebesen haladva,
Mintha füstokádó nagy kémény szaladna?

5.

Nem is, nem is azt a forgószelet nézi,
Mely a hamvas útat véges-végig méri:
Túl a tornyon, melyet porbul rakott a szél,
Büszke fegyver csillog, büszke hadsereg kél.
És amint sereg kél szürke por ködéből,
Úgy kel a sohajtás a fiú szivéből;
Aztán csak néz, csak néz előre hajolva,
Mintha szive-lelke a szemében volna.

6.

„Szép magyar leventék, aranyos vitézek!
Jaj be keservesen, jaj be búsan nézlek.
Merre, meddig mentek? Harcra? Háborúba?
Hírvirágot szedni gyöngyös koszorúba?
Mentek-é tatárra? mentek-é törökre,
Nekik jóéjtszakát mondani örökre?
Hej! ha én is, én is köztetek mehetnék,
Szép magyar vitézek, aranyos leventék!”

7.

Ilyenforma Toldi Miklós gondolatja,
Mely sovárgó lelkét mélyen szántogatja;
S amint fő magában, amint gondolkodik,
Szíve búbanatban összefacsarodik.
Mert vitéz volt apja: György is álnok bátyja,
A királyfi mellett nőtt fel, mint barátja;
S míg ő béresekkel gyűjt, kaszál egy sorban,
Gógösen henyél az a királyudvarban.

8.

Itt van immár a had, Laczfi nádor hada,
Itt kevély hadával Laczfi Endre maga;
Délcegen megúli sárga paripáját,
Sok nehéz aranyhím terheli ruháját;
És utána nyalka, kolcsagos legények,
Tombolván alattok cifra nyergü mének:
Nézi Miklós, nézi, s dehogy veszi észbe,
Hogy a szeme is fáj az erős nézésbe.

9.

„Hé, paraszt! melyik út megyen itt Budára?”
Kérdi Laczfi hetykén, csak amúgy félvállra;
De Toldinak a szó szívébe nyilallik,
És olyat döbben rá, hogy kívül is hallik.
„Hm, paraszt én!” emígy füstölög magában,
„Hát ki volna úr más széles e határban?
Toldi György talán, a rókaelkü bátya,
Ki Lajos királynál fenn a tányért váltja?

Benkő Sándor illusztrációja: Hé paraszt! ...

10.

Én paraszt? én?” – Amit még e szóhoz gondolt,
Toldi Györgyre szörnyű nagy káromkodás volt.
Azzal a nehéz fát könnyeden forgatja,
Mint csekély botocskát, véginél ragadja;
Hosszan, egyenesen tartja félkezével,
Mutatván az utat, hol Budára tér el,
S mintha vassá volna karja, maga válva,
Még csak meg se rezzen a kinyujtott szálfá.

11.

Nádorispán látja Toldit a nagy fával,
És elámul rajta mind egész hadával.
„Ember ez magáért” Laczfi mond „akárki;
Nos fiúk, birokra, hadd lássuk, ki áll ki?
Vagy ki tartja úgy fel azt a hitvány rúdat,
Amellyel mutatja e suhanc az utat?”
Szégyen és gyalázat: zúg, morog mindenki,
Egy paraszt fiúval még sem áll ki senki!

12.

De ki vína bajt az égháborúval,
Szélvészes, zimankós, viharos borúval?
És ki vína Isten tüzes haragjával,
hosszú, kacskaringós, sistergő nyilával?

Mert csak az kössön ki Toldival, ha drága
S nem megunt előtte Isten szép világa;
Jaj-keserves annak, aki jut kezébe,
Mehalt anyjának is visszarí ölébe.

13.

Elvonul a hadnép hosszú tömött sorban,
Toldiról beszélnek az egész táborban;
Mindenik mond néki nyájasat vagy szépet,
Mindenik derít rá egy mosolygó képet;

Egyik így szól: „Bajtárs! mért nem jósz csatára?
Ily legénynek, mint te, ott van ám nagy ára.”
Másik szánva mondja: „Szép öcsém, be nagy kár,
Hogy apád paraszt volt s te is az maradtál.”

14.

Elvonúl a tábor, csillapul morajja:
Ezt a szél elhordta, azt a por takarja;
Toldi meg nagybúsan hazafelé ballag,
Vaskos lábnyomától messze reng a parlag;

Mint komor bikáé, olyan a járása,
Mint a barna éjfél, szeme pillantása,
Mint a sértett vadkan, fú veszett dühében,
Csaknem összeroppan a rúd vaskezében.

nyomó rúd – hosszú rúd, amellyel leszorítják a gabonával rakott szekeret; **szik** – sótartalmú, rossz minőségű talaj; **sarja, sarj** – a rét újrachajtása az első kaszálás után; **tors** – a levágás, kaszálás után hátra maradt tarló (torzsa); **rendin** – rendjén, rendben; **ösztvér** – sovány, magas, vékony; **kémel** – kémelel, vizsgálódik; **bögöly** – nagy, csípős mezei légy; **Felült Lackó a béresek nyakára** – „Így gúnyolja tréfásan a magyar paraszt azon mezei munkást, ki a nap és dolog hevétől bágyadtan a munkára ráunt” (Arany János); **vendégoldal** – a szekér rakodóterének szélesítésére szánt két rúd; **legénytoll** – a fiatal legények pelyhedző szakálla; **tilalomfa** – valamilyen tilalmat jelölő faoszlop; **általút** – keresztút, útkereszteződés; **kuvasz** – nagyobb fajta nyájörző kutya; **levente** – bajnok, vitéz, dalia (katona); **hírvirág** – hírnév, dicsőség virágkoszorúja; **nádor** – a király

után az ország első vezető embere a középkorban, a király helyettese; **aranyhím** – aranyhímezés (arany szálakkal, fonallal); **nyalka** – takaros külsejű; **kolcsagos** – kócsagtollas sapkájú; **visszari** – ríva (sírva) visszakívánkozik

1. Jelöld be számokkal a három szerkezeti egység kezdetét:

... tájleírás,

... Toldit bemutató alakrajz: külső tulajdonsága, gondolatai,

... Laczfi seregének megérkezése!

2. Olvasd el újra a tájleírást! Milyen évszakban és napszakban vagyunk? Milyen képekkel érzékelteti a költő a hőséget? **3.** A tájból kiemelkedő gémeskutat hasonlatokkal és megszemélyesítéssel jeleníti meg a költő. Keress példákat! **4.** A rekkenő déli hőségben tűnik fel Miklós alakja. Milyen ellentétet látsz Miklós és környezete között? Milyennek látod? Írd le a külsejét, és következtess életkorára! **5.** Milyen fontos dolgot tudsz meg a hetedik versszakban Miklós gondolatai nyomán? Milyen sorsot szán Miklósnak a bátyja? **6.** Milyennek látjuk Györgyöt Miklós gondolatai alapján? **7.** Milyen metaforákkal és hasonlatokkal láttatja a költő Miklós lelkiállapotát? Gyűjts hasonlatokat és megszemélyesítéseket a szövegből! **8.** Hogyan reagál a megszólításra? Cselekedete milyen visszhangra talál a vitézek között? Milyen lelkiállapotban indul haza? **9.** Készítsd el a továbbiakban minden ének eseményvázlatát! Példa az első énekre:

I. A táj bemutatása.

II. Miklós megjelenése a tájban.

1. Vágyakozása a vitézi életre.

2. Találkozása Laczfi seregével.

a) A sértés.

b) Válasz a sértésre az erő megmutatásával.

III. Hazatérése feldúlt lélekkel.

Irodalomelméleti ismeretek

Megszemélyesítés • A megszemélyesítés úgy eleveníti meg a tárgyat, hogy emberi tulajdonságokkal ruházza föl.

Hasonlat • A hasonlat olyan költői kép, amely két dolog összehasonlításán alapul közös vonásaik alapján. Az egyik része a **hasonlított**, a másik rész a **hasonló**. A két részt általában kötőszóval kapcsoljuk össze (*mint, akár, mintha*).

Metafora • A metafora két egymáshoz hasonló dolog azonosításán alapuló költői kép (pl. „*Csaknem összeroppan a rúd vaskezeben*”). Mit fejez ki ez a metafora?

Második ének

*... hogy Budából Tholdi György megjő vala,
Öcsését ...gyakran feddi vala.*

Ilosvai

1.

Így vesződék Miklós, nyers, haragos búban,
De van drága dolog otthon Nagyfaluban:
Tán kigyúlt a ház is, úgy füstöl a kémény,
Nagy kolonc köszönget a kút méla gémén.

A malac-nép sí-rí; borjú, bárány béget;
Aprómarha-nyáj közt van szörnyű ítélet;
A fehérchseléd közt a beteg se lomha:
Holmi kis vásárnál népesebb a konyha.

2.

Egy cseléd vizet tesz félakós bögrében,
Mely, ha forr a tűzön s nem fér a bőrében,
Akkor a baromfit gyorsan belemártja,
Tollait letörli, bocskorát lerántja.

Van, ki a kis bárányt félti izzadástul;
S bundáját lerántja, még pedig irhástul;
Más a vékonypénzű nyúlat szalonnázza,
Hogy csöpögjön zsírtól ösztövér csontváza.

3.

Másik a malacot láng felett hintálja,
Szórit kés fokával bőrig borotválja;
Bort ez csobolyóban, az kecsketömlőben,
Kenyeret hoz amaz bükkfa tekenőben...

4.

Mit jelent e hű-hó gyászos özvegy-házban,
Hol a dínom-dánom régen volt szokásban?
Toldi Lőrincnének most van-é a torja?
Vagy menyegzőjének hozta így a sorja?
Tán megunta gyászos övegysége ágyát,
S másnak adta élte fonnyadó virágát?

5.

Nincs halotti tora Toldi Lőrincnének,
Napja sem derült fel új menyegzőjének;
Másért sütnek-főznek, másért lakomáznak:
György van itthon, első szülötte a háznak.

6.

Toldi György nagy úr volt. Sok becses marhája,
Kincse volt temérdek, s arra büszke mája,
Sok nemes vitéze, fegyveres szolgája,
Sok nyerítő méne, nagy sereg kutyája.

Látogatni jött most negyvened magával,
Renyhe sáska népnek pusztító fajával,
És a kész haszonnak egy felét fölenni,
Más felét magának tarsolyába tenni.

7.

György az édesanyját hidegen köszönté,
Bár ez a lelkét is majd elébe önté!
„Hát a másik hol van?” fanyalogva kérdi.
Senki sem hinné, hogy kedves öccsét érti.

„Szénát hord szegényke künn a béresekkal,
Hívatom” – de György úr ezt rikoltja: „Nem kell!”
Nem kell! és e két szó úgy esik anyjának,
Mintha a szívébe nagy kést mártanának.

8.

Nem kell? – Ím azonban kelletlen, hivatlan
A fiú betoppan; szíve égő katlan,
Belsejét még most is fúrja és faragja
Szégyenítő bújja, búsító haragja.

Mégis, mindamellet – mily Isten csodája! –
Egy zokszót sem ejt ki Toldi Györgyre szája:
Lelke gyűlölségén erőt vesz valami,
Valami – nem tudom én azt kimondani.

9.

Amint látja Györgyöt hirtelen, váratlan,
Karja ölelésre nyílik akaratlan;
De az eltaszítja testvérét magától,
Gőgösen fordul el jó atyjafiától.

A szegény anyának könny tolul szemébe,
Kőszívű fiának sírva lép elébe,
Reszkető ajakkal, keze fejét gyúrván,
Ott reménykedik, de György korholja durván:

10.

„Úgy anyám! kecsgetsd ölbeli ebedet,
Ójad fúvó szélből drága gyermekedet;

Mártsad tejbe-vajba, mit se kímélj tőle.
Majd derék fajankó válik úgy belőle.

Most van a dandárja réten a munkának,
De foga nem fűlik ahhoz e gazdának;
Mint kopó, megérzi a zsíros ebédet,
S tővel-heggyel össze hagyja a cselédet.

11.

Így sirattad mindig, én ha mondtam néha:
Nem válik belőle semmi, csak nagy léha,
Hogy parasztnak is rossz, lebzsel készakarva,
Noha bírna dolgot, mert erős, mint marha.

Most teheted ablakba: húsa és kövére
Szépen nő naponkint anyja örömére...”
Szóla György s kitoldá a szót egy kacajjal,
Melyre Miklós felbúg tompa, hosszú jajjal:

12.

„Átok és hazudság minden ige szádban!
Egy betű való sincs, Toldi György a vádban.
Jól tudom, mi lappang bokrodnak megette,
Úgy szeressen Isten, ahogy engemet te!

Rossz vagyok parasztnak, rossz vagyok vitéznek,
Béresek között is től cudar csihésnek:
Forr epéd, hogy más is márt veled egy tálba,
Vesztenél, ha tudnál, egy lyukas kanálba.

13.

Azért, hogy senkinek láb alatt ne legyek,
Nem bánom én, igen, akár ma elmegyek;
Száz mérföld a világ, erre is, arra is:
Nem bánom én, igen, elmegyek én ma is.

De ami az enyém, azt elviszem innét:
Add ki, bátya, tüstént, ami engem illet;
Add ki a jussomat: pénzt, paripát, fegyvert:
Azontúl – az Isten áldjon minden embert.”

14.

„Itt a juss, kölök; ne mond, hogy ki nem adtam!”
György kiált és arcul csapja, szintúgy csattan.
Toldi Miklósnak sincs ám galambepéje,
Bosszúállás lelke költözik beléje;

Szeme, mint az acél, a szikrát úgy hányja,
Ütni készül ökle csontos buzogánya;
György ijedve hátrál, odavan egészen:
E csapás utolsó szélütése léssen;

15.

S Györgyöt e csapással hús verembe tennék,
Isten kenyeréből hol többé nem ennék,
Hol, mint egy repedt csont deszka közé kötve,
Ítéletnapig sem forradozna össze:

De midőn az öccse éppen megrohanja,
Elsikoltja magát s közékük fut anyja,
Testével takarja Györgyöt és úgy védi,
Pedig nem is Györgyöt, hanem Miklóst félti.

16.

Most a szörnyü gyermek karját elereszté,
Fejét és szemeit búsan lefüggeszté,
S mintha most ocsúdnék forró-hideg lázból,
Tántorogva ment ki az apai házból.

Méne elbúsúlva, némán haragjában,
És leült az udvar távolabb zugában,
Ott fejét a térdén tenyerébe hajtá,
S zokogott magában, de senki sem hallá.

drága dolog – nagy dolog, nem mindennapi esemény; **kolonc** – kő vagy fatuskó nehezék a kútgém végén; **aprómarha-nyáj** – baromfi, házi szárnyasféleség; **szörnyü ítélet** – riadalom, zavar, veszedelem (mert öldösik őket); **nem fér a bőrében** – ki akar futni, nem fér az edényben; **tollait letörli** – megfosztja tollától (megkopasztja); **bocskorát lerántja** – lehúzza a baromfi lábáról vékony, hártyaszerű bőrét; **vékonypénzű** – sovány, száraz, szikár; **csobolyó** – lapos hordócska, hordozható mezei faedény; **másnak adta élte fonnyadó virágát** – öreg korára újra férjhez ment; **marha** – lábasjóság, de a régi nyelvben vagyon- és érték-tárgy is; **renyhe sáska nép** – lusta, sáska-mód falánk nép; **katlan** – üstház (földbe vájt vagy épített, üst alá való tűzhely); **kecsegtet** – *itt*: kényeztet; **öbéli eb** – öleb, *itt*: gyermek; **fajankó** – ostoba, esetlen, mulya férfi; **a munka dandárja** – a munka neheze, java; **kopó** – a vadat felhajtó vadász-kutya; **tővel-heggyel össze hagyja a cselédet** – rendetlenségben, felügyelet nélkül; **teheted ablakba** – mutogathatod; **mi lappang bokrodnak megette** – mi a rejtett szándékom; **béresek között is től cudar csihésnek** – béresek között is a legalávalóbbnak tettél (**től**: levél, tettél. **Csihés**: akin a többi kifog, tréfát, csúfot üz belőle); **juss** – örökség, vagyonrész

1. Milyen kép fogadja a hazatérő Miklóst? **2.** Keresd meg az igéket és az olyan kifejezéseket, amelyek elevenné, mozgalmassá teszik a képet! Keresd életképeket! **3.** Milyen új szereplőkkel ismerkedtél meg? Hogyan viselkedik György az anyjával? Milyen szavakkal illeti öccsét? **4.** Hogyan zajlik le Miklós és György találkozása? Mi György igazi célja? **5.** Mit jelent a „juss” Miklós számára? Miklós és György szembekerül egymással. Érdekeik ellentétesek. Az ellentét szembefordítja őket, de édesanyjuk megakadályozza az igazi összeütközést.

Irodalomelméleti ismeretek

Életkép • Zsánerkép, a leíró költészet egyik műfaja, verses vagy prózai mű, amely rendszerint az író korabeli társadalmi életének valamely jellemző eseményét, jelenségét, jellegzetes emberi típusát ábrázolja valószerűen, szatirikus vagy humoros hangon. Eredetileg a kifejezés festészeti műfajt jelölt, innen került át a poétikába. Műfaja a XVIII. század második, a XIX. század első felében terjedt el Európában, Magyarországon a reformkorban vált népszerűvé az irodalmi népiesség megjelenésével. Ezt jelzi a korszak meghatározó folyóirata, az *Életképek* már címében is. A műfaj klasszikus példái Petőfi Sándor *Egy estém otthon*, *A négyökrös szekér*, *A magyar nemes*; Arany János *A szegény jobbágy*, *Családi kör*.

Konfliktus • A mű szereplőinek összecsapása. Az író a konfliktus kibontása során a leglényegesebb eseményeket részletesen meséli el. Az epikai művekben az ilyen szerkezeti egységet **helyzeteknek** nevezzük.

Harmadik ének

*Öccsére, Miklósrá nagy haragja vala,
Szerető szolgáját mert megölte vala.*

Ilosvai

1.

Bezzeg nem busultak ám az ősi házban,
Szintén eltörődtek az evés-ivásban.
Fölkelvén pedig jó Toldi György asztala:
Vitéz ő szolgái rudat hánynak vala.'

Ifjú vér, öreg bor fickándott erőkbén
A fa dárda vígan perdül jobb kezökben,
Mindenik kötődött, hangosan nevetve,
S mint szilaj csikóé, magas volt a kedve.

2.

Toldi György meg, amint torkig itta-ette
Egy öreg karszékbe úr-magát vetette,
És az eresz alól gyönyörködve nézi,
Hogyan játszadoznak csintalan vitézi.

Majd, midőn meglátta a telek lábában
Ülni öccsét Miklóst nagy-busan magában,
Föltámad lelkének szennyes indulatja,
S nagyfejű legényit ily szókkal biztatja:

3.

„Hé fiúk! Amott egy túzok magában,
Orrát szárnya alá dugta nagy buvában,
Gunnyaszt, vagy dög is már? Lássuk, fölrepül-e?
Meg kell a palánkot döngetni körül!”

4.

Mint kutyák közé ha nyulfiat lökének,
Kaptak a beszéden a szilaj legények,
Döng a deszkabástya Miklósnak megette,
Miklós a kudarcon 'búskodik' felette.

Mert fölérni könnyű, könnyű nemcsak ésszel,
Hanem ököllel is, és megfogni kézzel,
Hogy csak őt bosszantja mind e vastag tréfa,
Mely ugyan fejétől sem járt messze néha.

5.

Toldi tőr azonban, bárha nem békével.
Birkózik nagy lelke fellázadt dühével.
Majd meggyózi magát, s megvetéssel túri,
Szolganép belőle a csúfot hogy úzi.

Mert e nép eperszem volna haragjának,
Bosszuló karjától úgy elhullanának,
Mint a Sámsonétól, kiről írva vagyon,
Hogy ezer pogányt vert egy állcsonttal agyon.

6.

Túrte Miklós, túrte, ameddig túrhette,
Azzal álla bosszút, hogy csak fel sem vette.
Úgy mutatta, mintha nem is venné észre,
Fülét sem mozdítá a nagy döngetésre.

De midőn egy dárda válla csontját érte,

Iszonyatosképpen megharagudott érte,
S melyen ült, a malomkő-darabot fogta,
Toldi György bosszantó népe közé dobta.

Benkő Sándor illusztrációja: Repül a nehéz kő: ...

7.

Repül a nehéz kő: ki tudja hol áll meg?
Ki tudja, hol áll meg s kit hogyan talál meg?
Fuss, ha futhatsz, Miklós! Pallos alatt fejed!
Víz se mossa le rólad a gyilkos nevet!

Elvadulsz, elzüllöl az apai háztól,
Mint amely kivert kan elzüllik a nyájtól:
Ki egyet agyarral halálosan sérte,
Úgy aztán kimarta őt a többi érte.

8.

Elrepült a nagy kő, és ahol leszálla,
Egy nemes vitéznek lón szörnyű halála:
Mint olajütőben, szétmállott a teste,
És az összetört hús vérolajt ereszte.

Vérit a poros földnagy-mohón felnyalta,
Két szemét halálos hályog eltakarta,
S aki őt eloltá, az a veszedelem
Mindenik bajtársnak fájt, csak őneki nem.

9.

György haragja pedig lészen rendkívüli,
Mert vitéz szolgáját igen keserüli.
Másfelől örül, hogy gyilkos a testvére,
Kit hogy elveszessen, most esik kezére.

Most ravasz szándékát, melynek úta görbe,

Eltakarja törvény és igazság örve,
És, hogy öccsét bíró hírivel megrontsa,
El kell fogni nyomban, az kemény parancsa.

rudat hánynak – versenyt dobnak fadárdákkal; **kötődött** – kötekedett, ingerkedett; **úr-magát** – úri magát, maga-magát; **telek lábjaiban** – udvar végében; **nagyfejű legények** – boros (italos) legények; **túzok** – mezőkön élő, a pulykánál is nagyobb, zömök testű, nehéz röptű, sárgásbarna tollazatú madár; **Sámson** – a zsidó nép híres vezére, aki a legenda szerint egy szamar állkapcsával egyedül verte Izrael ellenségeit; **pogány** – vallástalan, nem keresztény, nem egyistenhívő; **pallos** – széles pengéjű, egyenes, hosszú kard (hóhérpallos, lefejezésre használták); **elzülől** – elszakadsz, kivernek, elkergetnek; **elveszessen** – elveszejtsen, vesztét okozza; **bíró hírivel** – törvényes úton, bíró hírével, bíróság elé idézéssel

1. Mire biztatja György a legényeit? **2.** Hogyan viselkedik Miklós, mielőtt a dárdá eltalálja? Milyen új jellemvonásait ismerjük meg? **3.** Megtörténik a gyilkosság. Hogyan ítéled meg Miklós tettét? **4.** Mi lesz Miklós tettének következménye? Milyen sors vár rá? **5.** „Repül a nehéz kő: ki tudja hol áll meg?” – Mi ennek a sornak a jelentése? Mikor használjuk? Ezt a sort **szállóigének** nevezzük. **** 6.** A *Toldi* cselekményében lezárul egy szakasz. Miklósról bűne miatt bűnhődés vár. A *János vitéz*ben is ugyanezt tapasztaltad. Miért?

Irodalomelméleti ismeret

Szállóige • Állandósult szókapcsolat, olyan rövid, közismert megállapítás, mely tipikus esetről változatlan formában száll át más esetre, amelyikre illik.

Negyedik ének

*Igen keserűli Miklóst az ő anyja.
Titkon azért ötet éléssel táplálja.'*

Ilosvai

1.

Mint a hímszarvas, kit vadász sérte nyillal,
Fut sötét erdőbe sajtó fájdalommal,
Fut hideg forrásnak enyhítő vizére,
És ezerjófűvet tépni a sebére;
Jaj! de a forrásnak kiszáradt az ágya,
Az ezerjófűvet írul sem találja,
Minden ág megtépte, tüske megszaggatta,
Úgyhogy még aléltabb most az isten-adta:

2.

Úgy bolyong a Miklós. Nyakán ült a bújja,
Oldalát kikezdte annak sarkantyúja,
S mint bezárt paripa, mely fölött az ól ég,
Szíve a mellében akkép hánykolódék.

Bujdosik az ,éren', bujdosik a ,nádon',
Nincs, hová lehajtsa fejét a világon.
Hasztalan kereste a magánosságot,
Mert beteg lelkének nem lelt orvosságot.

3.

És mint a toportyán, ha juhász kergette,
Magát egy kiszáradt nagy nádasba vette:
Ott is azt susogta a nád minden szála:
Széles e világon nincsen árvább nála

Nádtors lón az ágya, zsombok a párnája,
Isten kék egével fődve a tanyája,
Mígnem a sötét éj szárnya alá vette
S fekete ponyvából sátort vont felette.

4.

Majd az édes álom pillangó képében
Elvetődött arra tarka köntösében,
De nem mert szemére szállni még sokáig,
Szinte a pirosuló hajnal hasadtáig.

Mert félt a szunyogtól, félt a szúrós nádtól,
Jobban a nádasnak csörtető vadától,
Félt az üldözőknek távoli zajától,
De legis-legjobban Toldi nagy bajától.

5.

Hanem amidőn már szépen megpitymallott,
És elült a szúnyog, és a zaj sem hallott,
Akkor lelopódzott a fiú fejére,
Két szárnyát teríté annak két szemére;

Aztán álommézet csókolt ajakára,
Akit mákvirágból gyújte éjtszakára;
Bűvös-bájos mézet, úgy hogy édességén
Tiszta nyál csordult ki Toldi szája végén.

6.

De a kínos éhség azt is irigyelte,
Hajnali álmából csakhamar fölverte,

S addig ösztökélte, addig korbácsolta,
Míg a rétet összevissza barangolta;
Fölkereste fészkit a réti madárnak,
Szárcsa-, vadrucának, bibicnek, sirálynak,
Házukat feltörte és kifosztogatta,
Tarka tojásikkal éhét elaltatta.

7.

Vadmadár-tojással éh-szomját elervén,
Szörnyen hányt a hab a jövőnek tervén:
Merre menjen? mihez fogjon? uramfia!
Nincsen hó lelkének hová fordulnia.

Mert elmenne könnyen, el is bujdokolna,
Ha az édesanyja előtte nem volna:
Jaj, de majd ha róla hírt nem hallanának,
Megrepedne szíve az édesanyjának.

8.

Három napig magát ekkép vesztegette,
Harmadik nap a nád megzörrent megette,
Azt gondolta farkas, meg se moccant karja,
Mert ellátta, hogy őt csak testvére marja.

Pedig Bence volt az, régi hú cseléde,
Akit anyja küldött fölkeresésére,
Ki nagy zokogással nyakába borulva
Így szólott Miklóshoz egy kis idő múlva:

9.

„Jaj! eszem a lelked, beh jó, hogy meglellek,
Harmadnapja már, hogy mindenütt kereslek;
Tűvé tettem érted ezt a tenger rétet,
Sose hittem, hogy meglássalak ma téged.

Hogy vagy édes szolgám? nem haltál meg éhen?
Nem evett meg a vad ezen a vad réten?
Itt a tarsolyom, fogd, és egyél szépen; ne!
Sült hús, fehér cipó, kulacs bor van benne.”

10.

Azzal a hú szolga szemét az ökléhez,
S öklét megtörölte ócska köntöséhez,
Letérdelt a földre, tarsolyát letette,
Ami csak volt benne, sorra mind kiszedte.

Asztalt is terített, csak úgy hevenyéből,
Az üres tarsolyból, meg a födeléből,
A cipót, kulacsot, pecsenyét rárakta,
Végre két almával a módját megadta.

11.

Akkor elővette csillagos bicskáját,
Megkínálta vele kisebbik gazdáját;
Toldi a jó késsel a cipót fölszelte,
S a cipóval a hust jóízűen nyelte
S mily örömmel nézte Bence, a hű szolgál!
Jobban esett, mintha maga falta volna;
Mintha ő is ennék, úgy mozgott a szája,
Néha szinte könnybe lábadt ősz pillája.

12.

Mikor aztán Miklós az éhét elverte,
Bence a kulacsnak nyakát kitekerte:
A kulacs sikoltott és kibuggyant vére
Az öreg szolgának a keze fejére.

Ez meg a vörösbort urára köszönte,
Néhány kortyot előbb nyelve mellé önte,
S míg azt a fiúnak nyujtá jobb kezével,
Megtörülte száját inge elejével.

13.

S a bor az öreget jókedvre tüzelve,
Hogy' kinyilt a szíve! hogy' megoldott nyelve!
Kezdte a beszédet Miklósnak nagyapján,
(Ostoros gyerek volt annál néhanapján);

Azután fordítá apjára, anyjára,
Györgyre a bátyjára, végre önmagára,
S tán a szó belőle, míg a világ, folyna,
Ha Miklós szomorún így nem kezdte volna:

14.

„Haj! be zokon esik most hallgatnom téged!
Hagyd el, kérlek, hagyd el e fájós beszédet.
Máskor, a tűzhelynél tengerit morzsolva,
Ítéletnapig is elhallgattam volna.

Hányszor elbeszélted apám vitézségét!
Majd éjfél vetette minden este végét;

Aztán mily sokára tudtam elalunni!
Hajnalig se birtam a szemem lehunyni.

15.

Ami volt, az nincs már: ami jó volt, elmúlt;
Más pennával írnak; sorsom balra fordult;
Gyilkosságba estem, lettem bujdosóvá,
Hej, ki tudja, mikor leszek bele jóvá?

De hiszem az Istent, az árvát sem hagyja,
Mert azért az árvák gondviselő atyja;
Tán veszett nevemet is lemossa vérem,
Mit fejemre költe drága jó testvérem.

16.

Nem születtem arra, érzem ezt magamban,
Hogy itt békamódra káka között lakjam;
Nem is teremtoztem béresnek, villásnak,
Hogy petrencét hordjak akárki fiának.

Már csak arra várok, hogy bealkonyodjék,
A világ mezőrül haza takarodjék,
És akkor nyakamba veszem az országot,
Szél sem hoz felétek énrólam ujságot.”

17.

Nagyon elbúsula Bence a beszéden,
Szánta kis gazdáját, hogy bujdosni mégyen,
Hallgatott sokáig s majd elfakadt sírva
Bocskorán körmével kereszteket írva.

Végre megszólamlott s nagyon szépen kérte,
Ne nehezteljen meg Miklós gazda érte:
De ő ezt a dolgát bolondságnak tartja,
Hogy fejét ily rögtön bujdosásnak adja.

18.

„Látod jó kis gazdám: György úr nemsokára,
Három- négy nap múlva, visszamegy Budára:
Akkor, ami elmúlt, feledségbe mégyen,
Kiskirály leszesz te az egész vidéken.

Hát itt hagynál minket, sok derék cselédet,
Kik, mint gyermekünket, úgy szerettünk téged?
Itt hagynád a Bimbót s Lombárt, a hajzását,
Kiknek hét vásáron sem találni mását?

19.

Itt hagynád sokféle kedves multságod?
Párjával malomba ki emelne zsákot?
A malomkövet ki ölténé karjára
Molnárlegényeknek álmélnködására?

Ne menj, édes szolgám, jaj, ne menj, messzére,
Egész Nagyfalunak keserűségére;
Jaj! ne hagyd bitangul az ős Toldi házat,
Ne taszítsd a sírba jó édesanyádat.”

20.

Így rimánkodott az, de kevésbe vette,
Fejét rázta Miklós, ahol nem szerette;
Hanem, amint anyját hozta fel végtére,
Követ hengerített a fiú szívére.

Nem felelt sokáig Bencének szavára,
Csak nézett sohajtva a susogó nádra,
S addig-addig bámult a susogó nádra,
Nagy meleg könnycsepp ült szeme pillájára.

21.

S mintha törlené csak arca verítékét,
Tenyeréhez törle hivatlan vendégét:
Végig a kisujján a könny földre csordult,
Ő pedig Bencéhez ily szavakkal fordult:

„Mondd meg ezt, jó Bence, az édesanyámnak:
Gyászba borult mostan csillaga fiának:
Egykorig nem látja, még nem is hall róla;
Eltemetik hírét, mintha meghalt volna.

22.

De azért nem hal meg, csak olyaténképpen,
Mint midőn az ember elrejtezik mélyen,
És mikor fölébred bizonyos időre,
Csodálatos dolgot hallani felőle.

Rólam is hall még hírt, hogy mikor meghallja,
Még a csecsszóó is álmélnködik rajta:
Akkor anyám lelke repes a beszéden,
Csak meg ne szakadjon szíve örömében.”

23.

Ezt izente Miklós. Akkor a hú szolga
Az üres kulacsot tarsolyába tolta;

Megtörülte szépen csillagos bicskáját,
Összehajtogatta szalonnás ruháját.

Aztán a tarisznyát félvállára vette,
Búcsút vévén, lábát útnak egyengette:
Ment is volna, nem is; gyakran visszánézett,
Végre a töretlen nád közt elenyészett.

írul – gyógyszerként (*ír*: gyógyító balzsam, kenőcs); **topor-
tyán** – nádasokban tanyázó réti farkas; **magát nádasba
vette** – nádasba menekült; **nádtors** – levágott nád tarlója, torzsa;
zsombok, zsombék – mocsaras, lápos talajból kiálló kis gyepek halom;
tanyája – *itt*: szállás; **megpitymallott** – megvirradt; **álomméz** – mákhéjból
készült szirupszerű altatószer. Régebben az édesanyák ilyenekkel altatták el
kisgyermeküket (innen a mákony – ópium); **Hő lelke** – égő lelkiismerete;
magát vesztegette – gyötrődött; **ellátta** – belátta; **szolgám** – kedveskedő
megszólítással hozzátartozóm (*itt*: nem úr és szolga viszonyát jelenti);
hevenyéből – előkészület nélkül, hirtelen; **nyelve mellé önte** – tréfás kité-
tellet: torkába; **ostoros gyerek** – a béres segítsége, aki az ökröt vezeti,
hajtja, legelteti; **más pennával írnak** – (népies szólás) nem úgy van most;
mikor leszek bele jóvá – mikor tehetem jóvá; **fejemre költe** – rám fogott;
villás – villával segítő gyalogmunkás; **petrence** – szálas takarmányból két
rúdon vihető kisebb rakás (innen ered a petrencés rúd); **hajszás** –
a járomba, igába jobbról befogott ökor, a bal oldali a *csálés*

1. Miklós három napig bolyong a nádasban. Lelkiállapotát üzött vadé-
hoz hasonlítja a költő. Miért? **2.** Mi hozza el Miklós számára a meg-
nyugvást? Milyen költői eszközökkel jeleníti meg Arany ezt a jelensé-
get? **3.** Új szereplő – a későbbiekben is segítőtársa – tűnik fel. Ki ő? Ki küldte?
4. Mi Bence szerepe? Hogyan próbálja rábeszélni Miklóst a hazatérésre?
5. Miklós és Bence szándékait, gondolatait az egymással folytatott beszélge-
tésből: a **párbeszéd**ből (**dialógus**) ismerjük meg. Mit tudunk meg Miklós és
Bence érzéseiről kettőjük párbeszédéből? **6.** Milyen Miklós és Bence viszo-
nya? **7.** Hasonlítsd össze Miklóst egy népmesei hőssel! Mi a hasonlóság és
az eltérés közöttük?

Irodalomelméleti ismeretek

Allegória • A görög *allégorein* szóból származik, jelentése: *mást monda-
ni*. A metafora kiterjesztése, olyan szókép, melynek segítségével az ábrázolt
események, személyek vagy elvont fogalmak kapnak egy második, rejtett
jelentést, értelmezést. Az allegória lehet rövid, vagy végigvonulhat egy mű
egy részén vagy akár teljes egészében is.

Dialógus • Párbeszéd, olyan irodalmi műfaj prózában vagy versben,
amely a két vagy több szereplő közötti beszélgetést mutatja be.

Ötödik ének

Az éren és nádon Miklós bujdosik vala!

Ilosvai

1.

Elfeküdt már a nap túl a nádas réten,
Nagy vörös palástját künn hagyá az égen,
De az éj erőt vett, csakhamar beronta,
Az eget, a földet bakacsinba vontá,

És kiverte szépen koporsószegével:
Fényes csillagoknak milljom-ezerével;
Végre a szép holdat előkerítette
S ezüst koszorúnak fejtül odatette.

2.

Miklós pedig indult a szokatlan útra,
Magát jobban-jobban a nádasba fúrta:
De mintha kötéllel vonták volna hátul,
Nem birt elszakadni az édesanyjátul.

Vissza-visszanézett: hej, pedig mi haszna?
Egy teremtés sincs ott, akit megláthatna,
Mégis visszanézett, sőt meg is fordulva,
Búcsut venni indult egy kis idő múlva.

3.

S amint visszafelé méne, mendegéle,
Egy helyütt a zsombék csak lesüpped véle:
Réti farkas fészke volt épen alatta,
Benne két kis kölyke rítt az isten-adta.

Megsajnálta Miklós hogy reájok hágott,
Símogatta a két árva kis jószágot,
Mint a juhász-bojtár, amikor kapatja,
A komondor kölyköt végig simogatja.

4.

Kár volt simogatni; csak vesztére tette;
Mert megzörren a nád hirtelen megette;
Jó az anya-farkas szörnyü ordítással,
Rohan a fiúnak, birkoznak egymással.

Fel-feláll a farkas hátulsó lábára,
Méri éles körmét Toldi orcájára,
Csattog a fejr fog vérszopó inyében,
S mintha szikrát hányna, csillog a holdfényen.

5.

Toldi pedig magát serényül forgatja,
 Öklének csapásit sűrűn osztogatja:
 Ömlik a vér száján és orrán a vadnak,
 Nagy meredt szemei szörnyen kidagadnak.

Nyelve a szájában meg nem tudna férti,
 Csattogó fogával azt is összevérzi,
 Mint veszett kutyáé csorog véres nyála;
 Senki sem látott már dühösb vadat nála.

6.

Miklós a kötődést unni kezdi végre,
 Lábát sem restelli híni segítségre,
 S mint midőn a bika dolgozik szarvával,
 Fölveti a farkast egy erős rugással.

Messze az avasba esik a vadállat,
 Nagy darab helyütt letördeli a nádat,
 És amint lehulla puffanó eséssel,
 Nagyot üt a földre hangos nyekkenéssel.

7.

De lám, mintha ördög volna belé bújva,
 Egyet hengeredik s talpra ugrik újra,
 Elordítja magát keserves haraggal,
 S mégyen új csatára köszörült fogakkal.

Körmeit Miklósnak a vállába mártja,
 Száját a fejénél két araszra tátja
 S hátulsó lábával úgy szorítja térdét,
 Pusztítsa el Isten a kegyetlen férgét!

8.

Ez még csak mehetne, de most jó a nagyja:
 Ordít a hímfarkas s hátul megtámadja;
 – Mit csinálsz most Miklós? jaj, dehogy birsz vélek!
 Ezer lelked volna, mégis megölnének. –

Semmi baj! az néki a tulajdonsága,
 Hogy, ha nő veszélye, nő a bátorsága:
 Kisegíti magát, sohase féltsétek,
 Nem válik belőle farkasoknak étek.

9.

Mert amint a nóstény öltre ment s birokra,
 Megszorítja torkát Toldi két marokra;

Csak kifordul körme a fiú nyakából,
Kifogy minden erő a horgas-inából.

Szeme is kidülled, véres könnyel telve,
Mint egy nagy csoroszlya, lóg ki zöldes nyelve:
Nem kiment belőle, bennszorult a pára,
Ahogy eltátotta, úgy maradt az álla.

10.

Akkor fogja Toldi, jót kanyarít véle,
És a kanhoz vágja, mely rohan feléje;
Fölkel az dühösen, s hogy megint lecsapja,
Párját fekhelyéből mérgesen harapja.

És pedig világos, hogy megint fölkelne,
Ha Miklós előre néki nem felelne:
De úgy elpaskolja most a nőtényével,
Hogy világ végéig sem támad többé fel.

11.

Toldi a vadaktól így megmenekülvén,
Megpihent kevéssé egy zsombékra ülvén;
A farkas-fiakban sem volt már lehellet,
Eltaposva nyúltak Toldi lába mellett.

Távolabb fekütt az anyjok, meg a párja;
Tisztán süttött rájok a hold karikája,
Hidegen tekintett a rét fenekébe,
Mint egy arany tepsi, szétmeredt a képe.

12.

Miklós az elméjét mindenképpen hányta,
Nem mondhatnám pedig, hogy a farkast szánta,
Hanem gondolkozott az ő farkasáról,
Őt elnyelni vágyó rossz szívű bátyjáról.

De hát mért akarja bátyja őt megenni,
Mért akar hóhéra, nem testvére lenni?
Vagy mikor járt Miklós néki ártalmára?
Mért feni agyarát jó atyjafiára?

13.

Mert hiszen, ha példát farkasokról vészen:
Ott is a rosszabbik az ő bátyja lészen:
Fészkit oltalmazza a mezőnek vadja,
Ki nem ingerelte, azt meg nem támadja.

Vagy ha néha gyomra készti öldöklésre,
Nem bánt senkit aztán, ha csillapul éhe;
Akkor is barmoknak tizedelve nyáját,
Megkiméli mindég a maga fajtáját.

14.

De az ő testvére – de az ő testvére,
Ki mondja meg neki: mért tör életére?
Nem csillapul másképp, csak vérével, szomja?
Vagy ha birtokából jó öccsét kinyomja?

Hátha annak, aki szomjuhozza vérit,
Mint a farkasoknak most, megadná bérit?
Vagy talán emberben tartósabb a pára,
És azért nincs Györgynek végső éjtszakája?

15.

...Állj meg, állj meg, Toldi! gyilkos a szándékod,
Jaj ne vess bosszúdnak véres martalékot.
Tudd meg: a legyilkolt atyafinak vére
Bosszúért kiált fel az egek egére.

Tudd meg: ha megölnéd tennen testvéredet,
Akkor meggyilkolnád örök életedet;
Ne félj, fenn az Isten; ő majd igazat lát,
Bízd rá a büntető bosszúállás dolgát.

16.

– Most, mintha valami ötlenék eszébe,
Hirtelen felállott s a vadakhoz lépe,
Gyorsan fölvetette őket a vállára,
Úgy indult veszélyes éjjeli útjára.

Ment nagy sebbel-lobbal a nád erdejében,
Nagy hosszú sikátort fúrt azon mentében.
Hátul a két farkas csüngött a sarkáig,
Vissza sem tekintett az anyja házáig.

bakacsin – ravatal bevonására használt fekete vászon; **a juhász-bojtár kaptja** – szoktatja (a kezéhez kaptja) tanítja; **a vasba** – állott, megromlott, korhadt növényzetű helyre; **horgas in** – az állatok hátulsó lábszárában lévő vastag, erős ín; **csoroszlya** – az eke késforma része, mely a földet hasítja függőleges irányban az ekevas előtt; **feni agyarárt** – fogát (vesztére tör); **ne vess bosszúdnak véres martalékot** – ne állj véres, halálos bosszút; **sikátort fúrt** – utat tört magának a nádasban

1? 1. Ez az ének is a táj, a nádas bemutatásával kezdődik. Milyen hangulatot, érzéseket kelt benned? 2. Miért vívódik még mindig Miklós? 3. A népmesei hősökhöz hasonlóan Miklós akadályokkal találja szembe magát. Itt van az első próba ideje! Milyen állattal kell megküzdenie? 4. Kit jut eszébe a 14. versszakban? Milyen gondolat ötlük fel benne? ****** 5. Mi a véleményed, mihez kellett Miklósnak több erő: a farkasok legyőzéséhez vagy gyilkossági szándékának leküzdéséhez. Miért? 6. A költő helyenként félbeszakítja hőse töprengéseit, közbeszól, figyelmezteti. Miért? 7. A cselekmény előbbre haladt, hiszen Miklós kiállta a próbát. A farkaskaland önálló részként is megállja a helyét. Az ilyen cselekménybe szőtt kalandot **epizód**nak nevezzük. 8. Miklós jellemének milyen új vonásait ismerted meg? ****** 9. Készítsd el a farkaskaland szerkezeti vázlatát az alábbi képlet alapján!

1. A kaland kezdete (előkészítése)
2. A kaland közepe (kibontása)
 - a) konfliktus
 - b) tetőpont
3. A kaland vége (megoldása)

Irodalomelméleti ismeret

Epizód • Dráma, regény vagy elbeszélő költemény cselekményének önmagában is kerek, kisebb részlete. A fő cselekménnyel lazábban összefüggő esemény (pl. Toldi farkaskalandja, a bika megfékezése stb.). Ebből tágabb értelemben: egyszeri eset, kevésbé fontos esemény, de amely alkalmat ad az írónak, hogy késleltesse a történetet, fokozza az izgalmat, vagy a fősze-replő újabb tulajdonságaival ismertessen meg.

Hatodik ének

Anyja Tholdi Györgynek Miklóst szánja vala.
Ilosvai

1.

Szépen süt le a hold Nagyfalu tornyára,
Gyepszálon fejrlik Toldi Lőrinc háza;
Háta megett annak nagy gyümölcskert zöldel,
Mely fölérne holmi alföldi erdővel.

Kertre nyílik a ház egyik ajtócskája;
Ott van Toldinének a hálósobája;
Rozmaring bokor van gyászos ablakában:
A körül leskődik a fiú magában.

2.

Farkasait Miklós, amint oda ére,
 Letevé a kertnek harmatos gyepére.
 Ő meg, mintha lopni jőne, lábujjhegyen,
 Édesanyja záros ajtajához megyen,
 Soká hallgatózik, mindenütt hiában;
 Mert csak egy szú perceg a szemöldökfában;
 Zörgetne is, nem is; bátorsága nincsen,
 Csak úgy tétovázik keze a kilincsen.

3.

Ejnye, hát hol járhat most ez a félsz benne?
 Máskor a sárkánnyal is birokra menne;
 Édesanyját félti igen-igen nagyon,
 Nehogy a zörejre szörnyen felriadjon.
 Az is megeshetnék, hogyha így fölverné,
 Ablakát, ajtóját megnyitni se merné,
 Hanem zajt csinálna hangos sikoltással,
 S tán nem is tudnának szólni majd egymással.

4.

Azért a két farkast fölveszi vállára:
 Elkerül a háznak másik oldalára:
 Minden élő állat elpihent ott, kinn, benn:
 Még csak a kutyák is alusznak egy színben.
 Nyitva áll az ajtó: látszik a György ágya:
 Hosszú fejer kendőt terít a hold rája;
 Alatta pediglen a ház ereszének
 Őrálló legényi sorban heverésznek.

5.

Minden alszik. Miklós sem tétováz sokat,
 Küszöbre fekteti le a farkasokat,
 Aztán a lándzsákat a kezébe kapja,
 Melyek a fal mellé voltak támogatva;
 Őrállók ruháit földre szegzi vélek,
 Hogy ne kelhessenek, majd mikor kelnének,
 S bemegy a szobába. Jaj! most Toldi Györgyöt,
 Ha még el nem vitte, elviszi az ördög.

6.

Ott lesi Miklós a szúnyogháló mellett,
 Györgyből miképp hortyog ki s be a lehellet;

Egy marokszorítás – s ha száz lelke volna,
Mégis elhallgatna, többet nem horkolna.

De Miklós elkezd: „No megölném,
Megérdemlenéd, ha rávinne a lélek,
Hanem most egyszer nem leszek ártásodra,
Csak hogy itt is voltam, azt adom tudtodra.”

7.

Azzal a két farkast az ölébe vette,
Az öreg nyoszolya szélire fektette,
Így beszélve nekik: „tente, tente szépen:
A testvérbátyátok fekszik itten épen”.

Maga pedig ment a benyíló szobába,
Melyben asztalnál ült anyja gyászruhába:
Asztalon két öklét egymásra fektette,
Búbánatos fejét arra eresztette.

8.

Hasztalan leskődött ott az édes álom,
Nem birt átaltörni a szomorúságon,
És utoljára is csalással ejté meg,
Köntösét elkérte a hideglelésnek;

Úgy furá magát be tarkójába hátul,
Futkosott sarkáig s vissza a sarkátul,
Összezsibbasztotta, megrészegítette:
Ennyibe került, míg elszenderíthette.

9.

Még így sem sokáig tartott szunnyadása:
Elrebbenté Miklós csendes kopogása;
Felriadt az asszony, mihelyt meghallotta,
De Miklós előre így bátorította:
„Édes anyámasszony, ne féljen kegyelmed:
Nem hozok a házra semmi veszedelmet,
Jóllehet, hogy éjjel járok, mint a lélek,
De ha nappal jőnék, tudja, megölnének.”

10.

Nem is félt az özvegy, amint ezt hallotta,
Karjával a fiát általszorította,
Egy fillér kis darab, de annyi hely sincsen,
Hová az orcáján csókvetést ne hintsen.

„Jaj, hát látlak ismét! be sose gondoltam,
Majd kétségbeestem, érted majd megholtam,
De Istenem minek beszélek oly nagyon:
Bátyádurad itt a másik házban vagyton.”

11.

Ennyit mondott anyja; többet nem is szólna,
Ha mindjárt a széles Hortobágyon volna,
Ott is úgy ölelné, szíve elfogódnék,
Szája hosszú néma csókra kulcsolódnék.

Erzi Miklós, hogy mint reszket az ölében,
Tán lerogyna, ha ő nem tartaná szépen;
Pedig ő is szörnyen meg vala indulva,
Nem is felelt mindjárt, csak jó idő múlva.

12.

Tartani akarta magát, de hiába!
Mintha tút szúrnának orra cimpájába,
Vagy mintha alatta reszelnének tormát,
Tekerő nyilallást érze olyanformát.

Megáradva hulla könnye két szemének
Az ábrázatjára kedves szülőjének,
S mint mikor két hegyről összefut a patak,
A kétféle könnyek egybeszakadtanak.

13.

Végre szívét Miklós megkeményítette,
Szemét anyja őszes hajához értette,
Összeszedte magát s fölegyenesedvén,
Valahogy erőt vett rínivaló kedvén.

És szólott anyjához következő szókkal:
„Hagyjon fel kegyelmed kicsinyég a csókkal;
Szakmány módra van rám mérve minden óra:
Jöttem kegyelmedhez búcsuvevő szóra.

14.

Nem remélem, hogy itt maradásom legyen
György miá, kit Isten akárhová tegyen;
Végre még gyilkosa lennék, attól félek...
Nem! az sosem leszek – arról nem beszélek, –
Hanem annyit mondok: ne búsuljon kelmed;
Vesse ki szívéből azt a nagy félelmet:

Nem azért megyek el, hogy vissza ne jőjek;
Hiszem a teremtőt, még addig nem ől meg.

15.

Nagy erőt érezek mind a két karomban,
Nem vesztegetem azt szerűn és malomban;
Édesapámnak is hallám vitézségét:
Hát csak én gyaláznám meg a nemzetségét?
Felmegyek Budára bajnok katonának,
Mutatok valamit ottan a királynak,
Olyat, ami nem lesz bátyám szégyenére,
Sőt irigység miatt megszakad a lépe.

16.

Azért szépen kérem, édes anyámasszony,
Sohase aggódjék, sohase sirasson;
Aki meg se halt még, minek azt siratni,
Mikor a halott sem fog halott maradni...?”
Többet is beszélne még a szülőjének,
Ha az ebek alatt nem üvöltenének,
De mihelyt ezt hallá, mindjárt észrevette,
Hogy imént egy dolgát balgatagul tette.

17.

A kutyák haragját nem egyéb okozta,
Hanem hogy a farkast az udvarba hozta;
Mármost felugatják ezek a cselédet;
Azért csak rövidre fogta a beszédet:
„Nincs időm továbbra hogy maradjak itten,
Kegyelmet pedig áldja meg az Isten;
Áldja meg az Isten ezen a világon:
Még a másikon is, szivemből kívánom.”

18.

„Áldjon meg, áldjon meg!”... anyja eddig mondta,
Hogy ki áldjon? Vagy kit? Azt csak úgy gondolta:
Tudta, hogy az, aki a szivét vizsgálja,
Minden kívánságát benne megtalálja.

Hát mikor melléről elszakadt a gyermek!
Kínját elbeszélni nyelve nincs embernek:
Lelke volt talán a lánc közöttük, aki
Nem kikapcsolódott: tövestül szakadt ki.

19.

A kutyák azonban nyíttak és szűköltek,
Csúnya üvöltéssel az ajtóig jöttek,
Feltápáskodtak a szolgák ügyel-bajjal,
Györgyöt is felverték a fertelmes zajjal.

Ki járt itt? mi járt itt? így óbégatának,
Hogy a két farkasra reá akadának.
„Ez a Miklós dolga! ezt más nem tehetta!
Utána! utána! ilyen szedtevette!”

20.

S mint mikor egy fészek lódarázs fellázad,
Olybá képzelhetni most az egész házat:
Bukdosnak egymásban a széles tornácon,
Futkosnak szanaszét gyalog vagy lóháton.

Merre? vagy hová fut? azt egyik sem tudja,
A bolondok útját jobbra-balra futja;
Végre György úr őket összeszidva rútul,
Megye elül s a többi mind utána zúdul.

21.

Hallja-é az özvegy e vadászi lármát,
Kürtölést, kurjantást, kopók csaholását?
Hallja, mint kiáltják: elébe! elébe!
S tudja ki elébe? hogy Miklós elébe?

Nem! ezt ő nem hallja. Eltűntén fiának
Gyöngye lábainai megtántorodának,
Lehanyatlott szépen a megvetett ágyra:
Isten tudja, meddig tart az ájulása.

gyepszélén – a falu végén, ahol a gyep (a mező) kezdődik; **szemöldökfa** – az ajtókeret felső, vízszintes fája; **szín** – (fészker) egyik oldaláról nyitott gazdasági épület; **benyíló szoba** – benyíló a nagy lakószobából, vendégszobából nyíló mellékszoba; **a másik házban** – a másik szobában; **kicsinyég** – egy kis időre; **szakmány** – kiszabott részesedés (előre kialakított); **megszakad a lépe** – megpukkad irigységében; **balgata-gul** – meggondolatlanul, helytelenül; **a kutyák nyíttak és szűköltek** – örömmükben vagy fájdalomukban vonítottak

1. A Toldi-házat most egy csendes, éjszakai képben mutatja be a költő. Melyik sor utal az egyetlen ébren lévő lényre? **2.** Miért tér vissza Miklós Nagyfaluba? **3.** Hogyan viselkedik Miklós az alvó György mellett?

Milyen új tulajdonságai mutatkoznak meg? ** 4. Milyen költői kép fejezi ki anya és fia szoros kapcsolatát? 5. Melyik kép fejezi ki azt a fájdalmat, amelyet az elválás okoz? 6. Hogyan ábrázolja a költő a felriadó Györgyöt és szolgálait? Milyen az ábrázolás hangneme? ** 7. Melyik versszakban fogalmazza meg Miklós édesanyja számára is igazi célját?

Hetedik ének

*Oly igen megszáná az asszony siralmát,
Mondá, hogy megállja nékie bossuját.*

Ilosvai

1.

Kinek az ég alatt már senkije sincsen,
Ne féljen: felfogja ügyét a jó Isten.
Toldi Miklósét is lám miként felfogta:
A holdat egy vastag felhőbe burkolta;
Lett olyan sötétség, hogy semmi sem látszott,
Zengett az ég szörnyen, csattogott, villámlott:
Az Isten haragja megütött egy hajdút,
Vége lett azonnal, még csak el sem jaidult.

2.

Nem vette tréfára Toldi György a dolgot,
Hogy az istennyila feje körül forgott,
Elszéledt kutyáit visszakürtölte,
Kósza népe is mind összegyűlt megette:
De bizony közel volt akkor már a reggel,
Hogy haza vergődött az ázott sereggel,
S az volt a legnagyobb bosszusága neki,
Hogy, amit elgondolt, még sem vihette ki.

3.

Miklós messze tette magát azon éjjel,
Szembeszállt esővel, villámmal és széllel,
És midőn a hajnal a homályt elverte,
Magát egy sivatag pusztaságban lelte.
Ki volt útitársa a kietlen pusztán?
A nap ment utána a kék égen úszván:
Elérte, elhagyta; otthagya magában,
A barátságtalan nedves éjtszakában.

4.

Háromszor hagyá el. Negyedik nap, délben,
Nagy hegyek lebegtek délibáb vizében:
Bámult Miklós, mert ő olyat sosem látott,
A hegyet bámulta, nem a délibábot.

Sietett, sietett, ámbár vala fáradt;
Estenden meglátta a budai várat;
S még nem ment le a nap, midőn odaére
Híres nevezetes Rákos mezejére.

5.

Rákosnak mezője tőszomszédos Pesttel,
Pest alatt ért össze utasunk az esttel.
Találkoztak pedig egy temető mellett,
Temetőben új sír dombja sötétellett.

De miféle sírnak sötétlik ott dombja,
Arra Miklósnak most van is nincs is gondja:
Hosszú gyászruhában – mindenható Isten! –
Édesanyja bókol egy pár új kereszten.

6.

Pedig nem anyja volt, csak szakasztott mása
Követ meglágyítna keserves sirása:
Hát Miklós ugyan hogy ne szánná meg nagyon
Holott neki kőnél lágyabb szíve vagyton?

Meg is esett szíve, oda is ment hozzá,
Hogy kiért? miért sír? tőle tudakozá,
És a gyászos özvegy (mert özvegy volt nyilván)
Így felelt szavára keservesen sírván:

7.

„Jaj, fiam! ne kérdezd az én esetemet:
Ma temettem el két vitéz gyermekemet:
Duna szigetében gyilkoló meg egy cseh,
Isten a pokoltól soha meg ne mentse.”

Többet nem szólhatott, ezt is csak tördelve;
Nagy zokogás miatt elállott a nyelve;
Letérdelt a sírnak fekete dombjára,
S nyögött, leborulván a két keresztfára.

8.

Sokáig tartott így. Miklós pedig várta,
 Hadd szűnjék az asszony keserves sirása;
 Szűnt is egyszer aztán, legalább úgy látszott:
 Nem rí oly erősen, egy kicsit juházott.

Akkor monda néki: „Hallom, amint hallom,
 Az asszony baját, de nem értem, megvallom;
 Két fiát megölték, ki ölé meg és mért?
 Ha megölték: nincs, ki vért kívánjon vérért?”

9.

Fölegyenesedék e szavakat hallván,
 S erőt vett az asszony kegyetlen fájdalmán;
 Sovány is, halvány is volt az ábrázatja,
 Csak a két nagy szeme sötétellett rajta.

„Vért a vérért, mondod? O jaj! senki sincsen
 Az én keservembe ki belé tekintsen;
 Puszta a szívem, mint kopár őszi tarló,
 Amelyről leszdedte a kalászt a sarló.”

10.

Toldi pedig monda: „Ne sírjon kegyelmed,
 Csak nem támad már fel a két vitéz gyermek:
 De ne legyen nekem az Isten Istenem,
 Ha bosszút nem állok érettök a csehen.

Hanem kérem szépen (s látja, nem hiában),
 Mondja el a dolgot isten-igazában;
 Özvegy édesanyám van nekem is otthon,
 Tudom én sajnálni a jó özvegyasszonyt.”

11.

Ekkor a bús asszony nekibátorodva,
 Hogy' esett, mint esett, mind elpanaszolta:
 Duna szigetében öklelődzik egy cseh,
 S szörnyűképpen szolgál neki a szerencse;

Kérkedik nagy fennen, magát hányja-veti,
 A magyar nemzetet csúfra emlegeti:
 Sok bajnok kiment már életre, halálra,
 Özvegyet, árvát és jajszót hagyni hátra.

12.

Tegnap állt ki az ő két levente fia;
Nem volt félországban olyan pár dalia,
Nem volt a világon olyan jó két gyermek:
És most egymás mellett egy sírban hevernek!

Elrémült a világ; nem is akadt már ma,
Aki a kegyetlen csehvel szembe szállna;
Pedig megint ott lesz a szigetben reggel,
Istent káromoló gőgös beszédekkel.

13.

Így megértve Miklós a bajnak mivoltát,
Tovább az asszonnyal nem közlöttem dolgát,
Hanem köszönt, s indult Pestnek városába,
Menet nagy dolgokat forgatván magába’.

Utcáról utcára ment nagy sebbel-lobbal,
Mintha ott a járást ő tudná legjobban,
Pedig csak ödögött előre meg hátra:
Kebelén kenyere, hátán volt a háza.

felfogja ügyét – pártját fogja, felkarolja; **messze tette magát** – nagy utat tett meg; **délibáb** – síkságokon a talaj fölmelegedésekor a távoli tájakat fölemelve és megfordítva láttató fényjelenség; **estenden** – estefelé, alkonyat tájban; **kicsit juházott** – engesztelődött, enyhült, csendesedett; **kebelén kenyere, hátán a háza** – szegény, hajléktalan, földönfutó, nincs eyebe, csak, ami rajta van

1. A hirtelen elválás miatt Miklós anyai segítség nélkül kénytelen üldözői elől menekülni. A természet azonban óvja az üldözöttet. Hogyan?
2. Miklós negyedik nap Pest alá ér. Milyen költői képekben jelennek meg a hegyek?
3. A további események színhelye a temető (a *János vitéz*ben is találkozhatok temetőjelenettel). Miért tért be ide Miklós?
4. Miért gondolja Miklós, hogy saját édesanyját látja?
5. Milyen fontos híreket tud meg Miklós a fiait elvesztett asszonytól?
6. Az újabb mellékszereplővel való találkozás kijelöli, tudatosítja Miklósban a célt. **
7. Fogalmazd meg, mit gondolhatott Toldi? Látsz-e ellentétet érzelmei, viselkedése és gondolatai között?

Irodalomelméleti ismeret

Fordulat • A cselekmény újabb csomópontja, a hős életének váratlan, véletlenszerű változása, mely rendszerint életútját is két szakaszra bontja.

Nyolcadik ének

*...Király
Ha tartaná Miklóst otthon, írta nagy kárnak.*

Ilosvai

1.

Toldi György pediglen kigondolta bölcsen,
(Hogy egyik szavamat másikba ne öltsem)
Kigondolta, mondom, kifőzte magában:
Miképp legyen úrrá öccse vagyonában.

Hát előbb, mint Miklós, ő is Budán termett,
Hogy Lajos királynál megássa a vermet.
Fel is ment, mihelyest leszállott a lórul,
S ilyen ajánlást tett a szegény fiúrul.

2.

„Felséges királyom! keserű az nékem,
Amit jelenteni gyász kötelességem;
Keserű, mert vízzé csak nem válik a vér,
Csak testvér marad az, aki egyszer testvér.”

Itt elhagyta, s mintha erősen zokogna,
Szemét egy kendővel ugyancsak nyomkodta;
Veres lett a szeme a nagy dörzsölésre,
De könnyet a király nem vett benne észre.

3.

A király azonban ilyenképpen szóla:
„Nem is hallottam még, hogy testvéred volna,
Udvaromba miért soha nem vezetted,
Be sem is mutattad, meg sem ismerttetted?”

György pedig felele: „Oh, uram királyom!
Nekem az kiváltképp szégyenem és gyászom,
De, – (s nagyot sóhajtott erre az egy dé-re),
„Érdemetlen volna királyom kegyére.

4.

Miklós a tizedik esztendőben járván,
Kimúlt szegény apánk s ő elmaradt árván,
Apja helyett apja én akartam lenni,
S belőle, mint illik, jó vitézt nevelni:

De korhely, buta lón: jóra semmi kedve,
Hon maradt, betyárnak, pórnak nevekedve;

Pedig erő benne volna módnélküli:
De mi haszna? lebzsel és a bajt kerüli.”

5.

Felelt a jó király: „Ejnye bizony nagy kár,
Mégis rosszul tetted, hogy róla hallgattál,
Azt mondád: igen nagy erő lakik benne:
Csodálnám, ha harcra kedve mégsem lenne.

De ami elhaladt, nem múlt el végképpen,
Hozd fel őt, hadd lássam, hozd fel, kérlek szépen,
Megtanul, majd meglásd, az én iskolámban;
Ha nem, úgy is elmegy egy közember-számban.”

6.

„Köszönöm, köszönöm felséged kegyelmét,
Méltatlan öcsémről ily jó hiedelmét,
De jaj! minden késő: öcsém el van veszve,
Szántszándékkal való gyilkosságba esve!

Jaj! hogy ily panaszra kell nyitnom a számat,
Megölé némelynap szerető szolgámat...”
Monda György és nyögve egy kőszentre borult;
A király ránézett s képe elkomorult.

7.

Hogy miért borult el a király orcája,
Azt nem mondta Györgynek, ez sem tudokálta;
Hallgattak sokáig; végre a felséges
Király így töré meg a nagy csendességet:
„Mégis van egy módon kegyelem számára,
Hozasd fel a fiút mielőbb Budára:
Egy erős cseh ví bajt Duna szigetében,
Sok derék vitézem mult ki már kezében.

8.

Hadd jőjön fel öcséd és álljon ki azzal:
Vagy erőt vesz rajta, vagy keze miatt hal,
Ha győz, úgy derék fi, méltó kegyelemre;
Ha nem, úgy vétkeért meg leszen büntetve.”

Ezt mondá a király; de nem örült rajta
A jó szívü bátya, sőt ekkép sóhajta:
„Jaj! mérthogy öcsémnek már ez is későn jön:
Elment, bujdosóvá lett az egész földön.

9.

Hová, hová nem lett? elosont a háztól,
 El sem búcsuzott, csak a kapufélfától,
 Híre, hamva eltűnt, elveszett az útja;
 Él-e, hal-e már most? a jó Isten tudja.”

Így sopánkodott György álnoksággal telve,
 Hej pedig hamis volt néki teste-lelke,
 A foga fejeit mindjárt kimutatta,
 Beszédének sorját emígy fordította:

10.

„Neki már világ és törvény szerint vége,
 Jól tudom, rám nézne földi öröksége:
 El is foglalhatnám, elvehetném joggal,
 Hogyha úgy akarnék bánni a dologgal.

De azt mondaná majd egyik avagy másik,
 Toldi György az öccse birtokára vágyik.
 Lám ni! azt a háztól világra zavarta,
 Aztán fogta, minden földét elfoglalta.

11.

Pedig Isten mentsen, hogy így elfoglaljam,
 S a világ bosszantó rágalmait halljam!
 Aztán meg ki áll jót, hogy reám nem törne,
 S elvett birtokáért öcsém meg nem ölne.

Ezt én nem akarom és nem is tanácsos,
 Hanem im letésem széked zsámolyához:
 Hogy ki legméltóbb rá, felséged tudhatja,
 Királyi adomány-képpen annak adja.”

12.

Elmondá Toldi György és hajlonga mélyen;
 A király kilátta, mi szándéka légyen;
 Kitalálta szépen a fő gondolatot,
 Melyet Toldi György úr szépen elhallgatott:

Királyi levelet óhajtott felőle,
 Hogy öccsét könnyebben kitudja belőle,
 Ha netán kegyelmet nyerne idő múlva,
 És az öröksége után felindulna.

13.

Hidegen mosolygott a felséges király,
S így fogá meg Györgyöt saját szavainál:
„Öcséd örökségét, jól van, elfogadom,
S rá te vagy legméltóbb, tehát néked adom:
Olyan feltétellel adom pedig néked,
Hogyha holnap a cseh bajnokot kivégzed,
Vár fokára tűzöd a levágott fejet:
Úgy nyered királyi függő pecsétemet.”

14.

Toldi György veresebb lón a főzött ráknál,
Homályosan látott a szép napvilágnál,
A faragott képek táncoltak körül,
Csak kicsibe múlt el, hogy le nem szédüle;
Aztán egy hidegség végig futott rajta,
Fázott, mégis izzadt; elsápadt az arca,
Elsápadt, hogy annyi vér se maradt benne,
Mennyi egy szűnyognak egyszer elég lenne.

15.

Megszólamlott aztán végre valahára,
S így felelt szomorún a király szavára:
„Mondom: nekem nem kell az öcsém vagyonja,
Én lemondtam róla, lelkemet ne nyomja.”
Így szólott s köszönt a felséges királynak,
Hazament s nekiállt otthon a hajának,
Nekiesett tépni, homlokát öklözni:
Csak lesték a szolgák: kell-e már kötözni.

vermet ázni – ravasz, alattomos módon rágalmozni; **az én iskolámban** – az én seregemben; **rám nézne földi öröksége** – engem illetve, nekem jutna birtokrésze; **letésem széked zsámolyához** – lábadohoz teszem, neked adom át (a királyi szék zsámolya a lépcsőül szolgáló emelvény); **királyi levél** – adománylevél (hivatalos, tulajdonjogot igazoló okirat)

1. Ennek az éneknek az a szerepe a műben, hogy **ellenpontozza** a hős útját. Azt mutatja be, ami a másik „térfelel”, az ellenfél oldalán történik. Az új helyszín a királyi palota, ahova György Miklós birtokrészének megszerzéséért indul. Milyen módon adja György a király tudtára szándékát? Milyen ellentétet látsz a kimondott szavak és az azokat kísérő **gesztusok**

(lehet arcjáték, viselkedésforma, amely lelkiállapotot fejez ki) között? **2.** György milyen tulajdonsága szúr szemet a királynak? **3.** Miért kezd gyanakodni Györgyre? Milyen tulajdonságait ismerted meg a fiatal királynak? **4.** Hogyan fogadja György a király ajánlatát? Miért ajánlja fel birtokrészét a királynak? **5.** Milyen módot talál a király Miklós felmentésére? **6.** A király „teljesíti” György titkos vágyát, neki adja Miklós birtokát. Milyen feltétellel? **7.** Milyen külső testi változások jelzik György lelkiállapotát?

A jellemábrázolás módjai. A szereplők rendszere

Az elbeszélő művek mondanivalója elsősorban a bennük ábrázolt emberalakokban testesül meg. Az író saját szavaival leírást nyújthat a hős vagy más szereplők belső, lelki arculatáról és annak külső megnyilvánulásairól, de mindezeket más szereplőkkel is elmondhatja.

Nota bene! Az ember cselekedeteiben megmutatkozó jellegzetes, viszonylag állandó tulajdonságokat *jellemnek* (karakternek) nevezzük.

A *Toldi* első nyolc énekében az érdekes események során megismerhettétek a szereplőket is. Megfigyelhettétek, hogy a hősök milyen emberek, milyen külső és belső (lelki) tulajdonságaik vannak. Sokat elárul az ember jelleméből

külseje: megjelenése, öltözködése, termete, arcvonásai, tekintete stb. Nézzük milyennek is ismertük meg Toldi külsejét Arany leírásából! Toldi fiatal, magas, izmos, daliás, erős stb.

környezete: főként otthonának bemutatása. Az otthon: az ember egyéniségének kiterjesztése tárgyi környezetére (pl. házára, bútoraira, élőlényeire). E tárgyak a hozzájuk fűződő viszonyával válnak jellemzővé.

A jellem elsőrendű ismertetőjelei azonban a mindennapi életben is az ember **belső tulajdonságai**, amelyek **tetteiben, cselekedeteiben** nyilvánulnak meg. Ezek a következők: türelem, jószívűség, nagylelkűség, leleményesség, gyöngédség, egyszerűség stb. Ebből kifolyólag a jellemábrázolás legfontosabb eszköze: a **cselekmény bonyolítása**. A történet helyzeteinek elemzésével tudjuk nyomon követni a jellem alakulását, változását, fejlődését.

Természetesen nem mondhatunk le a tetteket kiváltó érzések, gondolatok leírásáról sem. Ezek leginkább a szereplők **beszédé-**

ben nyilvánulnak meg. Fontos tehát, hogy a mű hőse mit gondol, mit mond, hogyan mondja. Például Miklós vágya a vitézi életre, őszintesége, nyíltsága, önérzete stb.

Ezen eljárások együttesét nevezzük **jellemábrázolásnak**. Mint láttuk, a cselekményen kívül is a jellemábrázolás eszközeinek egész sora alakul ki. Ezek jobbra betétszerűen helyezkednek el, s megszakítják a cselekmény egyenes menetét.

Az epikai művekben a legritkább esetben jelenik meg az ember egyedül. Többnyire szövetségben vagy ellenséges viszonyban áll más szereplőkkel. Ezek a kapcsolatok mindig a kor társadalmi viszonyait mutatják.

Ebből a bonyolult hálózatból alakul ki a **jellemek rendszere**, amelynek legalapvetőbb, legegyszerűbb sémája a következő:

A HŐS	
SEGÍTŐI (barátai, támogatói)	GÁTLÓI (ellenfelei, akadályozói)

A főhős jellemzése aprólékos, részletező, mindenre kiterjedő. A **mellékszereplők** jellemrajza szükségképpen nagyvonalú, s inkább csak a főhőshöz való viszonyításban kap jelentőséget.

1. Mit nevezünk jellemábrázolásnak? Mely módjait ismered? Melyiket tartod a legértékesebbnek? **2.** Toldi néhány jellemvonását a fentiekben már megismerted. Írd ki a füzetbe azokat a sorokat, amelyekkel bizonyítani tudod, hogy valóban izmos, daliás stb. legény volt Miklós! **3.** Jellemezd Toldit cselekedetei alapján! **4.** Figyeld meg, hogyan beszél Miklós a testvérbarátjával, az édesanyjával, Bencével stb.! Milyen vonásaira következtetsz ezekből? **5.** Rendszerezd az elbeszélő költemény eddig megismert szereplőit a fenti táblázat szerint!

Kilencedik ének

*Bika rugaskodván, kötél szakadt vala...
Miklósna akkoron sok máj adatott vala.*

Ilosvai

1.

Pest város utcáin fényes holdvilág van,
Sok kémény fejrlik fenn a holdvilágban;
Barna zszindelytetők hunyászknak alább,
Megborítva mintegy a ház egész falát.

Azt hinné az ember: a padláson laknak,
Azért csinálták azt sokkal magasabbnak;
Most a házfalakat rakják emeletre,
Akkor a tető volt kétszer újra kezdve.

2.

Sok bolyongás után végre kifáradva,
Letelepült Miklós az utcán egy padra;
Úri nép jött-ment ott; asszony, lány és férfi,
Miklós nézte őket, el is unta nézni.

'Aláfüggesztette fejét nagy bánatban,
Mert egy pénze is nincs üres tarsolyában,'
Pedig négy nap óta csak gombát, mit evett,
Melyet vándorolva útfélen szedhetett.

3.

Hirtelen nagy lárma, nagy sikoltás támad:
Tűz van-é vagy árvíz, vagy víják a várat?
Nincsen tűz sem árvíz, nem is jó ellenség,
Hanem van egy másik rémítő jelenség:

Egy nagy szilaj bika fut a keskeny utcán,
Valahogyan vágóhidrul szabadulván;
Bömböl és sikangat, és a vért szagolja,
Mely füléből ömlik s szügyét végig folyja.

4.

Mészáros legények merre láttak, széjjel
Iramodtak egy-egy hurkoló kötéllel,
És míg magok biztos helyre nem jutának,
Addig rá sem értek szólni a kutyának.

Volt pedig a hídnál hat erős szelindek,
Utána uszíták a bikának mindet,
A kutyák szaladtak, nem is voltak restek,
A bika fülének és marjának estek.

5.

Mihelyt egyik kutya a fülét megvérzé
S fülében a bika a fájdalmat érzé,
Elbődüle szörnyen és lerázta őket,
Elszórá füléről a fülönfüggőket.

Hullottak az ebek, hogy jobban sem kellett,
Nagyokat püffentek a házfalak mellett,

Egy-egy darab fül, hús ha maradt szájokban,
Agyarkodva rágták kínos haragjokban.

6.

A vágólegények csak kiálták: „fogd, fogd!”
De a veszett állat karikára forgott,
S amely kutya egyszer hozzá közelített,
Annak ő szarvával repülni segített.

Egyiket bedobta a szomszéd udvarra,
Másiknak a bélit ontotta ki szarva,
A vágók pedig, hisz' mit tehettek másat?
Biztaták keményen a – döglött kutyákat.

7.

A bika azonban, mint a zúgó szélvész,
Nem nézte az útnak sem hosszát, sem szélét:
Annak tartott, akit elül-utol talált,
Futá minden ember a bizonyos halált.

Sikolt a fehérnép, esve már kétségbe;
Férfiak kiáltják: elébe, elébe!
De egy sincsen, aki elébe fordulna,
Hanem még a fúru-lyukba is bebúna.

8.

Toldi nem futott el, csak felállott szépen,
S a bikát bevárta az utcaközépen.
„Mit akarsz te fickó! tán bolond vagy? nem ládd
A dühös bikát, hogy jön egyenesen rád?”

Látta Miklós bizony, hogyne látta volna?
„Csak kiáltozzatok” – magában gondolta,
S elbocsátá a szót a két füle mellett,
Minthogy látni mármost a bikához kellett.

9.

Mert alighogy Miklóst a bika meglátta,
Rémitőt sikkantott és a port kapálta,
Azután úgy szórta a földet szarvával,
Mintha sérűn pelyvát forgatna villával.

Egyszersmind erősen nekirugaszkodva
Szarvát öklelőre nagy-le bocsátotta.
„Odavan! vége van! jaj, jaj!” sikoltának
Minden ablakából a pesti utcának.

10.

Dehogyan van! lábával elébe toppantott,
Rémitő szavával erősen kurjantott:
E fogással visszahökkenté a marhát,
S azon pillanatban megragadta szarvát,
Vágószékre voná két szarvánál fogva,
A mézárásokat előkiáltotta,
Nagy-sokára el is jöttek azok osztán,
Erős köteleket és pányvákat hozván.

11.

Megköték a bikát vastag gerendához,
Szarvát lenyügözték az első lábához;
A nép széjjeloszlott; a vágó legények
Egy kis házikóba fekünni menének.
Miklós meg leült a vágóhid szélére,
Ott akarván tanyát fogni azon éjre;
Fejének párnája a szín ágasa volt,
Lepedőt sugárból terített rá a hold.

12.

De a mézárások nem engedék neki,
Hogy a vágószínen magát pihenje ki,
Egy jó darab májat kilöktek elébe,
S menjen onnan, mondák, „anyja keservébe.”
„Ez hát a jutalma száz meg száz életnek,
Hogy a megmentőnek alamizsnát vetnek –”
Gondolá s a májat ott a földön hagyta,
Jött egy éhes kutya, annak odaadta.

13.

Aztán ment az utcán. Sok helyütt susogta
Valaki „ez volt az, aki szarvon fogta;”
Sok helyen látott még egy-két emberképet,
Ablakból, kapuból amint visszalépett.
Aztán becsapódott az ablak táblája,
Hallott a kapukon kulcsnak csikorgása,
Aztán csendesség lőn, hideg, embertelen;
„Hát nekem” mond Toldi „hol lesz már tűzhelyem?”

14.

Hányféle dolgok nem jutottak eszébe!
Előtte lebegett édesanyja képe,
Mint mikor hozzá ment búcsuvétel végett,
S nyakán csimpalyogva ajkán csókja égett.

Akkor is oly csendes méla éjtszaka volt,
Akkor is oly tisztán csillogott le a hold,
Akkor is ki volt ő mindenünnen zárva,
Nyughelyet nem adott senki éjtszakára.

15.

Majd az édesanyja képét odahagyva,
Az özvegyasszonyra repült gondolatja,
Hogy' sírt a kereszten, két kezét hogy' törte,
Amiért a vad cseh két fiát megölte.

Fogadása jut most eszébe s így sóhajt:
Oh, miképp víhatnék holnap én avval bajt?
Hol vagyon pajzsom, páncélom, fegyverem?
Fog-e a cseh bajnok szembeszállni velem?

16.

Oh! bizony mit sem hajt a cseh bajnok énrám,
Kinevet, kigúnyol és félvállról néz rám,
Vagy talán hozzá még közel sem bocsátnak,
„Félre innen, rongyos!” mondják, ha meglátnak.

S nagyon elbusítá Miklóst e gondolat,
Lassan ment az utcán, sóhajtott nagyokat,
Meg-megállt, szemét a föld felé meresztve,
Mintha lába előtt valamit keresne.

17.

Egyszer föltekinte, képe is felvidult,
Azt gondolnák, hogy fut, úgy menésnek indult,
Ment, ment egyenesen a temetőkertbe,
Hol imént a síró gyászos asszonyt lelte.

Könnyü eltalálni, mi lehetett célja:
Volt a két fiúnak fegyvere, páncélja;
„Felveszem azt”, monda, és örült előre:
Jaj! hogy ez az öröm is elpártolt tőle.

18.

Össze-visszajárta a temetőkeretet,
De nem lelt abban egy elátkozott lelket:
Hol keresse mármost az özvegynek lakját?
Budapest városát sok ezren lakják.

Látta, hogy hiában minden akarátja,
Erős fogadását hiában fogadta;
Könnyü dibdáb játék maga, esküvése,
Pajkos gyermek a sors, csak úgy játszik véle.

19.

És mivelhogy szállást az élők nem adtak,
Elpihent tanyáján hideg halottaknak;
Nyirkos volt a sírdomb a harmattól, melyet
Hűvös éj sírt arra örökösök helyett.

Fölnézett az égre, az országútjára;
Keservesen gondolt bujdosó voltára;
S mint, amely madár van elröppenőfélben,
Úgy tett a reménység hervatag szívében.

szelindek – nagy, zömök testű, lecsüngő ajkú, tömpe orrú, erős kutya; **marja** – tarja (két lapocka közt a nyak vége); **agyardokva** – agyarakat, fogukat csikorgatva; **pelyva** – (polyva) a gabonafélék szeméről (magjáról) leváló levélkének tömege; **pányva** – állat megfogására használt hosszú kötél, mely csúszó hurkokban végződik, ezt messziről az állat nyakába dobják; **lenyűgözték** – a szarvat rövid kötéllal az első lábához kötözték, így csak aprókat léphet; **a szín ágasa** – a fészert kétágú tartóoszlopa; **nyakán csimpalyogva** – nyakán csimpaszkodva; **az ég országútjára** – a Tejútra

1. Miklós Pest városában bolyong. Milyen helyzetben van? **2.** Milyen esemény zavarja meg az esti utca megszokott képét? **3.** Milyen stílus eszközökkel érzékelteti a költő a bika hatalmas erejét? **4.** Hasonlítsd össze a bika, illetve a farkasok elleni küzdelmet! Miért epizód ez az ének is? **5.** Hogyan viselkednek a mézáróslégények Miklóssal? A sértésnek milyen formáival találkozta? **6.** Hogyan fogadják a pesti emberek Miklóst? Milyen lelkiállapotban van a bikával folytatott küzdelem után? **7.** Milyen elhatározásra jutott? **8.** Mi volt a szándéka azzal, hogy visszatér a temetőbe? **9.** A sértő szavak, az alamizsna és az, hogy a mézáróslégények elzavarják Miklóst a vágóhídról, ismét növeli az ellentétet legyőzhetetlen testi ereje és könnyen sebezhető lelke között. Fogalmazd meg, hogy a lelki sérülékenység miként ösztönzi Miklóst arra, hogy vitézi álmait valóra váltsa!

Tizedik ének

*Anyja Tholdi Györgynek szolgát azon kéré,
Jó Tholdi Miklósna ha lészen szüksége,
Akkor rozskenyeret eleibe tégye.*

Ilosvai

1.

A játszi reménység amidóm imette
A boldogtalannál hitelét vesztette,
Álmodt küld szemére, kecsgető álmodt,
Avval édesíti a nyomorúságot.

Toldi is álmában cseben győzedelmet
És nyert a királytól vétkeért kegyelmet;
Drága gyöngyös fegyver csillogott kezében,
Drágább örömkönnyü anyja két szemében.

2.

Lódobogás hallék: elrepült az álom,
Feltekinte Toldi a szép holdvilágon,
Messze látott volna, hanemhogynem kellett,
A lóhátas ott ment a temető mellett.

S ki volt a lóhátas? Nem hitt a szemének,
Midőn abban a vén Bencét ismeré meg:
„Hé! ki az? hová méssz? te vagy, öreg Bence?
Istenem! nem lehet! milyen nagy szerencse!”

3.

Bezzeg mondhatná is már a tisztesszolgá,
Hogynem a vén Bence, hanem ez s ez volna,
Mikor Toldi Miklós letépte lováról
S minden port lecsókolt ráncos orcájáról!

De Bence mindebből egyebet nem értett,
Csak hogy sírból ugrott reá egy kísértet;
Hosszasan leckézte Miklós a vén szolgát,
Míg fel bírta fogyni a dolog mivoltát.

4.

Hanem mikor aztán felfogta eszével,
Halála napjáig sem feledheté el;
Nem feledheté el soha az uradta,
Mint ijedt meg a nagy örömnem miatt;

Mint nem hitt szemének egészen, csak félig;
Csontjait hogyan megtapogatta végig;
S hogy' megeredt a könny két öreg szeméből,
Mint a záporosó Isten fellegéből.

5.

Az öröm, a panasz jó sokáig tartta,
Elbeszélte Miklós, ami történt rajta,
De tudnivaló, hogy nem beszélt folytában:
Anyját kérte minden tizedik szavában.
Hogy' van édesanyám? nem beteg-e szegény?
Búskodik-e nagyon elveszett gyermekén?
Nála dózsöl-e még s mit csinál a másik?
Jaj! szegény anyámmal úgy-e rosszul bánik?

6.

De értésül adta Bence a fiúnak,
Magát anyja miatt sose adja búnak,
György sem háborítja, odahagyta másnap,
Nem is repeszté meg szívét a nagy bánat;
Csak látni szeretné Miklóst minden áron,
És ha feltalálja széles e világon,
Fölkeresi, bizony-bizonyal ígérte,
Ha ötven mérföldet kell is menni érte.

7.

„Nem is egyébiránt indított el engem
Fölkeresni téged, Miklós, édes lelkem,
Hanem hogy legyek hú ápoló cseléded,
Gondoskodjam róla, mikor mi szükséged.
Akármerre jársz-kelsz, ott legyek sarkadnál,
Legyek segítségül, ha bajba akadnál...”
Ezt mondotta Bence s ezenkívül mennyit!
Ki gyózná azt versbe szedni valamennyit!

8.

Arra határozták, hogy csak ott meghálnak:
Bence egy abrakot adott a lovának,
Abrak is, kenyér is volt a kápa mellett,
Nem röstelte Bence az efféle terhet;
Egy öblös tarisznyát is emelt a kápa,
Könyökig nyúlt Bence a nagy tarisznyába;

Kihúzott valamit, és így szóla: „Itt van;
Nesze, szolgám, madár-látta cipót hoztam.”

9.

„Édes anyádasszony ezt neked küldötte,
Maga dagasztotta, maga is sütötte,
És megparancsolta erős-kegyetlenül,
Hogy saját kezébe adjam szegetlenül.”

Azzal átaladta, kést is adott mellé;
Néki veti Miklós és ugyancsak szelné:
De nem hogy a cipó válna el derékon,
Hanem a kés tört el, pedig nem volt vékony.

10.

Az öreg csodálta: „Ejnye! hogy a kőben
Fúttá úgy meg a szél az átalvetőben!”
Nézte a kést: hová illik a darabja,
Gondolá: jó volna, ha összeragadna.

Hanem Miklós bizony nem esett kétségbe,
Hogy éhen hal, midőn kenyér van kezébe?
Feltöré a cipót tétovázás nélkül,
S íme egy darab vas hull ki közepébül.

11.

Felvette a vasat lába mellől Bence:
Hát nem vasdarab volt, hanem vasszelence,
Könnyen felnyitotta, nem volt semmi zárja,
Bele nézett, hát csak elállt szeme szája:

Vert arany volt benne, nem kettő, sem három,
Hanem amióta megvan a világon,
(Pedig kenyérének javát már megette)
Annyit sosem látott, azt erősítette.

12.

Hát Miklós nem örült a váratlan kincsen?
Hogy ne örült volna, abból semmi sincsen,
Szörnyűképpen örült, ugrált örömeiben,
A holnapi napot forgatá eszében:
Hogy’ veszen majd fegyvert, szép ruhát magának!
Hogyan veszi fejét a cseh Mikolának!
Hogy’ lesz ez? hogy’ lesz az? – De hányféle hogy-ot,
Hányféle szép dolgot össze nem álmodott!

13.

Mikor mind a ketten eleget örültek,
Megolvasni a pénzt egy sírdombra dültek;
Toldi a tokjából egyenként szedte ki,
Bence pedig tartá a két markát neki.

És így szóla Bence: „No te öreg tenyér!
Ilyet sosem kaptál, bezzeg viszkethetnél.
De minek beszélek, a szám majd hibázik” –
Nem biz az, kerek szám lett: kijárta százig.

14.

„Most hallgass szavamra, jámbor szolga Bence:
Nesze tedd el, itt van kilencvenkilence;
De a századikat könnyü helyütt hagyom:
Megisszuk, mivel most magas kedvem nagyon.”

Váltig ellenkeznék benne a hű szolga,
Ha nyergén kulacsa ki nem száradt volna:
Kívül nedves ugyan, a harmat megeste,
De a bejsejébe csiholni lehetne.

15.

Nem is messze kellett fáradni avégett;
Csak közel találtak egy szegény csapszéket:
Szennyes is, rongyos is volt az öreg csárda,
Oda illett volna Hortobágy síkjára.

Egy szomjú kútágas ácsorgott előtte,
Bence nyerges lovát amellé kötötte;
Toldi pedig bément: sötét volt a házba',
Belevágta fejét a szemöldökfába.

16.

„Hé! kocsmáros! hol vagy? a teremburádat!
Alszol, vagy meghaltál? mért nem gyújtsz világot?
„Dehogy alszom, (kit hoz a forgószeél megint?)
Itt a mécs, bor is lesz: itce kell-e vagy pint?”

„Nem kell pint, sem itce, hiába is adnád,
Egy csöppet se hozz, vagy hozz egy öreg kannát!”
Elhümgette magát a csaplár e szóra,
Gondolván magába: most akadt ivóra.

17.

Bence a tarisznyát béhozá ezalatt:
Miklósnek ugyancsak jól esett a falat,
Rakta is szaporán, alig győzte nyelni,
Három sem érkeznek vele versent enni.

Mikor pedig a nagy kanna megérkezett,
Mint a birkozásnak, neki gyúrekezett;
Felhajtá majd félig az öt pintes pohárt;
Bence megsokallta: „Az Istenért! megárt.”

18.

„Árt, nem árt, én azzal keveset gondolok,
Terád pedig kicsit tartozik a dolog;
Ha örül az ember, csak nyúg, hogy van esze,
Temessük el azt ma, itt van, igyál, nesze!”

Avval odaadta az edényt Bencének:
Reszketett a keze az öreg legénynek,
Nem is bátorzkodott inni egyszer sokat;
Mindig megolvasta titkon a kortyokat.

19.

Míg ezek történtek a felső asztalon,
A kemencénél megpendült a cimbalom:
Egy öreg cimbalmos hevert a szurdékban,
Már alutt, de fölkel, hallva, hogy vendég van.

Toldi meg a kannát felkapá kezébe,
És kipattant vele vígan a középre:
Ivott is, táncolt is: majd leszakadt a ház,
Bence mindig mondta: „Megárt a bor, vigyázz.”

20.

„Árt, nem árt, én avval nem gondolok! haj rá!” –
És az öreg kannát magasan felhajtá,
„Búsoljon a lovad, elég nagy a feje;
Nem volt ilyen kedvem, van száz esztendeje.

Kannát nekem csaplár! pintet az öregnek!
Mert nehéz a kanna: kezei remegnek.”
Mefogadta a szót a bormérő ember:
Bence a pintesből iszogatótt renddel.

21.

„Haj rá! haj! lakjuk el a búbánat torát;
Álmos a csaplárunk: igyuk meg a borát!
Igyál vén cimbalom: mindjárt rád locsolom.”
„Belém inkább uram: amúgy iszonyodom.”
„Magadéból ingyen! hallod-e kocsmáros!
Tégy úgy, mintha innál.” „Uram! nem lesz káros?”
„Ha csak ennyit tudtok,” monda Miklós, „inni:
Igya meg a föld a maradékot: így ni!”

22.

S végigönté a bort a szoba földjére:
Rázta fejét Bence s így tett rá, hogy: „éjnye!”
Toldi pedig rakta ugyancsak a táncát,
Verte a fejével a mestergerendát.
Széles jókedvében kurjantott nagyokat,
Ivott, megint táncolt: megint ivott sokat;
De mértéket tartott az öreg cimbora:
Csak apránként fogyott a pintesből bora.

23.

Egyszer elhallgatott, Miklóst nem dorgálta;
Nehéz lett a feje, húzta a lócára,
Elszaladt előle a boglyakemence,
Felborult ültéből, úgy elgyengült Bence.
Toldi is beléunt a mulatozásba,
Asztalon leborult két izmos karjára:
(Meztelen karjában dagadtak az erek)
Úgy aludt el, úgy hált a hatalmas gyerek.

imette – ébrenlétében (nem álmában); **kápa** – nyeregfej, a nyeregnek az a felálló része, melyre felaggathatnak egyet-mást; **icce**, **pint** – régi űrmértékek: az icce kb. 8 dl, a pint pedig duplája, két icce; **szurdék** – kuckó, zug a kemence és a fal között; **elszakadt a boglyakemence** – mámoros lett a bortól, elszédült

1. A jótékony álom másodszorra is feledteti Miklóssal nehéz helyzetét. Miről álmodik? Kik az álom szereplői? **2.** Milyen hasonlóságot látsz a népmesei csoda és Bence megérkezése között? Ki, és miért küldte másodszor is Bencét? **3.** Mi válik elérhetővé a 100 arany segítségével Miklós számára? **4.** A végső küzdelem előtt minden bánattól, fájdalomtól meg akar szabadulni. Milyennek képezed a mulatozó Miklóst? **5.** Álommal kezdődik és végződik ez az ének. Milyen különbséget látsz a két álom között?

Tizenegyedik ének

*Meg kell ma itt halni tudod egyiküknek,
Nem szükség a hajó oztán holt embernek.*

Ilosvai

1.

Fölvevé a hajnal piros köpenyegét,
S eltakarta vele az égboltnak felét,
De nem volt oly kényes a bársony ruhába,
Hogy be ne pillantson a szegény csárdába.

Betekint félszemmel egy törött ablakon,
Hát csak a cimbalmost látja benn egy padon,
Kinn sem lát egyebet az öreg szolgánál,
Aki dolgát végzi jó Rigó lovánál.

2.

Aztán széttekinte Pesten és Budában,
Nézegette magát a széles Dunában:
Duna folyóvíznek piros lett a habja,
Közepén egy barna csónak úszott rajta.

A csónakban Toldi, nem egyéb, evezett,
Messze felborzolta a lapát a vizet;
Fényes apró csöppek hulltak a magasból,
Mintha zápor esnék piros kalárisból.

3.

Csakhamar is átkelt Toldi a nagy vízen,
Meggöté csónakát a budai részen,
Kiszállott belőle s nagy-sebesen méne,
Hogy keressen olyat, ami neki kéne:

Szép aranyos fegyvert és ruhát magának,
Cifra új szerszámot jó Rigó lovának,
A Rigónak, akit hozott hű szolgája,
Mert otthon is az volt kedves paripája.

4.

Vett is amit kívánt: paizst, szépet, nagyot;
Dolmányán a szabó parasztot nem hagyott,
Mindenütt belepte az aranypaszománt;
Vett sisakot, páncélt, hét tollú buzogányt,

Kopját is, gerelyt is, mindenféle fegyvert,
Melyeket Budán a legjobb kovács vert;

Ezüstös, aranyos, sallangos szerszámot;
Egy szó annyi mint száz: mindent megvásárlott.

5.

Hogy a csárdába ért, felöltözött szépen,
Tollas buzogányát forgatá kezében,
Akkor bútt fel a nap az ég karimáján,
Meg is akadt szeme a fiú ruháján.

A Rigó sem az volt, aki tegnap estve,
Sárral, úti porral szürke színre festve,
Hanem fekete, mint a fekete bogár,
Elsikamlott szórén a fényes napsugár.

6.

Hát mikor ráadták a nyalka szerszámot,
Mint illett neki, hogy ragyogott, csillámlott!
Mikor hátára ült jó gazdája Toldi,
Körülnézte magát s elkezdett táncolni.

Akkor „hopp!” s mint a szél, aki most szabadul,
Vitte Toldit a ló oly kegyetlen vadul;
Bence könnyes szemmel ballagott utána;
Fájt, hogy búcsút sem vett tőle kis gazdája.

7.

Mi történt ezalatt a budai szélen?
Hallgassatok rá csak, azt is elbeszélem.
A király sátora vala ott felvonva;
Tiszta kék selyemből volt a sátorponyva;
Róla, mint az öklöm (ha kicsit nem mondok),
Lógtak köröskörül oly nagy arany bojtok:
Messze kiösmerszett a többitől, bátor
Egymást érte ottan a sok úri sátor.

8.

Drága karos rengők dagadóra tömve,
Bársonnyal bevonva, arannyal áttörve,
Álltak a sátorban gyönyörű szép renddel,
Kiknél szebbeket már nem képzelhet ember.

Egy öreg szék is volt a kellő közepén,
Fényes drágakővel kipitykézve szépen,
Nagy arany körmével a földet karmolta,
Mely bársony pokróccal szinte bé volt vonva.

9.

A sátrak el voltak rekesztve korláttal,
 Tilos volt parasztnak lépni azon átal;
 Kívül fegyveres nép és tömérdek ember
 Az üres sátrakat majd elnyelte szemmel.

Duna partjaig nyúlt a korlát kétfelül,
 Nagy üres tér maradt a korláton belül,
 Olyan, hogy egy marhavásárnak is elég
 Lenne, ha a marhát oda eresztenék.

10.

Duna-partban egy nagy zászló volt felütve,
 S tarka-barka csónak a nyeléhez kötve;
 Nemkülönben pedig a pesti oldalon
 Lobogó odafenn, csónak volt a habon.

Széles utca a víz: ember a sövénye;
 Közepén a sziget nyúlik fel beléje,
 Gyilkos sziget volt ez: már hetednap óta
 Vérrel élt, miképp a vérszopó pióca.

11.

Egyszer jön a nagy cseh Buda vára felől,
 Táncol nagy lovával a korláton belől;
 Káromkodik csúnyán, a magyart böcsmérli:
 Hogy nincs, aki merje magát vele mérni.

De imé hirtelen a pesti oldalon
 Nagy örömjaj támad és nagy riadalom:
 Ismeretlen bajnok fekete paripán
 Vágtat a zászlóhoz és mérkőzni kíván.

12.

Sisakellenzője le vagyon bocsátva,
 Csúcsáról fehér toll libeg-lobog hátra;
 Toldi (mert hisz' ő volt) a tollat levészi,
 Mindjárt ott teremnek a király vitézi,
 S eveznek a tollal, mint hogy tisztök tartja,
 A cseh bajvívóhoz a budai partra;
 Vérszín a cseh tolla, fölcseréli vele:
 A bajra hívásnak volt e dolog jele.

13.

Ezalatt a várba gyors híradók mentek.
A király lejött és sok nagyúri rendek,
A két bajnok pedig csónakon egyszerre
Indult s érkezett meg a bajvívó helyre.

Ott Miklós, mihelyest partot ért a lába,
Csónakát berúgta a széles Dunába:
Mintha korcsolyázna, futott az a habon,
Partba vágta orrát a pesti oldalon.

14.

Cseh vitéz kérdezé: miért cselekedte,
Hajóját a Dunán hogy eleresztette?
„Nem egyébért, vitéz” Miklós így felelt meg,
„Hanem hogy egy csónak elég egy embernek:
Egyikünknek itt ma gyászos lesz a vége,
S nem lesz a halottnak hajóra szüksége.”
Monda Toldi, avval kezét összetette,
Buzgón fohászkodva Istent említette.

15.

Azután így szóla: „Vitéz! addsa kezed:
Te sem bántál soha, én sem sértettelek;
Ha haragunnál is, egy órad sincs hátra,
S a halálos ágyon ki meg nem bocsátna?”

Erre a cseh nyujtá vaskesztyűs tenyerét,
Hogy összeroppantsa vele Miklós kezét;
Észrevette Miklós a dolgot előre,
S a cseh barátságát jókor megelőzte.

16.

Összeszedte Toldi roppant nagy erejét,
S megszorítá szörnyen a bajnok tenyerét:
Engedett a kesztyű és összelapulá,
Kihasadozott a csehnek minden ujja.

S mint mikor tavasszal, ha lágý idó fordul,
A házak ereszen a jégcsap megcsordul:
Úgy csordúlt ki a vér minden ujja végén.
Elszörnyedt a bajnok Toldi erősségén.

17.

Aztán megragadta Toldi csak úgy kézzel,
Rángatta a csehet szörnyü erejével,
Ropogott keze közt, elolvadt a teste;
Végre így könyörgött a cseh térdre esve:
„Kérlek édes fiam! ne kívánd halálom,
Minden vagyonomat ím neked ajánlom,
Tizenkét vitéznek drága sok marháját,
Vitézlő magammal minden apródságát.”

18.

Toldinak a szíve hajlott a kérésen,
„Legyen úgy” felelte, „marhádat elvészem,
De azt is korántsem magamnak kívánom,
Két vitézt megöltél: az anyjoknak szánom.
Most, mint alamizsnát, megadom életed,
Hanem tégy hit alatt erős ígéretet:
Hogy habár mély tenger nyelné el hazádat,
A mi országunkba mégsem teszed lábad.”

19.

Mindent felfogadott a bajnok ijedten,
S békével mentek a csónak felé ketten:
Hát egyszercsak a cseh, nekihazakodva,
Toldihoz hátulról hozzávág orozva.
Szerencse hogy Toldi a Duna tükreben
Meglátta s megkapá a kardot kezében.
Leborult a nagy cseh: „Kegyelem! irgalom!”
„Eredj, kérd Istentől: útid megmutatom.”

20.

S amely kardot ő az álnok csehtől elvett,
Avval adott néki örökös kegyelmet.
Íziben elmetszé fejét a testétől,
Piros lett a nagy kard gazdája véréből.
Toldi felmutatja a fejet a kardon,
Nagy rivalgás támad kétfelől a parton:
Tapsolnak, kiáltnak, zászlót lobogtatnak;
Buda nagy hegyei visszakurjongatnak.

kaláris – korallból vagy ennek utánzatából készült füzér, nyaklánc;
dolmányán parasztot nem hagyott – díszes kabátján kizsinórozat-

lan, díszes helyet nem hagyott; **paszománt** – ruhát díszítő zsinór; **rengő** – ringó, párnázott szék; **kipitykézve** – kirakva, kidíszítve; **arany köröm** – a királyi székek lába oroszlánláb formájúra van kifaragva, majd bearanyozva; **sisakellenző** – a vassisak leereszthető, arcot védő rostélya; **bajra hívás** – kihívás párbajra, párviadalra; **nagyúri rendek** – az ország főembereiből álló vezető társadalmi réteg (szerzetesrend, lovagrend, főrendi ház); **hit alatt** – eskü alatt, esküvel; **orozva** – alattomban, orvul

1. Milyen jelzőkkel és megszemélyesítésekkel érzékelteti az ünnepi nap felvirradtát a költő? **2.** Miklós megvásárolja a fegyverzetét, felszerelését, majd magára ölti őket. Milyen érzés tölti be a szívét? **3.** Milyen Lajos király környezete? Milyen elbeszélői fordulatot alkalmaz a költő? **4.** Miklós párbajra hívja a cseh vitézt. Mondd el a lovagi torna szabályait, szokásait saját szavaiddal! **5.** A szigetre érve Miklós visszarúgja a csónakját a pesti oldalra. Arany két dolgot is jelez ezzel. Szerinted mi az? **6.** A párviadal kézfogással kezdődik. Ebből származik a „kezet adni” kifejezés. Mit jelent? **7.** Toldi rettentő ereje akkor mutatkozik meg igazán, amikor pusztá kézzel lapítja össze ellenfele vaskesztyűs kezét, majd szinte összeroppantja testét. Ez a mű feszültségekkel teli **tetőpontja**. Olvasd el újra a 15–17. versszakot! **8.** A cseh vitéz elismeri Miklós győzelmét, kegyelemért könyörög. Milyen feltételeket szab Miklós? **9.** Hogyan végződik a párviadal? Miért kell megölnie Mikolát? **10.** A nép örül a „fekete vitéz” győzelmének. Miklós hogyan érzékeli ezt? **11.** Miklós a csehvel folytatott párbeszédben megfogalmazza, hogy egyéni hősből a hazájáért cselekvő nemzeti hős lett. Mely szavai fejezik ki ezt?

Tizenkettedik ének

*Király azért ötlet fejéhez választá,
És tizenkét lóra neki hópénzt adata’.*

Ilosvai

1.

Mikor Toldi Miklós megfogá a csehet
És az ijedtében legott térdre esett,
Igen megörvendett a felséges király,
Könnybe lábadt szeme a nagy öröm miá,
S így szólt az urakhoz, kik mellette voltak:
„Úgy hiszem, ez a cseh nem fog vinni holnap;
Most akadt emberre, aki megtanítja:
Máskor hogy’ gyalázza a magyart s hogy’ szidja.

2.

De ki az a bajnok? nem ösmered Toldi?
Ki ismeri? Én nem tudom elgondolni;

Nincs egy jóra való vitéz országomban,
Akit ne ismerjek s nevét meg ne mondjam:
De ily erőt, mint amely van e vitézben,
Én nem tapasztaltam soha emberkézben;
Félek, nem magyar lesz; pedig nem lenne szép,
Ha más véré ki a magyar becsületét.

3.

Egyébiránt, legyen magyar avagy német,
Nagy csapástól menti meg a magyar népet;
El is veszi tőlem jutalmát gazdagon,
Toldi gyilkos öccse részét neki adom.”

Toldi György e szóra csak úgy hülle-fülle,
Szétnézett, hallja-e más is ő kivüle?
Összesúgtak-búgtak az úri emberek:
Hogy gyilkos öccse van, annak örültenek.

4.

Mikor pedig Miklós a csehet kiszabta,
S kisebbik darabját kardján felmutatta,
Tüstént parancsolá király ő felsége,
Tizenkét aranyos vitéz menjen érte.

El is mentek azok szép zászlós sajkával,
S vitték a királyhoz Toldit nagy pompával.
A király szólt: „Bajnok! nyisd fel sisakodat,
Mondd neved s mutassad vitézi arcodat.”

Benkő Sándor illusztrációja: Toldi és Nagy Lajos király

5.

Térdre esett most a király lábainál
S így kezdette Miklós: „Oh felséges király!

Nem vagyok én bajnok, csak egy földönfutó,
Hogyan lettem azzá? tudj' a mindentudó.
Magam sem tudom hogy', esém gyilkosságba,
S elzaklatott bátyám a széles világba:
Én meg idejöttem feladni tettemet,
S várni vagy kegyelmet, vagy büntetésemet.”

6.

Ily bátran beszéle Miklós a királynak,
Felnymá rostélyát acél sisakjának:
Halvány is, piros is volt az ábrázatja,
Mert bánat és öröm osztozának rajta.
Tetszett a királynak szép fiatal képe,
Azért nyájasan ily kérdést tőn elébe:
„Nemdenem a Toldi Lőrinc fia volnál?”
Miklós a fejével ráütött e szónál.

7.

Akkor az urakhoz fordult a felséges
Király s ekkép tartott hatalmas beszédet:
„Urak! hú vetézim! ide hallgassatok,
Mert nem tréfaság az, amit most hallotok:
Toldi György testvére ez a vitéz gyermek,
S György azon van, hogyan ásson ennek vermet,
Hogyan zárhatná ki öccsét örökéből,
Hogy' tagadhatná ki a nemzetségéből.

8.

Tudom minden csínyát, mert végére jártam;
Azért most szemébe mondom neki bátran:
Árván maradt öccsét parasztnak nevelte,
Mert nagy erőt sejtett benne s irígyelte,
Mert attól félt, hogy a Miklós erős karja
Az ő hírét-nevét homályba takarja;
Mert – de'jszen tudja azt az ő gonosz lelke,
Öccsét rangja szerint miért nem nevelte.

9.

Azt is tudom, hogy ő ingerlé a minap,
S úgy talált megütni egy bosszantó inast;
Kivallák szolgálai, mi módon tartatott
A testvéröccsére embervadászatott.

Nem úgy van, Toldi György? de úgy van! a király
Minek volna, ha nem tudná, ki mit csinál?
Egy ilyen testvérre annyi rosszat kenni,
Ki csupán magától ennyire bírt menni!”

10.

Nagy tetszés követte a király beszédét,
Zsenge korához ily ritka bölcsességét:
Toldi György pedig lesüté fejét mélyen,
Csakhogy a föld alá nem bútt szégyenében.

A király most szemét Miklóstra vetette.
Vállát kegyelmesen meg-megveregette;
És monda nyájasan: „Ifjú vitéz, állj fel:
Eladott a bátyád, de többször nem ád el.

11.

Én neked a földön ím kegyelmet adok:
Kérd Istent, remélem Isten is adni fog;
Bírszad békeességben birtokod, ha rád száll,
Nem volt az, mióta megvan, jobb gazdánál.

És hogy haragosod ne legyen a szomszéd,
Íme bátyád önként neked adja részét:
Vértagadó testvér! nemde úgy van? érted?
Hogy ősi birtokod öcsédnek ígérted?”

12.

György meredt szemeket vetett a királyra,
Hej dehogy mert nem-et mondani szavára!
Mert villogott szeme, és iszonyú pogány
Harag sötétellett a király homlokán.

„Jól van”, mond a király, „igen a felelet?
Jól van! Erről még ma írsz öröklevelet;
Most pedig, miután így kipróbáltalak,
Mondom: udvaromnál többé ne lássalak.”

13.

Megszólalt most Miklós: „Felséges királyom!
Bátyám birtokára egy cseppet se vágyom;
A magamé sem kell, legyen tied, bátya,
Teljék vele fösvény szived kívánsága;

Csak azon könyörgök mostan felségednek:
Vegyen be seregébe, csupán közembernek;

Jó az Isten, jót ad: megszerezi kardom,
Amire szükségem leszen, avval tartom.”

14.

Felelt a nagy király: „Ne légy olyan gyermek;
Hogyan vennék én hitvány közembernek?
Királyi fejemhez választalak téged
S már kezdve tizenkét lóra jár hópénzed.”

De míg ezt elmondta, azalatt leoldott
Derekáról egy nagy cifra rezes kardot:
Gyémánt a cifrája, arany volt a reze,
Toldinak nyujtotta s monda: „Kösd fel, nesze!”

15.

Semmit se mondhatna s adhatna királya,
Ami Toldinak ily örömet csinálna,
Pénzért, gazdagságért hej dehogy cserélne:
Dárius kincsének még oda sem nézne.

Azért akarta is szépen megköszönni,
De a szó nem akart a nyelvére jönni,
A király azonban nem neheztelt érte,
Mert az együgyű szív nyelvén nagyon érte.

16.

És hogy örömében ne maradjon hiány,
Hogy beteljék mindaz, amit szíve kíván,
Éppen mintha álma kezdődne most elől,
Anyját látja jőni a korlátok felől.

Elfelejtett mindent és futott elébe,
Kímélve szorítá páncélos ölébe,
Nem szólott egyik sem, nem sírt, nem nevetett,
Csak az öreg Bence rítt a hátok megett.

17.

Végre a nagy öröm, mely szívöket nyomta,
Mint a terhes fölleg, mérgét kiontotta,
Szemökből a zápor bőségesen hullott,
Akkor könnyült szívvel Toldiné így szólott:

„Lelkemtől lelkezett gyönyörű magzatom,
Csakhogy szép orcádat még egyszer láthatom;
Be szép vagy! be nagyon illel leventének!
Isten sem teremtett tégedet egyébként.”

18.

Miklós pedig monda: „Nem megjövendöltem,
Hogy előbb vagy utóbb bajnok lesz belőlem?
De nem köszönöm azt magam erejének:
Köszönöm az Isten gazdag kegyelmének.

Mármost Toldi Györggyel lakhelyet cserélünk,
Ő Nagyfaluba megy, mi pedig itt élünk:
Valaha tán ő is hozzám édesedik;
Ha nem, irigykedjék, míg el nem temetik.”

19.

Így szerette anyját a daliás gyermek,
Szívét nem bántá még nyíla szerelemnek;
Nem is lőn asszonnyal tartós barátsága,
Azután sem lépett soha házasságra.

Rettenetes vitéz támadott belőle,
Kalász-módra hullt az ellenség előtte,
Védte az erőtlent, a királyt, országot;
Csuda-dolgairól írtak krónikákat.

20.

Senki sem állhatott ellent haragjának,
De ingét is odaadta barátjának,
S ha nem ellenkedett senki az országgal,
Örömet tanyázott a víg cimborákkal.

Nem hagyott sok marhát, földet és kincseket,
Nem az örökségen civódó gyermeket:
De, kivel nem ér föl egész világ ökre,
Dicső híre-neve fennmaradt örökre.

legott – nyomban; **hüle-füle** – fázott és izzadt egyszerre;
kiszabta – levágta; **kisebbik darabját** – fejét (a kettévágott test
kisebb részét); **sajka** – csónak; **feladni tettemet** – feljelenteni maga-
mat, bejelenteni bűnömet; **vértagadó testvér** – a vértagadás a törvényes
vérrokonok kitagadása jogaikból, örökségükből; régen a gyalázon és
becstelenségen túl azzal büntettek, hogy örökös szolgájává lett a megta-
gadt testvérnek, rokonnak; **királyi fejemhez választalak** – testörömmé
teszlek; **hópénz** – havi zsold; **mintha álma kezdődnék most elől** – mintha
előlről kezdődne most korábbi (temetőkeri) álma; **nem is lőn asszonnyal
tartós barátsága** – nem lépett házasságra

1. Az utolsó énekben a királyé lesz a főszerep, aki az emberek világában a legfontosabb szerepet tölti be. (Gondolj vissza a már ismert mesékre!) Miért aggódik Lajos király? Sejti-e, ki győzte le a csehet?
2. A lovagi szertartáshoz tartozik, hogy a győztest a király elé kísérik. Hogyan mutatkozik be Miklós? ** 3. Hogyan teljesedik be Miklós szívének kívánsága? Véletlen-e édesanyja megjelenése? Az ő szemével látjuk a vitéz Toldit. Keresd meg az erre vonatkozó sorokat! 4. Igazságosnak tartod-e a király döntését?
5. Mit gondolsz, érzett-e György büntudatot? Hogyan fogadta a büntetést?
6. A király egy kardot ajándékoz a győztes Miklósnak. Mit jelképez ez?
7. Milyen hasonlóságok vannak a *Toldi* és a népmesék befejezésében? 8. Az utolsó két versszakban a költő Miklós eljövendő sorsát mutatja be. Mit tudunk meg ebből? ** 9. A király és Toldi egykorúak. Bizonyítsd ezt a műből vett idézetekkel!

10. Keressétek meg a youtube-on Jankovich Marcell *Toldi*-adaptációját!

Irodalomelméleti ismeretek

Tabló • Olyan része a műnek, amely során sok szereplő vagy akár mind – megjelenik. A *Toldi* utolsó énekében a történet minden szereplője megjelenik.

Utóhang • Epilógus. Az író az epilógusban néhány szóval elmondja a főhős jövőjét, elolvasása után nem marad rejtély az olvasóban. A *Toldi* utolsó két versszaka az utóhang.

Amit a műről tudnod kell

A Toldi megírásának körülményei • A vitéz és nagy erejű Toldi Miklós történetének máig ható szépsége Arany János költeményének köszönhető. Arany e verses művében János vitéz és a mesebeli Erős János testvérét formálta meg. Közös sorsukban, küzdelmükben a felemelkedési vágy kap hangot.

Nem véletlen, hogy Petőfi és Arany verse az idő tájt született, 1840 után, amikor megindult a népköltészet értékeinek felkutatása és gyűjtése. A szándék: megmenteni a parasztság egyre inkább veszendőbe menő kincseit.

Az ügy pártfogója a magyar írók akkori egyesülete, a Kisfaludy Társaság. Feladatának tekintette az irodalmi ízlés fejlesztését. Sok jelentős munka megszületését segítette elő költői pályaművek meghirdetésével.

A fiatal költőnemzedék e gondolat jegyében teremtett új költészetet, melynek első, legszebb remeke Petőfi verses elbeszélése, a *János vitéz*. Hatása valószínűleg közrejátszott abban, hogy a Kisfaludy Társaság 1846 februárjában újabb pályázatot tett közzé:

„Készíttessék költői beszély, melynek hőse valamely, a nép ajkán élő történeti személy, pl. Mátyás király, Toldi Miklós, Kádár vitéz stb., forma és szellem népies legyen.”

A Toldi név megragadta Arany képzeletét. Úgy érezte, hogy a pályázat kimondottan neki szól. Hisz szülőföldje valaha a Toldiak birtoka volt. A Toldi-család emléke élt még a nép ajkán. Édesapjától is – ki a hagyomány szerint „híres mesélő volt” – sokat hallott a nagy erejű vitézről. Az öregek még meg tudták mutatni, hol volt hajdan a Toldi-puszt, hol állott Nagyfalu. A híres szalontai „csonka torony”-ról azt tartották, hogy a Toldiék várának öregtornya. De ismerte Arany Ilosvai Selymes Péter XVI. századi költő krónikáját is Toldiról. A költő „tej gyanánt szívta magába az édes regét”. Sokszor elmerengett a Csonka-torony előtt: itt állt Toldi vára! Toldié, aki a király, Nagy Lajos színe előtt legyőzte a cseh vitézt, s attól kezdve a király első testőre lett.

Tollat ragadott. Mintául a *János vitéz* szolgált, annak szeleme, nyelve, verselése. A díjnyertes mű: Arany János *Toldija* lett. A bírálók megemelték a pályadíjat: 15-ről 20 aranyra.

Források
• a szalontai mondavilág
• Ilosvai Selymes Péter <i>Tholdi Miklósról szóló krónikája</i>
• Nagy Lajos korának történelme
• Mintája: Petőfi Sándor <i>János vitéze</i> .

Műfaja • Elbeszélő költemény, de mesés, népmesei elemek is megfigyelhetők a műben. Ilyen a kisebbik fiú története, akit a bátyja el akar veszejteni, ilyen Bence alakja, aki mindig a legjobbkor érkezik, ilyenek a próbatételek. A szerencsés végkifejlet is népmesei sajátosság.

A történelmi kor • Nagy Lajos király (1342–1382) a középkori lovagvilág erényeit és az új, reneszánsz műveltség jegyeit is egyesítő uralkodó. Lovagi vonásait mutatja, hogy számára a lovagi torna a nemzet dicsőségét is érintő fontos ügy.

A hazájáért élő király meghívja országába a művelt országok képviselőit, a magyar ifjakat külföldi egyetemekre küldi tanulni.

Pécsett maga is egyetemet alapít. Udvarában reneszánsz szokások uralkodnak, hadjáratait korszerű módszerekkel, lőfegyvereket alkalmazva vezeti.

Szerkezete • A *Toldi* a művészi szerkesztés kitűnő példája. Az arányosság elve érvényesül benne. 12 énekből áll. A cselekmény összesen 7 nap alatt játszódik.

I. Az előkészítésben (expoziáció) Arany bemutatja a főhóst, a történés helyszínét és körülményeit, vágyait. A testvérek szenvedélyes, indulatos párbeszédéből következtetjük, hogy az összeütközés elkerülhetetlen. Györgyöt erőszakos kapzsisága, gőgje és családfői hatalmának tudata fűti. Miklóst megsértett igazsága, megalázott önérzete és nagy testi ereje tüzezi. Ez az *Előhangban* és az I. énekben történik.

II. A cselekmény kibontását a **bonyodalom** indítja meg. Bár Miklós nagy önuralommal igyekezett legyőzni indulatát, a harmadszori sérelem után nem lehetett elhárítani a robbanást (*Repül a nehéz kő ...*). Következményeként menekülnie kellett az apai házból.

III. Ezzel elkezdődött kalandjainak, megpróbáltatásainak sorozata. Gyakran került szembe veszélyekkel, életéért is meg kellett küzdenie. Kitűzött céljához azonban a cseh bajnokkal vívott párviadala hozta közelebb. Ettől az utolsó küzdelemtől függött, megkegyelmez-e neki Lajos király, s teljesül-e vágya. Ezért a költemény legfeszültebb mozzanata: a cselekmény **tetőpontja**. Ezzel Miklós vándorútja véget ért (III. – XI. ének).

IV. A **megoldásban** hősünk álmai, vágyai valóra váltak. Küzdelme nem volt hiábavaló, a bonyodalomban felvetett problémák megoldódtak. (XII. ének)

Az **utóhangban** a költő felidézi Miklós jövőjét.

E rendező elvvel párhuzamosan azt is megfigyelhetjük, hogy

a) az első három és az utolsó két ének *drámai* sodrású: egy-egy fél nap alatt lejátszódó bukást, illetve bukásból való felemelkedést rajzolja meg;

b) a terjedelmesebb középrész oldottabb: epikus haladású, nyugodt tempójú. Inkább a mesék szerkesztési szabályaival tart rokonságot.

Szereplők • Toldi Miklós, béreslegények, Laczfi nádor, Toldi György, katonák, özvegy Toldiné, a fiúk édesanyja, Bence, Miklós szolgája, özvegyasszony; Lajos király, vágóhídi legények, utca-nép, cseh vitéz.

■ **Toldi Miklós:** a történet főhőse, akinek számos tulajdonságával ismerkedünk meg. Vitéz szeretne lenni, de bátyja akadályozza ebben, nemesi származása ellenére paraszti sorban tartja. Rátermettségét az bizonyítja, hogy rendkívül erős, bátor, ügyes, találékony, lovagias, büszke stb. Külseje: fiatal, szálfagyenes, izmos stb. Nagyon szereti és tiszteli édesanyját, együtt él a paraszttal. Bár nagy önuralommal rendelkezik, György katonáinak mégis sikerül őt kihozni a sodrából. Gyilkosságba keveredik. Menekülnie kell. Bujdosása során újabb jellemvonásokkal gazdagodik: elkeseredettsége és zaklatottsága ellenére mindig helytáll, határozott célt tűz ki maga elé: vitéz lesz. Kalandok és megpróbáltatások sorozata vár rá. A farkaskalandban a saját életét menti, a bika megfékezésekor az embereket, akik viszont elzárkóznak az idegentől, a cseh vitézzel szemben pedig már egész nemzete jóhíréért áll ki. A csárdajelenetben a víg kedélyű Miklóssal találkozunk, aki méltán ünnepel: életcélja világossá vált, s a cél elérésének eszköze a kezében van. Álmai, vágyai valóra válnak. Lajos király vitéze lesz.

Toldi Miklós alakjában Arany János a maga embereszményét alkotta meg, aki azzá akar lenni, amire természete hivatottá és jogosulttá teszi, de az emberi alacsonyosság akadályozza. Miklós a maga tiszta érzésvilágával, bátorságával, felemelő nyugalomával a küzdő ember örök mintaképe.

■ **Toldi György:** ellentéte testvérének. Arany csupa visszataszító vonásokkal ruházza fel: gyáva, képmutató, kapzsi, hazudozó, álnok, gőgös, nagyon anyagias, a családi köteleket rég elfelejtette, nem szereti édesanyját. Hiú és önző, csak magára gondol, s közben mindent és mindenkit letipor.

■ **Toldi Lőrincné:** az özvegyasszony anyaként mindkét fiát szereti, jószívű. Ő is a jót támogatja, de anyai szíve Györgyöt is védelmezi. Bízik kisebbik fiában, anyagilag is támogatja őt.

■ **Bence:** a család hű szolgája, aki elég idős ahhoz, hogy tapasztalt legyen. Hű barátja és szinte apja is Miklósnak. Tisztelettel gazdáit, akár életét is feláldozná Miklósért. Nagyon érzékeny lelkű.

■ **Lajos király:** fiatal kora ellenére igazságos és bölcs uralkodó. Jóindulatú: érdeklődik Miklós iránt, kész megbocsátani neki. Jó emberismerő: ráérez György ravaszkodására, aljas szándékára. Igazságos: ha Miklós legyőzi a cseh bajnokot, megérdemli a kegyelmet; megbünteti az álnok Györgyöt. Öccse birto-

kát olyan feltétellel ígéri neki, amelyet az gyávasága miatt nem tud teljesíteni.

A mű nyelve és stílusa • Arany János a magyar nyelv egyik legkiválóbb művelője. Nyelvének gazdagságát hatalmas szókinccse bizonyítja. A *Toldi* nyelvének sokszínűsége, kifejező ereje a népnyelven alapul. Nagy számban fordulnak elő a népnyelv ízes, kifejező fordulatai. Ugyancsak a népnyelvből meríti a szemléletes szóképek és alakzatok anyagát.

A *Toldi* valóságos kincsesbányája a szemléletes szóképeknek, alakzatoknak. Hasonlatok, metaforák, megszemélyesítések helyenként egymást érik.

Verselése • Arany költeményének versformájául a négyütemű, páros rímű, felező tizenkettest választotta, amely a népköltészet elterjedt versformája is. Arany után Toldi-versnek is nevezik. A sorfelezők helye állandó, de a félsorokon belüli ütemhatárok változtatják a helyüket. Így alakul ki a költeményben a rend és a változatosság egysége.

Például: *Sisak / ellenzője // le vagyon / bocsátva. /*

2 4 3 3
Csúcsáról / fehér toll // libeg-lobog / hátra;
3 3 4 2
Toldi (mert hisz' / ő volt) // a tollat / levészi,
4 2 3 3
Mindjárt / ott teremnek // a király / vitézi.
2 4 3 3

A mű jelentősége, üzenete • Klasszikus műnek mondjuk, ami alatt időtálló, maradandó értéket értünk. A *Toldi* a magyar szépirodalom legnagyobb értékei közé tartozik. Minden korszak a magáénak érzi, példát merít belőle és új szépségeket fedez fel benne, mert örök emberi értékeket hordoz. Miklós egyénisége, bátorsága, erkölcsi tisztasága, nagylelkűsége példaként áll mindenki előtt.

Arany János Toldi alakjával bizonyította, hogy a nép fiaiban értékes tulajdonságok rejlenek, amelyek segítségével meg tudják szerezni jogaikat, s amelyek egyben az uralkodásra is alkalmassá teszik őket. Az ország becsületét csak a nép képes megvédeni.

Irodalomelméleti ismeret

Ütemhangsúlyos verselés • Az ütemhangsúlyos verselés (magyaros) a magyar népdalok verses formája, melyre a műköltészetben a középkortól találhatunk példákat. **Hangsúlyos és hangsúlytalan szótagok szabályos váltakozásán alapuló versrendszer.** A magyarban mindig az első szótag a hangsúlyos, az utána következő egy, kettő vagy három szótag hangsúlytalan. Az általános jelölés a következő:

- a hangsúlyos szótagot vízszintes vonallal: –
- a hangsúlytalan szótagot pedig felül nyitott félkörrel: ∪

A magyaros verselés gyökerei egészen a bölcső-, sirató- és népdalokig nyúlnak vissza.

Az ütemhangsúlyos verselés alapegysége az ütem. Az ütem szótagszáma kötött és a hangsúly az elejére esik. Az ütemeket szóhatárok, metszetek, illetve a sorok végei választják el egymástól. *Az ütemhangsúlyos vers ritmusát az ütemek ismétlődése adja.* A legrövidebb ütem egyszótagú, egyetlen hangsúlyos szótag alkotja. Leggyakrabban azonban két-három-négy szótagos ütemekkel találkozhatunk. A négy szótagnál hosszabb ütemek általában ütempárokra bomlanak, bár ritkán öt-hat szótagos ütemekkel is találkozhatunk.

Az ütemek alkotják a **verssort**. Általában a verssor is ritmikai egység. Előfordulhat az is, hogy egy ritmikai egység a költő szándéka szerint két verssorba kerül. Ilyenkor a vers ritmikájának megállapításakor a költő szándéka vagy a természetes ritmus egyaránt figyelembe vehető. A sor sormértékét a sorban található szótagok és ütemek száma adja.

Például: kétütemű hatos. De megadható így is: felező hatos, esetleg 4–2 osztású hatos.

Az ütemhangsúlyos vers gyakran **rímel**.

IFJÚSÁGI NOVELLÁK ÉS REGÉNYEK A MAGYAR IRODALOMBAN

*Amelyik gyerek szeret olvasni, annak tágul a világgépe,
kimutathatóan mélyebbek az emberi kapcsolatai,
és jóval nagyobb empátiával rendelkezik, mint nem olvasó társai.*

Ranschburg Jenő

A műnemeken belül különböző alosztályokat, műfajokat különböztetünk meg. Mivel a műfajok történetileg állandóan változnak, alakulnak, s eredeti elnevezésük nem módszeres osztályozás eredménye, ezért minden korra és műre érvényes, egyértelmű meghatározásokat adni lehetetlen.

Az epikai műfajokat többféle szempontból lehet osztályozni. A legáltalánosabb a **nagyepikai** és a **kisepikai műfajok** elkülönítése.

Nota bene! A nagyepika az életet rendszerint bonyolult összefüggésében, térben, időben kiterjedt történettel, sokoldalúan jellemzett fő- és mellékszereplőkkel ábrázolja (*kisregény, regény, eposz*).

A *kisepika* ezzel szemben egy-egy szűkebb metszetet ragad ki a valóságból, sűrítettebb, tömörebb ábrázolásra törekszik, s kevés szereplőt mozgat (*novella, elbeszélés, mese, monda, karcolat*).

A kisepika igen népszerű műfajával már eddigi tanulmányaitok során is találkoztatok.

Fogalomtár

novella – latin eredetű szó, jelentése: új, újdonság. A műfaji elnevezés utal a tartalmi jegyekre.

A novella szerkezeti felépítése •

A kiegyensúlyozottság jellemzi, a rövid tájékoztató bevezetést mellékszálak nélküli egyenes vonalú cselekményvezetés követi, amely csak a leglényegesebb – többnyire csak a novella főszereplőjével kapcsolatos – eseménysorozatra összpontosít. Befejezése hatásos, gyakran meglepő.

A novella műfajának kialakulása az ókorra vezethető vissza. A görög filozófusok és a szónokok előadásaikba, illetve szónoklataikba rövidebb-hosszabb történetet építettek be hatáskeltés, vagy egy-egy elvontabb, nehezen megközelíthető eszme emberi közelségbe hozása, megvilágítása céljából.

Műfaji sajátosságai

- **cselekménye** időben rövid;
- csak a **döntő mozzanatok**at mutatja be;
- szereplőinek **jelleme** általában nem változik;
- **lényege**: a mindennapi emberekkel olyan váratlan fordulat történik, amelynek fényében megmutatkoznak jellemük legfőbb, rejtett vonásai, következtetni lehet várható sorsukra.

A novella **felépítése** ugyanazon szabályok szerint történik, mint más epikai műfajoknál: *expozíció, bonyodalom, tetőpont, fordulópont és megoldás*.

Nota bene! Az epikus művek lényege, hogy bennük bizonyos *személyek* bizonyos *helyszíneken*, meghatározott *időben* különféle dolgokat *cselekszenek*, és velük különféle dolgok *történnek*. A novella is ilyen kompozíciós egységből épül fel: a helyszín, idő, szereplők és cselekvések egységből.

A magyar megnevezés, az **elbeszélés** kissé mást takar, mint a novella. Hosszabb a novellánál, rövidebb s tartalmilag is szűkebb világot felölelő a kisregénynél, s főként a regénynél. Terjedelmét illetően az elbeszélés helye a prózában írt epikai alkotások között a *novella – elbeszélés – kisregény – regény* sémával érzékeltethető. Általában egyetlen cselekménysorozatra épül, bővebben fejti ki az író az eseményeket. Tehát az elbeszélés a novella rokon műfaja, de nem kötelezően érvényesek rá a klasszikus novella műfaji vonásai (rendkívüli, érdekes esemény, tömörség, fordulat, gyűjtőpont, csattanó).

A magyar novella a XIX. század 80-as éveiben élte első klaszszikus korszakát.

Irodalomelméleti ismeretek

Novella • Olyan kisépikai műfaj, mely rendszerint röviden, tömören előadott érdekes történetet közöl. A történet gyakran hoz sorsfordulatot kevés és csak egy-két lényeges vonással jellemzett hőse számára.

Regény • A *regélni* szóból származik. Az epika egyik vezető műfaja. Formája próza. Nagy terjedelmű, rendszerint hosszú időtartamot felölelő történetet ábrázol szerteágazó cselekménnyel, fő- és mellékszereplőkkel. A törté-

netszövés mellett fontos szerepet kap a szereplők érzés- és gondolatvilága, a cselekmény folyamán kibontakozó jellemfejlődésük

Az ifjúsági regény • A serdülőkorúak szórakoztatására és esztétikai nevelésére szolgáló irodalom az ifjúsági regény. Normái hasonlóak a felnőtt- és a gyermekirodaloméhoz, de vannak sajátosságai, melyeket még szigorúbban be kell tartani, mint az irodalom egyéb területein.

A jó ifjúsági irodalom nem lehet unalmas, játékszabályait egyértelműen kell megteremteni. Nem véthet az anyanyelv szabályai ellen, különös gondot kell fordítania a szabatosagra, világosságra, magyarosságra. Csak úgy változtathat az élet, a történelem, a természet, a nyelv és a valóság törvényein, ha nem félrevezetően teszi. A serdülő ifjúságot még kevésbé szabad becsapni, mint a felnőtteket. Mesevilágot lehet neki teremteni, de ekkor tudnia kell, hogy ez mesevilág (például J. Swift *Gulliver utazásai*).

A művek középpontjában az ember áll hétköznapi élethelyzetekben. A regények hőseit sohasem segíti varázserő, mindig maguknak kell dönteni, cselekedni az adott helyzetben. Úgy döntenek, cselekednek, ahogy ez tulajdonságaikból, jellemükből fakad. Így olvasás közben sokféle emberi magatartással találkozol. Az irodalmi alkotásokból mindig kicsendül az író állásfoglalása is, tudjuk, hogy kinek az oldalán áll, kivel érez együtt, mi az, amit helytelenít, elítél.

Az ifjúsági regény legismertebb műfajai: *robinzonád, indiánregény, lányregény, állatregény, tudományos-fantasztikus regény.*

Irodalomelméleti ismeret

Ifjúsági regény • Epikai műfaj, a novellánál hosszabb, prózában írt elbeszélő mű. Időben és térben kiterjedő eseményeket mond el, és sokszor több szálon futó történetet egyesít.

A következőkben a magyar irodalom kiváló epikusai-novellistái és regényírói közül szeretnék néhány arcot felvillantani. Teljességre, részletesebb elemzésekre nem törekedhetek, csak az a célom, hogy érzékeltessem a széppróza egy jelentős műfajának változatosságát, s e művek elolvasására, megértésére buzdítsalak titeket.

*Ha ma az életemben jelentőséggel bírnak olyan szavak,
mint szeretet, önfeláldozás, irgalom, szolidaritás, tapintat,
igazságosság – akkor ezek gyökerét Móra Ferenc meséiből kaptam.
A Kincskereső kisködmönt 2–3 évente ma is újraolvasom.*

Birtalan Balázs

MÓRA FERENC

(1879–1934)

A magyar ifjúsági irodalom egyik legismertebb képviselője Móra Ferenc. Szeretettel és gyönyörűséggel írt meséket, elbeszéléseket, regényeket és verseket a gyerekeknek, mert azt vallotta: „*Szívemben csak gyerekíró maradok én mindig, még mikor vezércikket írok is.*”

Móra Ferenc, 1930

Életútja • Kiskunfélegyházán született 1879. július 19-én. Apja, Móra Márton itt volt szücsmester, akinek az alakját sok szép elbeszélésben rajzolta meg. Anyja, Juhász Anna kenyérsütő asszony. Szüleinek tíz gyermeke született, de csak három nőtt fel. Nehéz gyermekkorát, amelyet később derűs szellemességgel, bölcs humorral ábrázol, a rendkívüli tudásszomj szépítette meg. Iskoláit Kiskunfélegyházán és a budapesti egyetemen végezte, ahol földrajzi és természetrajzi előadásokat hallgatott, tanárnak készült.

1901-ben a felsőlövői iskolába került tanítónak. 1902-ben Szegedre költözött, ahol a nagy múltú *Szegedi Napló* munkatársa lett. Itt ismerte meg a nála tizenhárom évvel idősebb Tömörkény Istvánt, a szegedi népelet nagyszerű ábrázolóját, aki csakhamar bizalmas barátságba fogadta, s aki nagy hatással volt későbbi munkásságára.

Munkássága • A *Szegedi Napló* karácsonyi számában jelent meg *Az aranyszörű bárány* című verses elbeszélése, mely a kisiskolásoknak ma is kedvelt olvasmánya. 1905-ben ismerkedett meg Szegeden Pósa Lajossal, aki az ifjúsági irodalom felé fordította érdeklődését. 1905-től *Az Én Újságom* című gyermeklapba írt, 1922-ig több mint ezer írása jelent itt meg. Ifjúsági művei, amelyeknek ihlető anyagát gyermekkori élményei szolgáltatták

a magyar ifjúsági irodalom klasszikusává tették. Első ifjúsági regénye az *Óreg diófák alatt* (1906), később *Dióbél királyfi* (1922) címen még csupán emlékek láncolata.

A *Rab ember fiai* (1908) az igazi, egységes vonalvezetésű ifjúsági regénye, mely az utolsó erdélyi fejedelem, Apafi Mihály idején játszódó, kalandos, mesés elemeket is alkalmazó história. Történelmi indíttatású könyv a *Mindenki Jánuskája* (1911) is. Világirodalmi példák után Móra Ferenc a magyar róka-regény megteremtője is, a *Csilicsali Csalavári Csalavér* (1913) egy mindig éhes és mohó róka-család története. Legismertebb, immár klasszikus gyermekregénye a *Kincskereső kisködmön* (1918), tele népmesékbe illő fordulatokkal, erkölcsi példázatokkal.

Őszinte barátság fűzte Mórát Juhász Gyulához. A *Szegedi Naplónak* 1913–1919 között főszerkesztője volt, majd haláláig állandó munkatársa maradt. Ez volt jóformán az egyetlen hírlap, amely nem állt a világháborús propaganda szolgálatába. 1904-től a város Somogyi Könyvtárának és a Városi Múzeumnak őre. Tömörkény István 1917-es halála után a múzeum igazgatója. Emellett a régészetre is szakosodott, ásatásokat végzett, 1908-ban a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége által szervezett régészeti tanfolyamot is elvégezte. 1907 és 1914 között Csókán európai hírű kőkori telepet tárt fel, és a római kort kivéve Szeged környékén számos korszakból származó értékes leleteket hozott felszínre.

Komoly értéket jelentenek az Alföldön és főleg a Szeged körüli őskori településeken ásatással feltárt anyagokról szóló tanulmányai: *A kunágotai sírok* (Régészeti tanulmány. Szeged, 1926).

Móra Ferenc tankönyvíró is volt. *Természetrajz* (1909) könyve első osztályosoknak szól. A *Betűország virágos kertje* (1925–1929) öt kötetben az egykori elemi iskola mind a hat osztályának készült. 1927-ben írta meg fő művét, az *Ének a búzamezőkről* című regényét, mely a magyar falu örömeinek és bánatainak lírai finomságú, kitűnő lélekrajzzal formált hősök nélküli hőskölteménye, a legszebb magyar regények egyike. Híres történelmi regénye az *Aranykoporsó* 1932-ben jelent meg. Ez volt az utolsó írói vállalkozása. Talán soha nem született volna meg ez a szép történelmi regény, ha nem lett volna Móra régész is, a régi korok kultúrájának tudós vallatója.

1933. december 3-án díszdoktorrá avatták. Az *Aranykoporsó* első példányát átadta az egyetemnek.

1934. február első vasárnapján még cikke jelent meg a *Magyar Hírlapban*, de négy nap múlva, február 8-án 55 éves korában meghalt.

Kincskereső kisködmön

Miben lakik a magyar tündér?

Diószeginé Naszák Tímea:
Olvasónapló, illusztráció

Szó ki nem mondhatja, milyen büszkén ballagtam haza az alsó utcákon keresztül.

Ahogy kiértem a városból a harmatos mezők közé, ott állt a keresztúton az öreg csősz, nagy tasla kalapban, kampós botjával vállán, mint valami furcsa madárijesztő. Nagyon megrökönyödve tátogott felém:

– Minden jó lélek dicséri az Urat, te vagy-e az szűcsék Gergője, vagy csak a lelked?

– Én hát, Gyurka bácsi, mit figurázik kend velem?

Erre hálálkodva emelte meg a kalapját:

– No, akkor két lúd, egy liba, nincs semmi hiba! Én bizony már nem gondoltam, hogy megkerülsz. Az apádéknak nem mondtam ugyan, de a Mitvisznek mondtam, hogy no, ezt a gyereket is elkapta a markoláb.

A Mitvisz a Gyurka bácsi pulikutyája volt, hanem hogy a markoláb mi volt, arra világeletemben soha rá nem tudtam jönni. Pedig gyerekkoromban minden lépten-nyomon hallottam a nevét. Ha apám a kerekítőkést nem találta, vagy a macska elveszett a háztól, vagy a csengettyűkörtéből reggelre egy se maradt a fán, vagy hirtelen elolvadt a hó: azt mind a markoláb vitte el. Sőt, mikor egyszer napfogyatkozás volt, Gyurka bácsi azt is azzal magyarázta, hogy a markoláb vitte el a napot.

Hát, hogy engem nem vitt el, azzal nagyon ki volt békülve, hanem különben, azt mondja, most már akár haza se menjek. Mert ha soha meg nem kentek még fahájjal, most bizonyosan

megkenegetnek azért, amiért úgy rájuk ijesztettem az elveszéssel apámékra. Szegény szülém se holt, se eleven, apámnak is egész elállt a szava.

Nekem bizony eddig eszembe se jutott, hogy hát otthon mit gondolhatnak rólam azóta. Csak most pityeredtem el, mikor az akácok koronája fölött kibukkant az öreg malomház. Úgy vettem észre, mintha a sapkája félrecsúszott volna az éjszaka. Egyetlen ablakszeme haragosan izzott a hajnali pirosságban, tártnyitott ajtaja úgy várt, mint egy nagy fekete száj:

– Gyere csak, te csavargó kisgyerek, hadd kaplak be!

A Mitvisz kutya szaladt előre, Messzi Gyurka kocogott utána, én kullogtam leghátul. Öreg barátom borzasztó cifra beköszöntőt kezdett, de szülém nem várta ennek végét, csak fölkapott, és magához szorított:

– Te kedves, te drága kis báránycám, te, hát hogy tévedtél el?

Az édesanyám karjában egyszerre megnyugodtam; hullott ugyan a könnyem, de tudtam, hogy most már nem kell félnem a mogyorófahajtól.

Nem is bántott az apám egy ujjal se, csak annyit mondott, hogyha még egyszer elkóborlok a háztól, akkor odapányváznak az asztal lábához.

– Hát aztán hol, merre csellengettél, te anyaszomorító? – tette a kezét a fejemre. – Melyik gólyafészekben töltötted az éjszakát?

Nem felelhettem mindjárt, mert szülém úgy tömte belém a lekváros barátfület, hogy egy hang ki nem szabadulhatott a számon.

– Várjon már, no – türtőztette apámat –, csak nem kívánja, hogy szeme láttára haljon éhen szegény istenadta gyereke.

Hanem hát nem sült még a világon akkora barátfüle, amelyik el ne fogyott volna. Utoljára csak el kellett mondanom a gyémántcserép történetét.

El is mondtam szegről-végre, szülém összetett kézzel hallgatta, mint az imádságot, s mikor bevégeztem, annyit mondott félénken:

– Szépet álmodtál, gyermekem.

Az egyik szemével rám nézett, a másikkal apámra. Nemhiába volt ő maga egész életében közelebb az éghez, mint a földhöz, szívében úgy érezte, hogy nem egészen volt az álom, amit láttam. De nem merte kimondani, míg meg nem hallotta, hogy apám mint vélekedik.

Az apám pedig úgy vélekedett, hogy sok mindenfélét összeálmodik az ember, s rendesen azzal bajoskodik álmában, ami mesterséget úz éber korában.

– Én – azt mondja – mindig akkora subát varrok álmomban, hogy a világon minden szegény embernek elég, aki didereg. Ószre már te se gyémántcserepekkel álmodsz, hanem irkával meg kalamárissal.

Az édesanyám ölében már egészen megjött a bátorságom, mint kiskutyának az eresz alatt. Kimondtam a szívemen valót, hogy én bizony nem leszek diák.

– Hát mi leszel, lelkem gyermekem?

– Kincskereső leszek, édesapám, mint a bagdadi varga fia.

– No, az is szép mesterség – bólintott rá édesapám. – Hát aztán hol akarod keresni a kincset?

– A Küsmödi barlangjában.

– No, jó. Aztán hogy akarsz hozzáfogni?

Már ebben én magam se voltam egészen biztos. Kicsit megzavarodva mondtam, hogy úgy, mint a bagdadi varga fia.

– Sose hallottam hírét ennek a vargának, se fiának. Melyik utcában laknak, fiam?

Mit volt mit tennem, el kellett mondanom a csodalámpás Aladdin egész történetét. Az apám nagy kedvvel hallgatta, és mikor a végire értem, azt mondta:

– Ez már döfi. Erre már én se mondhatok mást, mint hogy jól teszed, ha kincskereső akarsz lenni. Jó foglalkozás az, csak érteni kell hozzá. Csak azt nem tudom, hol veszel hozzá csodalámpát.

Megvallottam, hogy ezzel az eggyel én se vagyok egészen tisztában. A házunkban csak mécses volt, azt dörzsöltem is én úgy, hogy lejött az ujjamról a bőr, de akkora szellem se ugrott belőle elő, mint egy gyűszű.

– Meghiszem azt! – nevette el magát apám, kedvtelve nézegetvén a kezében levő subagallért. – Más sora van ennek, gyerek. Milyen nemzet is volt az az Aladdin?

– Az török gyerek volt, apám.

– No látod. Hát akkor török volt a kincses szellem is, azért lakott lámpában. A magyar gyerekeknek a tündérje ködmönben lakik.

Szemem-szám elállt csudálkozásomban, hogy én ezt eddig föl nem értem ésszel!

– Persze, nem minden ködmönben lakik tündér, csak a csodaködmönben. Az is csak azon segít, aki tud vele bánni. Persze sok fortélyja van, de én mindnyájára megtaníthatlak, ha akarod.

Olyant kukorékoltam örömben, mintha én volnék a fekete kakas.

– Megállj, hékám! – fenyegetett meg apám a gyűszűs ujjával. – Erről a világon senkinek sem szabad tudni. Még szülednek se szólj róla. Mihelyt valaki megtudja, hogy a ködmönöd kincses ködmön, rögtön elveszti az erejét. Érted-e?

– Értem, édesapám.

– No, ez az egyik. A másik az, hogy míg te vagy a ködmönnek a gazdája, addig mindig igazat kell mondani. Ezt különösen javallom, mert ha csak egyszer olyant mondasz is, ami nem igaz, a ködmöntündér tüstént olyan hosszúra ráncigálja a füledet, hogy legyeheted vele magadat. Hát mered-e vállalni a ködmönt?

– Merem, édesapám.

– No, ha te vállalod, én meg megcsinálom. Fogadom is, hogy mire elszaggatod, akkorra több lesz a kincsed, mint Küsmödi-nek.

– Mire elszaggatom? – kérdeztem elszontyolodva.

– No, igen – nézett rám apám komolyan. – Hát csak nem gondolod, hogy majd a tündér olyan bolond lesz, hogy a szép új ködmönt otthagyja? Tudod, hogy az Aladdin lámpása is ócska lámpás volt. Addig kell hurcolnod a ködmönt, míg el nem rongyosodik, akkor aztán szépen kibújik belőle a tündér, és elejbed áll: „Mit parancsolsz, édes gazdám?”

– No – gondoltam magamban –, csak rajtam legyen az a csodaködmön, majd teszek én róla, hogy ne sokáig maradjon friss jó egészségben.

Édesapám azonban úgy olvasott a szememben, mint én a kalendáriumban, mert így folytatta:

– Persze, a ködmönnel úgy kell bánnod, mint a hímes tojással, hogy a tündért meg ne haragítsd. Mert sose tudhatod, merre van benne a tündér, s ha valami szögben kihatánád a ködmönt, lehet, hogy a tündérben is kárt tennél. Mármost mondd meg te magad: mire mennél egy félszemű vagy csonka fülű tündérrel?

Be kellett látnom, hogy ebből csakugyan nagy nevetség lenne. Megígértem, hogy úgy őrzöm a ködmönt, mint terítőt a búzát. Most már csak az az egy kívánságom volt, hogy minél előbb készen legyen a csodaködmön.

– Hát mire elmegy deáknak, akkorra meglesz – bölintott rá édesapám.

Erre azonban megint megriadtam. – Hát mégiscsak deák legyek, ne kincskereső?

– Hiszen mindegy az, gyerekem, akármi leszel, ha a ködmön a tied – magyarázta apám. – Az előbb-utóbb úgyis hozzájuttat a kincsekhez, és addig is megsegít minden bajodban. És azt hiszem, sokkal hamarabb elszagगतod, ha iskolába jársz benne, mintha itthon lóगतod a gerendaszögön.

Ez ellen igazán nem vethettem semmit se. Kezet adtam apámnak, hogy isten neki, deák leszek a ködmönért. Ő meg arra adott kezet, hogy másnap már szabja is a ködmönt.

Mire megvolt az egyezés, akkorra szülém is előkerült, aki odakint járt valahol az erdők alatt a pásztoroknál. Piros pántlikára kötött kis rézcsengővel csilingelt felém.

– Gyere, báránykám, hadd kössem a nyakacskádba. Hadd halljam mindig, merre futkározol a ház körül. Jaj, dehogy bírnám ki, ha még egyszer eltévelyegnél!

1. Az édesanya jóságát és szeretetét szerinted mi bizonyítja a legjobban? Keresd ki a szövegből az ide vonatkozó részt! **2.** Hogy gondolod: az édesapa okos és bölcs, sokszor tréfásan adott tanácsai az egész életre adnak a fiának útmutatást? **3.** Keresd ki azt a mondatot a szövegből, amellyel bizonyíthatjátok, hogy az apát szigorúságában is a szeretet vezette! **4.** Miért akar deákoskodás helyett inkább kincskereső lenni Gergő? **5.** Miért mondja azt az édesapa, hogy „*a magyar gyerekek a tündérje ködmönben lakik*”? **6.** Milyen „kincseket” akar az apa fiával megszereztetni? (Legyen megbízható, titoktartó, ne legyen dicsekvő, ne mondja valóságnak azt, ami csak mese.) **7.** Miért érdekes a harmadik „fortély” különösen: csak akkor bújik ki a tündér, ha Gergő munkában rongálja el a ködmönt? **8.** Miért egyezik bele végül is abba, hogy iskolába járjon? **9.** Az édesanya miért ajándékozta meg Gergőt a piros pántlikára kötött rézcsengővel? **10.** Írj néhány mondatos fogalmazást azokról a „kincsekről”, amit Gergő az apjától kapott!

11. Nézzétek meg az 1972-ben Szemes Mihály rendezésében készült azonos című játékfilmet ide kattintva: <https://www.mafab.hu/movies/kincskereso-kiskodmon-265608.html>. Beszéljétek meg filmélményeteket!

Csontos Szigfrid

Ahogy megörült szegény szülém a hazatérésemnek, úgy elszomorodott azon, hogy inasnak akarok beállni.

– Nem neked való az, gyerekem – mondta gondba borult arccal. – Nem tudsz te úgy ordítani, mint az inasok szoktak. Nem győződ a gyöngé tudóddal.

Ő szegényke, aki a malomházi remeteségben töltötte az egész életét, leginkább csak annyit tudott az inasokról, hogy azok mindig borzasztó kurjongatással járnak az utcán. Bizonyosan azt gondolta, hogy ez kötelességük nekik, és annál hamarabb lesz belőlük mester, mentől jobban ordítanak. Az igazat megvallva, magam se voltam egészen tisztában vele, van-e az inasoknak más komoly foglalkozásuk is azon kívül, hogy a kutyaikat meghajigálják az utcán.

Utoljára aztán belenyugodott szülém ebbe a szándékomba is, mint ahogy belenyugodott volna abba is – ó, de milyen boldog örömmel! –, ha azt kívántam volna, hogy engem egész életében a karján hordozzon. Csak azt az egyet kötötte ki, hogyha már inas leszek, Kесе kalaposnál próbáljak szerencsét.

– Azt hiszem – tűnődött el –, hogy annál nem kell olyan sokat ordítani, mert az nagyon szótlan ember, aztán meg ónála nemcsak a kalaposmesterséget tanulhatod ki, hanem a tanítómesterséget is.

Ünnepelő kendőt kötött szülém, mert ónála senki se tudta jobban, mi az illendőség, és maga vezetett el a mesterhez, aki nagyon szívesen fogadott bennünket. Azt hitte, iskolába akarok hozzá járni, és nagyon barátságosan veregette meg a fejemet:

– Szeretem a nagy fejű gyereket, mert nagy fej: nagy ész; a kis fejbe nagyon kicsi szorul. Egy verő malacért olyan tudós embert nevelek az öcsikéből, hogy esztendő ilyenkorra csupa nagybetűkkel írja tele még a nyújtódeszkát is.

Szülém sietett elkérkedni vele, hogy de bizony tele tudok már én irkálni akár egy kaput is, nemcsak egy nyújtódeszkát. S hogy nem is deáknak akarnék én beállni, hanem kalaposinasnak.

A majszternak erre egyszerre elsavanyodott az ábrázata. Végig-végigméregtetett a szemével, aztán kelleetlenül legyintett:

– Inasnak nem való. Nagyon nagy hozzá a feje. Nem szeretem a nagy fejű gyereket, mert a nagy fejben nagyon szétszalad az ész. A kis fej jobban összefogja.

– No, itt nem sok szerencsével jártunk, szegénykém – mondta szülém sajnálkozva, mikor kijöttünk. De én láttam a szemén, hogy csak ravaszkodik, mert a szíve örömmel van tele, hogy mégiscsak otthon maradok az ő fiának.

Hát azért se maradok. Nem hagyom szögön lógni a ködmönt, hanem munkában szagatom el.

Egy nyitott ajtajú kovácműhely mellett mentünk el, éppen kovácsolták az üllőn a szikrázó vasat a bőrkötős segédek, két kormos képű inasgyerek is ott sürgött-forgott, mint két fiókördög a piros fényben: gyönyörű volt ezt látni. Nem is hagytam békében szülémet, míg be nem szólt félénken, hogy kellene-e még egy inas.

Egy torzonborz, vörös szakállú óriás lépett elő a tűzhely mellől, az volt a mester. Ahogy a kezét a vállamra nyugosztotta, majd összeestem alatta. De csupa jóság volt a mosolygása, ahogy megszólított:

– Gyöngécske a fickó.

– Nagyon erőtlensé – kapott mohón a szón édes szülém.

– Kenyérbél a karja – mondta a kovács.

– Az, az – integetett szülém –, a lába meg torzsa.

– Nem győzné szusszal.

– Elfújná a fújtató.

– Nem, egész határozottan nem kovácsinasnak való – fejezte be a szemlét a mester. – Nagyon kicsik a fülei. Nincs rajtuk semmi fogás. Hanem javallok én magának valamit, jó asszony. Úgy hallom, Csorbóka szomszéd éppen inast keres. Itt van az üzlete általellenben. Úgy nézem, ez éppen neki való sihederke lenne. Nem nehéz mesterség az övé, nem erő kell hozzá, csak ész.

Ezt egy kis lenézéssel mondta az óriás, de volt is hozzá joga, mert akkora pörölyt forgatott a fél kezében, hogy azt a mesebeli hét bölcs mester meg se bírta volna mozdítani.

Alálassan megköszöntük a jóakarátát, és beköszöntünk Csorbóka úrhoz. A városban Csorbóka úr volt az egyetlen könyvkereskedő. Akkora boltja volt, mint egy kalitka, két asztal betöltötte az egészet. Az egyik asztal be volt terítve mindenféle históriás könyvekkel: az volt a könyvesbolt. A másik asztalon szép rendben sorakoztak a mézesbábok, a tükrös szívek, a kivont kardú mézeskalács huszárok, a mandulás pogácsák: az volt a mézeskalácsos bolt.

– Itt a kellemes, emitt a hasznos – járt-kelt a pápaszemes, tömzsi kis ember a két asztal közt –, a könyvkereskedőség kedves tudomány, a mézeskalácsosság hasznos tudomány.

Szegény szülém nagyon meg volt illetődve ennyi tudomány látára, és alig merte megkérdezni Csorbóka urat, hogy mit néz ki belőlem. Alkalmas leszek-e valamelyik tudományra?

Csorbóka úr megforgatott előre-hátra, hátba ütögetett, megköhögött, és kétszer-háromszor körülfuttatott az asztalok körül.

– Úgy nézem, elég gyöngye kis legény, se a kalapácsot, se a gyalut el nem bírná – mondta elégedetten –, az Isten is könyvkereskedőnek teremtette. De ha jól igyekszik, beletanulhat a mézeskalácsosságba is.

Csorbóka úr csakugyan nem fősvénykedett a tudományával. Ahogy szülém elment – igaz, hogy még egy óra múlva is tekingegetett vissza a sarokról a bolt felé –, mindjárt belefogott a mesteriségbe. Elmondta, hogy melyik a krajcáros, melyik a kétkrajcáros, melyik a háromkrajcáros mézeskalács. Ennél drágább nyalánkságot abban az időben nem árultak.

– Hát a könyvek, főnök úr? – húzódtam közelebb a könyves asztalhoz.

– Az elsősorbelieknek egy hatos az ára; a második sor két hatos; a harmadik három hatos. Aki még ennél is drágább könyvet keres, az túlságosan okos ember, azt nem szolgáljuk ki. Érted-e, kisfiam?

No, ezt nem volt nehéz megérteni. Csorbóka úr büszkén nézett körül, hogy ilyen hamar belevezetett a kettős tudományba, és annyira a kegyelmébe fogadott, hogy a második héten már egészen rám bízta a boltot. Ő meg kiment a füzesbe varjút lógni. Elülte szegény a lábát a sok semmittevésben, nem nagyon kellett ugrálnia a mi boltunkban, mert a macska se nyomogatta kilincsünket.

– Te is részelsz a varjúpaprikásból – szólt vissza a boltajtótól. – Ahány könyvet eladsz, annyi varjúcomb lesz a tied.

De hiszen ígérhetett volna nekem griffmadárcombot is, annak se örültem volna úgy, mint a sok szép históriás könyvvel való egyedülmaradásnak. Ott volt a „Ludas Matyi” meg a „Csalóka Péter” meg a „Fehérlófia” meg a „Koplaló Mátyás”. Azt se tudtam, melyikhez kapjak. Utoljára az egyikre ráültem, a másikra rákönyököltem, a harmadikra rátenyereltem. A legvastagabbat kezdtem olvasni. Annak a címe volt: „Csontos Szigfrid”.

Hát alig keveredek barátságba a sárkányöldöső nagy vitézzel, egyszerre csak nyílik az ajtó, és bedobog rajta egy magamfajta fiúcska.

– Megvan-e itt a Csontos Szigfrid? – azt mondja.

Úgy megijedtem, hogy egyszerre a torkomba szökött a szívem.

– Nincsen az – csúsztottam le a könyvet az ölembe.

A fiúcska körülnézett, és megakadt a szeme azon a rettenetes oroszlánon, amely a „Florenc és Lion” tábláján ágaskodott.

– Ez is jó lesz – nyújtotta ki utána a kezét.

A rettenetes oroszlán nem nézhetett csúnyábban, mint ahogy én néztem. „Ohó – gondoltam magamban –, hát azért lettem én könyvkereskedőinas, hogy minden könyvet elhurcolásszanak előlem!”

– Hallod-e, te fiú – támadt hirtelen egy jó gondolatom –, többet ér ám a mézeskalács, mint a meséskönyv. Inkább a másik asztalon választhatnál magadnak valamit.

A kis cimborá nagyon értelmetlenül nézett rám, utoljára is nekem kellett rajta segítenem, a markába nyomtam a legnagyobb mézeskalács huszárt, és kitessékeltem vele az ajtón.

De nyilván mégis volt a kis cimborának magához való esze. Mert alighogy fölhúzta Csontos Szigfrid a láthatatlanná tevő süveget, már megint ott lábatlankodott egy fiúcska.

– Csontos Szigfridet szeretném megvenni – mondta furfangos mosollyal.

Erre már nem sok szót vesztegettem, hanem mindjárt kifizettem egy marék mézeskalács mogyoróval.

Nem ért az semmit, úgy jött a sok gyerek, mint a raj, s az mind Csontos Szigfridet akarta megvenni. Utoljára már nem is kérdezősködtek, csak mentek egyenesen a mézeskalácsos asztalhoz.

Beesteledett, mire oda értem, ahol Csontos Szigfrid is csak úgy elmegy Földvára deszkát árulni, mint a csonttalan Szigfridek, s akkorra egy morzsa mézeskalács nem maradt a másik asztalon. Hanem ahány gyerek volt a városban, az mind ott nyüzsgött a boltunk előtt, mire a főnök úr visszatért a varjúvadászatról. Sietett szegény feje, mert már az utca végén hallotta a nagy újságot, hogy a Csorbóka boltjában ingyen mézeskalácsot kap, aki Csontos Szigfridet akar venni.

Ahogy betoppant, úgy félrehúzta a száját, mintha a tulajdon fülét akarná megharapni. De aztán inkább csak az én fülelem

töltötte a mérget, és nem éppen barátságosan adta ki az úti cédu-
látmat.

– Föl is út, le is út, hanem ide többet be ne tedd a lábad!

krajcár – kis értékű aprópénz (rézpénz); **egyhatos** – régen tíz kraj-
cárt, illetve húsz fillért érő pénzérme; **szülém** – anyám, szülőanyám
(régies kifejezés); **pöröly** – kalapács; **históriás könyv** – történelmi
tárgyú könyv; **részelsz** – részesedsz

1. Kiről szól az elbeszélés? **2.** Mondd el néhány mondatban, hogy miért
lett éppen könyvkereskedő inas a történet kis hőse? **3.** Fogalmazd meg
egy mondatban, hogy miért nem lett belőle mégsem könyvkereskedő?
4. Miért nem adta el a kisfiú a könyveket? **5.** Figyeld meg Móra Ferenc
humorát! **a)** Miért készítenek mosolygásra a pályaválasztás körülményei? És
Csorbóka úr alakja? **b)** Nemcsak derűs, hanem szomorú is ez a történet.
Miért? **6.** Írd ki a humoros részeket a műből!

Amit a műről tudnod kell

Keletkezése • A *Kincskereső kisködmön* (1918) Móra Ferenc
gyermekek számára írt művészi önéletrajza. Műfaját tekintve
novellafüzér, de a főhős alakja egy egységes történetté fogja
össze a 23 fejezetből álló művet, így ifjúsági regénynek is mond-
hatjuk. Az író elsősorban szüleinek állít emléket ezekben a ked-
ves elbeszélésekben, akik jószívű, becsületes, de nagyon szegény
emberek, és szeretettel, játékosággal igyekeznek ellensúlyozni
a nagy nyomort. Gergő lassan megtanulja, hogy vannak önző,
gonosz emberek, akiktől óvakodni kell, de vannak becsületesek
is, akikre számíthat az élet nehéz pillanataiban.

Rövid tartalom • „A szeretet az élet!” Ezt megtanulni nem
kis feladat, főleg Gergő számára. A kisfiú és szülei nagy sze-
génységben élnek egy malomházban. A szülők odaadással, böl-
csességgel és nagy-nagy szeretettel nevelik gyermeküket. De
hát milyen egy gyermeki lélek? Gergő mindig álmodozik, terve-
ket sző, és szeretne olyan gazdag lenni, mint a vele egykorú és
egy társaságban lévő gyerekek. Mindent odaadna azért, hogy
szép ruhákban járhasson, főként egy csizmáért, amelyet a bíró
fia húz a lábára nap mint nap. És láss csodát, Gergő megkapja
vágyai tárgyát, a csizmát. Aztán szép lassan rá kell jönnie, hogy
ez sem teszi boldoggá, hiszen a csizmában nem lehet sem járni,
sem pedig kapálni. Pedig a fiú számára a boldogság keresés mel-

lett fontos a munka szeretete is, hiszen az erőt és önbizalmat ad az embernek. Mégis valahogy Gergőn elhatalmasodik a gazdagság iránti vágy, amiből nem akar engedni. Erre a helyzetre pedig nincs más megoldás csak és kizárólag a mesék világa. Azt gondolja, hogy: „Ki ma szegény, holnap gazdag lehet!” Talán így van, talán nem. Mindenesetre az édesapa megpróbál kedvében járni a fiának és egy ködmönt ajándékoz neki, amelyben egy tündér lakozik. A kiskabátot a szülők féltő gonddal és szeretettel készítették, hátha majd ez valamelyest enyhít a fiú gazdagság iránti vágyán.

Gergő türelmetlenül várja már, hogy elkészüljön a nagy mű, és persze mindjárt egy álmot is kapcsol hozzá. Azt képzei, hogy a ködmön őt kincses nagyúrrá fogja tenni. Épp hogy elkészül a ruhadarab, amikor a fiú édesapja elhalálozik, de a szívében lakozó tündér tovább él a ködmönben és végig kíséri Gergő további életét, amely eléggé nehézkesnek ígérkezik. Szép lassan rájön, hogy a vagyonos emberektől sok jót nem várhat, mert azoknak a szíve üres és nincs benne semmi emberi érzés. Felismeri, hogy vannak jó és rossz emberek, és a ködmön is csak akkor simul jól az emberhez, ha jót cselekszik, emberségesen viselkedik. Így aztán, ha bűnt követ el, a kabát szorítani kezd, és már egyáltalán nem kényelmes viselet. Az élet nagy igazsága kezd Gergő számára is egyértelművé válni, miszerint a tündér nem is az ő ködmönében lakozik, hanem az emberek szívében. Segítségével valódi kincsre lel, megtalálja önmagát és a saját lelkéhez vezető utat.

Szereplők •

■ **Gergő:** szegény szülők gyermeke, tele csupa gyermeki vonásokkal. Jószívű, barátságos, kicsit félénk, ugyanakkor igazságos. A felnőttek világát nem nagyon érti még. Gyenge testalkata miatt is óvják szülei, társaitól sok mindenben különbözik. Apjától kapott tanítása végig kíséri az életét: ködmön-tündére csak addig melegít, amíg becsületes a gazdája, mert csak a becsület és a szeretet teszi széppé és boldoggá az életet.

■ **Márton:** Gergő édesapja, foltozósűcs. Szorgalmas, dolgozó, pozitív értékrenddel rendelkező férfi, aki csavaros észjárásával és különös példabeszédeivel neveli fiát.

■ **Gergő édesanyja:** egyszerű szegény asszony, a befagyott ablakon tanítja meg írni-olvasni Gergőt. Gyermekét félti és óvja mindentől és mindenkitől. Valami különös szál fűzi fiához.

- **Marika:** Gergő kishúga, beteges törékeny kislány
- **Titulász doktor:** idős, köztiszteletben álló módosabb ember
- **Janó:** játékot áruló tót
- **Messzi Gyurka:** öreg csósz, aki mindent ismer a mezőn.

Gergő sokat tanul tőle. Nagy tudású egyszerű ember.

- **Küsmödi:** búbajos javasember. Kis gömbölyű öreg volt ez a búbajos Küsmödi, hosszú fehér szakálla leért a derekáig, télen-nyáron ködmönben járt és báránybőr sapkában, ami alól azonban a fülei mindig kimaradtak. Szép nagy szélfogó fülei voltak, mint a túri kancsónak, tömpe kis orra és olyan szemöldökei, mintha tévedésből a homlokán nőtt volna ki a bajusza. Aki ránézett, annak mindjárt az jutott az eszébe, hogy ilyenek lehetnek azok a törpék, akik sötét barlangok fenekén a kincseket őrzik. Görnyedt testalkata, szakadt ruházata és furcsa beszéde miatt Gergő félt tőle. Valójában egy egyszerű titokzatos öregember volt.

- **Kese kalapos:** a „vad” tanító. Ez a jó ember csak nyáron foglalkozott kalaposmesterséggel, télen beállt tanítónak. Persze csak olyan vad-tanítónak. Szegény emberek adták a keze alá a gyerekeket, akik messzillették vagy drágállották az igazi iskolát. A Kese kalapos iskolájába nem kellett se könyv, se irka. A kalapos az ajtaja felső felére fölírta krétával az ábécét, s a gyerekek addig rajzolgatta őket az alsó felére, míg egészen írástudóvá nem vált bele.

- **Bordács keresztapa:** gazdag parasztember, lélekben ugyanakkor szegény. Keresztfiát, Gergőt csak azért veszi magához, hogy ingyen kishérese legyen. Szívtelen, fősvény ember, aki még az ételt is sajnálja Gergőtől.

- **Malvinka:** kisruhavarrónő, aki kinézete és munkája miatt olyan, mint egy tündérke.

- **Pálistók Peti:** a kis bicebóca, Gergő osztálytársa. Sánta járása miatt visszahúzódó és ezt sokan ki is használják. Pedig valójában okos és értékes kisfiú.

Jelentősége • Élvezet a regényt olvasni, mert stílusa az élő beszédre emlékeztet, témái érdekesek, mély emberség és szeretet sugárzik belőle. A *Kincskereső kisködmön* nem csupán gyermekek számára készült gyönyörűséges olvasmány, de Móra művészi önéletrajza is. Nem elsősorban tényleges élményeit írta meg, hanem gyermekkorra érzéseit örökítette meg a könyvben. Bár sok benne a meselem, a főhős, a gyermek Gergő élő és hiteles alakként ismerkedik környezetével, a felnőttek felemás világával

és természetesen saját lelkével is. Nyiladozó elméje megkülönbözteti a jót és a rosszat, érzékeny szíve, ébredező lelkiismerete előbb-utóbb a helyes útra viszi. A valóság izgalmait, nyomorúságait és örömeit a gyermek szemével láttatja az író. Az élet olyan, amilyen, döbben rá Gergő, de szeretet nélkül elviselhetetlen! Szülei igazságainak elfogadásához idő kell és némi érettség. Sok apró igazság tárháza a *Kincskereső kisködmön*, ezeket fogadja el és próbál szerintük élni a mű végére a cseperedő fiú.

A *Kincskereső kisködmön* utolsó mondata, mely Móra Ferenc életének vezérlő elve, Gergő számára is őszinte és megszenvedett értelmet kap. „A szeretet az élet!”

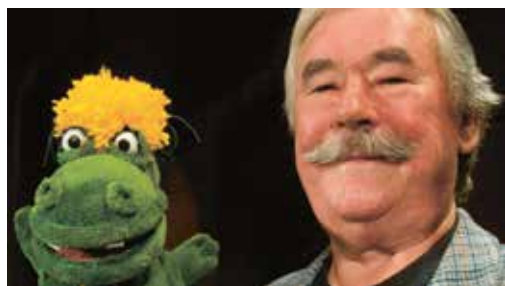
Ettől nagyobb tanulság nem is létezhet egyetlen olvasónak sem.

A gyerek mindenre fogékony, és mindent azonnal a visszájára is tud fordítani. A felnőttek meg? Azt szoktam mondani, mindenkinek megadatott egy saját kincsesbánya: a gyerekkora.

Csukás István

CSUKÁS ISTVÁN

(1936–2020)

Kollányi Péter fotója:
Csukás István és Süsü, 2017

A XX. századi magyar irodalom középnemzedékének egyik legjobbjá, változatos dalformának az életörömeire fogékony poétája.

Életútja • Kisújszálláson született 1936. április 2-án. Arcvonásai alapján anyját, Varró Margitot kun, apját jász származásának gondolja.

Apja nehéz sorsú kovácmester volt Kisújszálláson, egy kerékgyártó komájával közös portán. Nagy álmai, tervei voltak, előbb megvásárolta az egész udvart a műhelynek, majd traktort, cséplőgépet szerzett. Ebben a szegény, de boldog világban töltötte gyermek éveit a költő. Itt járt elemi iskolába.

A háború után nagyot változott élete: egy zenetanár biztatására, anyja akaratából jelentkezett az akkor alakult békés-

tarhosi zeneiskolába, hegedűművész akart lenni. Menekülés is volt ez számára, mert a család nagyon elszegényedett, apjától elvették a kovácsműhelyt, nagy építkezéseken kereste a család kenyerét. Öccse ipari tanuló lett. A fiatal diák életének második boldog korszaka volt az intézet, tanult, olvasott, s naphosszat gyakoroltak a kastélyban, a hatalmas parkban, kamarazenéltek, előadásokon szerepeltek, becsvágygal készült a hegedűművészi pályára. Nyaranta apja mellett dolgozott az építkezéseken, téglát hordott, s kétségbeesetten áztatta-ápolta tönkrement ujjait. Kamaszosan lázadt fel apja ellen, majd az intézet ellen, s végül a zene ellen is. Érettségi után előbb a jogi egyetemre jelentkezett, majd egy idő után átment a bölcsészkarra. 1954 és 1957 között volt egyetemi polgár.

Föllázadt az egyetem ellen is, bölcsész tanulmányait nem fejezte be. Megjelentek első versei, írásaiból, irodalmi segéd munkákból élt, a Fiatal Művészek Klubjának vezetője volt, majd a Művészeti Alapnál, a Munkaügyi Minisztériumban, a *Néphadsereg* című lapnál dolgozott. 1968-tól 1971-ig a Magyar Televízió munkatársa, 1978-tól 1985-ig a Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó főszerkesztője. 1989-től 1991-ig szerkesztőbizottsági tag az *Új Idő* című lapnál.

Az ifjúsági irodalomért nemcsak a könyvkiadásban tevékenykedett, hanem a gyermeklapok szerkesztésében is részt vállalt. Alapító szerkesztője volt – Kormos Istvánnal – a *Kincskeresőknek*. Egy ideig a *Kölyökmagazin* szerkesztő bizottságának az elnöke, majd a *Piros Pont* főszerkesztője.

E rövid időszakok közben szabadfoglalkozású író volt. Feleségével, Porga Máriával 1975-ben kötöttek házasságot.

Munkássága • Korai költészetében a nagyvárosba került fiatal értelmiségi önmagára és otthonára találásáról számolt be, fájdalmas nosztalgiával az eltűnt gyermekkor és az eltűnőben lévő ifjúság iránt. Költészete a népi hagyomány és a modern költői személyiség erőterében alakult. Ars poeticája: „örülni az örülnivalónak”. Későbbi verseinek meghatározó vonása a himnikus életszeretet; ép érzékkel, egészséges ösztönökkel veszi birtokába a test és a szellem köznapi értékeit, boldogságát. Ennek az életszeretnek más hangolású dalai az elmúlással viaskodó versek, a halál figyelmeztetéseire adott költői válaszok. Korábbi verseinek erős zeneiségét érdekesebb dallam váltotta fel, s az áhítatot ironikusabb, fölényesebb költői szemléletmód.

A hatvanas évek közepén Kormos István biztatására fordul a gyermekirodalom felé, s ettől kezdve verseskötetei mellett egyre-másra jelennek meg gyermekregényei, mesekönyvei, verses meséi. Nagy sikerrel mutatják be *Ágacska* című színdarabját, majd a többi színpadi művét. 1975-ben a hollywoodi X. televíziós fesztiválon a *Keménykalap és krumpliorr* című játékfilm megkapja a fesztivál Nagydíját és Az Év Legjobb Gyermekefilmje címet.

Neve hallatán elsősorban *Mirr-Murr*, a kandúr, *Süsű*, a sárkány, *Oriza-Triznyák*, a furcsa nevű macska és *Pom-Pom* elevenedik meg az ifjú olvasó előtt. Közel félszáz gyermekkönyve jelent meg: *Pintyőke cirkusz, világszám* (1971) c. meseregény, *Keménykalap és krumpliorr* (1973) c. ifjúsági regény, *Síppal, dobbal* (1974) c. könyv a hangszerekről, *Vakáció a halott utcában* (1976) c. ifjúsági krimi, *Itt a kezem, nem disznóláb* (1977) c. szórakoztató illemtankönyv, *Utazás a szempillám mögött* (1978) c. gyermekregény, *Csicsóka és a moszkító* (1982) c. ifjúsági regény.

A fent említett ifjúsági művek közül a *Keménykalap és krumpliorr* című ifjúsági regényével ismerkedünk meg közelebbről, amely egy derűs, kedves, enyhén groteszk történet. Már a címben fellelhető alliteráció (a *k* hangokkal szól keményen) is erre utal. Olyan regényt vehettek kezetekbe, amelyben bizonyára főszerep jut a bohócnak és a cirkusznak, valóságos és jelképes értelemben is.

KEMÉNYKALAP ÉS KRUMPLIORR

Első fejezet

Mit küldünk egy betegnek?

(rövidítve)

Április van, tavaszi szünet előtti napok. Megismerkedünk a vadliba órs tagjaival. Az órsvezető rendkívüli örsi gyűlést hív össze, mert egyik tagjuk, Péter beteg. Követként küldik hozzá Kis Recét.

(..) A kis Rece, aki eddig a kivágott zsebbel bíbelődött, felkapta a fejét a csendre.

– Szerintem egyszerű a megoldás – mondta. – Küldjünk egy követet Péterhez, az majd megkérdezi tőle, hogy mire van szüksége.

– Helyes! – mondta felragyogva Jóska. – Egyszerű! Ez a teendők!

Marci megörült az ötletnek, újra felkapaszkodott a pad tetejére, és átvette a parancsnokságot.

– A legfontosabb: kipuhatolni, hogy mire van szüksége Péternek!

A többiek vidáman néztek rá, hogy lám, ilyen egyszerű a dolog.

– De ki legyen a követ? – kérdezte Marci.

– Aki kitalálta! – pártfogolta a kis Recét Jóska. – Szavazzuk meg!

– Megszavazzuk! – zúgták a vadlibák.

– Elvállalod? – kérdezte Marci.

– Ha már így megszavaztatok... – mondta a kis Rece, a kivágott zsebet belecsavarva egy füzetlapba.

– Az órs teljesen szabad kezét ad neked – mondta Marci, felállt, és kezét akart fogni a kis Recével, de aztán meggondolta, mikor meglátta a kis Rece ragasztós kezét. Inkább így folytatta: – Lélekben mindig veled vagyunk! Ezt ne felejtse el!

– Nem felejtsem el! – mondta a kis Rece.

– Gá-gá, vadlibák! – rikkantott Süle, s az ajtó felé igyekezett. – Micsoda cirkusz van egy betegséggel! Gá-gá-gá! Még jó, hogy nem Vadkacsa órs vagyunk, mert akkor az lenne a harci kiáltásunk, hogy háp-háp-háp!

– Vagy Vadbéka órs! Mert akkor meg az lenne, hogy brekeke! – tette hozzá Jóska, és Süle után igyekezett.

Utolsónak Marci ment ki a teremből. Úgy érezte, hogy még valamit mondania kell a kis Recének:

– Te képviseled a vadlibákat! Csak ügyesen!

– Majd igyekszem! – válaszolt a kis Rece, s az expanderrugón lóbálta a táskáját! A táska surrogott a levegőben, mint egy diszkosz.

Péter betegen és természetesen rosszkedvűen feküdt az ágyban, amikor kis Rece megérkezett. Mamája viszont örömmel fogadta, s kávéval, süteménnyel kínálta. Nagyon nehezen oldódott a hangulat. Péter minden örssel kapcsolatos hírt egykedvűen fogadott. Kis Rece arra gondolt, hogy feláll, és otthagyja Pétert. De valami ott tartotta a félhomályos szobában. Lázasan törte a fejét, hogy mivel vidíthatná fel a barátját. Mikor már végképp kezdte feladni a reményt, egyszer csak hangosan kibökte: „A cirkusz!” Érezte, hogy az ötlet magával ragadta a képzeletét, s fölényesen mondta: „Hát ... a Hörömpő Cirkusz!”. Így

született meg a cirkusz ötlete, ami Péternek is nagyon tetszett. Nyomban el is vállalta az igazgató beosztását, mivel neki van a legtöbb ideje a szervezésre. A szereposztást is megcsinálták.

Harmadik fejezet

Általános meghökkenés

– Hörömpő Cirkusz, világszám! – mondta a kis Rece büszkén mosolyogva. Szeplős arca lelkesen ragyogott. Zsebre dugott kézzel méregette a vadlibákat. – Ezt találtuk ki! Illetve én találtam ki, de Péternek is nagyon tetszett. Kidolgoztuk vázlatosan a szereposztást is. Felolvassam?

A vadlibák komoran ültek a padon, a fiatal gesztenyefa ritkás árnyékot vetett rájuk. Kicsit fejbe kólintotta őket ez a légből kapott cirkusz.

– Mert olyan éles eszed van, mint a borotva! – morogta sötéten Süle. – Én mondtam, hogy vigyünk zöld diót, és kész!

– Mégis, hogy képzelted el? – kérdezte Marci óvatosan. – Ez nincs benne a tervben. Úgyis olyan kevés a szabad időnk!

– Szabad kezdet adatok, nem? – vágott vissza a kis Rece egy meg nem értett feltaláló dacos keserűségével.

A vadlibák komoran hallgattak. Persze van benne valami, lehet, hogy így volt.

A kis Rece tovább ütötte a vasat.

– Meg lélekben velem voltatok, nem?

Ez a mondás teljesen leterítette a vadlibákat. Marci széttárta a karját, mint aki megadja magát az erkölcsi kényszerhelyzetnek. Süle mélyen, gyomorból felsóhajtott, mint aki nem tudja lenyelni ezt a képtelen ötletet, de hát mit lehet csinálni? Jóska lassan ingatta a fejét, mint egy élete alkonyán levő öregember, aki már semmin se csodálkozik. Karcsi pedig elmerengő szemmel nézett a térre, mint aki sejti, hogy eddigi nyugalmas életük felborul, váratlan és titokzatos fordulatok lesnek rájuk valahol a jövőben.

A kis Rece elégedetten szemlélte a megtört vadlibákat.

– Felolvassam a szereposztást? – kérdezte szelíden.

– Olvasd – nyögte Süle. – Én már úgyis azon gondolkoztam, hogy új életet kezdek. Nekem milyen szerepet szántatok?

– Mindjárt megtudod! – mondta a kis Rece fölényesen. – De az lesz a legjobb, ha előlről kezdem.

A bal zsebéből egy összehajtogatott füzetlapot vett elő.

– Az igazság az – mondta –, hogy több szerep van, mint ahányan vagyunk. Nem beszélve a vadállatokról!

– Vadállat nem leszek! – tiltakozott Jóska.

– Ott még nem tartunk! – intette le a kis Rece. – A vadállatokat majd később oldjuk meg. Lehet, hogy nemzetközi úton. A ti fejetek ne fájjon miatta! Ez a felsőbb vezetés dolga lesz.

A vadlibák megbűvölve hallgatták. Ilyen szavakat még sose hallottak a kis Recétől.

– Most térjünk rá inkább az egyéb művészetekre! A cirkusz igazgatója Hörömpő. Ez világos, hiszen a cirkuszt Hörömpő Cirkusznak hívják. Ez Péter lesz, mivel neki van a legtöbb ideje, hogy foglalkozzék a cirkusszal! Hörömpő azonkívül állatidomár is. A következő legfontosabb művész a bohóc...

Egy kis hatásszünetet tartott, majd büszkén, visszafogott hangon kijelentette:

– A bohóc én leszek.

Összehúzott szemmel vizsgálta a vadlibák arcát, hogy van-e ellenvetés.

De a vadlibák nem tiltakoztak.

– Rozmaring. Ez a művésznevem. Rozmaring, a bohóc! Hogy tetszik?

Karcsi tért magához legelőbb, lelkendezve mondta a pad előtt álló kis Recének:

– Nagyon jó! Öregem, nagyon jó! Rozmaring, a bohóc! – Majd hízelegve hozzátette: – Illik az egyéniségedhez!

A kis Rece boldogan mosolygott Karcsira. Örült az első pártoló hangnak.

– Olvasom tovább a szereposztást – mondta, s újra komolyan nézett a padon gubbasztó vadlibákra.

– Olvasd! – morogta Süle. – Csupa fül vagyok.

– Marci lesz a zsonglór. Úgy gondoltuk Péterrel, hogy te nagyon finoman tudnád csinálni.

Marci ízlelgette a szót.

– Zsonglór? Tányérokkaal egyensúlyozni?

– Igen – mondta a kis Rece. – Egy pálcán pörgetnéd, és aztán az egészet az orrodra tennéd. Hogy tetszik?

– Az orromra?

– Persze előbb egy kicsit gyakorolnod kell. Lehet, hogy nem sikerül előszörre! – mondta óvatosan a kis Rece. – A művésznevéd pedig: Rex!

– Én mi leszek? – kérdezte Jóska. – Kíváncsi vagyok, hogy én milyen művész leszek.

– Te leszel a gumiember – nézett bele a papírba a kis Rece. Majd ábrándosan hozzátette: – Ha elég tehetséget érzel magadban, te lehetsz a kígyónő is.

– Érzek – mondta Jóska. – Csak tudnám, mi az!

– Majd megtudod!

– És mi lesz a művésznevem?

– Boa és Constrictor! – mondta a kis Rece, és diadalmasan nézett a meghökkent Jóskára. Büszke volt a művésznevekre, amelyeket este talált ki otthon. Bár az az igazság, hogy a Boa Constrictort ő sem nagyon értette. A bátyja, nagy Rece vetette neki oda, mikor már tíz percre nyúzta, hogy mondjon egy kígyónevet.

– Micsoda? – álmélkodott Jóska. – És ez mit jelent?

– Nem fontos. Minden rendes gumiembernek meg kígyónőnek külföldi neve van – vágta el a további vitát a kis Rece. – Olvasom tovább.

Karcsira nézett. Karcsi izgalomában kihúzta magát a padon, így várta, hogy milyen művész lesz belőle.

– Te leszel Jim és Joe, a levegő ördögei!

Karcsi büszkén nézett körül. Ez igen, ez nagyon jól hangzik! De miért van két neve?

– Vállalom! És ugye, egyszer Jim leszek, máskor meg Joe?

– Nem. Egyszerre leszel mind a kettő!

– Persze, persze – helyeselt Karcsi tétován. – Én is így gondoltam.

Utoljára maradt Süle. Olyan arccal ült a padon, mint aki nincs itt. Közömbösen nézegette a teret, a homokban turkáló pocokokat, a tér sarkában álló Bagamérit, a fákat, az eget. Nem lehet azt mondani, hogy nem harapott rá ő is a horogra, amit a kis Rece lógatott a vadlibák fölé, vagyis hogy nem tetszett volna neki ez az egész cirkusz. Nem, nem lehet mondani. Mint a többieknek, neki is egyre jobban tetszett a játék, amely izgalmas volt és titokzatos. Csak hát Süle hiú volt, mértéktelenül hiú. Eleven eszű, gyors nyelvű, értelmes gyerek volt, elismert hangadója és ötletmestere a vadlibáknak. És hát most, igen, ezt a ragyogó dolgot nem ő találta ki! Sőt! Ellenezte! Ahogy lopva végignézett a barátain, látnia kellett, hogy az ötlet kezd elsőpró győzelmet aratni. Még nem tudta, hogyan viselkedjék, milyen képet is vágjon a

dologhoz. „Majd még eldöntöm – gondolta magában. – Egyelőre nem kell túllihegni a dolgot! Fő az angol hidegvér!” És bágyadt tekintetet vetett a kis Recére.

A kis Rece vidám szemmel méregette Sülét. Nem véletlenül hagyta legutoljára. Megérzett valamit a Süle lelkiállapotából. Homályosan sejtette, hogy taktikához kell folyamodnia, egy kis ravaszságot kell a dologba vinnie, amivel leszereli Süle ellenállását, vagy legalábbis kikapcsolja a vitatkozásból. Ezért döntött úgy, hogy utoljára hagyja; amikor már a többieknek megtetszett az ötlet, talán Süle se fog ellenkezni. Jól számított, a közhangulat a cirkusz mellé állt. A győztes fölényes vidámságával nézte Sülét.

– És én mi leszek? – törte meg végre a csöndet Süle.

– Te leszel az éhezőművész! – A kis Rece igyekezett visszafojtani a nevetését, nehogy nagyon megsértse Sülét.

Süle zavarba jött. Pislogva nézte a pukkadózó, vihogó vadlibákat. Aztán rájött, hogy le kell nyelnie ezt a békát, bele kell mennie a játékba, ha nem akar teljesen nevetségessé válni.

– Helyes – mondta könnyedén. – Van benne fantázia! És a művésznevem?

A kis Rece méltányolta Süle lelkierejét, ahogy ilyen könnyedén vállalta ezt a komikus szerepet. Töprengő arcot vágott, és így szólt:

– Segíthetnél. Ezt nem tudtam kitalálni.

– Várj csak, várj csak! – Süle a levegőbe nézett elgondolkozva. – Mit szólnál – mondta felcsillanó szemmel –, mit szólnál ehhez? Negyedik Emmánuel, az éhezőművész!

A kis Rece őszintén lelkesedett:

– Ez igen! Nagyon jó! Hogy jutott eszedbe?

Süle újra a régi volt.

– Nem nagy ügy – mondta orrhangon, mint egy előkelő idegen. – Van még valami?

– Igen. Terveztünk még hindu csodafakírt, és kell még jegyzető meg plakátragasztó – olvasta a kis Rece a papírról. – De ezeket hagyjuk most függőben.

A kis Rece zsebre vágta a papírt. Megszokásból a jobb zsebébe dugta, s a papír lepottyant a földre. Fölvette, és a bal zsebébe tette. A bal zsebe láthatóan túl volt terhelve, de a kis Rece ezzel most nem törődött. Lelkesen kiáltott, mint egy szónok:

– A legfontosabb, hogy megalakult a Hörömpő Cirkusz, világ-szám! Éljen!

– Éljen! – zúgták a vadlibák.

Karcsi felugrott a padra.

– És külön éljen Jim és Joe, a levegő ördögei!

Jóska melléje ugrott.

– Éljen Boa és Constrictor!

Marci finoman felmászott a padra.

– Éljen Rex!

Süle meg egyenesen a támlájára állt, ott egyensúlyozott, és úgy kiáltotta.

– Éljen Negyedik Emmánuel!

A pocok a homokozóból odanéztek, abbahagyták egy pillanatra a turkálást. Az egyik pocok éles hangon visította:

– Éljen Negyedik Sámuel, a híres szálkás szőrű tacszó!

– Most pedig – mondta a kis Rece – mindenki menjen haza. Holnap megmondom a további teendőket. (...)

Negyedik fejezet

Kell egy tigris!

(...)

A téren a vadlibák lekuporodtak a padra, és várták, hogy a kis Rece előterjessze az üzenetet Hörömpő nevében.

A kis Rece megállt a pad előtt, és nem teketóriázott sokat, rögtön a dolgok közepébe vágott.

– Kell egy tigris! – mondta komoly arccal.

A vadlibák egy pillanatig meghökkenve néztek rá. Aztán Süle nyerítve felnevetett.

– Jó! – mondta. – Nagyon jó! Kicsi, nagy? Fehér, fekete? Vad, félvad, vagy olyan, amelyik a tenyeredből eszik? Csak válassz nyugodtan, úgyse tudunk szerezni!

Jóska is hitetlenkedve rázta a fejét, és kék nagyanyószemével szelíden nézett a kis Recére.

– Ez nem lesz könnyű – mondta. – Illetve azt hiszem, hogy ez nem fog menni.

Karcsi szaporán bólogatott, hogy teljesen egyetért az előtte felszólalókkal, vagyis hogy ez a tigrisügy elég fantasztikusan hangzik.

Marci se nem rázta a fejét, se nem szólt, elgondolkozva nézett egy ifjú gesztenyefára.

A kis Rece cseppet sem törődött a vadlibák ellenkezésével, komolyan folytatta:

– Akkor is kell egy tigris! (...)

Marci tőle szokatlan heveséggel felállt, a kis Rece vállára tette a kezét, és mintha szónoklatot tartana, ünnepélyes hangon mondta:

– Átvesszem a tigrisakció irányítását! Egy kis figyelmet kérek! Kérlek, gondolkozzatok, ha nem esik nehezetekre! Milyen állat a tigris? (...)

– Macskafajta! Ebből elveszem a fajtát, marad a macska! Vagyis szerzünk egy macskát, és befestjük! Tigriscsíkokat festünk rá!

Marci diadalmasan nézett az álmélkodó vadlibákra.

– Süle, nektek van, ugye, egy gyönyörű angóramacskátok?

Süle gyorsan válaszolt:

– Nekünk van, de az nem jó!

– Miért?

– Mert engem megnyúznak, ha befestitek!

Jóska a tigrisügy mellé állt, korholva mondta Sülének:

– Ne légy már ilyen nehézkes! Majd lemossuk utána. Ne rontsd el ezt a remek ötletet! Most jut eszembe: nekünk van otthon festékünk! Kimaradt egy csomó a festésből. Én azt felajánlom.

– Helyes! – mondta Marci. – Kiosztom a feladatokat. Süle hozza a macskát, Jóska hozza a festéket, Karcsi hoz egy liter tejet, én meg hozok egy hőszűrőt, hogy jobban száradjon. (...)

– Jól van, ti akartátok. A ti felelősségetekre befestem hosszában!

S nagy nyugalommal csíkokat húzott a macskára. A macska nyávogott, s egyre inkább egy vadmalacra kezdett hasonlítani.

Am ez egy cseppet sem zavarta a vadlibákat. Áhítatos arccal guggolták körül a macskát, Jóska a nyelvét is kidugta, s nagy szakértelemmel húzogatta a csíkokat. Az ő szemükben a macska tigrissé változott, díszpéldánya fajtájának, borzongva nézték, ahogy vérengző morgással lefetyelte a tejet.

Bekapcsolták a hőszűrőt. A macska boldogan dorombolt a melegben, majd szép csendesen elaludt.

– Láthatod, hogy jól érzi magát – súgta Karcsi Sülének.

Mosolyogva nézték az alvó tigrist. Majd Jóska megnézte, hogy megszáradt-e már a festék, és kikapcsolta a hőszűrőt. (...)

A kis Recének ismét jó ötlete támadt: vegyék magnóra az állatkertben a különböző állatok hangját, amivel igazi cirkuszi hangulatot teremthetnek. Mindenki egyetért ezzel a gondolattal. El is indulnak nyomban az állatkertbe a magnóval, de útközben egy igazi cirkusz hirdetését látják kiplakátolva. Leszedik a plakátokat, a ki nem ragasztottakat pedig elcsenik a plakátragasztótól. Ez úgy sikerül nekik, hogy kis Rece a gyermekrádió riporterének adja ki magát, elvonja ezzel Lópici Gáspár figyelmét. Az állatkertben sokáig várnak az oroszlánbógésre. Közben az állatgondozó észreveszi, hogy ellopták a görög teknősöket. A gyanú árnyéka a vadlibákra vetődik. Az igazgatóhoz vezetik őket, ahol elmondják, hogy mi járatban vannak. Szerencsétlenségükre még a megváltott jegyet is elhagyta kis Rece. De a magnóról lejátszott oroszlánbógés meggyőzte az igazgatót arról, hogy nem lopási szándékkal jöttek a fiúk. Elengedik őket.

A továbbiakban arról van szó, hogy a vadlibák elhatározzák, kiderítik, ki lopta el a teknősöket. Megjelenik egy cikk az újságban is a büntényről, melyben magas jutalmat tűznek a nyomravezetőnek. Nemcsak a vadliba örs tagjai akarják kideríteni az igazságot, hanem Bagaméri, az elátkozott fagyaltos is nyomozásba kezd a jutalom reményében. A kis Rece szerez egy kutyát, Lilit, amit becsempésznek az Állatkertbe, hogy szagot fogjon. Bagaméri is kutyával megy az Állatkertbe, a saját vérebét betuszkolja a kerítésen, de a fiúk kis Rece mamájának altatójával elaltatják, mire Bagaméri megváltja a jegyét és bemegy az Állatkertbe, már szundít a véreb. Jóska figyelemelterelés gyanánt rosszul lesz, így Marcinak van ideje szagot fogatni Lilivel. A trükk olyan jól sikerül, hogy Jóskát elviszi a mentő kivizsgálásra.

Ettől kezdve minden idejüket a nyomozás foglalta le. Lili kutyával „szagot fogattak” az Állatkertben. Rece pedig azt figyelte, hogy ki jár a zöldséges boltba. A teknősök ugyanis növényevők. Meg is jelent a boltban egy szalmahajú vénember egy hatalmas üres zsákkal a hátán. A zöldségestől káposztalevelet és hulladék répát, petrezselymet kapott. A nyomozás kiötlője követte a gyanús alakot egészen a Bőr utca 4. számú házig. A kesehajú vénember a padlásra ment. A kis Rece óvatosan követte, s rengeteg nyúlketrecet látott fekete, fehér, tarka, kicsi, nagy nyúllal. Az öreg a nyulakat jött etetni. Munkája végeztével kiment és csikorgó hanggal kulcsra zárta az ajtót. A kis Rece körbejárta a helyet, s felfedezett egy hatalmas ládát, amiben nyúlőrök voltak. Hirtelen ismét nyílt az ajtó. A kisfiú Lilivel együtt beugrott a ládába, amit lelakatoltak, és kivittek a padlásról.

A ládával együtt a kis Rece egy szűcsmesterhez került, aki a kisfiú dörömbölésére nyitotta ki a ládát. Elhitte neki, hogy bújócskázott a

barátaival, így került a ládába. A vadlibák úgy döntöttek, hogy átvizsgálják a padlást. Elkéstek, azt már hatóságilag lezárták.

Bagaméri, a fagylaltos a jutalom reményében szintén a teknősök után nyomozott. Ő is az öregembert figyelte, aki a Piros Ló nevű kocsmában ücsörgött. Ott egy pattanásos kamasz ült mellé, akit a vadlibák az állatkertben is láttak. Vigasztalta az öreget, hogy ne fájjon a feje a nyulak miatt, sokkal jobb üzletet tud.

Bagaméri vak embernek álcázva magát követte a pattanásos arcút, a vadlibák pedig Bagamérit. Egy óvatlan pillanatban a fagylaltost felfedezte a kamasz, s eltűnt egy csatornanyílásban. Bagaméri biztos volt bene, hogy megtalálta a rejtekhelyet.

A vadlibák is lemásztak a csatornába. A pattanásos egyre beljebb vezette követőit, majd beugrott az egyik keresztfolyósóba, s röhögve felmászott egy vaslétrán az utcára. A vadlibáknak feltűnt Bagaméri ideges rohangálása. Nemsokára felfedezte őket. A vadlibák szövetséget ajánlottak a fagylaltosnak, mondván a csatorna téves út, de az lekezelően elutasította őket. A kis Rece ekkor írta fel krétával a falra: „Itt tagadta meg a szövetkezést Bagaméri!”

Péternek óriási ötlete támadt: meg kell hirdetni, hogy teknőst vásárolnának. Bagaméri is hirdetésményeket ragaszt az utcán, de Süle letépi valamennyit. Mivel Bagaméri mindenütt veszélyeztetni nyomozásukat, levélben egy más városba csalják a fagylaltost. Bagaméri lépre megy. Közben a vadlibák nagy örömeire levelet kapnak, melyben egy állatkereskedő jelentkezik, hogy van eladó görög teknőse. A találkát pontos helyre és időre jelöli meg. Ott azonban a pattanásos arcú várja őket. Verekedés tör ki, s a vadlibákat egy gurulós bódéba zárják be. Csak Karcsi marad szabad. A pattanásos egy teherautóhoz kapcsolta a bódét, s az Útépítő Vállalat autója elindult a vadlibákkal. Közben Karcsinak sikerül csapdába csalni a pattanásost, s bezárni egy bódéba. Barátai kiszabadítására indult egy mosolygós szemű öreg ember, Pindur Géza Sarolta nevű autójával.

A vadlibák értesítették az Állatkert igazgatóját arról, hogy megtalálták a teknősöket. A reszkető pattanásost két markos állatgondozó emelti ki a bódéból. Ő volt a tolvaj.

Huszadik fejezet

Díszelőadás

Elérkezett a szünidő utolsó napja. Nagy nap ez. A díszelőadás napja. A vadlibák nekifogtak a plakátfestésnek. Remek plakátok születtek a kezük alatt. Tiszteletjegyeket küldtek szét, meghívták Baga-

mérit, hogy a szünetben fagyaltot áruljon. A plakátokat a környéken ragasztják ki. Így szól a plakát a nagyérdemű közönséghez:

FIGYELEM! FIGYELEM!
MEGÉRKEZETT A HÖRÖMPŐ CIRKUSZ! CSAK MA ESTE!
VILÁGSZÁMOK! FANTASZTIKUS LÁTNIVALÓK!
SZÜNETBEN VADÁLLATOK! BÜFÉ!
JEGYEK A HELYSZÍNEEN VÁLTHATÓK:
TÉGLA U. 24. SZÁM.
SZENZÁCIÓ! SENZÁCIÓ! SENZÁCIÓ!

(...)

Az óramutató hét órához közelített, a kertre félhomály szállt, a félhomályban gyülekezett a közönség, mivel Péter csak az előadásra akarta felgyújtani a villanyt.

Jóska árulta a jegyeket a kapu mellett egy asztalnál, Marci kíséerte a helyükre a vendégeket. Eljött Marci mamája; a kis Rece mamája, a nagy Rece és igen, még valaki, sofórsapkában az apa Rece, aki meglepetésszerűen jött haza külföldről. Eljöttek Süle szülei, Jóska és Karcsi mamája, édesapja. Leültek, nevetgélve, beszélgetve várták az előadás kezdetét.

Péter bekapcsolta a zenekart, a magnetofonból andalító keringő áradt. A nagy Rece dűnnyögve jegyezte meg:

– Az én magnóm.

Nagy csengetéssel Bagaméri fordult be a kapun, fehér sapkában, fehér kötényben, harsányan kiáltozott:

*Itt van, megjött Bagaméri,
a fagylaltját maga méri!*

Lecövekel a kert hátuljában, s csípőre tett kézzel várta a megrendelőket. A véreb a kocsi alá feküdt, és azonnal elaludt.

Eljött Pindur Géza aranykoszorús szücsmester is, feketébe öltözve. Majd nagy pöfögéssel Sarolta állt meg a kapu előtt, s a mosolygós öreg ugrott ki belőle.

Eljött a térről egy csapat gyerek, megilletődve somfordáltak be az udvarra.

Péter izgatottan leselkedett ki a függöny mögül, körülötte állt Jim és Joe, a levegő ördögei és a hindu csodafakír.

– Hol a csudába lehet a kis Rece? Addig nem kezdhetjük el!

Egyszer csak nagy csikorgással az Állatkert vadszállító kocsija állt meg az utcában. Marci kirohant, üdvözölte az igazgatót, s tessékelte befelé, mikor az mosolyogva megszólalt:

– Várj csak! Van itt valami a cirkusz számára!

Intett az ápolóknak, azok hátramentek, s ölben hozták a vadállatokat.

– Hová visszük? – kérdezték.

– A fáskamrába! – mondta Marci.

Volt ott tigris, oroszlán, medve, leopárd és párduc. Igaz, hogy kölykök voltak, de valódi vadállatkölykök.

Marci hátrarohant a függöny mögé.

– Itt vannak a vadállatok! – mondta izgatottan, az arca kipirult az örömtől. Mert mégis más cirkusz az, amelyben igazi vadállatok vannak!

– Hol? – kérdezte Péter.

– A fáskamrában!

– Helyes! Szünetben meg lehet tekinteni! – mondta Péter nagy lelki nyugalommal, mintha a világ legtermészetesebb dolga lenne, hogy a fáskamra zsúfolásig van vadállatokkal.

– Mindjárt hét óra! – idegeskedett Süle. – Mi lesz? Kezdünk?

– Várunk! – mondta Hörömpő.

Nagy tolongás kezdődött a kapunál, overallos férfiak hatalmas lámpákat cipeltek be, felállították, a konnektort keresték, kibálták, lármáztak, s egy pillanat alatt elfoglalták az udvar minden szabad részét.

– Mi ez? – rohant Jóska a függöny mögé.

A kövér kopasz lépett utána mosolyogva.

– A Televíziótól vagyunk! – mondta.

A vadlibáknak leesett az álluk. Leghamarább Süle tért magához.

- Fel tetszenek venni az előadást?
- Igen – mondta a kövér kopasz.
- És lehet majd látni a televízióban?
- Természetesen!

Az összegyűlt nézőközönségre óriási hatást tett a Televízió megjelenése. A nagy Rece ajkáról leolvadt a gúnyos mosoly, izgatottan úgy helyezkedett, hogy benne legyen a képben, a haját igazgatta, a pulóverét húzgálta.

- Mikor kezdünk? – kérdezte a kövér kopasz.
- Várjuk Rozmaringot, a bohócot! – mondta Hörömpő büszkén.

Hét óra volt, pontosan hét óra, mikor a kapu előtt hatalmas piros autóbusz állt meg, a kis Rece ugrott ki elsőnek, s udvariasan mutatta az utat. Jóskának odasúgta hirtelen:

- Egyben veszik meg a jegyet. Turistacsoport!
- Hogy jöttek ide? – kérdezte Jóska meglepve.
- Eltérítettem a buszt! – mondta a kis Rece fölényesen.

A turisták betódultak az udvarra, elfoglalták az ülőhelyeket, fényképeztek, németül, angolul, franciául csevegtek, ámuldoztak. A vezetőjük kifizette Jóskának a jegyeket, majd vállát vonogatva leült a turisták közé. „Nekem mindegy! – morogta. – Ez a kisfiú meggyőzte őket! Ha nekik jobban tetszik, mint az óbudai lakótelep, hát legyen!” Most kezdte csak végiggondolni az eseményeket, hogy mi is történt. Úgy kezdődött, hogy az iroda előtt állt a busz, amely városnéző sétára vitte volna a turistákat, mikor felugrott a buszra egy kisfiú, és figyelmet kért. Ő úgy meglepődött, hogy gondolkodás nélkül fordítani kezdett. A fiú nagyon eredetien beszélt, ilyesmit mondott, hogyha igazi világszámot, igazi világszenzációt akarnak látni, kövessék őt. Le fog esni az álluk a csodálkozástól, meg hogy örök emlék lesz, amit majd látnak! A turisták hangosan követelték, hogy kövessék a kisfiút. Hát így történt, s most itt vannak.

A kis Rece a függöny mögé szaladt.

- Csak átöltözöm, és kezdhetjük!

Felrakta a krumpliorrt, fejébe csapta a keménykalapot, felrángatta a csíkos trikót, a bő nadrágot és a csámpás cipőt.

Péter a függölynél állt, s türelmetlenül kérdezte:

- Lehet már?
- Lehet! – mondta Rozmaring, a bohóc.

Hörömpő kilépett cylinderben, csokornyakkendőben, szénnel festett pörge bajusszal a függöny elé. Feje fölött kigyulladt a vilanykörte, a tévések is bekapcsolták a reflektorokat, fényárban úszott a kert. Hörömpő csengő hangon beszélt:

– Mélyen tisztelt közönség, nagyérdemű publikum! A Hörömpő Cirkusz, világszám megkezdi fantasztikus, szenzációs előadását! Zene!

Felharsant a zene, s a fáskamra felől valódi oroszlánbögés hallatszott. A tolmács duruzsolva fordított, a felvevők berregtek.

– Első számunk: Rex, a zsonglőr!

Péter széthúzta a függönyt, a porondon ott állt Rex, a zsonglőr. Udvariasan meghajolt, majd a kis asztalkához ment, feldobta a tányért s a pálcával elkapta. A tányér pörgött, billegett, de nem esett le. Ezen maga Rex is úgy elcsodálkozott, hogy a szája is tátva maradt.

A közönség lélegzet-visszafojtva figyelt, majd megkönnyebbülten felsóhajtott, mikor Rex elkapta a tányért, és elegánsan meghajolt. Hatalmas tapsot kapott.

Hörömpő lépett a közönség elé, és bejelentette a következő számot:

– Boa és Constrictor, gumiember és kígyónő!

Jóska jött be a porondra testhezálló tornatrikóban és melegítő-alsórészben. Meghajolt mélyen, feje majdnem a földre ért. Azután leült, először az egyik, majd a másik lábát a nyakába vette, s csinált egy kézenállást. Majd kibontakozott, és szép lassan hídba ereszkedett. Ha a tornatanár látta volna, a szíve repesett volna az örömtől! A közönség nagy tapsal jutalmazta a mutatványt.

– Most pedig a szünet előtti utolsó szám következik: Rozmaring, a bohóc!

A kis Rece csámpázott be a porondra, csókokat hintett a közönségnek, majd a két karjával csapkodott, mint egy csirke, és körözve kotkodácsolt.

– Kot-kot-kot-kot, kotkodács! A fejemen egy tojás!

Levette a kalapját, és a fején valóban ott volt egy tojás! A kis Rece óvatosan egyensúlyozott, a közönség pissenés nélkül figyelte, hogy mikor esik le a tojás. A tojás nem esett le, akkor se, mikor Rozmaring merész lendülettel kézenállásba ment, és körüljárta a porondot. A tojás oda volt ragasztva.

A közönség, mikor felfedezte a trükköt, hatalmas kacagásban tört ki. Rozmaring hajlongott, csókokat dobált, a krumpliorrát húzgálta.

Hörömpő összehúzta a függönyt, s bejelentette a szünetet:

– Szünet következik. Mindenki fáradjon a büfébe! És meg lehet tekinteni a vadállatokat!

A közönség sorban állt Bagaméri fagyaltoskocsijánál, az elátkozott fagyaltos önkívületben suttozta maga elé, hogy: „Megtört az átok, megtört az átok!”

Majd a közönség, fagyalttal a kezében, a fáskamrához tódult, és a léceken keresztül bámulta a vadállatokat. Karcsi a nagyobb hatás kedvéért a magnóról játszott a Állatkertben felvett orosz-lánbögést. Zengett az udvar, félelmetes volt a bögés, a gyengébb idegzetűek megborzongtak.

Süle a televíziós világosítókkal tárgyalt valamit, azok bólogattak, hogy értik, rendben van a dolog. Süle visszament a függöny mögé, ahol a vadlibák suttoztak izgatottan, hogy micsoda siker... Süle titokzatosan csak annyit mondott, hogy várják meg a végét.

– Mikor intek, oltsátok el a villanyt! – mondta Péternek.

Szünet után a közönség elfoglalta a helyét, Bagaméri boldogan nézett maga elé, minden fagyaltot eladott, és Péter bejelentette a következő számot, Hörömpőt, az állatidomárt.

Behozta a karikát és a csíkosra festett tigrisutánzatot. A macska nem hozott szégyent Péterre, ide-oda ugrált engedelmesen. Süle apja mocorgott a helyén, szemét meresztette, mert-hogy a csíkos tigris nagyon emlékeztette őt valamire... De mikor hátulról rászóltak, hogy maradjon nyugton, mert nem látnak, abbahagyta a vizsgálódást.

A taps után Jim és Joe következett, vagyis Karcsi lendült be feketére subickozott arccal mint a levegő ördögei, és igen nagy meghökkenést keltett. Meghajolt, fél kézzel a kötélbe kapaszkodva, majd folytatta a mutatványt. Forgott-pörgött a magasban, a lábára hurkolta a kötelet, és fejjel lefelé lógott. Karcsi mamája halkán fel is sikoltott, de nem történt semmi baj, a levegő „ördögei” simán a földre ért, és meghajolva megköszönte a tapsot.

Oldalt Jóska dörzsölte a kezét.

– Sikerünk van! – suttozta. – Óriási sikerünk van!

Hörömpő hangja hangzott fel a függöny előtt:

– Következik az utolsó szám, Negyedik Emmánuel, a hindu csodafakír!

Süle apja hirtelen a homlokára csapott, és így mormogott maga elé:

– Negyedik Emmánuel! Mégsem álmodtam a táviratot!

Misztikus, lassú keleti zene szólt a magnetofonból. Süle, turbánnal a fején, paláستtal a vállán előrejött, meghajolt, és mély gyomorhangon azt mondta:

– Most pedig tűzhalált fogok halni. Nincs valakinek egy szál gyufája?

Döbrent csend ült a nézőtérre, csak a tolmács duruzsolása hallatszott, azután kialudtak a fények, gyufa lángja villant, és a turbános, leples hindu csodafakír lobogva égett.

Már-már kitört a pánik, mikor kigyulladt a villany, Süle előrejött a háttérből és vigyorogva meghajolt.

– Te érted? – súgta Karcsi a kis Recének.

– Értem! Nagy ötlet! Lécet dugott a turbánba! – mondta a kis Rece elismerően, és bekapcsolódott a tomboló ünneplésbe.

Süle kipirult arccal, boldogan hajlongott.

Süle apja büszkén nézett jobbra-balra, és fennhangon dicsekedett:

– Az én fiam!

Elült a taps, Péter összehúzta a függönyt, meghajolt még egyszer.

– Vége az előadásnak! Köszönjük a tapsot!

A közönség lassan szétoszlott, a turisták megkérték a tolmácsot, hogy adja át üdvözetüket a cirkuszigazgatónak. Az udvaron a vadlibák maradtak, behordták a székeket, segítettek kicipelni a vadállatokat. A kövér kopasz a Televíziótól a kis Recét kereste, s mikor megtalálta, azt mondta neki, hogy ne szakadjon meg köztük a kapcsolat.

– Terveim vannak veled! – mondta nyomatékosan.

A kis Rece vigyorgott.

– Nekem is vannak terveim a televízióval.

A vadlibákat még egy meglepetés várta. Péter mamája hívta be őket a szobába.

A szobában az asztal meg volt terítve, középen egy hatalmas torta állt.

– Gondoltam, jól fog esni az előadás után – mondta Péter mamája, és mosolyogva nézte, ahogy a vadlibák rohamra indultak a torta ellen.

Mikor a torta elfogyott, a vadlibák útnak eredtek. Süle hóna alá csapta a csíkos macskát, s fecsegve, beszélgetve ballagtak az enyhe tavaszi éjszakában.

Aztán egyszer csak Jóska megállt, felsóhajtott.

– Holnap kezdődik! – mondta bánatosan.

Ettől a vadlibák kicsit elszontyolodtak, de a kis Rece megtörhetetlen életkedvvel rikkantotta a csillagok felé:

– Akkor is szép volt! Éljen a Hörömpő Cirkusz, világszám!

– Éljen! – zúgták a vadlibák.

Könnyű tavaszi szél indult valahonnan a budai hegyekből, felkapta a kiáltást, és végigvitte a városon.

1. Milyenek mutatja be az író a Vadliba őrstagjait? Ki a vezetőjük? Sorold fel név szerint tagjait! **2.** Hogyan született meg a Hörömpő Cirkusz ötlete? Hogyan osztották szét a szerepeket? **3.** Miért mentek a Vadlibák az állatkertbe? Ki lopta el a görög teknősöket? **4.** Mi a neve kis Rece kutyájának? **5.** Hogyan kezdtek a nyomozáshoz? Szerinted miért figyelték a zöldségest? **6.** Milyen kalandba bonyolódott a kis Rece a padláson? **7.** Szövetkezett a Vadlibák és Bagaméri? **8.** Hogyan csalják lépre a tettet? **9.** Hogyan sikerült Karcsinak megmentenie társait? Milyen autóval vették üldözőbe az útépítő bódét? **10.** Ki volt a tolvaj? Szerinted helyesen cselekedett Karcsi? **11.** Mikor volt a Hörömpő Cirkusz díszelőadása? **12.** Mit ajánlottak fel a Vadlibák Bagamérinak a díszelőadással kapcsolatban? **13.** Kiknek adtak tiszteletjegyet a fiúk? **14.** Mivel lepte meg az Állatkert a díszelőadást? **15.** Hogyan „toborzott” közönséget kis Rece a díszelőadásra? **16.** Olvasd el a *Keménykalap és krumpliorr* 8. fejezetét, és válaszolj a kérdésekre!

1. Milyen címet adnál a részletnek?

- a) A szellem visszatér
- b) A francia véreb
- c) Ötletek a nyomozáshoz
- d) A mennyei krumplifőzelék

2. Melyik szó a kakukktójtás?

- a) nyom
- b) esernyő
- c) büntény
- d) tolvaj

3. Folytasd a mondatot! A kis Rece

- a) izgatott, mert víz ment a fülébe.
- b) érzései és gondolatai éppoly nyugodtak, mint a teste.

17. Nézzétek meg a *Keménykalap és krumpliorr* c. 1978-ban készült filmet ide kattintva: <https://filmarchiv.hu> > kemenykalap-es-krumpliorr. Van-e különbség a film és a regény között?

Amit a műről tudnod kell

Költő írta ezt a regényt, de Csukás István műve mentes a szépelgő költőieskedéstől, és kortalan. A cselekmény idősíkja egyszerűen az a kor – a tegnap, a jelen, a holnap –, amikor minden negyedik-ötödik édesanya egyedül neveli gyermekét, az édesapák a fáradtságtól kábán néha azt sem tudják, ébren vannak-e vagy álmodnak, a szülők folyton a tennivalók után rohannak, legfőbb üzenőcetliket, esetleg egy-egy szeretetteli mosolyt hagyva hátra csemetéiknek, a tanárok pedig ... – nos, valahogy őket is elnyeli a munkájuk, felőrli az iskola.

Pedig a *Keménykalap és krumpliorr* melegágya eredendően a sulis.

Keletkezése • 1973-ban jelent meg a *Keménykalap és krumpliorr* című népszerű ifjúsági könyv.

Műfaja • Modern, nagyvárosi tematikájú kalandregény, de az ifjúsági prózairodalom nagy hagyományokkal rendelkező banda-regényei közé is sorolhatjuk.

Témája • A történet magja szerint az iskolai kötelezettségek terhétől átmenetileg megszabaduló, szüleik által jórészt magukra hagyott „vadlibák” az üres idő kitöltése – és egy beteg társuk megvigasztalása – érdekében látványos cirkuszi produkciót szerveznek. A kezdetben egyszerű blöffnek tűnő ötlet a regény végére – számtalan kaland és kitérő után – magas szinten válik valósággá.

Helyszíne • A regény első fejezete az iskolát mint teret, illetve – azzal szoros egységben – a tanítási időt is felvillantja. Ám a cselekmény döntő része az iskolaépületen kívül, Budapest különböző pontjain (állatkertben, utcán, föld alatti csatornában, zöldségesnél, kocsmában, a gyermekek otthonaiban stb.) játszódik – a mű megírásának jelenében, vagyis az 1970-es évek elején, egy tavaszi szünetben.

Szereplők • A *Keménykalap és krumpliorr* tíz-tizenegy éves gyermekszereplői igen közel állnak egymáshoz: egyfelől osztálytársak, másfelől egy zártabb közösségnek, az általuk létrehozott Vadliba órsnek is tagjai. Hisznek abban, hogyha a magabiztosságot, a leleményességet, a merész képzelőerővel is kiegészülő hajlékony detektívlogikát, a vállalkozó szellemet és a közös problémamegoldást együttesen érvényesítik, minden átmeneti nehézség leküzdhetővé válik számukra.

A Vadlibák közül a tekintélyes, megfontolt, kiválóan kommunikáló szellemi vezér, **Marci** és – még inkább – a találékonyság és izgágaság terén felülmúlhatatlan, az akciók tervezésében és kivitelezésében egyaránt oroszlánrészt vállaló, sokféle szerepkörben – stratégaként, manipulátorként, nyomozóként, mókamessterként és provokátorként is – kiemelkedően teljesítő kis Rece a legkreatívabb, legaktívabb. Az őrsnek vannak lomhább eszjárású, kevésbé innovatív tagjai is, akik azonban igyekeznek felzárkózni furfangos és tettere kész társaikhoz.

A történetben fontosabb szerephez jutó serdülőkorú vagy felnőtt figurák pedig egysíkú karikatúrák. Ilyen a rosszindulatú, primitív mentalitású „pattanásos kamasz”; az iszákos, „cuppogós” öregember; Süle kiállhatatlan természetű, régimódi és sznob nagynénje; az együgyű plakátragasztó, **Lópici Gáspár**; de még a regény talán legemlékezetesebb alakja, az „elátkozott” fagylyaltárus, **Bagaméri** is. Se Bagaméri, se a fagylyaltja nem olyan pocsék, mint a hírük. Amikor a Péterék udvarán létrejön – mert létrejön! – a Hörömpő Cirkusz díszelőadása, és sikerül – mert sikerül! – a szülők és barátok előtt bemutatott valamennyi produkció, Bagaméri is kimérheti végre az összes gombócot és Péter mamájának tortája is pillanatok alatt elfogy.

A regény tehát boldog véget ér „a könnyű tavaszi szélben” – leszámítva azt, hogy huss a szünetnek, és „holnap kezdődik”.

Érdekessége • A *Keménykalap és krumpliorr* legfőbb világirodalmi előképe – műfaját, tematikáját és világképét illetően egyaránt – Erich Kästner *Emil és a detektívek* c. 1928-as gyermekkönyve. Mindkét mű egyszerre vakációs regény, bandaregény, illetve nagyvárosi kalandregény; mindkét történetben gyermekek veszik át a felnőttektől a bűnüldözés szerepkörét, és mind az *Emil...*, mind a *Keménykalap és krumpliorr* elbeszélője hajlik arra, hogy idealizálja a logikus gondolkodáson alapuló kollektív cselekvést.

FEKETE ISTVÁN

(1900–1970)

Életútja • 1900. január 25-én, a Somogy megyei Göllén született. Az akkori kor szokásának megfelelően keményen nevelték. A fiúra nagy hatást gyakorolt anyai nagymamája és édesanyja,

akik melegszívű szeretetükkel ellensúlyozták apja vasszigorát. Az elemi iskola első négy évét (1906–1910) szülőfalujában végezte el, az ötödik évet már Kaposváron kezdte el, ahová egy év múlva a család is költözött.

Első „vadászélményeit” már nagyon fiatalon (körülbelül 3 éves korában) szerezte, ahogyan a *Ballagó idő* című életrajzi regényében is említi. 1917 végén önként bevonult katonának, 1918 tavaszán iskolájában hadiérettségit tett, majd 1918-ig káplárként szolgált.

1923-ban felvették a debreceni Gazdasági Akadémiára, de csak az első félévet végezte el. 1924 januárjától Magyaróváron folytatta tanulmányait, ahol 1926-ban mezőgazdász-ként végzett.

Tanulmányai végeztével 1926–1929-ben Bakócán, majd 1929-től 1941-ig Ajkán gazdatiszt. 1941-től Budapesten a Földművelési Minisztériumban vadászati előadó. 1950-től a Mezőgazdasági Múzeumban tudományos kutató. 1952-től 1955-ig, nyugdíjazásáig a kunszentmártoni Halászmesterképző biológus szaktanára.

Feljegyzései, írásai rövid lélegzetű megfigyeléseként jelennek meg a *Nimród* vadászújságban, melynek szerkesztője, a neves Afrika-vadász író, Kittenberger Kálmán biztatja további tollforgatásra.

Találkozásukból kölcsönös tisztelet és életre szóló barátság lett.

1936-ban írta meg *A koppányi aga testamentumát*, a Gárdonyi Géza Társaság történelmi regény pályázatára. Első könyve máris a pályázat első helyezettje lett. A Királyi Magyar Egyetemi Nyomda magyar nemzeti szellemiségű regény pályázatán (1939) a *Zsellérek* című regénye kapta az első díjat. Következő kisregénye, a *Csí* 1940-ben látott napvilágot.

1940-ben a Kisfaludy Társaság is soraiba választotta. *Egy szem kukorica* címmel (1944), majd négy évvel később *Tíz szál gyertya* című novelláskötete jelent meg.

1955-ben írta a *Kele*, a *Lutra*, 1957-ben a *Tüskevár* és a *Bogánacs*, 1959-ben a *Téli berek* című regényeit. A *Tüskevárért* 1960-ban József Attila-díjjal is kitüntették. 1965-ben jelenik meg a *Vuk*, majd a *Csend* mintegy bevezetéseként a három kötetre

tervezett életrajzi regényének, amelyből utolsó írásaként csak a *Ballagó idő* készülhetett el. E regénye már írói számvetés is, visszatekintés az elmúlt, emlékké vált java életre. Az 1968-ban megjelent *Barangolások* című elbeszéléskötete elsősorban felnőtt vadászélményeit foglalja egybe.

1970. június 23-án örökre lehunyja szemeit Budapesten. A Farkasréti temetőben temették el, de felesége kezdeményezésére hamvait 2004. augusztus 14-én újratemették szülőfalujában, a Somogy megyei Göllén.

TÜSKEVÁR

(rövidítve)

Az osztály zsongása lassan elcsendesedett. Először a suttogás szűnt meg, aztán a mozgás is megdermedt, és nem lehetett más hallani, mint egy-egy köhintést s az osztálynapló lapjainak lassú fordulását, ami olyan volt, mintha kaszát suhintottak volna a levegőben.

Az utolsó tanítási nap. A hetedikeseeknek számtanórájuk van Kengyellel, a rettegett számtantanárral, kit ugyanúgy szeretnek is, mint amennyire félnék tőle. Tanáruk még valószínűleg nem felejtette el, hogy valaha ő is volt diák. Szigorú, de ért a gyerekek nyelvén. A feleltetés alatt mindenki igyekszik eltűnni a padban valahogyan, csak Ladó Gyula Lajos mélázik, s mintha ott se lenne. Gondolatban már nyaral „a Velencei-tó nádasai közt”. Barátja, Pondoray Béla, azaz Bütyök zök-kenti ki az álmodozásból, mikor közli vele, hogy Kengyel a táblához hivatja. Gyulának híres gyulák, azaz vezérek voltak a szülei elődei valamikor, Bütyök meg arra büszke nagyon, hogy kalandos kedvű nagybátyja, Géza bácsi – kinek fotóját mindig magánál hordja – fűtőként kezdte, majd maharadzsa lett Indiában. Bütyök szegény fiú, az édesanyja beteg asszony, mosásból és vasalásból taníttatja fiát.

– Nem hallotta, Ladó, hogy szólítottam?

A fiú kissé kótyagos még az utazástól, de a veszély már megérintette idegeit.

– Parancsoljon, tanár úr. – Az osztály derültsége erősen szélesedik.

– Ha majd felébredt, Ladó, talán fáradjon ki.

„Hhh – sóhajt Gyula is és Lajos is –, ámbár az én osztályzatom már le van zárva...” – ezért tehát nem a mereven hallgató Sós

kartárs mellé megy, hanem a katedrához. Előfordult ugyanis, hogy Kengyel egy pohár vizet hozatott... krétát... szivacsot...

– Parancs, tanár úr...

Az osztály most már hangosan és kegyetlenül hahotázott, mire Gyula szigorúan hátranézett. Miféle nevetlenség ez?... Hozok neki vizet, és kész! Esetleg krétát?

– Oda álljon – intett Kengyel, kegyetlenül véget vetve a ravasz játéknak –, oda, Sós mester mellé, és legyen szíves folytassa.

Ez az a pillanat, amikor a padló himbálódzni kezd, mint a süllyedő hajón, és az ember gyomra a torkába törekszik. A táblán számok, tört is, egész is, hát mi a mennykőt lehet itt folytatni?

– Nos? A füle zúg – vagy repülő megy? –, meg kellene tiltani hogy iskolák felett repülők gyakorlatozzanak. Ráeshetik az iskolára egy ilyen gép... szörnyű!

– Tanár úr kérem, nem jól érzem magam... – Kengyel szelíden bólint.

– Elhiszem. Én sem érzem jól magam. Sós se és Kertész se, sőt... – és szeme az osztályra villan, elkapva a legszélesebben hahotázó réműletté torzult pillantását – sőt Árpád sem érzi jól magát. Árpád a Csillikéktől. Akinek ilyen jó kedve van, amikor társai elakadnak, az biztos a dolgában. Javítani akar... Jöjjön ki, Csillik.

A negyven fiú úgy néz Csillik után, mint amikor a karvaly kivág egyet a verébcapatból. Pislognak, mint a megrémült levelelibékák. Úgy látszik, vigyázni kell az érzelemnyilvánítással...

– Folytassa, Kertész! Wallenberg, ne nézze az óráját! Elfelejtettem bejelenteni, hogy a következő órán földrajz helyett is szám-tan lesz, ez bizonyára megnyugtatja magát... meg a többieket is.

Az osztály erre lekonyul, mint a megfagyott rózsa, ha felsüt a nap. Kertész újra nekiveselkedett a táblának, a kréta csikorgott, és a hangulat ezt a csikorgást átvette. – Csak nyugodtan, van időnk. Amit eddig leírt, az jó.

A fiú egyszerre megtalálta magát – Kengyel pontosan tudta, hogy csak egy kis biztatás kell... –, és megoldotta a feladatot.

– Elmehetsz – intett Kengyel –, javítottál, de jövőre jobban szedd össze magad. Fogd a krétát, Sós. – A hangulat megenyhült, azonban Ladó Gyula Lajoson már ez sem segített. Kapkodott, bizonytalankodott, gondolatai közé odaszállt a kőszénfüst, s végül is Kengyel elzavarta.

– Sajnálom. Szerettem volna négyest adni. Tűnj el! Jó atyád mint mérnökember valószínűleg keblére ölel a hármassal együtt.

Ladó Gyula Lajos visszatámolygott tehát Bütyök mellé. Most már kényelmesen visszaülhetett volna akár a vonatra, akár a csónakba, de nem ült vissza. A fantázia könnyed szárnyait egyetlen nyisszantással lenyeste Kengyel, és ifjú barátunk szemét elhomályosította a könny arra a gondolatra, hogy ez a hármasesetleg sötét fellegetek borít a vakáció ragyogó egére. Bütyök egy cédulát csúsztatott át az asztalon. „Ne búsulj, Tutajos!” Ladó Gyula Lajos ugyanis az osztályban a „Tutajos” nevet viselte, mint ahogy Vas Péter volt a „Fuszekli” és Csillik a „Bika”. És így tovább...

Szomorúan andalognak haza: Ladó Gyula; s Pondoray Béla. Béla azzal vigasztalja barátját, hogy kár aggódnia, mert világosan látta, hogy Kengyel négyest írt a naplóba. Gyula azonban vigasztalhatatlan, s még Piri mama főztje sem tudja jobb kedvre deríteni. A fejében visszhangzanak Kengyel hűvös szavai:

– Maga javíthatatlan álmodozó, Ladó. És nézzen rám, ha velem beszél... maga nem tud koncentrálni, maga megbízhatatlan abban is, amit tud. Játszva lehetne kitűnő is, de így?... Nem olyan rossz jegy az a hármass...

Mérnök szülei eközben Gyula nyári sorsáról vitatkoznak:

– Mindenképpen menjen a gyerek, de ha valamiből rossz jegye lesz – és itt a számtanra gondolok –, minden napra viszi magával a feladatokat. István majd ellenőrzi. Ilyen tekintetben István megbízható.

István bácsi Gyula anyjának a testvére, egy nagy dunántúli állami gazdaságnak volt a főagronómusa. Amúgy kedélyes gazda: módfelett hangos, és szereti a természetet. Van egy embere, Matula Gergely, aki mindig pipázik, s úgy ismeri a Zala-holtág irgalmatlan kiterjedésű láp- és nádtengerét, mint tulajdon tenyerét. Úgy volt, hogy Gyulát Matula gondjaira bízzák a nyáron. Hadd erősödjön a városi fiú.

A bizonyítványosztás napján Gyula elalszik, késve érkezik. Bizonyítványát nem meri megnézni, majd megdöbbenve látja, hogy a szigorú számtantanár „megkegyelmezett” az álmodozónak, s jelest írt a bizonyítványba. A nyár tehát biztosítva van. István bácsival elmennek bevásárolni a nyaraláshoz.

Az indulás előtt Béla és Gyula elbúcsúznak egymástól. István bácsi látja Bütykőn, hogy szegény fiú, ezért úgy gondolja, majd „kitalál” valamit, hogy segíthessen. Addig a fiúk majd leveleznek.

Az utazás nem volt hosszú, lovas kocsival vártak rájuk. Miközben baktatnak a kocsival István bácsi háza, és persze Nancsi néni ebédje felé, beszélnek a Tüskevárról, mely réges-régen a nádtenger közepén épült.

– Vár volt állítólag valamikor, de akkor még sziget is volt. Akkor még odáig ért a Balaton, de a patakok telehordták iszappal a nagy öblöt, és most már sekély a víz, és nádas az egész. Annyi bizonyos, hogy Tüskevár nemigen lehetett ellenség kezén, mert aki egyszer beletévedt ebbe az irdatlan nádasba, hát az örült, ha a bőrét kihozta belőle. Azt hiszem, inkább búvóhelye lehetett a végváriaknak, szegénylegényeknek s az örökös rettegésben élő szegény népnek is.

– Csodálatos!

Később István bácsi elmagyarázza Gyulának, hogy azt tehet, amit akar, de gondoljon mindig arra, hogy már majdnem felnőtt ember: a cselekedeteinek következményei vannak.

– Jól figyelj ide, fiam. Azért hoztalak el, hogy erősödj, és örülj a szabadságnak. Korlátokat nem szabok, mert annyi eszed már lehet, hogy nem mégy fejjel a falnak. Ha tehát bevered a fejed, a te dolgod, ha bajba kerülsz, magadnak kell kilábalnod, mert esetleg nem lesz melletted senki. Annyira vállalkozz, amennyit elbírsz, és nekem hiába nyivákolysz, ha elvágod a kezed, vagy elrontod a gyomrod. Ez mind te magánügyed. Úgy vélem: csak így tanulsz meg a magad lábán járni, és pontosan rájössz majd, hogy mit lehet, és mit szabad. Szivart lopni – például – lehet, de nem szabad...

Nancsi néni híres ebédje után Gyula találkozik Matulával, s megbeszéli, hogy másnap kora hajnalban az öreg kiviszi Tutajost a lápra, s kezdetét veheti a „kiképzés”. Gyula megajándékozza Matulát néhány szivarral, mit apjától lopott az öregnek.

Tutajos még a délután folyamán „szivarmérgezést” kap, miután – egy kis pálinkával – elszívja István bácsi egyik szivarját. A fiú, ki még nincs hozzászokva az effajta „felnőtt” élvezetekhez, rosszul lesz a sűrű dohányfüsttől, s bármennyire is szeretné utánozni a komoly

férfiakat – apját, István bácsit, Matulát –, nem sikerülhet neki, s csak Nancsi néni főztje képes visszazökkenteni a józan hétköznapiságba.

Másnap kora hajnalban, négy óra körül Tutajos Matulával kimegy a nádasba. Az öreg ritkán szól, ezért csöndben törnek utat maguknak a sűrű növényzetben. Gyula lábát összevissza vágja a sok éles nádlevél, míg az iszapos tocsogókban szétázik új szandálja. Matula azt kérdezi Tutajostól, hogy miért nem gumicsizmában jött.

– Csizmát? Minek az nyáron? Szandált hoztam, meleg ilyenkor a csizma.

– Gumicsizmát gondoltam. Víz is van, szúnyog is, csalán is... na meg pióca...

– Majd vigyázok, Matula bácsi.

– Akkor jó!

Tutajos megismerkedik a nádrengeteg élővilágával: a nádrécékkel, sólymokkal, a sassal, a barnakányával. Csikaszt, Matula kutyáját csak úgy tudja magához édesgetni, hogy szalonnabőrrel keni be a kezét.

Rogán Miklósné rajza

Megkezdődik a romantikus Robinson élet. Tutajos Matula mellett megtanulja mindazt, ami ehhez a pákászélelmódhoz hozzátartozik: kikémlelni, hol mély a víz, kifogni a vacsorára való halat, sőt azt el is készíteni. Megtanulja a ladik kezelését, a vadászfegyver használatát, megfigyeli a nádas életét, amelynek

minden kis rezdüléséből következtethet valamire az, aki ért a nyelvében.

Ennek a sok ismeretnek a megszerzése persze nem megy könnyen, s Tutajosnak mindent a saját kárán, saját verejtéke árán kell megtanulnia. Matula is azt vallotta, hogy saját hibájából tanul az ember, ezért az elkényeztetett pesti fiúnak az első napokban nem volt csupa öröm az élete: összevágta a nád, megégette a nap, kifáradt az ügyetlen evezésben. De aztán hamarosan elsajátította a lápi életéhez való alkalmazkodást, mintha minden pillanatban figyelmeztette volna valaki, mit hogyan csináljon, mit ne tegyen. Valóban megtanult a saját lábán járni.

Közben érdekes fordulat történik a szigetlakók életében: István bácsi meghívja Tutajos legjobb barátját, Pondoray Bélát (Bütyök). Megérkezésétől kezdve aztán már ketten járnak Matula bácsi iskolájába, s lassan Bütyök is megtanulja mindazokat a titkokat, amelyeket barátja már régebben ellesett a kitárulkozó természettől.

Egy napon Tutajos madárlesre viszi a barátját. Fülledt meleg van, olyan, amikor – Matula szerint – „a pipa sem ízlik”, mert áll a nedves levegő. A fiúk belefeledkeznek a látványba, élvezik a gondtalan szabadság érzését. Észre sem veszik, hogy kegyetlen vihar készülődik. Matula magukra hagyta őket, hadd tanuljanak önállóságot.

Rogán Miklósné rajza

magán, csak morgott, valahol mélyen, mint a tűzhányó, és pillanatok alatt borította el a fél eget.

– Fogd a csáklját, Bütyök, majd én evezek. A csónak szinte megugrott, mintha a rémület az oldalába vágta volna sarkantyúját, és most már nem is a dörgésre figyeltek, ami magasan volt, hanem arra a nehéz zúgásra, ami alatta jött. A vízen könnyű borzongás szaladt végig, a madarak eltűntek, aztán hosszú hullámok jöttek, de messze, elöl már szennyes tajtékot vetett a tó, és egy perc múlva úgy hánykolódott, mintha megmozdult volna alatta a föld.

– Nem érünk ki!... – ordította Gyula, mert ekkor már ordítani kellett, olyan bömbölő ordítással szakadt rájuk a vihar. Sötét lett egyszerre.

– Csak a kunyhót érnék el... szorítsd a nád felé, Bütyök! – A szél úgy játszott a csónakkal, mint egy gyufaskatulyával, s a nyílt víz felé hajtotta. Bütyök egy férfi erejével fogta a csáklját, és verejtékben úszott, pedig dermesztő hideg lett egyszerre, aztán recsegni kezdett a nád, mintha ezer kasza vágta volna egyszerre, és jeges ostorával rájuk csapott a jég.

– Bütyök – ordított Gyula –, ott a kunyhó, látod? Egy pillanatra Bütyök látott még valami szénaboglyafélét a nádas szélén, de aztán semmit.

– Mit csinálsz? – rémült meg még jobban Tutajos, ha már egyáltalán az eddiginél jobban megrémülni lehetett, mert Bütyök kiugrott a csónakból, és kézzel kezdte húzni a nádszélben elbújít kunyhó felé. Bütyök csak a kezével intett, hogy nem megy ez másként, és összehúzta magát, mert kegyetlenül vágott a jég. Ugyanígy lehajtotta fejét Gyula is, mert a mogyoró nagyságú jég szemek úgy verték a csónakot, mint a géppuska, de úgy verték a két fiút is.

– Hujj! – üvöltött Bütyök, és füléhez kapott, mert úgy érezte, átlötte egy ilyen golyó, míg Tutajos csak vonaglott, ha fejen találta egy-egy égi lövedék. Már erejük határán voltak, amikor végre a nádfalhoz értek. Ez a fal most összekuszált törmelékhez hasonlított. Bütyök odarántotta a csónakot.

– Ugorj ki, mert itt veszünk! – Csodálatos: fájdalmat alig éreztek és a hideget is csak később, de akkor aztán nagyon. Gyula olyan elgyalázott állapotban volt, hogy inkább kihasalt a csónakból, mint ugrott, és elkapva a láncot, húzta ő is kétségbeesetten.

– Tekerd a láncot a nádra, jaj, Bütyök... Úgy, jó lesz már... gyere, gyere, de gyorsan!

A jég most tombolt legjobban, de a fiúk már nem törődtek semmivel. A nád szúrta, vágott, de addig fúrták magukat, amíg – végre! – beestek a kunyhóba. Beestek félmeztelenül, véresen, sárosán, piszkosán, és bordájuk mellett látszott szívük lüktető hánykolódása. Gyulának nagyobb volt a haja, de Bütyök kopaszra nyiratkozott, és most feje olyan volt, mintha felszántották volna. Csupa göröngy, csupa apró daganat, szivárgó vércsíkokkal. Tutajosnak egyik szeme bedagadt, füle véres, orrán két vörös búb, és mindkettőjük térde, keze-lába összehasogatva.

Matula ekkor érkezik. Azonnal látja, hogy baj van. Siet Nancsi nénihez, de sajnos késő. Tutajos beteg lesz, kilenc napig nyomja az ágyat. Közben Bütyöknek érdekes munkája akad: ellenőr lesz a cséplésnél, segíti a nagyok munkáját. A cséplőgép mellett megismeri a kis vízfordó lányt, Szanyadi Katit, s kedves gyermekszerelem szövődik köztük.

Mire a cséplés véget ér, felgyógyul és megerősödik Tutajos is, és most újra kimehetnek Matulával a nádasba, és folytatódik tovább az

érdekes pákászélet. Mivel mindkét fiút furdalja a kíváncsiság, hogy milyen lehet a Tüskevár, elhatározzák, hogy felderítik. Vérmes reményeik vannak: aranyat, kincset akarnak találni.

Matula óvatosságra inti őket.

– Vasuk se volt azoknak szegényeknek, nemhogy aranyuk. Iszen azért verekedtek, mert valamelyik mindig elhurcolt innen mindent. Hun a tatár, hun a török, hun a német – nehézség a csontjukba –, ámbár annak is mink voltunk az oka. Hát ássanak, itt a fal mellett – ütött a csákánnyal a földre, s a föld megdobbant, mintha az öregnek adott volna igazat.

Szorgalmasan dolgoznak a fiúk, a csákánycsapások nyomán kezd kirajzolódni egy régi kőfal íve, Bütyök Tutajos figyelmeztetése ellenére ugrálni kezd a bolthajtásfélén.

– Tutajoskám, ezen nyugodtan ugrálhatsz. Az öregek tudtak építkezni. Olyan, mint a vas. Ide nézz! Bütyök két lábbal ugrott fel a levegőbe, hogy a bolthajtás erősségét bebizonyítsa, s amikor leért – megindult alatta a téglá.

– Tuta... – ordított, aztán csákányostól, mindenestől eltűnt a lezuhanó téglák között. Odalent még hallatszott valami robogás, a kövek gurulása, aztán csend. Gyula féhéren meredt a sötét üregre, és úgy érezte, a szíve kiugrik a torkán, s az egész táj meglódul előtte. Szája reszketett, és kiáltani szeretett volna, de egy hang nem jött ki.

– Gyula.... Gyulaaa!

– Jaaj, Bütyök... ne mozogj – suttogetta Tutajos.

– Mi?

– Ne mozogj, azt mondom, mert rád szakad a többi... nincs semmi bajod?

– Nincs... nagyobb... de hogy megyek innét ki? A fejem is...

– Mi van a fejeddel?

– Vézrik.

– Ugye, mondtam, hogy ne ugrálj?

– Meg az egyik ujjam... talán kitörött vagy mi...

Tutajos riadtan hallgatott, mire Bütyök hasonló ijedten kiáltott fel:

– Elmentél?

– Béla, megbolondítasz, hogy mentem volna el, mozdulni sem merek. Még rád szakadok.

– Nem szakadhatsz rám, mert a bolthajtás többi része, úgy látom, erős, meg gyökerek is tartják... földes...

Gyula ezek után reszketve bár, de odakúszott a pince leszakadt nyílásához.

– Hol vagy? – rebegette, mert még hangosan beszélni sem mert.

– Itt a sarokban.

– Nem látlak, Bütyök, elmegyek kötélért... csak ne mozogj... ne mozogj...

– Nem tudsz kihúzni, én meg nem nagyon tudok kapaszkodni.

– Megkeresem Gergő bácsit.

– Jó lesz, de addig mit csinálok én itt?

– Nézz körül, Béla, de vigyázz, rád ne düljön valami. Kérlek, nagyon vigyázz. Rohanok, Béla, hidd el, rohanok. – Tutajos elkúszott a beszakadt lyuktól, s csak amikor felállt, érezte, hogy az ijedtség mennyire elgyengítette.

– Rohanok, Bütyök – kiáltott vissza, és reszkető lába a harmadik ugrásnál már engedelmeskedett a parancsnak. Rohant a fiú, s a vén fák tűnődve néztek utána. Aztán susogtak, mert láttak ők már ezen a dombon vad futásokat, meneküléseket, üldözéseket, és susogásuk a halálhörgést is éppen olyan nyomtalanul nyelte el, mint Gyula csörtetését a régi avarban.

Tutajos és Matula kihúzzák a bajba jutott fiút. A fején tojásnyi vérvő daganat, az ujja – szemmel láthatólag – kifcamodott. Matula jókora adag pálinkát ad Bütyöknek, majd mikor látható a hatása, egyetlen gyors mozdulattal visszahúzza a kiugrott porcot. Később Bütyök megmutatja, miket talált az üregben: egy vaskarikát meg néhány törött, rozsdáette ócskaságot.

Alighanem ez volt a nyár utolsó kalandja. A fiúk megbeszélik Matulával, hogy télen visszatérnek a berekbe. A búcsúzás nem volt könnyű.

A kunyhóban fájdalmasan nagy lett a csend, mintha az anyaság néma önfeláldozása lebbent volna meg a nyár végi suttogásban és a szívekben. És ez a szívszorongató, könnytermő csend még csak mélyült, egyre mélyült. Még Matula öreg szívét is megszorította.

A búcsúpohár után indultak Nancsi nénihez és István bácsihoz, aztán a pályaudvarra. A fiúk nehéz szívvel, de megerősödve és sokkal „férfiasabb” lélekkel szállnak vonatra, azzal az elhatározással, hogy újra visszajönnek.

Az iskolában még mindig úgy érzik, mintha a nádasban lennének. Kengyel felesége vette át az osztályukat. Megígéri, hogy

mindenben követi Kengyel módszereit, röviden: szigorú, de igazságos lesz. A tanóra végeztével magához rendeli férje kedvenceit: Bélát és Gyulát.

– Fiúk, nem ismerek rátok. Kalandok és az egészség ordít rólátok. Elmondjátok? Tutajos, téged majd elfúj a szél, s most olyan vagy, mint a kardpenge. Szép lehetett...

– Nagyon szép volt, Éva néni.

– Szombaton délután öt óra tájban gyertek el, mert az uram is látni akar benneteket.

– Ott leszünk.

– Várunk – intett Kengyelné, és a két fiú még állt egy pillanatra akkor is, amikor már egyedül maradtak. Aztán szótlanul leültek, és Bütyök csak később szólalt meg.

– Tutajos, neked kell elmondani...

Ladó Gyula Lajos hallgatott. Hogyan lehet ezt a nyarat elmondani? Egészen sehogy sem lehet elmondani, s amint kinézett a kora őszi verőfénybe, gyűrűzni kezdett előtte a víz, a kis szárcsák úsztak a sás mellett, lobbant a puska döreje, zuhant a madár, berregett az orsó, sikoltott a vihar, őrzöngött a jégeső, Bütyök alatt megnyílt a föld, Nancsi néni lilimolaja érzett, lobbogott a tűz, felszárnnyalt a hajnal, s a derengés ragyogásában ott állt a csónakban Matula és mellette Kati, kis kezét magasra emelve, mintha a szívét tartotta volna benne.

De mögöttük mintha már hullott volna a hó, és szél zengett volna az ágak között, elhordva a füstöt valamerre a tavasz felé.

„Majd elmondom” – gondolta, de amint barátjára nézett, arra gondolt, hogy az idő múlhat, a szépség és jóság, a szeretet és az igazság nem múlik el az évszakokkal, nem múlik el az emberekkel, hanem örökös, mint a testetlen valóság, s ezekből annyit kap mindenki, amennyit megérdemel.

Tüskevár – régi vár a nádas közepén, amelyet teljesen beborított a növényzet; **berek** – nádas, mocsaras vidék a Zala és a Kis-Balaton összeágazásánál; **pákász** – mocsári ember, aki lápos vidéken, vizenyős réten, nádasban halászzattal, vadászattal, tojások gyűjtésével, madarak fogásával foglalkozik, illetve ebből él; **bakcsó** – gázló madárfaj, a gémfélék közé tartozik, fekete-fehér tollazatú gubbasztó madár; **compó** – tavakban és lassú vizű folyókban közönséges, arasznyi nagyságú, nagyon apró pikkelyekkel borított hal, más néven cigányhal; **gunyhó** – tájszó, kunyhó, házikó; **szelemenfa** – tetőszerkezeti elem fája, a tető gerince; **messzelátó** – látcső, távcső; **fentő** – vízfenék felkutatására használt halászszerző, horog; **vágóhorog** – erős horog, amellyel a nagyobb halakat emelték ki a csónakba

Amit a műről tudnod kell

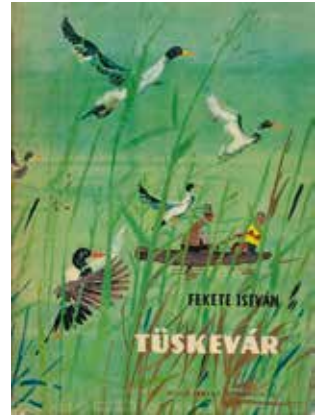
Keletkezése • Fekete István 1953-ban kezdett foglalkozni egy a berekben játszódó regény gondolatával Tildy Zoltán fotóművész hatására. Végül 1956. április–májusban, a Diás-szigeti alkotóházban írta meg a regény nagy részét, ősszel tovább dolgozott rajta, és a tél folyamán fejezte be.

Noha a könyv 1957-ben jelent meg, és cselekménye hangsúlyozottan a jelenben zajlik, szereplői nem az akkori politika által előnyben részesített sémát követi. A Ladó család elődei nemes emberek, a család a háború előtt és a cselekmény idejében is az (értelmiségi) középosztályhoz tartozik. Egyes utalásokból kiderül, hogy István bácsi, aki agrónomus egy állami gazdaságban, korábban gazdatiszt lehetett. A kevésbé tehetős rétegek képviselői (Pondorayné, Matula, Nancsi néni) az 1950-es években is megtartják korábbi értékrendjüket és életmódjukat, a világ továbbra is szegényekből és tehetősekből áll. Sánta Gábor szerint „Az író hiteles társadalomrajzra törekedett a történet megfogalmazásakor, miközben – igaz, alig feltűnően, de – hitet tett egy politikai rendszerektől független értékrend mellett.”

Címe • Az első változatnak még *Matula bácsi iskolája* volt a címe, de az író 1956. július közepétől már *Tüskevár* címen emlegette levelezésében. Noha Veszprém megyében létezik Tüskevár nevű település, a regénybeli Tüskevár azonban valószínűleg a Zala megyei Zalavár. A regény írása közben Fekete István számos tájékoztatást kért és kapott a környéken élő Dalányi Józseftől, és az ő társaságában többször is járt a vidéken. A regény folytatása, a *Téli berek* után az olvasók és a kiadó azt várták, hogy harmadik rész is készül, de az író nem akarta trilógiává kiegészíteni művét.

Műfaja • Ifjúsági regény, fejlődésregény. Újabban J. W. Goethe *Wilhelm Meister tanulóévei* című regényéhez hasonlítja a kritika.

Témája • A regény két gyermek, Tutajos és Bütyök vakációjáról szól, akik Matulával úgy töltenek el egy szép vakációt a berekben, hogy són, paprikán, kenyéren kívül csak a pecabotot viszik magukkal, és mégis felségesen élnek a maguk fogta hal-

lal. A két fiú, valamint az öreg barátsága ezekben a kalandokban edződik, mélyül el. Lesülve, megizmosodva, megférfrasodva válnak el a nyár végén, izgalmas élményekkel gazdagodva.

Eszmevilága • A regény szembeállítja a hagyományos értékeket őrző vidéki létformát az ezeket elhagyó várossal. A városiak (Gyula szülei) lenézik a parasztságot és a vidéki életet. A vidéki élet fontos vonása a valódi férfiúi tekintély, amelynek nincs szüksége magyarázkodásra, és amelyet a könyvben István bácsi és Matula képviselnek. A nők inkább csak a férfiak kiegészítőjeként jelennek meg, sokat fecsegnek, hiúk a főztjükre (de igazán főzni csak a férfiak tudnak), értelmes érvekkel nem lehet hatni rájuk.

Szerkezete • Az ifjúsági regény 17 fejezetből áll: 1. A számtanóra, 2. Jeles a bizonyítványban, 3. Nyaralás, 4. Nancsi néni vendéglátása, 5. Érkezés a berekbe, 6. Tutajos felelőtlensége, 7. Újra a berekben, 8. Tutajos harcsát fog, 9. Matula tanítása, 10. A leskunyhóban, 11. Telnek a napok a berekben, 12. Hárman a berekben, 13. A vihar áldozatai, 14. Bütyök a mezőn, 15. A Tüskevár felkutatása, 16. Búcsú a berektől, 17. Kezdődik az iskola.

A *Tüskevár* folytatása a téli szünetben játszódó *Téli berek* c. regény. A második rész is számos izgalmas kalandot ír le, ahol újból találkozhatunk a régi ismerősökkel.

Helyszínek • Iskola, a Ladó-ház, István bácsi háza, berek, mező, Tüskevár.

Szereplők • Ladó Gyula Lajos – Tutajos, Pondoray Béla – Bütyök, Matula Gergely – öreg csósz a zalai nádrengetegben, István bácsi – főagronómus, Tutajos anyjának testvére, Nancsi néni – István bácsi szakácsnője, Kengyel – Tutajosék számtantanára, Piri mama – Tutajos apjának a testvére, Tutajos anyja és apja, Bütyök édesanyja, Kengyelné – az új számtantanár, Szanyadi Katalin – Bütyök szerelme, Dubovánszky, Acél, Wallenberg, Avas, Csillik – az osztálytársak.

■ **Ladó Gyula Lajos – Tutajos:** Gyula elfoglalt, munkába temetkező szülők gyermeke, akiknek kevés idejük jut fiukra. A gyereknevelés gondjait Piri mama veszi vállaira, aki elkényezteti, félreneveli Tutajost. A széltől is óvják, féltik a rá leselkedő tüdőbajtól, nem veszik észre, hogy a fiúnak egy kis szabadságra, egészséges életvitelre lenne szüksége, így hát nem is lehet más, mint gyöngé. Kengyel tanár úr szerint: „javíthatatlan álmodozó”. Senki nem veszi észre, hogy mennyire vonzódik a

természethez, élénk fantáziájára nagy hatást gyakorol osztályfőnöke, Lajos bácsi: „akinek elcsuklik hangja, ha Arany Toldijáról vagy a hangyák csodálatos államalkotó szervezetéről beszél”. Mindent megkap a nyafka kamasz, csak azt nem, ami ebben a korban a legfontosabb, a személyének szóló odafigyelést.

A szülők szeretnék, ha fiuk megerősödne, de eszükbe sem jut, hogy a berekbe küldjék: „Féltették is a fiukat, de nem is értették, hogy mi keresnivalója lenne a nádasban... Olvasgassál, fiam, pihenj, napozz!”

Kezdetben álmodozó, figyelmetlen, kapkodó, gyenge, félszeg, tétova, de éles eszű és szemű, mindenre nyitott, örömmel és gyorsan tanul. „Valami volt Gyulában, amit nem lehetett eléggé értékelni, s ez a kitartó lelkesedés volt, a vizek szeretete – ami szinte mámor volt már – és hallatlan kitartás, megismerni mindent, mi körülötte élt és mozgott.” A nádi világ eseményei megtanítják a sikerre s vágyat ébresztenek benne, hogy a mindennapokban is érjen el eredményeket: „Kezében és cselekedeteiben most biztonság volt, erő és feszítő öröm, még többet tudni és tenni.” Tutajos sok mindent tanult meg Matulától: tűzrakás, horgászás, vadászás, evezés, halételek készítésének tudománya, térben és időben való biztos tájékozódás, a természet megfigyelése, a természet szeretete és védelme, a természetes nyíltság, saját gyengeségeit vállaló őszinteség, egyértelmű, egyenes beszéd stb. A vakáció végére a valóságot mérlegelő, figyelmes, cselekedeteit átgondoló, megfontolt, erős, izmos, napbarnított fiatalember lett belőle.

■ **Pondoray Béla – Bütyök:** a másik főszereplő, Tutajos jó barátja, aki mindenkit szeret, s őt is mindenki szereti. Mindig és mindenben Tutajos mellett áll. Tartja benne a lelket: gondoljunk akár csak a számtanjegyre többek között. Külsejét tekintve erős, kissé lomha fiatalember, aki szegény családból származik. Édesanyja mosással és vasalással keresi meg a mindennapi betevőre valót, s Bélát is ebből iskoláztatja. Ő is szeretne nyaralni menni, de segítenie kell édesanyjának, aki betegeskedik. Béla viszi haza a kimosott, kivasalt ruhát a gazdag családoknak. Végül István bácsi jóvoltából (100 Ft küld neki) ő is csatlakozhat Tutajoshoz és Matulához. Rövid idő alatt elsajátítja Tutajostól mindazt, amire Matula tanította. Bátor, erős fiú. Neki köszönhetően menekülnek ki a vihar által felkorbácsolt vízből, kihúzza a csónakot a nádasba. Az első szerelemmel is ez alatt a vakáció alatt találkozik. De itt dönt arról is, hogy ő is gazdálkodni fog, ha felnő.

■ **Matula Gergely:** a legnagyobb szeretettel Matulát ábrázolja az író. Tudni kell, hogy Matula Gergely valóban létező személy volt, róla mintázta meg az öreg pákász alakját. Igazi vízi ember, a nádas és a természet alapos ismerője, kedves, néha zsörtölődő öreg paraszt, fajtájának minden értékével, évezredes bölcsességével.

„Bagószagú vénember, alig tud írni-olvasni...” – ilyen lesújtó véleményt olvashatunk az öreg pákásról a regény elején, de „Matula tisztaszívú, bölcs öregember, akitől rosszat nem tanulhatnak a fiatalok ... a természetről annyit tud az öreg, mint két egyetemi tanár...” – mondta az ellenkezőjét István bácsi. Matula maga a berek könyörtelen, mégis csodálatos valósága. Úgy ismeri a nádast, mint a saját tenyerét. Bölcs nevelőapja Tutajosnak. Keveset és mindig magvasan beszél. Egyszer megmutat, szűkszavúan elmagyaráz valamit, s hagyja a fiút, hogy öntevékenyen fedezze fel, próbálja ki az erejét. Szófukar, de a dicsérettel nem fukarkodik: „Látja Gyula – pislogott Matula elismerően – ilyen voltam én is legénykoromban. Amit tudtam, azt már nem kellett nekem parancsolni, mert szerettem tenni.” Nem méltányolja a finomkodásokat, nem tesz szemrehányásokat, beéri, ha Tutajos szenved a kudarctól. Együttérző emberrel, állattal egyaránt. A Matula és Tutajos közötti barátság az emberi egymásraultaltságból és a sok-sok közös élményből táplálkozik. Barátságuk alapelvei az egymás megismerése, becsülése, közös érdeklődés, természet iránti vonzalom, egymás iránti bizalom. Ez barátság

■ **István bácsi:** csakúgy, ahogy Matula Gergely, István bácsi is az író gyermekkorának szereplője volt. Alakja a maga dara-bosságával, életbölcsességével igazi gyermekregény-szereplő. István bácsi nevelési elvei bölcssek, helyesen látja, hogy mire van Tutajosnak szüksége: „Jól figyelj ide, fiam. Azért hoztalak el, hogy erősödj és örülj a szabadságnak. Korlátokat nem szabok, mert annyi eszed már lehet, hogy nem méggy fejjel a falnak. Ha tehát bevered a fejed, a te dolgod, ha bajba kerülsz, magadnak kell kilábalnod, mert esetleg nem lesz melletted senki. Annyira vállalkozz, amennyit elbírsz, és nekem hiába nyivákolsz, ha elvágod a kezed, vagy elrontod a gyomrod. Ez a te magánügyed. Úgy vélem: csak így tanulsz meg a magad lábán járni, és pontosan rájössz majd, mit lehet, és mit szabad.” Tehát nevelés helyett szabadságot kap Tutajos.

István bácsit látszólag a gazdaságon kívül nem érdekli más, mégis mindenről tud, figyelmét nem kerüli el semmi sem. Dara-

bossága, nagy hangja igazi meleg szívet takar. Gondoljunk csak arra, hogyan segített Bütyöknek.

Üzenete • A regény mondanivalója az író jellemzi, aki meg is fogalmazza, amit meg akart éreztetni: „... az idő múlhat, a szépség és a jóság, a szeretet és az igazság nem múlik el az évszázadokkal, nem múlik el az emberekkel, hanem örökös, mint a testetlen valóság, s ezekből annyit kap mindenki, amennyit megérdemel.” Ettől az írói gondolkodásmódtól, erkölcsi felfogástól lett kicsit időtlen és időtálló a *Tüskevár*. Ha Matula és István bácsi egy másik világ emberei is, az életről és a természetről szerzett tapasztalatuk és bölcsességük, emberformáló jó szándékuk révén a serdülő kamaszok barátai maradnak ma és holnap is.

- **1.** Milyen jelentős dolog történik Tutajossal az utolsó tanítási napon? **2.** Mi történik a bizonyítványosztáson? **3.** Hol játszódik a regény fő része? **4.** Ki volt Piri mama, István bácsi és Nancsi néni? **5.** Milyen embernek gondolt Matula bácsit? Hogyan viselkedett Tutajossal az első napokban? **6.** Miért nehéz a városi gyerekeknek a vidéki életet megszokni? **7.** Bütyök megérkezésekor mit furcsállnak egymáson a fiúk? **8.** Milyen betegségbe esik a vihar után Tutajos? **9.** Találkozott-e Bütyök a szerelemmel? **10.** Meséld el a fiúk régészkalandját a Tüskevárbán! Mi történt Bütyökkel? **** 11.** Dolgozzátok fel a szereplők kapcsolatrendszerét olyan szempont szerint, hogy milyen hatással voltak Tutajos fejlődésére: apja, anyja, Piri mama, Nancsi néni (késleltetők), István bácsi, Matula, Kengyel (segítők)! **12.** Varázslatosak, lírai mélységűek Fekete István táj- és természetleírásai. Ezer színe, jelzője van a felhők, vizek, neszek leírására, s minden állat természetét, mozgását ismeri. Keressetek leíró részeket a regényben! (Pl.: vihar, leskunyhó, napfelkelte stb.) **13.** Gyűjtsétek ki, hogy milyen állatok élnek a berekben! Hasonlítsátok össze az írói leírást a lexikonok szócikkeinek szövegével! **14.** Hasonlítsátok össze a nyár eleji és végi Tutajost!

- **15.** Magyarázzátok meg a következő kifejezéseket: *Minden számár a maga bőrét viszi a vásárra, A természet bölcs, de könyörtelen, Egy nadrággal csak egy nyeregben lehet ülni, Aki felül a lóra, számoljon vele, hogy le is esik.*

- **16.** Készítsetek szókérdőket a szereplők nevével, majd húzzatok egy-egy kérdőt! Úgy mutassák be a szereplőt, hogy a többiek ráismerjenek (testtartás, mozdulat, arcjáték)! Kereshettek jellemző mondatokat, így bemutatathatjátok a szereplők elképzelt hangszínét, hangerejét, hangsúlyozását.

- **17.** Nézzétek meg a 2012-ben készült játékfilmet itt: <https://videa.hu/video/film-animacio/tuskevar-2012-teljes-film-magyarul-detar-eniko-fekete-istvan-aOE90VE4y3BBLYpK>

SZÜLŐFÖLD, OTTHON, CSALÁD

„– Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne – ismétellem el magamnak. És éreztem, hogy a szívem megtelik nagy és általános meleggel, a lelkem megtelik a derűs idő nyugalmaival, és a szemem megtelik a hajnal harmatával. Lassan felálltam, és azt mondtam: – Igaza van: késedelem nélkül haza fogok menni, hogy otthon lehessen valahol ezen a világon! Igaza van: nem is lehetünk más célra ebben az életben, mint hogy megismerjünk mindent, amennyire lehetséges: a tarka és zegzugos világot, a megbocsátandó embereket, az egymásra morgó népeket; s amikor mindent megismertünk, amennyire lehetséges, akkor visszamenjünk oda, ahol otthon lehetünk.”

Tamási Áron: Ábel Amerikában

A három fogalom közül azt hiszem a **szülőföld** a legegyszerűsebb. A szülőföld az a hely, ahol születünk. Ami persze egy igen leegyszerűsített megközelítése a fogalomnak. Hiszen a szülőföld nem azért érdekes, mert ott születünk, hanem mert ott vannak a gyökereink, a nagyszülők, a dédszülők sírjai, és egyáltalán, onnan kapjuk az alapokat, a kezdeti identitásunkat, ami a legtöbb esetben a legmélyebben meghatároz bennünket. Ideális esetben az ember szülőföldje az, ahol a gyökerei vannak, és még ideálisabb esetben az az otthona is.

Az otthon pont az a hely, ahol otthon vagyunk a világban, olyan társaságban. Az otthon részben az a mikrokönyezet, ahová hazajár az ember, ahol szeret élni, ahol megvan a maga kis világa, az otthona. És otthon lehet az a tágabb környezet, ország is, ahol az ember otthonosan mozog, kiismeri magát, ahol jól érzi magát, ahol szeret lenni.

A harmadik, a **család** számomra azokat az embereket jelenti, akik nélkül tudom, hogy nem fordulna tovább az életem kereke, és akiktől tudom, érzem, hogy az övük sem forogna tovább nélkülem. Ők azok, akiknek a nap végén az a fontos, hogy nekem legyen jobb és nem nekik, és ők azok, akiknek a jóllétét a sajátom elé tudom helyezni. Mert őket választom, ők pedig engem. A család védőháló, ami szárnyalni enged, miközben védelmet ad. Éltető közeg, amiben fejlődhetünk, szerethetünk, adhatunk és kaphatunk.

Sok vers, írás született, amiben a szülőföld, otthon, család fogalmát és a hazához való viszonyt taglalják a költők, írók. Néhány gyöngyszemet ajánlanék nektek ezek közül, de előbb felelevenítjük a lírával kapcsolatos ismereteiteket.

*A próza morgó malom kelepe.
A vers a szívnek hárfa-éneke.
A próza mállik, szertehull ha régi.
A vers örök, mint minden ami égi!*
Gárdonyi Géza

A líra fogalma • A líra a három műnem egyike, azt is mondhatjuk, hogy a lírai ének köszönhetően a legszemélyesebb műnem. A költők az érzéseiket, a világról alkotott gondolataikat fogalmazzák meg többnyire képszerű formában.

Fogalomtár

líra –görög eredetű szó, jelentése: húros, lanthoz hasonló hangszer

A szó eredete jelzi, hogy a lírai művekhez valaha szorosan hozzá tartozott a zene, a dallam.

A lírai alkotások mind a mai napig **fő jellemzői** közé tartozik a ritmus, a verses forma.

Nota bene! A lírai alkotások legfőbb sajátossága, hogy elsődleges témájuk az egyén, az én világa, a belső lelki világ: az én válasza a valóság bizonyos kihívására.

A lírikus nem a világot jeleníti meg művében, hanem önmagát, amint találkozik a valóság dolgaival, s kifejezi mindazokat az érzelmeket és gondolatokat, amelyek e találkozás során lelkében keletkeztek.

A lírai formák általában a rövid műfajok körébe tartoznak, és szükségszerűen nagyobb tömörséggel, sűrítéssel tükrözik az emberi, társadalmi lényegét, az ember és a valóság viszonyát. A lírai költemény legtöbbször **verses monológ**.

A hagyományos lírai műfajok, az *elégia*, *óda*, *rapszódia*, *himnusz*, *dal* az irodalom története folyamán nagymértékben változtak tartalmukat és formájukat tekintve is. Bővültek különféle

lírai költeménytípusokkal pl. *bölcselő költemény, episztola, epigramma, szatíra.*

A lírai művek témái és típusai • Témájuk szerint a lírai művek lehetnek (többek között) hazafias, szerelmi, tájleíró, közéleti, gondolati, vallásos, forradalmi versek. A lírában a költő belső világa nem mindig közvetlenül jelenik meg.

A lírai költészet fő típusai a megszólaló személy, azaz **alanya** alapján:

- *személyes líra* – ahol a közvetlen önkifejezés a döntő;
- *szereplíra* – ahol a költő behelyezkedik egy más emberi egyéniségbe, magatartásba;
- *közösségi líra* – ahol a költő érzelmei egy nagyobb közösség érzéseinek kifejezőjévé válnak.

A lírai költészet **feladatát, funkcióját** tekintve beszélhetünk például *élmény- vagy vallomáslíráról*, melyben érzelmeit, belső énjét közvetlenül fejezi ki a költő, vagy *tárgyas líráról*, melyben leíró elemek kerülnek előtérbe, a költő érzelmei közvetve, az ábrázolt tárgyból, tájból sugározva jutnak kifejezésre. Nyelvi eszközeit a természet képeiből meríti. A lírai műfajok ideje: a *jelen*. Központi témája az *érzelem*.

Minden jó vers hangjait, szavait, képeit, mondatait olyan sok és annyiféle kapcsolat köti össze, hálózza át, hogy valamennyi feltárása és bemutatása szinte lehetetlen. Az alábbiakban néhány költőóriás versét elemezve megpróbáljuk megfejteni, hogyan bontakozik ki az élmény, amelynek hatására a vers íródott.

*...Anyám, az álmok nem hazudnak;
Takarjon bár a szemfödél:
Dicső neve költő-fiadnak,
Anyám, soká, örökkön él.*

Petőfi Sándor: *Jövendölés*

PETŐFI SÁNDOR

(1823–1849)

Petőfi Sándor életútjával már ötödik osztályban megismerkedtetek, ezért most emlékeztetőül csak néhány mozzanatát idézzük fel életútjának.

- 1823. január 1-jén anyakönyvezik születését a kiskőrösi evangélikus egyházban;

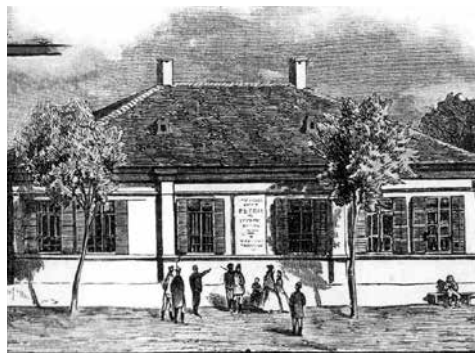
- 1824: a család Kiskunfélegyházára költözik;
- 1828–1839: tanulmányait folytatja: Kiskunfélegyháza, Kecskemét, Sárszentlőrinc, Aszód, Selmec, Pápa;
- 1839: statisztika a Pesti Magyar Színházban, nevelő Osdfy-asszonyfán;
- 1839–1841: katona;
- 1841–1844: megszakításokkal vándorszínész;
- 1841–1842: a pápai kollégium diákja;
- 1842: első verse, *A borozó* megjelenése;
- 1844: segédszerkesztő a *Pesti Divatlap*nál;
- 1845: a *János vitéz* megjelenése, első felvidéki útja;
- 1846: *Felhők* verseskötet, Mednyánszki Berta szerelem, a *Szerelem gyöngyei* megjelenése, szeptember 8-án megismerkedik Szendrey Júliával;
- 1847: *Összes költemények*, második felvidéki útja, eljegyzés Júliával, házasságkötés szeptember 8-án, mézeshetek Koltón;
- 1848. március 15.: a pesti forradalom egyik vezetője, június 15-én megbukik a képviselőválasztáson, október 16-án honvédszázadosi kinevezés, december 15-én megszületik fia, Zoltán;
- 1849: őrnagyi kinevezés, majd lemond tiszti rangjáról; júliusban csatlakozik Bem erdélyi hadseregéhez;
- 1849. július 31-én eltűnik a fehéregyházi ütközetet követő menekülésben.

Nincs máig magyar költő, akiről annyi tanulmány, elemzés, karcolat, elbeszélés, dráma és regény született, mint éppen Petőfi Sándorról. Nem véletlenül. Petőfi a legnépszerűbb magyar költőnk. Életművében népi alapon fogalmazódik meg a XIX. század első felének két nagy törekvése: a polgári-társadalmi átalakítás és a nemzeti függetlenség célkitűzése. Verseit csaknem félszáz nyelvre lefordították, neve egyre több országban ismert.

Az irodalom egyik kedvelt témája, mint már fentebb említettem, a szülőföld ábrázolása. Az írók, költők szívesen vallanak a hazához, a szülőföldhöz való kötődésükről, hiszen ez az emberi érzés általános: szeretjük, tiszteljük a várost, a falut, a környéket, ahol születünk. A hazai táj, a szülőföld iránti szeretet kifejezésének legnagyobb költője Petőfi Sándor. Az ő költészeté-

ben hatalmas erejű érzésekkel együtt jelennek meg a tájak, a szülőföld és az otthon. Számos versben vallotta meg szülőföldje, hazája iránti szeretetét.

Petőfi gyermekkori lakhelye
Félegyházán,
Pesti Napló kiadása, 1908

és napjainkban (Hattyúház)

Szülőföldemen

Itt születtem én ezen a tájon
Az alföldi szép nagy rónaságon,
Ez a város születésem helye,
Mintha dajkám dalával vón tele,
Most is hallom e dalt, elhangzott bár:
„Cserebogár, sárga cserebogár!”

Ugy mentem el innen, mint kis gyermek,
És mint meglett ember úgy jöttem meg.
Hej azóta húsz esztendő telt el
Megrakodva búval és örömmel...
Húsz esztendő... az idő hogy lejár!
„Cserebogár, sárga cserebogár.”

Hol vagytok, ti régi játszótársak?
Közületek csak egyet is lássak!
Foglaljatok helyet itt mellettem,
Hadd felejtsem el, hogy férfi lettem,
Hogy vállamon huszonöt év van már...
„Cserebogár, sárga cserebogár.”

Mint nyugtalan madár az ágakon,
Helyrül-helyre röpköd gondolatom,
Szedegeti a sok szép emléket,
Mint a méh a virágról a mézet;
Minden régi kedves helyet bejár...
„Cserebogár, sárga cserebogár!”

Gyermek vagyok, gyermek lettem újra,
Lovagolok fűzfasípot fújva,
Lovagolok szilaj nádparipán,
Vályuhoz mék, lovam inni kíván,
Megitattam, gyi lovam, gyi Betyár...
„Cserebogár, sárga cserebogár!”

Megkondúl az esteli harangszó,
Kifáradt már a lovas és a ló,
Hazamegyek, ölébe vesz dajkám,
Az altató nóta hangzik ajkán,
Hallgatom, s félálomban vagyok már...
„Cserebogár, sárga cserebogár”... –

Amit a műről tudnod kell

Keletkezése • Petőfi Sándor 1848. június 6-8. között választási körúton járt a Kiskunságban, szerette volna képviselővé választatni magát. Kiskunfélegyházára is ellátogatott, ekkor írta a verset. Bizakodva tért vissza Pestre, még nem tudta, hogy csúfos kudarcot vallott.

Műfaja • Tájleíró költemény, bár gyermekkorára emlékezik, mégis bensőséges kapcsolatban van a tájjal, visszaidézi a régi helyeket, valamennyi emlékképpel újra gyereknek érzi magát. Petőfi tájkölteményének jellemzői:

- Az Alföldet az irodalmi témák közé emelte.
- A tájat egészében mutatja meg, nem egy-egy részletet csupán.
- Az Alföld a szabadságot jelenti számára, a szülőföldet és a hazát.
- Harmóniát, közösségbe tartozást, megértést, biztonságot jelent számára a pusztaság, a síkság, a szülőföld.

Témája • Búcsú a szülővárostól, a gyermekkori földtől, a régi barátoktól, a régi jól ismert tájtól, a biztonságot jelentő otthontól.

Szerkezete • A hat versszak szimmetrikus. Az első és az utolsó versszak a múlt és a jelen ellentéte. A második és ötödik: a meglett ember valósága szemben a gyermekkori álmokkal (20 év telt el). A harmadik és a negyedik: gyerekkora játszótársaira emlékezik és sok kedves helyet idéz fel.

A vers refrénje egységbe kapcsolja a költeményt és ritmust ad neki. Mindegyik szakasza ugyanazzal a sorral zárul: „*Cserebogár, sárga cserebogár!*” A dal, melyet dajkájától hallott, felidézi a régmúlt emlékeket. A visszatérő sorok kifejezik a költői én érzelmeit, aki elmereng az idő múlásán. Nyomatékosítják, hangsúlyossá teszik a mondanivalót.

A refrén értelme, hangulata a különböző versszakokban más és más. Ez mindig attól függ, mi játszódik le az adott szakaszban, milyen annak a hangvétele. Ezt érzékelteti az is, hogy más-más mondatvégi írásjel kerül a refrén végére az egyes versszakok végén.

1. vsz.: a meghatódás szavaival köszönti a szülőföldet, a *szép nagy rónaságot*. Felnőtt férfiként tesz látogatást szülővárosába. (A versben Kiskunfélegyházáról van szó!) A gyermekkor hangulatát idézi a táj, a dajka dalának emléke.

2. vsz.: sok évig volt távol: „*Húsz esztendő... az idő hogy lejár!*”;

3. vsz.: előjönnek az emlékekből a kisgyerekkori barátok, de az ő emlékeik azt a fájdalmat feledtetik vele, hogy repül az idő és a kisgyermekből férfi lett. Szomorú a refrén a harmadik versszakban;

4. vsz.: nem emberrel, baráttal való találkozásról szól tovább a lírai én, hanem a helyszínek jutnak eszébe, amit hasonlatokkal fejez ki: „*Szedegeti a sok szép emléket, / Mint a méh a virágról a mézet*”;

5. vsz.: változatlanságot tapasztal: minden olyan, mint gyerekkorában. Talán kedve van kipróbálni gyerekkora kedvenc játékát, szórakozását (fűzfasípot, lovaglást). Valóság ez vagy csak képzelet? Boldogság „*Gyermek vagyok, gyermek lettem újra!*” – érzés keríti hatalmába, él még benne a gyermeki énje. Megmozdul a lelke a múlt iránt. „*Megitattam, gyi lovam, gyi Betyár...*” A képzeletbeli lélek nemcsak megmozdul, hanem szinte iramodik, szárnyal, száll. A régi játék feltoluló emléke után sóhajtva szól itt a refrén: „*Cserebogár ...*”.

6. vsz.: nem tudjuk, mi mindent csinált még a költő, de már este van, „*Kifáradt már a lovas és a ló*”. És képzeletben megjelenik a dajka, a régi dajka, altatódalt dúdolva. „*Hallgatom, s félálomban vagyok már...*” –suttogja álmosan a lírai én, alig hallja már, az otthon békéje, melege, emléke elálmosítja. Álmodik – odaálmodja a valóságban már nem létező, de a lelkében, emlékeiben nagyon is ott lévő gyermekkort.

Az *esteli harangszó* –nem egyszerűen templomi harang – több annál. Minden felnőttben megszólal a lélek harangszava, hogy emlékezzen, hogy figyelmeztessen az idő múlására. A *lovas és a ló* – általánosítás: az életre, az életünk útjára utal.

Üzenete • A szülőföld mindenki számára fontos. Olyan biztos pont az életünkben, ahová megpihenni, emlékezni térünk vissza. Ebben a versben egyszerre jelenik meg a szülőföld és a gyermekkor utáni vágyódás. Valamennyien átélhetjük hasonlóan a gyermekkort (nádpáripán, fűzfasípot fújva).

 1. Mi a vers témája? **2.** A lírai én visszatekint: életének mely szakaszai kerülnek szembe egymással? **3.** Hogyan jellemzi a gyermekkorra óta eltelt időt? **4.** Milyen emlékeket idéz fel gyermekkorának helyszíne? **5.** Egy dajkától hallott ismerős dal köti össze a vers szakaszait. Hol helyezkednek el ezek a sorok? **6.** Milyen érzelmeket ébreszt benned a cím? ** **7.** Nézz utána, hány esztendőskorában került el Kiskunfélegyházáról a költő! **8.** Volt-e kedvenc dalod kiskorodban? Kítől tanultad? ** **9. Vitassátok meg,** szerintetek miért kerülhet távol az ember a szülőföldjétől! Gyűjtsetek szavakat, amelyek a szülőföldhöz köthetők! **10.** Magyarazzátok meg a 4. versszak hasonlatait! Dolgozzatok párban! **11.** Gyakori a versben a mondatok befejezetlensége, amit három pont jelez. A szándékos kihagyás milyen érzelmeket fejez ki? Milyen gondolatokkal tudod kiegészíteni a hiányzó részeket?

 13. Idézd fel kisgyermekkorod egyik szép emlékét! Rajzold meg a helyszínt is!

Irodalomelméleti ismeret

Tájéleíró költemény • Az epika-líra határán álló műfaj. Egyrészt egy táj bemutatását tartalmazza, másrészt a költőnek a tájhoz fűződő érzéseit, a táj hatására keletkezett gondolatát tárja fel. Gyakran jelennek meg benne különféle tárgyak, épületek, nem csupán a természet. Petőfi Sándor volt az egyik legjelentősebb költőnk, aki tájleíró verseket írt.

A családi líra megteremtése is Petőfi nevéhez fűződik. Az előtte élő nagy költők nemigen írtak a családjukról. A családi líra magával hozta az otthon megjelenítését is, mivel meleg, családi hangulatra csak az otthon melegében lelhet az ember.

Egy estém otthon

Orlay Petrich Soma:
Petőfi a szüleinél, XIX. század

Borozgatánk apámmal;
Ivott a jó öreg,
S a kedvemért ez egyszer –
Az isten áldja meg!

Soká nem voltam otthon,
Oly rég nem láttam már,
Úgy megvénült azóta –
Hja, az idő lejár.

Beszéltünk erről, arról,
Amint nyelvünkre jött;
Még a színészetéről is
Sok más egyéb között.

Szemében „mesterségem”
Most is nagy szálfka még;
Előítéletét az
Évek nem szüntették.

„No csak hitvány egy élet
Az a komédia!”
Fülemnek ily dicsérést
Kellett hallgatnia.

„Tudom, sokat koplaltál,
Mutatja is szined.
Szeretném látni egyszer,
Mint hány sz bukfeneket.”

Én műértő beszédit
Mosolygva hallgatám;
De ő makacs fej! föl nem
Világosíthatám.

Továbbá elszavaltam
Egy bordalom neki;
S nagyon, nagyon örültem,
Hogy megnevetteti.

De ő nem tartja nagyra,
Hogy költő-fia van;
Előtte minden ilyes
Dolog haszontalan.

Nem is lehet csodálni!
Csak húsvágáshoz ért;
Nem sok hajszála hullt ki
A tudományokért.

Utóbb, midőn a bornak
Edénye kiürült,
Én írogatni kezdtem,
Ő meg nyugonni dült.

De ekkor száz kérdéssel
Állott elő anyám;
Felelnem kelle – hát az
Írást abban hagyám.

És vége-hossza nem lett
Kérdezgetésinek;

De nekem e kérdések
Olyan jól estenek.

Mert mindenik tükör volt,
Ahonnan láthatám:
Hogy a földön nekem van
Legszeretőbb anyám!

láta – *itt*: látott; **előítélet** – elfogultságból eredő, nem tapasztalatra alapozott ítélet, vélemény; **műértő** – a művészetben jártas, hozzá jól értő; **estenek** – esnek.

Amit a műről tudnod kell

Petőfi az iskolát abbahagyva vándorszínésznek állt. Hosszú vándorút után meglátogatta szüleit otthonukban. Ekkorra már érlelődött benne, hogy felhagy a színészettel, és a költészetnek szenteli életét.

Keletkezése • 1844 áprilisában írta Dunavecscén. Édesapja rosszállóan nézte, hogy fia a művészetekkel foglalkozik.

Témája • Egyetlen összefüggő eseménysor egyes mozzanatai a versszakok: apa és fia beszélgetnek borozás közben, aztán az egyik aludni tér, a másik írni kezd; majd megjelenik az édesanya. A vers kettőjük beszélgetésének, egy otthon töltött estének állít emléket. Ez a költemény alaphelyzete. Apa és fia kedélyes borozgatás közben beszélget az eltelt időszakról, de érződik, hogy a két ember mást tart fontosnak és értékesnek az életben.

Az anya kérdései az örök anyaszerep megnyilvánulásai: az aggodalmat, a féltést, a feltétlen szeretetet jelzik.

Műfaja • Új témakör jelent meg irodalmunkban, a **családi líra**. Petőfi legbensőbb családi kapcsolatairól is fesztelen, közvetlen modorban közügyként beszél. Egyszerűen, hétköznapi nyelven ír, elsősorban szüleinél. Az apa egyszerű, becsületes kétkezi munkás. Jóhiszemű, képtelen másokat becsapni, másokért kezességet vállalt, ebbe bele is bukott, a család csődbe jutott. Lenézi fia mesterségét, de megnevetetik Petőfi versei. Akármilyen gyegek, mégiscsak az ő fia. Petőfi nem idealizált képet rajzol meg, kölcsönösen megértik egymás hibáit. Az apa nemcsak becsületes parasztember, hanem tökéletes hazafi is. Nem vagyonát (nincs is) félti, hanem a hazát. Petőfi büszke az apjára. Az anyát mér-

hetetlen megbocsátó szeretet jellemzi. A költő odaadóan ragaszkodott szüleihez, szeretetének nagy művészettel adott hangot költeményeiben. Ha az emberek bántották, ha vigasztalásra volt szüksége, ha pihenni akart, szülei hajlékát kereste fel. Halálukat mélyen gyászolta: „...csókolnám még lábok nyomát is, / Mert engemet szívök vérén neveltek fel” (Szüleim halálára).

Családi költeményei nemcsak szépségükkel lepnek meg, nemcsak az érzelmek bensőségével ragadnak el, hanem nevelő erejükkel és erkölcsi hatásukkal is. Nejéhez és fiához intézett költeményei szintén azt mutatják, hogy minden nyughatatlansága és kalandozó természete ellenére is nagyra becsülte a családi életet.

Hangneme • A vers végéig az édesapa figurája uralja a költeményt: ironikus, csipkelődő hang; egymás kölcsönös meg nem értése. A vers végén jelenik meg az édesanya alakja – gyöngéd szeretet, melegség árad szét a versen, eltűnik az ironikus hang. Egyetlen metafora a vers végén: *tükör*: „És vége-hossza nem lett / Kérdezgetésinek; / De nekem e kérdések / Olyan jól estenek. / Mert mindenik tükör volt, / Ahonnan láthatám: / Hogy a földön nekem van / Legszeretőbb anyám!”

Verselése • Kötetlen, könnyed családi társalgást imitál a vers – a természetességre a szóanyaggal is rásegít: *Hja, No csak*. A vers jambikus ritmusú (időmértékes).

Az *Egy estém otthon* életképszerű vers. Kitér a világ elé családi viszonyait. Petőfi rajongásig szerette édesanyját.

Szerkezete • A 14 versszakos költemény négy részre tagolható. A költő szemével látjuk a szülőket. Az 1–3. versszak a költő hazaérkezését tárgyalja; a 4–6. versszakban az édesapa fogalmazza meg véleményét fia foglalkozásával kapcsolatban; a 7–10. versszakban a költő megértően

elfogadja édesapja véleményét; a 11–14. versszakban teljesedik ki édesanyja iránti szeretetének a bemutatása némi költői túlzással: „*Hogy a földön nekem van / Legszeretőbb anyám!*”

1. Milyenek érzed a szülői házban töltött este hangulatát? **2.** Miről beszélget apa és fia? Milyen a beszélgetés hangulata? **3.** Szerintetek miért nem örült az édesapa fia választásának: a színészetnek, költészetnek? **4.** Milyenek ismerjük meg a versből az édesapát? **5.** Mi az apa véleménye a művészetről? **6.** Hogyan fogadja ezt a fia? Mit jelent valójában a *műértő* jelző a hetedik versszakban? **7.** Milyen foglalkozásra utal a húsvágás?

8. Mi a különbség az apa és az anya fiához fűződő viszonya között? 9. Mi bizonyítja a versben, hogy a költő tiszteli, szereti szüleit? 10. Az írói jellemzés mely eszközeit használja Petőfi szülei bemutatásakor? 11. Mit fejez ki a második szakasz utolsó sora: „Hja, az idő lejár”? ✨ ✨ 12. Fogalmazd meg, miféle helyszínt tudsz elképzelni a versben ábrázolt beszélgetésnek? 13. Írj rövid beszélgetést a versben szereplő szülők között! Hogyan vélekednek fiukról és sorsáról?

14. Játsszátok el szereposztásban!

Az emberek mindig is szerettek utazni. Így volt ez a múltban, és így van ez napjainkban is. Kinyílt a világ, bárhova eljuthatunk viszonylag rövid idő alatt. Úti élményeinket fényképezőgéppel vagy okostelefonnal azonnal meg is örökítjük. Nem így volt ez Petőfi idejében. Akkoriban a látványt, az emlékeket írásban vagy rajzokon, festményeken rögzítették. Petőfi Sándor sokat utazgatott lovas szekéren, beutazta a magyar vidéket, s élményeiről barátjának, Kerényi Frigyesnek számolt be az *Úti levelek*ben.

Úti levelek Kerényi Frigyeshez

(részletek)

1847

I.

Pest, május 9. 1847

Kedves barátom, levelet kapsz s illetőleg leveleket fogsz kapni tőlem, s azon egyszerű okból, mert nem ígértem, hogy írni fogok neked. Csak az ne várjon tőlem levelet, kinek megígértem, mert bizonyos lehet benne, hogy oly hiába fogja várni, mint a cinkotai bakter az angol koronát. Írnivalóm, úgy hiszem, lesz elég, mert utazni fogok; érdekesen írom-e le majd utamat vagy nem, ez más kérdés, vagyis ez a kérdés. (...)

III.

Debrecen, május 14. 1847

Voltál már Debrecenben, barátom? Láttad-e a pusztai várost, vagyis e városi pusztaságot? ha porba vagy sárba akarsz fúladni, csak ide jőj, itt legkönnyebben célt érhetsz; de az orrodát jól befogd, mert különben, mielőtt megfúlnál, a guta üt meg a szalonnaszagnak miatta. Mennyi szalonna, mennyi hízott disznó

van itt! a szellem mégis oly sovány, hogy csak úgy csörög a bordája, épen mint az idevaló híres talyigás lovaknak. Itt, ha vesznek is könyvet, tán csak azért veszik, hogy bele szalonnát takarjanak. Az 1843–44-iki telet e kövér városban huztam ki éhezve, fázva, betegen egy szegény, de jó öreg asszonynál, az isten áldja meg. Ha ő gondomat nem viselte volna, most e levelet a másvilágról írnám hozzád.

(...) Fűzes-Abonyból, hol a mult éjet töltém, egy nap alatt értünk ide Debrecenbe. Napkeltekor már Poroszlón voltunk, melyet a Tisza különösen kedvel, mert gyakran kilátogat hozzá, nem resteli a nagy utat. Most is ott tisztelkedik. A fogadótól jobbra-balra tengert láttunk, melyben nyakig úsznak a fák, mint valami szerencsétlen hajótörést szenvedők. A víz közepén nyúlik végig, mint a nadrágon a zsinór, az a nevezetes töltés, melynek oly sok ló köszönheti már, hogy e siralom völgyéből Ábrahám keblébe jutott. Hosszasága egész félórányi ugyan, de jó időben négy lovas kocsi – nyolc ökör segítségével – egy nap alatt is megjárja. Száraz időben az a szép tulajdonsága van, hogy oda varázsolja az Alföldre a Kárpátok táját, olyan hegyek és völgyek keletkeznek rajta. E tekintetből jónak láttam leszállni a gyorszekérről, s gyalog zarándokolni át a töltésen, hogy a feldőlés ellen biztosítsam magamat, mert én fejemmel szerzem ugyan a kenyeremet, de azért nyakamat sem imádom kevésbé, mint fejemet. A gyorszekérnél egy óránegyeddel elébb értem a Tisza hídjához, a ezalatt gyönyörködve néztem jobbra-balra a táját, mely a kiöntés által hasonlíthat Amerika őserdeihez regényességében. És az az átkozott szabályozás majd mind e regényességnek véget fog vetni; lesz rend és prózaiság. Bizony nem szeretnék mostanában a Tiszának lenni. Szegény Tisza! Eddig kénye-kedve szerint kalandozta be a világot, mint valami féktelen szilaj csikó; most pedig zablát vetnek szájába, hámba fogják, s ballaghat majd szépen a kerékvágásban. (...)

Átkelve a Tiszán, éri az ember Füredet (...) Maga Füred is ilyen kietlen, szomorú, rideg... düledező házak, ezek födelén és az udvarokon buja fű és paréj, az emberek sápadtak és szótlanok, az utcák üresek, zajtalanok... hagyjuk el ezt az élő sírboltot és menjünk, vágassunk kelet felé, nagyszerű látvány következik: a pusztá, a Hortobágy!

Hortobágy, dicső rónaság, te vagy az Isten homloka. (...)

Pankotai Sándor: Hortobágy, 2018

kedik fölfelé dalán, mint fonalán a pók.

Néhány lépésnyire az úttól csillog egy kis tó, szélén sötétzöld káka és világoszöld sás; mellette bibicek nyargalásznak búbos fejeikkel s a tó közepén nagyokat lép hosszú piros lábaival a melankolikus gólya.

Egy dülőföldnyire legel a gulya, hosszú botjára támaszkodva áll mögötte a gulyás és megemeli előttünk kalapját, nem szolgáliságból, mint a felföldi német és tót, hanem emberségből, mint magyarhoz illik.

Mik azok a T alakúak ott a távolban? Azok elszórt gémes kutak, de olyan messze vannak már, hogy karcsu ostorfáik nem látszanak.

Amott a látkör peremén a hortobágyi csárda, de nem a földön, hanem az égen... oda emelte föl a délibáb. A csárda mellett a ménes, szinte a levegőben, mintha egy elfáradt darucsoport szállana. Kedves délibáb! úgy tartja ölében a tárgyakat, mint gyermekeit az anya.

Némán, merengve ül az őсныugalom e térségen, mint tűzhelye mellett karszékében a száz éves aggastyán, ki az élet zajos napjait zajtalan szívvel gondolja át.

Mily egyszerű a puszta és mégis mily fönséges! de lehet-e fönséges, ami nem egyszerű?

e siralom völgyéből Ábrahám kebelébe jutott – *értsd:* elpusztul; **az az átkozott szabályozás** – a Tisza szabályozása, amely Széchenyi István kezdeményezésére 1846 nyarán indult meg; **zabla, hám** – a lószerszám részei

Amit a mőről tudnod kell

Keletkezése • Petőfi Sándor 1847-ben gyalogosan vagy szekéren szinte az egész történelmi Magyarországot bebarangolta. Az utazásai során szerzett élményeiről, tapasztalatairól vall ezekben a levelekben. Szakított az addig megszokott, hagyományosan tényszerű, tárgyilagos útleírással. Azt írja le bennük, amit gondolt, érzett, amikor látta a tájakat, városokat, falvakat, embereket.

Formája • Beszámolóí levélformában íródtak, valóságos személyhez szólnak. Megtartják a magánlevél formai jellemzőit (megszólítás, keltezés), és személyes, kötetlen hangnemben szólítják a meg a címzettet.

Műfaja • Úti levél, mely az epikához tartozó műfaj. Ezek a művek újságban is megjelentek, tehát nemcsak a címzethez, hanem az olvasóközönséghez is szóltak. Közérdekű üzenetük van.

Ismétlődő motívumok • A hortobágyi tájlemek, élmények Petőfi tájleíró költeményeiben is felbukkannak. Ezeket a visszatérő, ismétlődő elemeket **motívumoknak** nevezzük.

A hortobágyi pusztá leírásában érezhető, hogy a költőt szűkebb hazájának, szülőföldjének, népének szeretete hatja át. Amit prózában megörökített, azt versben is megénekelte.

1. Milyen helyszíneket keresett fel a költő? Jellemezd egy-egy mondatral a helyeket! **2.** Melyek a pusztá jellegzetességei? Milyen növény- és állatvilágot ismertél meg? **3.** Keresz olyan kifejezéseket, amelyek ezt bizonyítják! **4.** Milyen jellemző építmények tűnnek fel a pusztai tájon? **5.** Mi érzékelteti, hogy a pusztán nyugalmas az élet? **6.** Milyennek mutatja be a Tiszát Petőfi az *Úti levelekben*? Emlékezzetek vissza, hogyan ábrázolja *A Tisza* c. versében! Milyen hasonlóságok és különbségek fedezhetők fel a két leírásban? Vitassátok meg!

8. Készítsetek rajzot a Tiszáról vagy a Hortobágyról az *Úti levelek* leírása alapján!

Irodalomelméleti ismeret

Útleírás, úti levelek • Az útleírás beszámoló az utazás során látottakról, az utazó tapasztalatairól. Lehet tárgyilagos, pontos, de lehet személyes hangvétellő is. Az ilyen beszámoló közvetíti a szerző érzelmeit, gondolatait is.

JÓZSEF ATTILA

(1905–1937)

*Emberek, magyarok, íme a költő,
aki indul magasba és mélybe: József Attila,
szeressétek és fogjátok pártját neki! ...*

Juhász Gyula

A XX. század egyik legnagyobb magyar költője. Hatása az utána jövő nemzedékre felmérhetetlen. Teljes emberi és költői létre való törekvése tragikus volt, mégis példaadó. Költészetét a mély gondolatiság és a játékos könnyedség egyaránt jellemzi.

József Attila

Életútja • 1905. április 11-én született Budapesten. Anyja, Pócze Borbála – mosónő, apja, József Áron – szappanfőző munkás volt, aki korán elhagyta a családot. Attila négyévesen Öcsödre került nevelőszülőkhöz (Gombai Ferenc). Hétévesen anyja visszahozta Pestre és beíratta az első osztályba. Attila 14 éves volt, amikor meghalt az édesanyja.

Tanulmányait nővére és sógora (Makai Ödön) finanszírozta. A polgári iskola elvégzése után gimnáziumban tanult tovább. Az érettségit követően tisztviselő lett, majd beiratkozott a szegedi egyetem bölcsészkarára. De ezt sem sikerült befejeznie. A *Tiszta szívvel* című verse miatt Horgel Antal professzor eltanácsolta az egyetemről. Húszéves korában beiratkozott a bécsi egyetemre, majd Párizsba utazott.

A sok nélkülözés, a hatalom zaklatása, a fasizmus előretérése egyre inkább megviselte József Attila amúgy is betegesen érzékeny idegrendszerét. Depressziós lett. A sikertelen kórházi kezelés után két nővére – Jolán és Etelka – vette magához baltonszárszói panziójukba. A belső összeomlástól való félelme és az elvaduló külső világ gyötrelmes képei öngyilkosságba kergették. 1937. december 3-án elütötte egy vonat. Halála körülményeit még ma is homály fedi. Nagyon sokan állítják azt, hogy nem öngyilkosságról, hanem véletlen balesetről van szó. Mindössze 32 éves volt.

Munkássága • Első verseskötete, a *Szépség koldusa* 1922-ben, tizenhét éves korában jelent meg. Ezeken a verseken erősen érződik a *Nyugat* költőinek, Adynak, Kosztolányinak és különösen Juhász Gyulának a hatása.

Második kötete, a *Nem én kiáltok* Szegeden jelent meg 1925 januárjában. Harmadik kötete 1929 februárjában látott napvilágot *Nincsen apám, se anyám* címmel. Ezt a kötetet sokszínű változatosság jellemzi. Költészetének kiteljesedését a *Külvárosi éj* (1932) és a *Medvetánc* (1934) című kötetekben érte el. A 30-as években születtek nagy gondolati költeményei. Versei fokozatosan elkomorodnak, egyre gyakoribbá kezd válni bennük az alkony, az este, az ősz és a tél képe, a fagy, a hideg motívuma. Ennek a korszaknak három nagy tárgyköre: a szerelem, a közélet és a tragikus önsors volt. Ez a három témakör egyben három magartásfajtát, három alkotásmódot is jelent. Eletében megjelent utolsó verseskötete, a *Nagyon fáj* 1936-ból. Ezek a költemények már a végső számadás versei.

József Attila számára az otthon olyan fogalom volt, ami neki nem adatott meg. Kisgyermek korában nevelőszülőknél élt. Felőve sem találta meg azt a szeretetet, azt a nőt, akivel közös otthont alapíthatott volna.

Anyám

1. A bögrét két kezébe fogta,
úgy estefelé egy vasárnap
csöndesen elmosolyodott,
s ült egy kicsit a félhomályban –
2. Kis lábaskában hazahozta
kegyelmeséktől vacsoráját,
lefeküdtünk, és eltűnődtem,
hogy ők egész fazékkal esznek –
3. Anyám volt, apró, korán meghalt,
mert a mosónők korán halnak,
a cipeléstől reszket a lábuk,
s a fejük fáj a vasalástól –
4. S mert hegyvidéknek ott a szennyes!
Idegnyugtató felhőjáték

József Attila édesanyja:
Pócze Borbála

A gőz, s levegőváltozásul
A mosónőnek ott a padlás –

5. Látom, megáll a vasalóval.
Törékeny természetét a tőke
megtörte, mindig keskenyebb lett –
Gondoljátok meg, proletárok –

6. A mosástól kicsit meggörnyedt,
én nem tudtam, hogy ifjú asszony,
álmában tiszta kötényt hordott,
a postás olyankor köszönt neki –

Amit a műről tudnod kell

Keletkezése • 1931-ben keletkezett a költőnek ez az ismert verse. Anyja, akinek emlékét idézi, már tizenkét éve halott. József Attila ekkorra már sok súlyos csalódáson, kudarcon túljutott. Szeretetvágya, az otthon hiánya, a kitaszítottság érzése azonban inkább nőtt benne az érett férfikorban, mintsem csökkent volna. Egyéni sorsának keserű érzéséhez egyre inkább a társadalomban megélt közös sors eszményei társulnak. Ezért válik súlyossá, társadalmi kérdéseket is feszegető költeménnyé ez a mű.

Műfaja • A *személyes líra* egyik legszebb példája ez a vers.

Témája • Az édesanyja halála miatt érzet mérhetetlen fájdalom.

Szerkezete • Szigorú rend szerint felépített és mélyen átgondolt vers. Három szerkezeti egységre tagolható.

I. egység: a vers kezdő soraiban egy vasárnap este emléke villan föl. Az anya él, a költő még gyerek. A gyermek szemével látjuk a csekélyke történéseket. Az emlék elmosódottságát csupán a bizonytalanságot kifejező szavak érzékeltetik: úgy estefelé, egy vasárnap.

II. egység: a következő sorok – szinte észrevétlenül – a költő jelene felé csúsztatják el a gondolatot. „*Anyám volt, apró, korán meghalt.*” E részben a mosónők sorsának kínosan pontos rajzát kapjuk, mintegy magyarázatot a szótlán, rebbenő tekintetű proletárasszonyi magatartásra. A költő szinte kilép a vers kereteiből, hiszen itt valamennyi munkásasszonyra gondol: „*Gondoljátok meg, proletárok*”.

III. egység: a verset az utolsó két sor zárja: a mosónők álma is csupán köznapi vágy, *a tiszta kötény* és az előre köszönő postás.

Érdekessége • A rövid életrajzban már említettük, hogy 14 évesen veszítette el édesanyját. Fájdalma határtalan volt. Még a temetésen sem lehetett ott, mert Szabadszállásra utazott a rokonokhoz csirkét szerezni. Szentül hitte, hogy a csirke húásától meggyógyul az édesanyja. Később sokszor gondolt arra, hogy a Mama akkor este halt meg, amikor ő ott bukdácsolt a hófúvásban a Kiskunságon. Verseiben szinte páratlan tökéletességű lélektani realizmussal idézi az anya elvesztése utáni események emlékét, a világ értelmetlenné és üressé válásának élményét.

1. A vers pillanatképpel indul. Mit csinál az édesanyja az első versszakban?
2. Van-e jelentősége az időpont megjelölésének a versben? Mi?
3. Miért csak ennyi jut a költő édesanyjának a vasárnap örömeiből?
4. Milyen érzést váltott ki belőled ez a két sor: „*lefeküdtünk, és eltűnődtem, / hogy ők egész fazékkal esznek –*”? 5. Keresd ki azt a versszakot, amely már nemcsak József Attila édesanyjáról szól, hanem általában a mosónőkről! Miért általánosít a költő?
6. Milyen hangszínnel kell kifejezően olvasnod a negyedik versszakot? ✨
7. Figyeljétek meg, hogyan kapcsolódik egy-egy emlékképhez a költő jelenének számos gondolata!

Irodalomelméleti ismeret

Személyes líra • A beszélőnek önmagához, a megszólítotthoz és a műben ábrázolt dologhoz, személyhez való viszonyát tükröző, bensőséges hangú költészet.

Mama

Már egy hete csak a mamára
gondolok mindig, meg-megállva.
Nyikorgó kosárral ölében,
ment a padlásra, ment serényen.
Én még őszinte ember voltam,
ordítottam, toporzékoltam.
Hagyja a dagadt ruhát másra,
engem vigyen föl a padlásra.
Csak ment és teregetett némán,
nem szidott, nem is nézett énrám

Szabatin István:
Mosónő

s a ruhák fényesen, suhogva,
keringtek, szálltak a magosba.
Nem nyafognék, de most már késő,
most látom, milyen óriás ő –
szürke haja lebben az égen,
kékítőt old az ég vizében.

dagadt ruha – a kimosott, vizes ruha; **kékítő** – mosásnál használt vegyszer, mely a ruha fehéritésére szolgált

Amit a műről tudnod kell

Keletkezése • A *Medvetánc* c. kötet záróverse, 1934-ben írta. A költemény vallomás, mely a gyermekkort idézi fel. A versnek három szereplője van:

- a felnőtt férfi, akinek az elhunyt édesanyja alakja idéződik fel;
- a múltból felbukkanó gyermeki én;
- a mama, akinek egykori nehéz munkáját, a mosást és teregetést mutatja be a vers.

A műben előtűnik a bűntudat érzése is. A felnőtt szeretné jóvátenni hajdani hibáját. Ez azonban lehetetlen, az időt nem lehet visszafordítani. Az utolsó sorokban mégis megjelenik a vigasztalódás, a megnyugvás képe: „... most látom, milyen óriás ő – / szürke haja lebben az égen, / kékítőt old az ég vizében.”

Szerkezete • Az 1–3. versszak a gyermek nézőpontjából idézi fel a múltbeli eseményeket. Követelőzik, hiányolja az anyai törődést. Az anya szótlansága jelzi a fájdalmát is, melyet amiatt érezhetett, hogy nem játszhat gyermekével.

A vers szerkezeti csúcspontján visszatér a jelenhez. Itt a kései megbánás már nyafogásnak minősíti a korábban még követelő, vádló indulatot. A felnőtt férfi az édesanyja alakját már rendkívüli nagyságúnak látja.

Az utolsó két sor a mosó anya alakját égi látomássá változtatja.

- 1.** Milyen tevékenység közben ábrázolja a vers a mamát? **2.** Mit jelent itt a kisgyermekkori én jellemzéseként használt őszinte szó? **3.** A *lent* és a *főnt* milyen képekben, és milyen jelentéssel tér vissza a versben? **4.** Milyen természeti képben jelenik meg újra az édesanyja alakja? **5.** Mi a különbség a gyermek és a felnőtt viselkedésében az anyához fűződő viszony-

ban? **6.** Miért volt olyan erős az anya hiánya még a versbeli felnőtt férfi lelkében is? **7.** Vizsgáld meg a vers időszerkezetét! Milyen igeidőket használ a költő? ****** **8.** Keress más verseket, amelyekben az édesanya alakja jelenik meg! Vesd össze ezeket az ábrázolásokat a *Mama* című versben megrajzolt képpel! **9.** Milyen emlékeid jelennek meg „őszinte ember” korodból? Válassz ki egyet közülük, és írd egy rövid fogalmazást! **10.** Elevenítsétek fel egy-egy olyan kisgyermekkorú élményeteket, amikor nem fogadtatok szót szüleiteknek, vagy követelőztetek! Ma mit gondoltok erről? Beszéljétek meg!

Lámpással kell keresni olyan magyar versolvasót, aki ne szeretné Kosztolányit. Ha váratlanul elhangzik a neve valahol, minden arcon átfut egy kis derű, mintha ki-ki egy kedves, családi emlékére gondolna, vagy egy friss, tengerparti utazásra.

Nemes Nagy Ágnes

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

(1885–1936)

A *Nyugat* első, nagy nemzedékének, a századelő művészi átalakulásának képviselője. Kortársai közül elsősorban rendkívüli tehetségének mesteri, tökéletes eleganciájával tűnt ki. A sokműfajú írók közé tartozik. Általában költőként emlegetjük. Lírája a XX. század elejének ízléséhez kötődik, de prózai munkái napjainkban is keletkezhetnek volna. Epikájában a lélekábrázolás kiemelkedő mestere. Az ő erkölce a szépség volt.

Kosztolányi Dezső

Életútja • 1885. március 29-én született Szabadkán (Vajdaság – ma Szerbiához tartozik). Édesapja a helybeli gimnázium matematika–fizika szakos tanára. Édesanyja a leendő költő születésekor még csak tizennyolc éves volt. Négy és fél éves korában már tudott írni és olvasni. Tízéves koráig örökösen betegeskedett. Gimnáziumi tanulmányait Szabadkán végezte. Tanári pályára készült. 1903 őszén a budapesti egyetem bölcsészkarára iratkozott be magyar–német szakos hallgatóként.

Állandó cikkírója lett a *Bácskai Hírlapnak* és a *Szeged és Vidékének*. 1904-ben a bécsi egyetem hallgatója. Egyetemi tanulmányait nem fejezte be, de egyre több cikke, tárcája, rajza jelent meg a különböző lapokban.

Első verseskötete, a *Négy fal* 1907-ben jelent meg. *Boszorkányos esték* címmel 1908-ban elbeszéléskötete látott napvilágot. Az ebben az évben induló *Nyugat*nak rendszeres munkatársa lett. Az igazi elismerést és a hajlamának leginkább megfelelő nagy költői témát *A szegény kisgyermek panaszai* (1910) hozta meg számára.

Íróársaihoz hasonlóan ő is elítélte az I. világháborút. A vérontás befejezését követő őszirózsás forradalmat reménykedve fogadta. Idegenkedett viszont a proletárdiktatúrától. Igazságtalannak tartotta a trianoni békeszerződést, melynek következtében szülővárosát is más országhoz csatolták.

Írói rangját országszerte elismerték. Regényei közül a *Nero, a véres költő* (1921) külföldön is hírnevet szerzett. Termékenységét az *Aranysárkány* (1925), majd az *Édes Anna* (1926), számos novellás- és verseskönyve jelzi. A pálya csúcán van, amikor a gyógyíthatatlan betegség, a rák megtámadja. Ötvenegy évesen, 1936-ban halt meg.

A SZEGÉNY KISGYERMEK PANASZAI

A *szereplíra* sajátos megvalósulásának lehetünk tanúi Kosztolányi Dezső *A szegény kisgyermek panaszai* (1910) című verseskötetét olvasva. A ciklus összefüggő, megszerkesztett lírai kötetet alkot. A szerző beleéli magát a vidéki, a szabadkai kisgyermek helyzetébe. Ezeket a verseket a gyermeki léleknek a világra rácsodálkozó bája teszi feledhetetlenné. A félénk és ideges kisgyerek hallucinációit, színes vízióit, a világ titkaival való találkozását örökítik meg a költemények. A költő annak a kis embernek a szerepét ölti magára, aki a maga gyanútlan, anyagi ártatlanságában néz körül, s olyannak hiszi a világot, amilyennek a pillanatnyi benyomás, a gyermeki érzékelés mutatja. A versek különös újszerűségét a kétféle szempont, a *kettős látószög* állandó egybejátszása adja: a felnőtt nézi benne – emlékezve – gyermek-önmagát, a gyermek pedig ámulva és borzongva fedezi fel a világot még előítéletek nélkül, s a létezés számára meglepetések sorozata. A kötet a gyermeki képzelet rapszodikus (csapongó) ugrásait követi. Az évek múlásával együtt az élmények száma is egyre nő, s a versek kicsiny hőse egyre tudatosabban tekint szét maga körül. Az ámulat mellett megtalálható

a döbbenet is, hiszen a világ furcsa talányossága borzongató titkokkal van tele.

A versfüzér egészét belengi a szorongó félelem, az önsajnálát, a mások iránti részvét. A szegény kisgyermek valójában mindentől fél: retteg a betegségtől, a haláltól, az ébredő nemiségtől, fél az élettől, a sötétől, apjától. Szánalommal szemléli szomorú édesanyját és hűgát, akit eljegyzett a bánat. Kosztolányi a gyermekkor olyan teljességnek, gazdag világnak fogta fel, melyhez képest a felnőtt kor lelki elszegényedést, fokozatos beszűkülést jelent. A gyermek álarca mögött annak a felnőttnek a kiábrándultsága rejtőzik, aki siratja korai éveinek színes tarkaságát, aki „voltaképp a gyermek mohóságával szeretett volna elvonulni a költészet hermetikusan elzárt tornyába.” (Rónay László)

Gyermekkori ábránd, álmodozás, de egyben költői ars poetica is a *Mostan színes tintákról álmodom* című verse, melyen jól tetten érhető az a kettősség, hogy a szereplőre szabályai szerint egy kisgyerek szólal meg, ugyanakkor a háttérben ott van a felnőtt, aki felidézi a tudatvilágban megőrzött egykori élményt. (Érdekességként megemlíthető, hogy a felnőtt Kosztolányi mindenkinek zöld tintával írt.)

Háttérinformáció

A szegény kisgyermek panaszairól

Kosztolányi Dezső 1935. április 21-én született visszaemlékezéseiben idézte fel a ciklus keletkezéstörténetét: „*A szegény kisgyermek panaszait* akkor kezdtem írni, amikor édesatyám egyszer látogatóba jött hozzám Üllői úti diákszobámba. Kikísértem a hajnali vonathoz, és talán a látogatás hatása alatt, mert eszembe jutott a vele való kapcsolat, az elmúlt diákkorom és a vidéki életem, amikor a pályaudvarról visszafelé mentem, egyszer fölzendült bennem, ennek a vers-sorozatnak első költeménye: *Mint aki a sínek közé esett...* Aztán rövidesen, alig egy hét alatt az egész sort leírtam, és máig sem tudtam rajta változtatni egyetlen sort sem¹.”

¹ Kosztolányi Dezső: *A Fecskelány és a kisgyerek*. In: Kosztolányi Dezső. Összeállította dr. Karácsi Zolt. Tóth Könyvkereskedés Kft., Debrecen, 1996. 26. o.

Mostan színes tintákról álmodom

Mostan színes tintákról álmodom.

Legszebb a sárga. Sok-sok levelet
E tintával írnék egy kisleánynak,
Egy kisleánynak, akit szeretek.
Krikszkrakszokat, japán betűket írnék,
S egy kacskaringós, kedves madarat.
És akarok még sok másszínű tintát,
bronzot, ezüstöt, zöldet, aranyat,
és kellene még sok száz és ezer,
és kellene még aztán millió:
tréfás-lila, bor-színű, néma-szürke,
szemérmes, szerelmes rikító,
és kellene szomorú-viola
és téglabarna és kék is, de halvány,
akár e színes kapuablak árnya
augusztusi délkor a kapualján.
És akarok még égő-pirosat,
Vérszínűt, mint a mérges alkonyat,
És akkor írnék, mindig-mindig írnék.
Kékkel húgomnak, anyámnak arannyal:
Arany-imát írnék az anyámnak,
arany-tüzet, arany-szót, mint a hajnal.
És el nem unnám, egyre-egyre írnék
Egy vén toronyba, szünes-szüntelen.
Oly boldog lennék, Istenem, de boldog.

Kiszínezném veled az életem.

Amit a múról tudnod kell

A címsor önálló szakaszba kerülve azt az illúziót kelti, mintha valami nagyon fontosat tartalmazna a közlés. A gyermek azonban nem magyaráz, nem indokol, csak kijelenti, hogy színes tintákról álmodik, s a legszebb a sárga. Ezután türelmetlen sietséggel sorolja a színek árnyalatait, a tinták elképzelt színskáláját – a fekete kivételével –, s a legvégén – az indító sárgát mintegy felfokozva – a legnagyobb erővel az aranyat ragyogtatja fel.

A vágy nyugtalanságát, fölerősödését a sodró halmozások és a számneves túlzások érzékeltetik („...és kellene még sok száz és ezer / és kellene még aztán millió”), s ugyanezt hangsúlyozza az és kötőszó gyakorisága is, mely nyolc ízben sor- és mondatkezdésben tér vissza. A színes tinták képzete az írás boldogító mámorával kapcsolódik egybe, a színárnyalatok pedig ezerféle hangulatot és érzelmet sugallnak. Az ébredező szerelmet a sárga krikszkrakszok japán betűi közvetítik, hűgának kékkkel írna, anyjának meg arany-imát, arany-szókat, arany-tüzet vetne papírra.

A zaklatott, mégis egylendületű költeményt végig óhajtó mondatok uralják. Ezek a fokozás, emelkedő versépítésbe mindig erősebb, teljesebb érzelmi-gondolati töltést visznek, mely ellenállhatatlan erővel szólaltatja meg az írás vágyát („...mindig-mindig írnék”, „És el nem unnám, egyre-másra írnék”), majd a verset lezáró felkiáltásban teljeseedik ki: „Oly boldog lennék, Istenem, de boldog”.

A külön „strófában” felhangzó utolsó sor egyszerű prózaisága – „Kiszínezném vele az életem.” – bizonyos lehangoltságot lop az addig ünnepélyes hangú költeménybe, s a feltételes módban álló igék is mind a vágy bizonytalanságát, reménytelenségét sejtetik, s ezt már nem a gyerek mondja, hanem a felnőtt. Pontosan érzékelteti ezt a költő azzal, hogy különválasztja a hosszú versszaktól. E sejtető sor a felnőttkor szürke, színtelen világára utal.

Lánc, lánc, eszterlánc

Lánc, lánc, eszterlánc,
eszterlánci cérna,
kisleányok bús körében
kergetőzöm én ma.
Nincs semmi aranyom,

jobbra-balra löknek,
körbe-körbe, egyre körbe,
láncán kis kezöknek.
Merre menjek, szóljatok,
hátra vagy előre?

Az erdőbe megbotoltam,
egy nagy, csúnya kőbe.
Voltam én is jófiú,
Istenem, de régen,
csigabigát én is hívtam
künn a régi réten.
Verset mondtam én is ám
gilicemadárra,
magyar gyerek gyógyította,
török gyerek vágta.
Jártam az erdőben is
csillagot keresve,
aranykapun én is bújtam,
és aludtam este.
Nézzetek rám, hűgaim,
éjjel most nem alszom,
bámulom a holdvilágot,
véres már az arcom.
Nézzetek rám, lelkeim,

a cipóm levásott,
körmeimmel, kárörömmel
csúnya gödröt ások.
Szánjatok meg, szíveim,
rongyos a kabátom,
szédül a lánc, szédül a tánc,
már utam se látom.
Szeretem a láncot én,
de úgy fáj e sok lánc,
szeretem a táncot is én,
csak hogy ez pokoltánc.
Engedjétek innen el,
hagyjatok magamra,
este szépen süt a lámpám,
este jó a kamra.
Hagyjatok szaladni még,
tündérekbe hinni,
fehér csészéből szelíden
fehér tejet inni.

Amit a műről tudnod kell

A *szegény kisgyermek panaszai* versciklus egészében elégikus ciklus. Ennek a versciklusnak elsősorban az emlékezés adja elégikus jellegét. Stílusa egységes, nyelvileg, ritmikailag önálló és változatos.

A *Lánc, lánc, eszterlánc* kezdetű vers a közismert, énekelt gyerekjáték szövegét idézi, de csak az első két sor egyezik meg szó szerint a gyerekdal szövegével, ugyanakkor ez a két sor elég ahhoz, hogy felidézze bennünk annak dallamát, ritmusát. Azonban nemcsak felidézi a gyerekdalt. A költő arról számol be, hogy miként vett részt a játékban, amelyet főként lányok játszották. Ezért is különös a lírai beszélő, a *jófiú* jelenléte a játékban („*kisleányok bús körében / kergetőzőm én ma.*”). Ezt a furcsa helyzetet, oda nem illőségét érzékeli a beszélő is, nem ismeri a játékszabályokat, ahogy mondja „*jobbra-balra löknek*”, illetve kérdezi: „*Merre menjek, szóljatok, / hátra vagy előre?*”

Három másik gyermekmondókát is megidézi a költő: az egyik a *Csigabiga gyere ki* („*csigabigát én is hívtam / künn a régi réten*”), a másik a *Bújj, bújj, zöld ág* („*aranykapun én is bújtam*”), a har-

madik a *Gólya, gólya, gilice* („*Verset mondtam én is ám / gilice-madárra, / magyar gyerek gyógyította, / török gyerek vágta.*”).

Ezt követően a jelenlegi állapotára („*éjjel most nem alszom, a cipőm levásott, rongyos a kabátom*”), hivatkozva kéri társaitól a tánc abbahagyását („*Engedjetez innen el, / hagyjatok magamra*”). A gyermekkorban a lánc még játék volt, felnőtt korra átalakul a kötöttség, rabság láncává.

A vers utolsó négy sora a tiszta gyermeki lét önfelelt boldogságának fenntartását kéri („*Hagyjatok szaladni még, / tündérekbe hinni, / fehér csészéből szelíden / fehér tejet inni.*”), de az *Istenem, de régen* kifejezés eltávolítja ettől az időtől, feltételezhetően már a felnőtt kor távolságából vágyik vissza a gyermek világába. A gyermekkor ugyanis idilli világ, a teljesség ideje, amit egy lecsupaszodott, elidegenedett felnőttkor követ.

1. Kosztolányi Dezső versciklusából két jellegzetes darabot olvashattál. Milyen hangulatúak ezek a versek? **2.** Mit nevezünk szereplírának? Kinek a helyzetébe éli bele magát a költő? **3.** Melyik versében fogalmazta meg költői ars poeticáját? **4.** Szerinted miért nem említi a költő a lét szürkeségét, hétköznapi prózaiságát? **5.** Milyen érzések társulnak az egyes színekhez? **6.** Mi a különbség a gyermekjáték eszterláncra és a felnőtt láncai között? **7.** A *lány I* betűk sokasága milyen hangulatot kölcsönöz a vers kezdetének? Összhangban van-e ez a vers hangulatával? **8.** A két Kosztolányi-vers közül melyik a vidámabb hangulatú? Miért? Beszéljétek meg! ✨ **9.** Mitől szép a gyermekkor? **Vitassátok meg**, ki hogyan értelmezi a *szép gyermekkor* fogalmát! **10.** Olvasd el teljes terjedelmében József Attila *Kosztolányi Dezső* és Karinthy Frigyes *Az ötvenéves Kosztolányi* című esszéket! (*A magyar irodalom nagyjai*. Győr., Széchenyi Nyomda, 2000. 111–116. o.) Készítsd el a vázlatukat!

Irodalomelméleti ismeret

Elégia • Az elégia általában búslakodó hangon idéz fel múltbeli alakokat, eseményeket, dolgokat. Fő sajátossága, hogy a dallal és az ódával ellentétben, nem a jelenben támadó érzelmeket fejezi ki, hanem az emlékezet szűrőjén keresztül szemléli a dolgokat.

Kárpátaljai magyar irodalom

Irodalmi hagyományait tekintve a vidék magyar írásbelisége a középkorra nyúlik vissza. A ma már Ungvár részét képező Radváncon született **Gyöngyösi István** (1629–1704) magyar költő, az ugocsai Nyalábvárban működött **Ilosvai Selymes Péter**, és itt fordította a *Bibliát* **Komjáthy Benedek**. Önálló magyar irodalmi arculata azonban a régiónak nem alakult ki, bár a magyar lakosság kisebbségbe kerülésétől kezdődően beszélhetünk kárpátaljai magyar irodalomról. A csehszlovák korszak jelentős alkotói közé tartozott **Tamás Mihály** és **Sáfáry László**.

A kárpátaljai magyar irodalmat az impériumváltás után a semmiből kellett újjáépíteni. **Balla László** költő, író, újságszerkesztő 1951-ben megjelenő *Zengj hangosabban* c. verseskötete korszaknyitó volt, mivel ez volt az első magyar nyelvű verseskötet a szovjet időkben Kárpátalján. Balla inkább a szovjet ideológiai irányvonalat képviselte, míg **Kovács Vilmos** költő, író a kisebbségi sorsot jelenítette meg írásaiban, köztük legjelentősebb művében, a *Holnap is élünk* című regényében. A rendszer bírálata miatt azonban retorziók érték, és a könyvet kivonták a forgalomból. De újabb, fiatal költők is megjelentek a színen, s az Ungvári Állami Egyetem (ma Ungvári Nemzeti Egyetem) magyar nyelv és irodalom szakán tanuló diákok 1965-ben beindítottak egy „szamizdat” irodalmi folyóiratot, az *Együttet*. Szerkesztői között olyan nevek voltak, mint **Füzesi Magda**, **Balla Gyula**, **Zselicki József**, **Vári Fábián László** és mások. Ám a folyóirat csak másfél évfolyamot ért meg, mivel az egyetemi pártbizottság betiltotta azt. Ezt követően született meg a kárpátaljai magyar irodalom történetében fontos szerepet játszó Forrás Irodalmi Stúdió, melynek **Zselicki József** költő lett az elnöke, s tagja volt – többek között – **S. Benedek András**, **Vári Fábián László**, **Fodor Géza**, **Füzesi Magda**. Szakítottak a szocialista realizmussal, műveikben a kisebbségi magyar létet is megjelenítették, ezért támadás indult ellenük, melyben nagy szerepet játszott Balla László. Nacionalizmussal, szovjetellenességgel vádolták meg őket, s a támadások miatt az irodalmi stúdió megszűnt létezni. 1971-ben aztán Balla László beindította a József Attila Irodalmi Stúdiót, mely szovjet ideológiai irányvonalat követett, míg csak 1981-ben vezetőváltás nem következett be az irányításában. S Füzesi Magda, **Deb-**

receni Mihály, Horváth Sándor, Dalmay Árpád, Finta Éva, Dupka György megújulást hozott a stúdió életébe. Majd megszületett a *Hatodik Síp* irodalmi folyóirat, melyet **Balla D. Károly** vezetett, amely a rendszerváltás után is létezett.

A rendszerváltást követően újabb irodalmi lapok indultak: a *Pánsíp* és a *Véletlen balett* c. folyóiratok, majd a 2002-ben újrainduló *Együtt* folyóirat, a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata. Újraindításának ötlete Vári Fábián László, **Nagy Zoltán Mihály** és Dupka György nevéhez kötődik. A *Kárpátaljai Hírmondót* 2005-ös megalapításától 2015-ig Füzesi Magda vezette mint alapító főszerkesztő. 2014-ben megalakult a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság – Kárpátaljai Fiatal Magyar Alkotók Közössége. Új irodalmárok léptek színre: a „lyukas generációhoz” **Lőrincz P. Gabriella, Bakos Kiss Károly, Lengyel János** neve sorolható, míg az új, fiatal generációhoz **Marczás Gergely, Shrek Tímea, Nagy Tamás, Kopriva Nikolett** és mások.

A szépirodalom mellett a kárpátaljai magyar alkotók a nyelvészet (**Csernicskó István, Beregszászi Anikó**), a szociográfia, tájku-tatás, honismeret és demográfia (Dupka György, Horváth Sándor, **Molnár D. István**), az irodalomtörténet és -kritika (**Penckófer János**, Balla D. Károly) műfajában is alkotnak, illetve jelentős a vidék magyar újságíróinak a száma.

WEINRAUCH KATALIN

Weinrauch Katalin író, költő, gyermek-író (Beregszász, 1944. április 9.). A Beregszászi 4. Számú Középiskolában érettségizett. Érettségi után könyvtáros szakon szerzett főiskolai diplomát, majd 34 évig dolgozott könyvtárosként, 10 évig a beregszászi gyermekkönyvtár vezetőjeként. Célja, hogy megszerettesse a gyermekekkel az irodalmat és az olvasás örömét.

1995-ben, a *Hatodik Síp* irodalmi folyóirat novellapályázatán különdíjat nyert. Állandó munkatársa Kárpátalja egyetlen magyar gyermeklapjának, az *Irkának* annak megszületése első pillanatától. Szerepel írásaival a *Barangoló*, a *Bóbita-füzetek*, valamint a Pozsonyban megjelenő *Tücsök* gyermekreklapokban.

Kárpátalján elsősorban gyermekíróként tartják számon. Felnőtteknek szánt verseket, kisprózákat is ír. A felnőtteknek írt több munkája is megjelent irodalmi folyóiratokban: *Hatodik Síp, Főveny, Együtt*. Eddig 19 könyve jelent meg.

Elismerések, díjak: 2002-ben a Vásárosnaményban meghirdetett Nemzetközi Novellapályázaton az *Olyan magyar maga is mint én* című novellájával első díjat nyert. A magyar kultúra lovagja (2005), Kovács Vilmos Irodalmi Nívódíj.

Anyanyelv

Az én anyanyelvem
szavak varázsa,
mézzel cseppentett kalács
édes morzsája,
nagyapám szólít vele,
ki régen halott,
Tarpáról jött nagyanyám,
ki nem láthatott;
ajkukról csorduló szó
nekem anyatej,
anyanyelvem emlőjén
nevelkedtem fel,
tisztá forrás vizéből
ittam szavakat,
anyám kedves dalai
bennem zsonganak.
Szeretem, tovább viszem
beszédjük ízét,
korhadtt fán sarjadó ág
így ment át reményt.

Csonka-Bereg lett hazám,
Tisza vont határt;
köldökzsinór volt e nyelv,
őriztük szavát.
Tiszta maradt beszédünk,
mint hegyi patak,
számunkra még ismertek
régii szép szavak...
Imádságos nyelven szólt
esténként mesém,
fiaimnak magyarul
verselgettem én.
Magyar nyelven éltem meg
álmok álmait,
más nép nyelvét bár tudom,
csak ez boldogít.
Őseim nem hagytak rám
földet, birtokot,
örökségem: ez a nyelv,
mit őrzök, ápolok!

Kárpátalján magyarnak lenni, illetve magyarként megmaradni nem mindennapi, ugyanakkor csodálatos dolog. Még csodálatosabb, hogy valaki képes arra, hogy magyarul gyermekmeséket írjon, hogy a kis emberekbe, a gyermekekbe beültesse a magyar szó szépségét, a magyar vers és próza ritmusát. Weinrauch Katalin azok egyike, ki mindent megtesz, hogy az anyanyelv varázsa kicsi korukban hatalmába kerítse a gyermekeket, s bárhová is kerülnek, bennük zsongjon az a dallam, az a ritmus, melyet nyiladozó értelemmel elsajátítanak, hogy érzelmüket gaz-

dagabbá tegyék egy olyan nyelv közvetítésével, melyet úgy hívnak: anyanyelv. Persze ennek az anyanyelvnek a szolgálatába kell állítani a megengedett iskolarendszert a maga minden eszközével, tudás- és érzelemnyújtással.

Weinrauch Katalin versein és elbeszélésein ott ragyog a mély lelki gazdagság mellett egy olyan szeretet népe iránt, mely minden elismerést megérdemel, még akkor is, ha egy-két helyen néha döcögősnek tűnik a vers ritmusa, mert hát bizony a magyar nyelv formálódását a Kárpátalján levő népek nyelveinek környezete több szempontból is befolyásolta akarva-akaratlanul is.

Nagy Zoltán Mihály, a Magyar Írószövetség tagja, kárpátaljai író a következőképpen fejt ki véleményét a pályatársról: »Nos: a (jó)sors megadta nekem azt a lehetőséget, hogy szinte legelső próbálkozásaitól kezdve figyelemmel kísérhetem a beregszászi Weinrauch Katalin irodalmi munkásságát. Ezzel a megfogalmazással („irodalmi munkásság”) máris minősítettem az ő írásait, mert – hála Istennek! – az életkor szerint kései pályakezdés ellenére – vagy azért?! – komoly, akár egy életművet kitevő irodalmi anyagról beszélhetünk az ő esetében. A dolog természetéből következik, hogy az irodalmi alkotásokat nem elsősorban mennyiségük, hanem – és szinte kizárólag! – a minőségük alapján kell értékelnünk. Így nincs, nem is lehet igazán kifogásunk Weinrauch Katalin írásaival szemben, mert amit ő a gyermekirodalomban „elkövet”, – dicséretesen bátor cselekedetek összessége, minek során klasszikus gyermekirodalmi értékeket hoz létre, mind versformában, mind mesés történeteiben. Hadd pontosítsák: éppen azért kedvelhető és tartható nagyra szerzónk munkássága, mert tudatos megfontolásból „fittyet hány” az úgynevezett modern gyermekirodalom elvárásainak, mert gyermekkönyvtárosként a legjobban ő tudja, hogy az egészséges lelketű gyerekek képzeletvilágát életünk *Jó* és *Rossz* vonatkozásait illetően a klasszikus stílusú irodalom fejleszti mérhető szinten.«

FÜZESI MAGDA

Füzesi Magda költő, újságíró, műfordító, néprajzkutató (Nagybereg, 1952. május 3.) földműves családban született. 1969-ben szülőfalujában elvégezte a középiskolát. 1969-től a beregszászi nyomda kéziszedője, tördelője lett. 1975-től a járási *Vörös Zászló* munkatársa. Az Ungvári Állami Egyetem magyar

nyelv és irodalom szakára járt levelezői tagozaton, ahol 1981-ben diplomát szerzett. 1991-től a *Beregi Hírlap* levelezési rovatának vezetője, 1989-től a lap magyar kiadásának felelős szerkesztője, 1996–1998 között főszerkesztője.

1967-től publikál. Verseivel szerepelt a kárpátaljai napi és hetilapokban, valamint a *Kárpáti Kalendárium*, *A várakozás legszebb reggelén*, 1972, *Szivárványszínen*, 1977, *Lendület*, 1982, *Sugaras utakon*, 1985, *Vergődő szél*, 1990, *Évgyűrűk*, *Nézz töretlen homlokomra* – a Forrás Stúdió versantológiája –, 1994, *Töredék hazácska*, 1994, *Verecke*, 2003, és más kiadványokban és antológiákban. Több verse ukránul Jurij Skrobinec¹, Ivan Petrovci² fordításában jelent meg. Vallási néprajzzal is foglalkozik. Gyermekverseket is ír.

1998-ban felvették a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem doktorjelölti szervezett képzésére. 1994-ben kapcsolódott be a Teológiai Doktorok Kollégiuma Néprajzi Szekciójának munkájába. Néprajzi dolgozatai a *Pánsíp* és a *Hatodik Síp* című folyóiratokban jelentek meg. Az *Együtt* című folyóirat aktív szerzője, a szerkesztőbizottság tagja. 2005-ben nyugdíjba vonult. Még ebben az évben áttelepült Magyarországra, lányánál, Budapesten él és férjénél Kolozsváron tartózkodik, de nagyberegai otthonát sem adta fel. 2005-től a *Kárpátaljai Hírmondó* főszerkesztője, amely a budapesti Kárpátaljai Szövetség kiadásában, negyedévente jelenik meg. 2013-ban a MÉKK tiszteletbeli elnökévé választották.

¹ *Jurij Skrobinec* (1928–2001) – író, költő, műfordító. Petőfi Sándor műveinek hiteles ukrán tolmácsolója. Ukránra ültette át Gyöngyösi, Batsányi, Csokonai, Kisfaludy Sándor, Berzsenyi, Kölcsey, Vörösmarty, Arany és Vajda verseit is. A nyugatos költők: Ady, Babits, Kosztolányi, Juhász Gyula, József Attila, Illyés Gyula, Radnóti Miklós versei is műfordításai közt vannak.

² *Ivan Perovcij* (1945–2016) – író, költő, műfordító. Többek között Gárdonyi Géza *Egri csillagok* c. történelmi regénye mellett ukránra fordította Balla László, Veres Miklós verseit, Bihari Klára meséit.

Füzesi Magda erősen kötődik a szülőföldhöz, ugyanakkor az egész emberiséghez tartozónak is érzi magát, osztozik gondjaiban. A közösséghez tartozás témái mellett jelentős helyet foglalnak el lírájában az emberi lét örömeit, gondjait kifejező versei. Költészetének fő erőssége az egyszerűség és természetesség. Szenzitív, képekben gazdag lírája a népköltéssel rokon. Talán ezért is zenésítette meg verseit többek között a *Kaláka*, a *Zsongom együttes*, a *Garabonciás együttes*, Dinnyés József daltulajdos, Juhász Katalin, Sólyom Tamás, a kárpátaljai *Credo* együttes, a vajdasági *Prima Vista* együttes.

Útban hazafelé

Ezüst cérnám elfogyott régen,
nem vezet erdei ösvényen.
A vadak nyomát fű takarja,
alszik a mesék birodalma.
Krumplicsósz lett a nagy király,
Hófehérke a gyárba jár,
bújdosik a hétfejű sárkány,
Erős János falat rak, sárt hány...
Foszlik az álom menthetetlen,
gonddal csatázó felnőtt lettem.
Gyalogutak langyos porában
bokáig süpped fáradt lábam.
Látom, gesztenyék tenyerén
hogyan villan meg a kósza fény,
gyilkos vesszőfutás alatt
vérző igazság mint szalad.
Az aszfalton nincsen gyökér,
a veréb is szeméten él,
autó száguld és gép visít,
por lepi a nyár színeit.
Varázsdalok nyílnak a számon,
megyek, míg magamat megváltom.
Ároksparton kaszások jönnek,
Megállnak, és visszaköszönnek.
Rám néznek fáradt asszonyok,
most érzem csak: itthon vagyok.
A sík mezőn ők messze látnak,
szívét vigyázzák a hazának.

E nép minden bajból kilábalt,
perzselte láng, kiáltott száz jajt,
de ment előre, konok hittel,
pedig hány fia vérzett itt el.
Tűzhely-védő asszony királyok
szájából etették a családot,
testükből a szél szobrot formált,
arcukra eső szántott csatornát.
Eres kezük rajzolt virágot,
csecsemőt dajkált, óvott lángot.

Ez a föld bölcsöm és erődöm,
itt markolt kapát minden ősöm.
Új sarjak simítják a lábam,
itt van jussom borban, búzában.
Itt eszméltem a szó ízére,
anyám haja itt ért fehérre,
s lányom apró lába nyomát
itt növik be az ibolyák.
Hazám e táj. Erdeje, rétje
megfáradt ember menedéke.
Itt esti csillagokban égnek
elporladt, táltos nemzedékek.
E kicsiny föld népének sorsát
ma munkáskezdek kovácsolják.
Osztozik benne minden társam,
ki hittel hisz a tisztulásban.

Füzesi Magda költészete a kárpátaljai magyar irodalom legőszintébb, legtisztább hangját jeleníti meg előttünk. Versei igen pontos, krónikási hűségű lenyomatainak az érzés- és gondolatvilágnak, amely az itt élő kisebbségi nemzeti közösséget jellemzi. A bánatát a maga módján kiéneklő és a reménybe haláláig kapaszkodó egyszerű ember emelkedett hangú zsoltárai ezek, amelyek létjogosultságához nem férhet kétség, zengjenek fel bár a forró beregi mezőkön vagy akár a hűvös könyvtárszobákban. Ahol megszólalnak, ott teremtik meg maguk körül – súlyos hiányok helyén – a szellem madárrebbenésnyi templomát. (*Balla D. Károly*)

1. Két kárpátaljai költő versét olvashattátok az anyanyelvről és a hazaszeretetről. Mi a véleményetek a költeményekről? **2.** Mit jelent az anyanyelv Weinrauch Katalin számára? Idézz a versből! **3.** Tanulmányozzátok a vers stílusképeit! Írjátok be a füzetbe! **** 4.** Írjátok fogalmazást *Mit jelent számomra az anyanyelv* címmel! A fogalmazásokat olvassátok fel, válasszátok ki a legszebb gondolatokat! **Vitassátok meg!** **5.** Költőink, bármely korszakban alkottak is, mind felismerték a hazaszeretet fontosságát, hogy milyen lényeges az ember számára a közösséghez való tartozás. Hogyan fogalmazza meg Füzesi Magda az *Útban hazafelé* c. versében, hogy itt, a Kárpát-medencében vagyunk otthon a világban, itt őrizzük őseinktől örökül kapott hagyományainkat? Válaszotokat a versből vett idézetekkel bizonyítsátok! **** 6.** Szerintetek a mai fiatalság tisztában van-e a *hazaszeretet* fogalomnak az értelmével, érzi-e a fontosságát? **Vitassátok meg!** **7.** Keressetek a magyar és az általatok tanult ukrán költészetből az *Anyanyelv*-vel és az *Útban hazafelé*-vel rokonítható műveket! **8.** Szerkesszetek *Nekem szülőhazám* címmel egy antológiát! Tervezzétek meg a fejezeteket! Illusztrációkat is készíthettek!

Irodalomelméleti ismeretek

Lírai alany, lírai én • A vers beszélője, a **költő hangja**. A vers érzelmeit és érzéseit a lírai alany közvetíti E/1. személyben, lírai vagy költői ének is nevezzük.

Téma • Alapeszme, alaptétel, valamilyen irodalmi alkotásnak az alap gondolata, eszméje, tárgya.

Versforma • Egy vers kötött ritmusszerkezete. A verselési módoknak megfelelően vannak időmértékes, ütemhangsúlyos és kevert versformák.

Rím, rímszerkezet • Szavak szóvégi összecsengése. A rímelő sorvégek közül az első a *rímhívó*, a második a *felelő* vagy *válaszó* rím. A nem rímelő (rímtelen) sor neve a különben rímes versben a *vaksor*, a jele: x.

Keresztrím • Váltórím, a rímpárok váltakoznak egymással.

Rímképlete a b a b

Alliteráció • Betűrím, előrím. A szókezdő hangok összecsengése, ismétlődése.

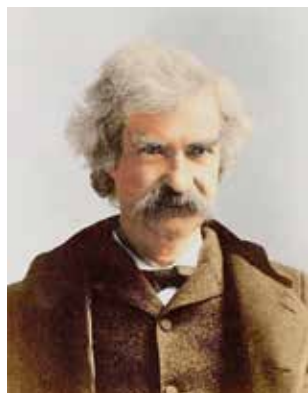
KITEKINTÉS A VILÁGIRODALOMBA

*Az erős lélek, ha nagy cél van előtte,
megacéloítja a gyöngé testet.*

Mark Twain

MARK TWAIN

(1835–1910)

Napoleon Sarony:
Mark Twain, 1895

Az amerikai irodalom a XIX. században szorosan összekapcsolódott az európai irodalommal. A regény népszerűsége természetesen hatott az amerikai prózára. A romantikus hagyomány nem vert olyan mély gyökeret az újvilági prózában, hogy a stílusváltás nehézségeket okozott volna. Amerika egyik legnépszerűbb írója Mark Twain. Az irodalomtörténet mégis a gyermekirodalom nagyjaként tartja nyilván mindmáig. Szerb Antal a *gyermekkönyv Shakespeare-jének* nevezte.

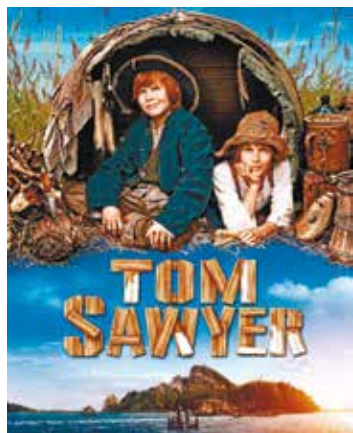
Életútja • Igazi neve Samuel Langhorne Clemens volt. Floridában született, és Hannibalban, Missouri államban nevelkedett. Ágrólszakadt, szegény családból származott, s már tizenkét esztendőskorában kénytelen volt munka és kereset után nézni: beállt nyomdászinásnak. Életének nagy és döntő élménye azonban, amikor 1857-ben révkalauz lett a Mississippin. A hatalmas, hömpölygő folyó emléke, amelynek partjain meghajszolt rabszolgák végezték fárasztó munkájukat, a csavargók és társadalmon kívüliek világa, a természetes törvénykezés és igazságszolgáltatás – mindez tehát, ami a XIX. század első felének Amerikájára oly jellemző, akkor rögződött meg az ifjú ember és kezdő író fogékony elméjében. Még írói álnevét is hajósemlékéből választotta. „Mark Twain”: *'második vonal'*, a víz mélységét jelezték a matrózok ezzel a felkiáltással, amelyet gyakran hallott hajóstársai ajkáról. Családi élete tragikusan alakult, a 90-es években meghalt a felesége és három lánya közül kettő. Nyomdai vállalkozása is tönkrement. Élete utolsó éveiben a sors kegyes volt hozzá, nagyon elismert és felkapott író lett.

Munkássága • Jóllehet, Mark Twain első novellája tizenhat éves korában jelent meg, első kötetének megjelenése még jócs-

kán váratott magára. Előbb újságíró lett, bejárta az Egyesült Államokat, Kanadát, eljutott Európába, a Közel-Keletre, s úti élményeinek gyűjteményével jelent meg először nagy sikerrel: *Jámbor lelkek külföldön* (1869) eljutott Budapestre is 1899-ben. Az igazi világsikert két gyermekkönyve, a *Tom Sawyer kalandjai* (1876) és *Huckleberry Finn kalandjai* (1884) hozta meg. Írói hagyatékába más alkotások is tartoznak. Gyermekeknek és felnőtteknek egyaránt írt meséje a *Koldus és királyfi* (1882), amelyben az elképzelt személycserét minden romantikus tragédiájával és borzalmával együtt, hiteles realizmussal és szatirikus éllel beszéli el. Ugyanez a szemlélet tükröződik az 1889-ben írt *Egy Jenki Artur király udvarában* és a *Pudingfejű Wilson* (1894) című regényekben. Élete végén nagy regényt szentelt a középkor híres alakjának, Szent Johannának a *Jeanne d'Arc emlékiratai* című munkájában.

Tom Sawyer kalandjai

(részletek)

Polly néni hosszasan keresi Tomot, aki már megint nem akar előbújni. Tom természetesen a kamrában torkoskodik, alaposan megdézsmálja a lekvárt. Egy ügyes csellel megint sikerül elkerülnie a verést, s mire Polly néni észbe kap, a fiú már árkon-bokron túl jár. Sid egészen másféle. Csendes és kötelességtudó, de nagyon álnok, ártatlan arccal árulja el Tom csínytevéseit az idős nagynéninek. Így aztán a két fiú viszonya a legkevésbé sem felhőtlen. Tom tépedten érkezik haza (verekedett az új fiúval), ráadásul már egészen késő van. Igyekszik észrevétlenül felosonni a szobájába, de Polly néni már vár rá. Amikor meglátja, hogy milyen szakadozott és koszos a ruhája, eldönti, hogy kényszermunkára fogja fogni szombaton.

2. fejezet

Szombat reggelre virradt. Csillogó nyári verőfény ömlött végig mindenben, élet és jókedv lüktetett mindenütt. Vidám dal csilingelt, és ha csordultig töltötte a fiatal szíveket, nóta fakadt az

ajkakon. Minden arcon öröm ragyogott, az emberek mozgása könnyebb, tavasziasabb lett. Virágban álltak az akácok, és illatuk megtöltötte a levegőt...

Ekkor megjelent a színen Tom. Vödör meszet és hosszú nyelvű meszelőt cipelt magával. Végignézett a kerítésen, és mélységes bánat szállta meg lelkét. A természet ragyogó vidámsága egyszerre elröppent. A kerítés vagy harminc méter hosszú és majdnem három méter magas volt.

Tom úgy érezte, hogy az élet reménytelen, súlyos teher. Sóhajtván mártotta meszelőjét a vödörbe, végighúzta a kerítés tetején, néhányszor megismételte ezt a műveletet, majd összehasonlította ezt a jelentéktelen fehér felületet a végtelen, messze nyúló kerítéssel, és elerőtlenedve leült egy fatörzsre. Ebben a pillanatban gondtalanul énekelve lépett ki a kapun Jim.

Vödröt vitt magával. Tom leküzdhetetlen undort érzett a víz-hordással szemben, de a kútnál mindig van társaság: fehér, mulatt, néger fiúk, lányok ácsorogtak ott sorukra várva, beszélgettek, pihentek, csereberéltek, báméskodtak, hajba kaptak. És az is eszébe jutott, hogy bár a kút alig volt százötven méterre, Jim sohasem jött vissza egy óránál előbb, sőt ekkor is rendszeresen valakit érte kellett szalasztani... Ez jutott eszébe, amikor megszólalt:

– Te, Jim! Nem akarsz egy kicsit meszelni? Hozok helyetted vizet.

Jim a fejét rázta.

– Nem lehet, úrfi. Öreg naccsága mondta, menj vízért, senkivel nem beszélj! Mondta naccsága, hogy Tom úrfi majd kér téged, meszelj helyette, te csak csináld a dolgodat. Mondta naccsága, meszelést ő maga ellenőrzi!

– Mit törődsz vele, hogy mit mond! Tudod, hogy mindig így szokott beszélni. Hoci azt a vödröt! Csak egy kicsit meszelj, mindjárt itt leszek. A néni sohasem fogja megtudni.

– Nem, nem merek, Tom úrfi. Öreg naccsága levágja a fejem. Biztos levágja.

– Mit? A néni? Meg se tud verni rendszeren! Azt szeretném tudni, ki törődik azokkal a pofonoknak nevezett cirógatásokkal, amiket ad? Szörnyen kiabál, de nem fáj, hacsak sírni nem kezd. Azt nem bírom. Te, adok neked egy golyót. Egy nagy üveggolyót.

Jim habozni kezdett.

– Üveggolyó – folytatta Tom –, csuda, mi?

– Isten bizony, csuda nagy! De én félek a naccságától.

De hát Jim csak emberi lény volt, a kísértés nagysága meghaladta erejét. Letette a vödröt, és kezébe vette az üveggolyót, de a következő pillanatban már égő, megtépett füllel, kiporolt nadrággal, rohanva vitte a vödröt. Tom nagy buzgalommal meszelt, Polly néni pedig papucsát kezében lóbázva, szemében diadalmas tűzzel, visszavonult a csatatérről.

Tom buzgalma semeddig sem tartott. Eszébe jutott minden aznapra tervezett játék, móka, és bánata csak növekedett. Tudta, hogy minden pillanatban itt lehetnek a fiúk, mennek kirándulni, csatangolni, és mindenféle viccet fognak csinálni vele, mert neki dolgoznia kell. Az a gondolat, hogy kinevetik, úgy égette, mint a tűz. Zsebéből előkaparta „földi javait”: szögeket, golyókat, drótot, madzagot, bár tudta, hogy értük legfeljebb csak valami másfajta munkát vehetne, mint ahogy például Jimtól meg akarta venni a vízfordást, mint mégis valamivel kellemesebb munkát. Minden kincse kevés volt arra, hogy csak félórai szabadságot is vásárolhasson magának. Lemondott tehát a vesztegetésről, és szomorúan rakosgatta vissza zsebébe kincseit. Egyszer csak ebben a sötét és reménytelen pillanatban ragyogó ötlete támadt. Újra felvette a meszelőt, és csendesen nekilátott a munkának. Már fel is tűnt ekkor Ben Rogers, az éppen, akinek a gúnyolódásától leginkább tartott. Vígán ugrált feléje, annak jeléül, hogy szíve gondtalan, és büszke várakozás feszíti. Almát evett, s melléje időnként dallamosan felüvöltött. Üvöltését mély hangú búgással váltogatta: gőzhajót játszott. Amint közelebb ért, félgőzt adott, a kormányrúddal az utca közepére vezette hajóját, majd kecses ívet leírva, teljes méltósággal és nagy szakértelemmel partot ért, éppúgy, mint a három méter mély járatú *Big Missouri* gőzös, melynek ebben a pillanatban ő volt a kapitánya, legénysége, gőzszirénája és hajója is egy személyben.

Parancsnoki hídjáról kemény vezényszavakat ordított, amiket saját úri személyében végre is hajtott.

– Állj! Fiúk! – Csingiling!

Lassan és óvatosan fogott hozzá a kikötéshez. Egymás után harsogtak parancsszavai, a sziréna felüvöltött. „Gyerünk! Gyerünk! Félgőz jobbra! Csingiling!” – ordította, jobb kezével hatalmas köröket írva le, mint a hajókerék, de úgy látszik, a fordulat túlságosan heves volt, vad sietséggel működni kezdett a bal keze is, és közben dühös parancsok pattogtak. Mikor bokros teendői

mellett ráért, pöfögött és sistergett, ahogy jól nevelt gőzgéphez illik. Időnként a hajókürtöt is megszólaltatta: „Hu-hu-hu.” A kikötés sikerült. „Horgonyt vetni, fiúk! Gyerünk, gyerünk! Csingiling!” – vezényelt. – „Állj a gépekkel!” – harsogott egyre, aztán mindent elnyomott a kiáradó gőz sistergése.

Tom nyugodtan meszelt tovább. Tudomást sem vett a gőzös-ről. Ben egy pillanatra csodálkozva nézte, majd megszólalt:

– Kitoltak veled, mi?

Semmi válasz. Tom műértő szemmel vizsgálta az utolsó ecsetvonásokat, gyöngéd kézzel még egyszer végigsuhant rajta a meszelővel, és az eredményt ugyanolyan szakértelemmel vizsgálta. Ben melléje szegődött. Tomnak folyt a nyála az alma látára, de hősiesen kitartott munkája mellett.

– Kaptál jó munkát. Hogy ízlik, mi? – szólta újra Ben.

– Te vagy, Ben? Észre sem vettelek.

– Megyek fürdeni, nem jössz? Persze, majd elfelejtettem, te inkább dolgozol! Ugye?

Tom egy darabig szótlánul nézte.

– Mondd: mit értesz tulajdonképpen munka alatt? – kérdezte végre.

– Ezt a meszelést például.

Tom bemártotta a meszelőt, és közömbösen felelte:

– Lehet, de az is lehet, hogy a meszelés nem munka. Egy biztos, nekem tetszik.

– A végén még bebeszelnéd nekem, hogy szívesen dolgozol.

Tom csak meszelt szakadatlanul.

– Mi az, hogy szívesen! Csak azt mondd meg, miért ne csinálnám szívesen? Azt hiszed, mindennap meszelhetek kerítést?

Ez persze mindjárt más színben tüntette fel a dolgot.

Ben abbahagyta az almarágást. Tom nagy lendülettel húzta végig a meszelőt a kerítésen, föl-le, föl-le, hátralépett, hogy lássa az eredményt, itt-ott kiigazította munkáját, majd újra megnézte az összhatást. Ben percről percre nagyobb érdeklődést árult el, mindjobban figyelt, és egészen belemerült a munka szemlélésébe. Egyszer csak megszólalt:

– Tom, hadd meszeljek egy kicsit.

Tom pillanatra habozott, már-már beleegyezett, de hirtelen megváltoztatta véleményét.

– Sajnálom, Ben, nem tehetem. Tudod, Polly néni szörnyű kényes erre a kerítésre. Hát még itt az utcán! Még ha a kertre

nézne, nem szólnék semmit, és neki se lenne kifogása ellene. De igazán nagyon kényes erre a kerítésre, igen szépen kell ki-meszelní, és fogadjunk, hogy ezer meg ezer, kétezer fiú közt sincs egyetlenegy se, aki annak rendje-módja szerint megcsinálná!

– Nem igaz, eressz engem, hadd próbáljam meg! Csak egy kicsit eressz. Én biztos hagynálak meszelní. Na, eressz, Tom!

– Isten bizony, szívesen engednék, Ben, de Polly néni nem hagyná. Jim is akart meszelní meg Sid is, de Polly néni nem engedte őket se. Látod, Ben, enyém a felelősség! Képzeld, ha akármi történne meszelés közben...

– Marhaság! Úgy fogok vigyázni, mintha te meszelnél. De

add már ide, hadd próbáljam meg! Ne, itt van a fél almám is!

– Hát... nesze! De nem, Ben, inkább nem. Félek...

– Ugyan, itt az egész alma!

Tom keserű pofával adta át a meszelőt, de szíve vidám volt. És mialatt a kiérdemesült *Big Missouri* gőzös a forró napon arca veritékével dolgozott, a volt meszelőművész a közeli árnyékban egy hordón pihent, lábát a levegőbe lógatta, almáját rágta, és azon tűnődött, hogy keríthetné hálójába a többi ártatlant. Mert áldozatokban nem volt hiány. Egész sereg gyerek jött, hogy Tom munkáján mulasson, és ott maradt... meszelní.

Mikorára Ben meguntá volna a munkát, Tom már „elcserélte” a következő részletmeszelést egy túrhető állapotban levő papírsárkányért Billy Fisherrel, utána Johnny Miller következett, aki a ráeső részt egy döglött patkányért vette meg, amely egy hosszú madzagra volt kötve, hogy körbe lehessen forgatni.

Így ment ez órákon át, és mire a délután vége felé járt, Tom, aki még reggel földhözragadt szegény fiú volt, valósággal dúskált a „kincsekben”.

Az említett földi javakon kívül a következőket gyűjtötte össze: tizenkét golyót, egy fél szájharmonikát, egy darab kék üveget, amelyen gyönyörűen át lehetett nézni, egy cérnaorsót, lakatkulcsot lakat nélkül, egy pár ebihalat, tűzköveket, egy félszemű

macskakölyköt, egy rézkilincset, egy nyakörvet kutya nélkül, egy bicskanyelet, négy darab narancshéjat és egy öreg ablakráma darabjait. Azonfelül állandó társaságban, kellemes semmittevésben telt el ideje, a kerítést pedig „csak” háromszor sikerült végigmeszeltetnie. És ha nem fogy el a méz, Tom a falu összes gyermekeit teljes anyagi romlásba döntötte volna.

Ezek után Tom már nem tartotta reménytelennek az életet. Tudtán kívül felfedezte az emberi cselekedetek egyik örök rugóját. Nem kell mást tenni, ha kívánatossá akarunk varázsolni valamit – akár felnőttekről, akár kisfiúkról legyen szó –, mint nehézségeket gördíteni kívánságuk elé. Ha Tom bölcselkedő kedély lett volna – mint például ennek a könyvnek az írója –, hamarosan megérti a „munka” és a „szórakozás” közti különbséget. Minden munka: amit meg kell tenni, és minden szórakozás: amit önként vállal az ember. És ez a fogalmazás hozzásegítette volna annak a megértéséhez, hogy művirágokat csinálni vagy taposómalomban dolgozni bizony kemény munka, de a kuglizás vagy a Mont Blanc megmászása szórakozás. Vannak Angliában gazdag urak, akik komoly anyagi áldozattal szerzik meg azt a kiváltságot, hogy nyáron naponta húsz-harminc mérföldnyi útszakaszon ők hajtsák a postakocsit; de ha nekik kínálnának bért a fáradságért, kedvtelésük munkának minősülne, s így már nem vállalnák.

Polly néni saját szemével győződik meg arról, hogy Tom igazat mondott, megenyhül, és kimenőt ad neki délutánra. Tom boldogan nyargal a barátaihoz, akikkel háborúsdit játszik. Megismerkedik az új kislánnyal, és Sid helyett ő kap nyaklevest az eltört cukortartó miatt. Az igazságtalan verés miatt belelovagolja magát a borulató keserűségbe.

A vasárnapi iskolában főhősünk újabb csínytevéseit ismerhetjük meg: az előtte ülő haját megrántja, tút dőf egy másik gyerekbe. Walters tiszteletes *Bibliával* jutalmazza meg Tomot, miután ő gyűjtötte össze (furfangos módon elcsereberélte tárgyait) a legtöbb jegyet: 9 sárga jegyet, 9 pirosat és 10 kéket.

Arra persze nem számított, hogy kérdezni is fogják. Kiderül, hogy Tom semmit sem tud. Az istentiszteleten rettenetesen unatkozik. A nála lévő szarvasbogárral játszik, ami megharapja. Fájdalmában messzire hajítja. Egy kis pudli felfedezi, s az alaposan belecsíp az orrába. Az eb végül ráül. Kétségbeesett vonítás harsan fel az istentisztelet közben. Az áhítatos tömeg rákvörös arccal küzd a feltörő röhögés ellen. Tom elégedetten indul haza a templomból.

9. fejezet

Este Tom és Sid, mint rendszeren, fél tízkor lefeküdt. Elmondták imájukat, és Sid hamar elaludt. Tom ébren feküdt, és nyugtalan türelmetlenséggel várt. Már azt hitte, hogy lassan hajnalodni kezd, amikor az óra tizedet ütött. Ez kétségbe ejtette. Izgatottságában alig bírta nyugton maradni, de nem mert vecselődni, még mozdulni se nagyon, mert nehogy Sidet felébressze. Csendesen feküdt, és mereven bámult a sötétbe. Minden halálosan néma volt. Időnként a nagy csendben apró zajokat hallott. Az óra ketyegése valósággal lármának hatott, öreg gerendák recsegték kísértetiesen, a lépcsők halkán csikorogtak. (...) Tom rémes gyötrelmeket állott ki. Úgy érezte, megszűnt az idő, és elkezdődött az örökkévalóság. Akarata ellenére el-elszunyókált. Az óra tizenegyet ütött, de ebből már semmit se hallott. És ekkor, ezekkel a félig álomhangokkal összekeveredve, mélyen bánatos kandúrnyávogás hangzott fel. A szomszédban kinyílt egy ablak, ez egészen felébresztette.

– Sicc! Te bestia – hangzott fel hirtelen, és egy üres üveg csörömpölése hallatszott, amely házuk deszkakerítésén darabokra tört. Egy percre rá már felöltözve bújt ki az ablakon, és négykézláb mászott végig a melléképület tetején. Mászás közben néhányszor óvatosan nyávogott, majd a fáskamra tetejére, onnan pedig a földre ugrott. Huckleberry Finn döglött macskájával együtt várta. A két fiú megindult, és eltűnt a homályban. Fél órával később már a temető magas fűvében jártak. (...)

Tom Sawyer

A fák között halk szél sóhajtozott, és Tom ijedezett. Bizonyára a halottak lelkei panaszkodnak, amiért megzavarták nyugalmukat. A két fiú ritkán és akkor is lélegzetét visszafojtva mert csak megszólalni. A magányos hely, a baljós időpont és az uralkodó csend és ünnepélyesség nyomasztóan hatott kedélyükre. Megtalálták a friss sírhalmot, amelyet kerestek, és biztonságba helyezték magukat három hatalmas szilfa alatt, amelyek a sírtól alig néhány lépésre egy csoportban állottak.

Úgy tetszett nekik, hogy nagyon hosszú idő múlt el, míg némán vártak. A halotti csendet csak a távolból fel-felhangzó bagolyhuhogás zavarta meg. Tomot elfogódottsága végre szólásra kényszerítette. Halkan suttogta:

– Huck, mit gondolsz, a halottak nem dühösek, amiért itt vagyunk?

– Ha én ezt tudnám! Csuda nagy csönd van, mi?

– Mi az, hogy van!

Tekintélyes szünetet tartottak, ezalatt mindketten el-eltűnődtek a dolgon. Tom egyszerre megint suttogni kezdett:

– Te, Huck, gondolod, hogy a lóképű Williams hallja, mit beszélünk?

– Persze hogy hallja. A szelleme biztosan hallja.

Tom kis szünet után folytatta:

– Azt hiszem, jobb lett volna Williams bácsit mondani, de igazán nem akartam semmi rosszat evvel. Mindenki csak lóképűnek hívta.

– A halottakról itt lenn... nem lehet... nagyon kell vigyázni, mit mond az ember, Tom!

Ez a figyelmeztetés véglegesen megölte a társalgást. Tom hirtelen megragadta pajtását.

– Pszt!

– Mi az, Tom?

Dobogó szívvel bújtak egymáshoz.

– Pszt?... Nem hallod? Megint!

– Én...

– Ott... Hallgass csak!

– Istenem! Tom! Jönnek! Biztos, hogy jönnek. Mit csináljunk?

– Nem tudom... gondolod, hogy észrevesznek?

– Úgy látnak a sötétben, mint a macskák! Bárcsak el se jöttem volna.

– Ne félj, nem is hiszem, hogy minket bántanak, nem csinálunk semmi rosszat, és ha egészen csöndben maradunk, talán észre se vesznek.

– Istenem, megpróbálom... de csak úgy vacogok... Tom.

– Hallgass!

A két fiú egészen összedugta a fejét, és alig mertek lélegzetet venni. Messziről, a temető végéből tompa hangok hallatszottak.

– Oda nézz! – súgta Tom. – Mi lehet ez?

– Lidércfény!... Jaj de borzasztó.

Néhány elmosódott alak közeledett a homályon át, valaki egy régifajta bádoglámpát lóbázott, amelynek vibráló lángja számtalan apró fényfoltot vetett a földre. Erre Huckleberry megborzadva suttogni kezdett:

– Az ördögök, egész biztos, az ördögök! Hárman vannak! Istenkém! Végünk van! Tom, tudsz te imádkozni?

– Megpróbálom, ne félj, nem... nem fognak minket... bántani. Ó, édes Istenkém, hálát rebeg lelkem, hogy egész napon át...

– Pszt!

– Mi az, Hucky?

– Te! Ezek emberek! Legalábbis az egyik ember. Az egyik az öreg Muff Potter! Megismertem a hangját.

– Nem igaz...

– Fogadjunk, hogy az! Te! Meg ne mozdulj! Nem fog észrevenni. Hiszen nem is hall jól. Meg be van rúgva a vén részeg disznó megint, mint mindig.

– Jó, jó! Csendben leszek. Most megálltak. Nem! Találtak valamit. Most... megint jönnek. Tűz... víz... olyan, mintha tűz-víz-játszanának... Most megint jönnek! Te Huck! A másiknak is megismertem a hangját! Indián Joe.

– Igen... az az átkozott félvér. Majdnem jobb lenne, ha ördögök lennének. De mi a csudát akarnak ezek?

A suttogás teljesen elhalt, a három ember a sírhoz ért, és a két fiú rejtekhelyétől alig néhány lépésre álltak már.

– Itt van – mondta a harmadik hang tulajdonosa. Magasra emelte a lámpát, és a fény az arcára esett.

A fiatal Robinson doktor volt.

Muff Potter és Indián Joe egy ócska saroglyát cipelt oda, ezen kötél volt és egy pár ásó. Lerakták rakományukat, és hozzáfogtak a sír megnyitásához. A doktor a lámpát a sír fejéhez tette, maga meg az egyik fa tövében leült, hátát a szil törzsének vetve. Olyan közel volt hozzájuk, hogy talán a kezükkel is elérhették volna.

– Siessünk, emberek! – mondta fojtott hangon. – A hold minden pillanatban kibújhat.

Azok ketten morogtak valamit, és tovább ástak. Egy ideig semmi más se hallatszott, csak az ásók tompa csengése, amint a földet és a kavicsokat kidobták. Nagyon egyhangú volt. Végre az egyik ásó a koporsóhoz ért, és kemény, koppanó hangot adott. Néhány percre rá a két ember kiemelte a koporsót a földből. Az

ásókkal felfeszítették a koporsó tetejét, a hullát kivették, és durván a földre dobták. A hold előbújt a felhők mögül, és megvilágította a sápadt, halott arcot. A saroglyát közelebb húzták, rátették a hullát, letakarták és rákötötték, Potter elővett egy hatalmas kést, levágta a kötél himbálódzó, felesleges végét, és megszólalt:

– Na, ez a piszkos munka is megvan. De ide még egy ötössel, sintér barátom, vagy itt marad ez a...

– Ide a pénzzel! – fenyegetődzött Indián Joe is.

– Mit jelentsen ez, emberek? – kérdezte a doktor. – Előre kértekek a béretek, és én előre ki is fizettem.

– Igen, kifizetted! – szólt Indián Joe, és a doktor felé közeledett, aki most felállott. – Sőt, még többet is tettél. Öt évvel ezelőtt elkergettél apád udvarából, mikor egy este odajöttem, és enni kértem valamit. Még azt is mondtad, hogy semmi jót se lehet várni tőlem. Ekkor megesküdtem, hogy ezt még megkapod tőlem... ezért apád, mint valami csavargót, lefogatott. Azt hiszed, én elfelejtettem mindezt? Mi? Azt hiszed, hiába folyik az ereimben indián vér? Most megvagy! A kezem közt vagy, és most leszámolok veled!

Fenyegetve emelte öklét a doktor felé, de ez egy hirtelen ütéssel leterítette a fenyegetőző embert.

Potter eldobta a kést, és felkiáltott:

– Nana! Lassabban, hé! – És a következő pillanatban már ő akaszkodott össze a doktorral. Legázolták a füvet, föltépték a földet, és kézzel-lábbal küzdöttek. Indián Joe szikrázó szemmel szökött talpra, felkapta Potter kését, és macska módra meglapulva, a verekedők körül settenkedett. Leste a jó alkalmat. A doktor hirtelen kiszabadította magát, megragadta Williams nehéz fejfáját, és lesújtott vele Potterra, aki összerogyott. Ebben a pillanatban a félvér is alkalmasnak látta az időt. A doktorhoz ugrott, és markolatig döfte a kést a fiatalember mellébe. A doktor megingott, vére elöntötte a földön heverő Pottert, amint félig rázuhant, ugyanebben a pillanatban a felhők eltakarták a holdat, és a szörnyű színjátéokra sötétség borult. A két megrémült fiú pedig belerohant a komor éjszakába.

Mikor a hold újra kibukkant, Indián Joe a két test mellett állott és nézte őket. A doktor tagolatlanul fel-felhördült, egyszer-kétszer hosszan sóhajtott, aztán csend lett. A félvér megszólalt:

– Végre leszámoltam veled, te kutya!

Kirabolta a holttestet, utána a végzetes kést Potter nyitott jobbába helyezte, és leült az üres koporsóra. Három... négy... öt perc múlhatott el. Potter megmozdult, és felnyögött. Markába szorította a kést, majd felemelte, rámeredt, és összerázkódva elejtette. Aztán felült, a holttestet eltolta magától, hosszasan bámult rá, majd rémülten körülnézett. Pillantása Joe-ra tévedt.

– Szentséges uram! Mi történt itt, Joe? – kérdezte.

– Pizskos ügy... – felelt Joe anélkül, hogy megmozdult volna. – Mi a pokolért szúrtad le?

– Én? Én nem szúrtam le!

– Nézd, a tagadás itt nem segít.

Potter remegett, és hamuszürkévé vált.

– Pedig azt hittem, hogy már kijózanodtam. Bár ne ittam volna semmit az este. Még mindig szédülök – most sokkal jobban, mint amikor elindultunk. Most itt vagyok a bajban. Nem is emlékezem semmire. Mondd meg, Joe, öreg cimbora, becsület úristenedre, mond meg, én tettem? Hidd el, nem akartam! Isten a tanúm rá, hogy nem akartam. Mondd el, hogy történt, Joe! Szörnyű, szörnyű! Ilyen fiatal, derék ember.

– Hát verekedtetek, és rád vágott ezzel a fejfával, erre te leesél, mint a medve, aztán feltápászkodtál, támolyogva és szédelegve fölvetted a kést, és abban a percben vágta bele, mikor egy második hatalmas ütést kaptál. Lezuhantál, és úgy feküdtél itt, mintha agyonütött volna.

– Istenem! Istenem! Nem tudtam, mit csinállok. Itt forduljak fel, ha tudtam! Biztosan a pálinka meg az izgalom dolgozott bennem. Joe, te tudod, hogy sohase késeltem! Verekedtem, de késelni... soha! Mindenki tudja. Joe, ne árulj el! Ugye, jó cimbora leszel, és nem árulsz el? Joe, én mindig jó társad voltam, én mindig segítettem neked. Emlékszel? Ugye, nem árulsz el?

A nyomorult térdre rogyott a hidegvérű gyilkos előtt, és könnyörögve összekulcsolta a kezét.

– Nem, Muff Potter, te mindig hű és igaz barátom voltál, én se akarlak bajba rántani. Egy tisztességes ember ennél többet nem ígérhet.

– Joe, angyal vagy! Életem utolsó percében is áldani foglak.

Potter sírva fakadt.

– Jó, jó, de ebből elég volt. Nincs idő siránkozásra. Menj csak egyenesen ezen a gyalogúton, én majd a másikon megyek haza. Na, gyerünk, siess, és vigyázz, hogy ne maradjanak nyomok!

Potter sietős lépésekkel megindult, de hamarosan rohanni kezdett. A félvér utána nézve morogta:

– Ha csakugyan olyan kábult az ütéstől, és olyan részeg, amilyennek látszik, nem fog eszébe jutni a kés még jó darabig. Aztán meg később már nem mer visszajönni egyedül a gyáva disznó ilyen helyre.

Néhány perccel később a meggyilkolt, a kiásott hulla, az üres koporsó és a nyitott sír felett egyedül a hold őrködött. A csend újra tökéletes lett.

Tom és Huck az ijedtségtől szóhoz sem tud jutni, rémülten futnak vissza a városba, ahol megesküdnék, hogy senkinek sem mondják el, amit láttak. A kisvároskában mindenki elborzadt a temetői gyilkosság hallatán. Mafla Pottert börtönbe zárják. Tom most tényleg rosszul érzi magát, még rosszalkodni sincs kedve. Polly néni különböző módszerekkel próbálja meg gyógyítani. Tom megunva ezt, a soron következő szerrel, a „szívvidító szerrel” Pétert, a macskát itatja meg. A szegény állat teljesen megbolondul, rohangálása közben feldönt mindent.

A három jóbarát, Tom, Huck és Joe Harper elszöknek otthonról a kisvárostól nem messze, a folyó túlsó partján fekvő Jackson szigetre kalózkodni. Tom a *Spanyol Vizek Fekete Réme*, Huck Finn a *Véreskezű*, Joe Harper pedig a *Hét Tenger Réme* nevet kapta. A szigeten horgásztak, fürödtek, pipáztak, teknősbékatojáást gyűjtöttek és felfedezték a területet.

A félelmetes kalózkodó

Tomnak honvágya támadt, ezért éjszaka, miután két társa elaludt, beoson a házukba, bebújik az ágy alá, és kihallgatja Polly néniék beszélgetését. A néni épp siratja őt, azt hiszi, hogy a fiúk vízbe fúltak.

Tom visszatér a szigetre a barátaihoz, ahol kiderül, hogy Joe is vágyódik már haza. Közben otthon mindenki halottnak hiszi őket. Úgy vélik, hogy belefulladtak a folyóba. A szombat esti megemlékezésen mindenki szeretettel mesélt a halottnak hitt fiúkról. A vasárnapi istentiszteletre sokan eljönnek.

32. fejezet

(...) Egyik kanyargó utat a másik után hagyták el, nemsokára mélyen bent jártak a barlang titokzatos világában, újabb jelzést kormoztak a falra, és megint letértek a széles útról, hogy újabb csodákat fedezzenek fel, és a bámuló külvilágot értesíthessék róla. Egyik helyen hatalmas csarnokba értek, amelynek tetejéről csillogó sztalaktitok lógtak le. Ezek az oszlopok olyan nagyok és vastagok voltak, mint egy felnőtt férfi combja. Körüljárták a csarnokot, megcsodálták, aztán a számos út egyikén, amely a csarnokból kivezetett, kimentek. Innen hamarosan egy varázslatosan szép forráshoz értek, amely egy kristályokkal sűrűn borított medencébe csorgadozott. Ez a forrás egy teremben volt. Falait és tetejét fantasztikus oszlopok tartották, amelyek az évszázadok alatt a folyton csepegő vízcsöppek eredményeként sztalaktitok és sztalagmitok egybefonódásából keletkeztek. A tetőről hatalmas denevérek lógtak le, némely helyen százan is voltak egy csoportban. A világosság megzavarta őket, és csúnyán cincogva, vadul nekiröpködtek a gyertyáknak. Tom ismerte természetüket, és tudta, hogy izgatott röpködésük rájuk nézve még veszélyes is lehet. Megfogta Becky kezét, és beszaladtak az első kéznél levő folyosóba. Kiderült, hogy igaza volt, mert egy denevér ezen a kis úton is már eloltotta szárnyával Becky gyertyáját. A denevérek egy darabig még üldözték a gyerekeket, de a menekülők minden újabb mellékfolyosóba beszaladtak, míg végre megszabadultak ettől a veszélytől. Tom egy föld alatti tavat talált, amelynek partjai a messze sötétségben vesztek el. Szerette volna kikutatni terjedelmét, de előbb úgy határozott, hogy legokosabb lesz leülni, és egy kicsit pihenni.

Ekkor érezték először, hogy a hely halálos csöndje, mint jeges kéz érinti őket.

– Te – szólalt meg Becky –, én nem figyeltem rá, de úgy érzem, hogy már nagyon régen nem hallottuk a többieket.

– Hát persze, Becky, nem is hallhattuk őket, gondold csak meg, milyen messze vagyunk alattuk, mit tudom én, északra, délre vagy keletre, lehetetlen, hogy valamit is halljunk.

– Szeretném tudni, Tom – mondta félénken Becky –, milyen régóta vagyunk itt lent. Jó lenne, ha visszamennénk.

– Igen, én is azt hiszem, hogy jó lenne visszamenni.

– Tudod az utat, Tom? Én úgy emlékszem, hogy összevissza jártunk mindenfelé.

– Azt hiszem, hogy tudom. De azt hiszem, közben vannak a denevérek. Ha mind a két gyertyánkat eloltanák a denevérek, igazán benne lennénk a csávában. Legjobb lenne más utat keresni, hogy ne találkozzunk velük.

– Jó! De remélem, nem tévedünk el. Az borzasztó lenne.

A kislány összeborzongott ennek a szörnyű lehetőségnek a gondolatára. Egyik folyosón megindultak, és sokáig szó nélkül mentek előre. Minden új elágazásba benéztek, hátha ismerős területet fedeznek fel, de minden idegen és ismeretlen volt. Valahányszor Tom egyik ilyen mellékágban körülkémlelt, Becky aggódalmasan nézett a fiúra, és Tom igyekezett vidáman buzdítani a kislányt:

– Rendben van, ezt nem ismerem, de azt hiszem, most már hamar odaérünk.

De minden újabb csalódásnál csökkent a bátorsága, és végül már csak vaktában ment a folyosókon, abban a kétségbeesett reményben, hogy talán rátalál az ismerős útra. Még mindig azt mondogatta: „Igen, igen, rendben van”, de szívében olyan szörnyű félelem honolt, hogy ezek a szavak elvesztették erejüket, és úgy hangzottak, mintha azt mondta volna: minden elveszett. Becky halálos félelmében szorosan oldalához simult, és hiába küzdött könnyei ellen, sírni kezdett. Végre megszólalt:

– Tom, ne törődj a denevérekkel! Menjünk azon az úton vissza, hisz errefelé mindig jobban eltévedünk.

Tom megállott.

– Hallgass csak – mondta.

Mély csend, olyan mély csend nehezedett a barlangra, hogy a gyerekek saját lélegzetvételüket hallották. Tom fölkiáltott. A hang visszhangozva harsogott az üres folyosókon, tovahömpölygött a messzeségbe, míg végre elhalt valahol, és ez a gyönges hangocska gúnyos nevetéshez hasonlított.

– Ne! Ne kiálts többet, Tom! Ez borzasztó! – mondta Becky.

Beckyvel a barlangban

– Borzasztó, Becky! De jobb, ha kiáltok, a többiek talán meghallják – felelt Tom, és újra elkiáltotta magát.

A „talán” még a kísérteties nevetésnél is jegesebb rémületet keltett Becky szívében, mert hiszen a tovatűnő remény hangzott ki belőle. A gyerekek némán álltak és hallgattak, de senki sem felelt. Tom visszafordult, és gyorsabb iramban indult meg.

Kis idő múlva viselkedésében bizonytalanság és nyugtalanság nyilatkozott meg, ami Becky előtt a másik szörnyű tényt fedte fel: Tom nem tudta megtalálni a visszavezető utat.

– Tom, te nem csináltál jelzéseket!

– Igen, Becky, szörnyű buta voltam! Teljesen kiment a fejemből, hogy még vissza is kell jönnünk. Nem találom meg az utat! Minden összevissza keveredik előttem!

– Tom, végünk van! Végünk van, Tom! Sose fogunk kiszabadulni erről a borzalmas helyről! Jaj, miért mentünk el a többiektől!

A földre rogyott, és szívtépő zokogásba kezdett. Tom pedig megrémülve gondolt arra a lehetőségre, hogy Becky kétségbeesésében meghalhatna, vagy elveszthetné az eszét. Leült melléje, és átölelte. A kislány Tom keblére fektette arcát, szorosán átkarolta a fiút, és minden bánatát, megbánását és panaszát kiöntötte előtte...

... Mennyi idő múlt el aztán, mire Becky lassan arra eszmélt, hogy Tom karjaiban sírdogál, azt egyikük sem tudta volna megmondani. Csak annyit tudtak, hogy örökkévalóságnak tűnő idő után ébredtek fel halálhoz hasonló álmukból, hogy nyomorúságukat újra átérezzék. Tom úgy vélte, talán már vasárnap van, esetleg hétfő is. Igyekezett beszédre bírni Beckyt, de a kisleány bánata túlságosan nagy volt, minden reménye tovatűnt. Tom azt állította, már bizonyára régóta észrevették, hogy hiányoznak, és kétségtelenül régóta keresik őket. Kiabálni akart, talán majd valaki meghallja, és odajön. Megkísérelte, de a sötétben a távoli visszhang olyan borzalmasan hangzott, hogy nem merte másodszor is megpróbálni.

Az órák lassan tűntek tova. Újra jelentkezett az éhség, és kínozni kezdte a foglyokat. Tom kalácsából még megmaradt egy darab; megosztották és megették. De ettől még éhesebbek lettek mindketten. A nyomorúságos morzsák csak növelték kívánságukat.

Egyszerre megszólalt Tom:

– Pszt! Nem hallasz valamit?!

Mind a ketten visszafojtották lélegzetüket, és figyeltek. Nagyon távolról valami kiáltásféle hallatszott. Tom abban a pillanatban felelt rá, és Beckyt kézen fogva, botorkálva elindult a hang irányába. Újra hallgatódzott, megint hallotta a hangot, és úgy rémlett, most már valamivel közelebbről.

– Ők azok! – kiáltotta Tom. – Ők azok! Jönnek már! Jönnek már, most már minden rendben van, Becky!

A foglyok öröme kimondhatatlan volt, de mégis lassan mentek, mert a barlang tele volt gödörrel, hasadékkal. Hamarosan egy ilyen gödörhöz értek, és meg kellett állniok. Lehet, hogy egy méter mély, lehet, hogy száz, áthatolni semmi esetre se lehetett rajta. Tom hasra feküdt, és olyan mélyre lenyúlt, amennyire csak keze leért. Nem ért feneket. Ott kellett állniuk, és várni, míg a mentők megérkeznek. Hallgatóztak. Világosan hallották, hogy a messzi kiáltások egyre jobban távolodnak. Egy-két perc, és egészen elhaltak. Szívtépő kétségbeesés volt ez. Tom kiabált, ordított, úgyszólván egészen berekedt, de hiába. Reménykedve beszélt Beckynek, de örökké tartó időig vártak, és semmiféle hang nem hallatszott újra.

A gyerekek megint visszatapogatództak a forráshoz. Hosszú, nehéz órák teltek el így. Újra aludtak, megint éhesen és reménytelenül ébredtek: Tom úgy becsülte, hogy most már biztosan kedd van.

Egyszerre valami gondolata támadt. Egészen közel volt néhány mellékfolyosó. Még mindig jobbnak látszott ezeket kikutatni, mint a szörnyű időt tétlenül elviselni. Zsebéből elővett egy sárkányzsinórt, rákötötte egy kiálló sziklára, és Beckyt kézen fogva megindult, miközben a sárkányzsinór gombolyaga lassan fogyott a kezében. Alig húsz méterre a folyosó egy kis mélyedésben végződött. Tom letérdelt, megkísérelte kitapogatni, hogy milyen mély lehet a szakadék, egy kicsit kihajolt jobb felé, hogy arra is kitapogassa a helyet, és ebben a pillanatban alig tizenöt méterre tőle, egy szikla mögül előbukkant egy gyertyát tartó emberi kéz.

Tom örömkialtást hallatott, és a kéz után rögtön megjelent az egész ember is: Indián Joe volt! Tom a rémülettől megbénult, mozdulni sem tudott. A következő pillanatban nagy megkönnyebbüléssel látta, hogy a „spanyol” megfordult, és eltűnt. Tom csodálkozott, hogy Joe nem ismerte meg a hangját, nem jött rögtön oda, és nem ölte meg, mert a bíróság előtt ellene tanúskodott,

de úgy látszik, a visszhang elváltoztatta a hangját, másként nem is tartotta a dolgot lehetségesnek. Tom félelme minden izmát elgyöngítette. Arra gondolt, hogy ha elég ereje lenne a forráshoz visszamenni, ott maradna, és semmi áron se kockáztatná meg, hogy Indián Joe-val találkozzék. Óvakodott tőle, hogy Beckynek megmondja, mit látott, azt állította, hogy csak a jó szerencsét hívta kiáltott fel. (...)

A falu mély gyászban van, az elveszett gyerekek még mindig nem kerültek elő. Mígnem egy szép napon megkondult a harang, meglett a két elveszett bányka. Tom elmesélte megmenekülésük részleteit, hogy hogyan talált végül egy szűk kijáratot, ahol átbújhattak. Kiderült öt kilométerrel lentebb kerültek a barlang bejáratától. A város lakói nagyon megörültek a megkerült gyerekeknek, és a bíró még aznap lezáratta a barlang bejáratát. Így Indián Joe bennragadt.

Amit a műről tudnod kell

Már említettük fentebb, hogy Mark Twain világhírét elsősorban a *Tom Sawyer kalandjai* és a *Huckleberry Finn* című regényeknek köszönheti. Mindkettő ifjúsági regény, de mint ilyen, legékesebb bizonyítéka annak, hogy az igazi irodalom, a valódi műalkotás sem életkorhoz, sem nemhez kötött műfajokat nem ismer. Szerb Antal írta a művekkel kapcsolatban: „Amerika adta az emberiségnek a dohányt, a burgonyát, a poloskát, a szabad verset és annyi más fontos áldást és átkot, de a legkedvesebb ajándéka eddig Huckleberry Finn volt.” Tegyük hozzá, ott áll mellette Tom Sawyer is. A *Tom Sawyer kalandjainak* halhatatlansága azokban a novellisztikus történetekben van, amelyek a gyerekvilág és a kisváros mindennapjaiból valók. Gondoljunk itt a kerítésmeszelésre, a vasárnapi iskolára, az istentiszteletre a szarvasbogárral, a gyászmisére, Becky és Tom szerelmi történetére, a barlangbeli kalandra, és még sorolhatnánk. Ez a könyv örök érvényűen magába zárta a kamaszságot: a kaland édes-ségét, a kamaszbarátságot, a nemi ébredés csodáját, a jövőről szőtt nagy ábrándot, az önkínzás gyönyörűségét (Tom „*hagyja, hogy minél jobban úrrá legyen rajta a keserűség*”, a „*fájdalma szent*”), a babonák iránti olthatatlan vonzalmakat, a lázadást, a szabadságvágyat (Tom „*inkább lenne zsvány a sherwoodi erdőben, mint örök időkre az Egyesült Államok elnöke*”). Benne van a könyvben a kamasz értékrendje is. Kincs számára egy fél száj-

harmónika, a lakatkulcs lakat, a nyakörv pedig kutya nélkül, a félszemű macskakölyök, a golyó, az üvegcserep, a madzag s a rézgomb, ami aztán akár szerelmi zálognak is jó. Csak aki ismeri és szereti embertársait, az írhat gyermekekről, négerekről, öreg nénikékről és toprongyos csavargókról ennyi megértéssel, ennyi derűs jókedvvel.

Keletkezése • Mark Twain 1876-ban készült el a regénnyel. A könyvet gyermekkori élményei alapján írta. Műfaja: ifjúsági regény (tartalma alapján), kisregény (terjedelme alapján). Helyszín, idő: 1840 környékén játszódik a cselekmény a Mississippi melletti St. Petersburg nevű kisvárosban.

Szerkezete • A művet Mark Twain 36 fejezetre osztotta. Az alább olvasható szerkezeti vázlat segíti a könnyebb megértést.

I. Előkészítés: Megismerjük Tom csínytevéseit.

II. Bonyodalom: Barátjával, Huckkal szemtanúi lesznek egy gyilkosságnak a temetőben.

III. Kibontakozás: Kalandok sora:

- a) Szerelem Becky iránt;
- b) A három jóbarát a Jackson szigeten;
- c) A gyászmisén;
- d) A bírósági tárgyaláson.

IV. Tetőpont: Tom és Becky eltévednek a barlangban.

V. Megoldás: Tom és Huck meggazdagodnak.

Rövid tartalma • Egy amerikai kisvárosban St. Petersburgban élő fiúról, Tomról és barátjáról, Huckról szól a történet. Eltökélt szándékuk, hogy érdekesen és szabadon akarnak élni, úgy, hogy az ismerős fiúk "megpukkadjanak az irigységtől" és a felnőttek „sóbálvánnyá változzanak” a csodálkozástól. Ezért változatos csínytevéseket eszelnek ki, izgalmasabbnál izgalmasabb kalandokon esnek át, és hősieken viselik a különböző büntetéseket. A címszereplő joggal számíthatja magát a helyi nevezetességek közé. Kétes értékű hírnevére kezdetben csak tanítósomorító cselekedetek, egy fortélyos kerítésmeszelés és több olyan gyászos tett utal, amelyek kivívják nagynénje, az áldott szívű Polly néni elkeseredését, továbbá mostohatestvére, a mintafiúcska Sid felháborodását. Tom bizony nem áll mintagyerek hírében, bár némi titkos becsvágy benne is motoszkál, szeretne ő is a vasárnapi iskola érdemes növendéke lenni, de ebben nem kis szerepe van a szép szóke Beckynek. Mivel azonban a valóság csupasz tényeinek ismeretében ezt elérhetetlennek látja, ezért inkább a *Spanyol*

*Vizek Fekete Réme*ként szeretné befutni fényes pályáját. Ám egy temetőben tett éjféλι kirándulás barátjával, Huckleberry Finnnel váratlanul más irányba téríti útját. A fiúk véletlenül egy holttest kihantolásának és egy gyilkosságnak a szemtanúi lesznek. Megjelenik Indián Joe, a félvér, amint Muff Potterre, a csavargóra akarja hárítani a gyilkosságot. Pottert el is kapják és halálos ítélet vár rá. A bíróságon Tom ritka bátorságról és jellemességről tesz tanúbizonyságot. Rá vár a feladat, hogy egy ártatlan embert megmentsen az akasztástól, és megérdemelt büntetéshez segítse Indián Joe-t. Tanúskodása folytán Pottert felmentik, Indián Joe pedig megszökik. A továbbiakban a fiúk kincset keresnek a kísértetházban, de nincs szerencsájük: Indián Joe és társa az orruk elöl viszik el. Tom és Becky egy barlangban eltévednek, közben felfedezik a rablók rejtekhelyét, majd Tom megtalálja a kijáratot. A félvér a barlangban rekedt és meghalt. Ezután Tom és Huck megszerzik az elrejtett kincset és mindketten meggazdagodnak. Hucknak azonban nem tetszik a városi élet, így visszatér a csavargáshoz.

Szereplők • Tom, Polly néni, Sid, Joe Harper, Amy Lawrence, Mary, Huck Finn, Becky Thatcher, Indián Joe, Muff Potter, Douglasné, Jim, Ben Rogers, Robinson doktor, Alfred Temple, Frazer bíró.

■ **Tom Sawyer:** A regénybeli kitalált szereplő a nevét egy valódi Tom Sawyer nevű fiúról kapta, akivel az író San Franciscoban került ismeretségbe, mikor ott újságíróként dolgozott. Maga a szereplő három fiú keveréke, akikkel Twain együtt nőtt fel. A regénybeli szereplő 11–12 éves árva kisfiú, akit nagynénje, Polly néni nevel. Tom a város rossza, legalábbis a felnőttek szerint. Minden pillanatban valamilyen játékon, kalandon töri a fejét. Élénk és nyughatatlan fantáziája nem hagyja nyugodni. Iskolába járni és tanulni nem szeret. Nénikéje életét nemcsak az iskolakerüléssel keseríti meg, hanem éjszakai kiruccanásaival is. Nem áll mintagyerek hírében, de némi titkos becsvágy benne is motoszkál. Szeretne ő is a vasárnapi iskola érdemes növendéke lenni. Ebben jelentős szerepe van a szép szőke Beckynek is, akibe beleszeret a cselekmény során. A regény folyamán becsületességéről és bátorságáról tesz tanúbizonyságot, amikor a bírósági tárgyaláson megment a halálos ítélet alól egy ártatlanul vádolt férfit.

■ **Huckleberry Finn:** Tom legjobb barátja. Teljes mértékben a maga ura. Rokona nincs, ezért egy hordóban lakik. Iskolába nem jár, semmilyen kötöttséget nem visel el. Bajkeverő, de jólelkű fiú.

■ **Indián Joe:** A regény negatív szereplője. Félvér férfi, aki gyilkosságot követ el. Gonosz, hazug ember. A regény végén elnyeri büntetését.

A műből csak néhány részlet olvasható a tankönyvben, sajnos a részletekből nem ismerhetitek meg a mű teljes eseménysorát, csak egy-egy történését, a szereplők közül is csak néhányal találkoztok. A főszereplő tulajdonságai közül a leglényegesebbet láthatjátok. Ahhoz, hogy jobban megismerjétek a szereplőket, az eseményeket, olvassátok el az egész regényt! Megéri!

1. Olvasd el a regényt! **2.** Képzeld magad egy idegenvezető szerepébe! Társaidat kalauzolod végig St. Petersburgon, mutasd be lakóit! **3.** Az első kaland (a temetőben) során Tom és Huck minek volt fül- és szemtanúja? Mit fogadtak meg ekkor? **4.** Tom, Huck és Joe Harper tutajon egy közeli szigetre költöznek, kalóznak állnak. Miért teszik ezt? **5.** Miért válik egy idő után egyhangúvá ez az életvitel? **6.** Milyennek ismertétek meg Tomot a regény alapján? **7.** Az öreg Potterrel szemben hogyan viselkedik Tom és Huck? **8.** Tom és Becky kirándulni indulnak a környék legnagyobb barlangjába. Eltérvednek. Segélykiáltásukra Indián Joe jelenik meg. Hogyan végződik a barlangi kaland? **9.** Kik a regény felnőtt szereplői? Csoportosítsd őket! **10.** Jellemezd Polly néni és Tom kapcsolatát! ** **11. Vitatéma:** *Minden munka: amit meg kell tenni, és minden szórakozás: amit önként vállal az ember.* – Te mit gondolsz erről? Neked mit jelent a munka, és mit a szórakozás? **12.** Hogyan folytatnátok a regényt? Szerintetek Tom sorsa hogyan alakult tovább, milyen felnőtté vált?

14. A regény teljes filmváltozatát megnézheted itt:
<https://www.youtube.com/watch?v=YPYQu6L-J6M>

RUDYARD KIPLING

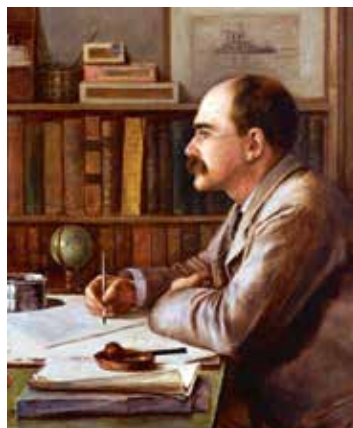
(1865–1936)

Joseph Rudyard¹ Kipling angol költő, novellista, regényíró, főként az Indiában lévő, angol katonákról szóló meséiről, verse-

¹ Édesapja John Locwood Kipling (1837–1911) szobrász és tervező, édesanyja Alice Macdonald (1837–1910). John és Alice 1863-ban találkoztak először, majd az angliai Staffordshire-ben lévő Rudyard tónál randevúztak. A tó és környékének szépsége annyira megindította őket, hogy első születendő gyermeküknek is ezt a nevet szánták. 1865-ben költöztek át Indiába.

íról, továbbá gyerekeknek szóló meséiről vált emlékezetessé, melyekért 1907-ben elnyerte az irodalmi Nobel-díjat.

Bombayben született. Családja az Indiában élő angol közösség magasabb köreihez tartozott. Az akkori szokásoknak megfelelően hatéves korától hűgával együtt Angliában nevelkedett. Az iskola elvégzése után 1882-ben visszatért Indiába, ahol újságírással foglalkozott. Számtalan verse és elbeszélése jelent meg, melyek Angliában is nagy feltűnést keltettek.

Rudyard Kipling legismertebb irodalmi művei: *A dzsungel könyve* (1894, történetek gyűjteménye, melyekhez a *Rikki-Tikki-Tavi* is tartozik), *Kim* (1901), *Gyermekmesék*, *Elefántkölykök* (1902). Gyermekkönyvei örökzöld klasszikus gyermekirodalmi alkotások. George Orwell „a brit imperializmus prófétája”-nak nevezte Kiplinget.

A dzsungel könyve

(részlet)

Maugli testvérei

Éppen hét óra volt, jó meleg este borult a Szioni dombokra; Farkas apó felébredt nappali álmából, vakarózott, ásítózott, s egymás után nyújtogatta ki mancsait, hogy az álmoságot kirázza belőlük. Farkas anyó úgy hevert, hogy nagy szürke orrát keresztülfektette négy hancúrozó, visító kölykén. A hold beragyogott a barlang száján, ahol a farkas család lakott.

– Aúuh! – szólalt meg Farkas apó. – Ideje már, hogy vadászni

induljak. – Éppen le akart rohanni a domb oldalán, amikor egy lompos farkú kis árnyék jelent meg a küszöbön, s azt nyivákolta:

– Jó szerencse járjon veled, Farkasok Fejedelme! Jó szerencsét és erős fogakat kívánok dicső gyermekeidnek is, hogy sohase feledkezzenek meg azokról, akik éheznek ezen a világon.

A sakál volt az, az élősködő Tabaki. Az indiai farkasok megve-tik Tabakit, mert mindig rosszban sántikál, pletykát hordoz, és húscafatokat meg bőrdarabokat kurkász fel a falusi szemétdom-bokon. De azért félnek is tőle a farkasok, mert Tabaki könnyen megvész, könnyebben, mint akárki más a Vadonban. Olyankor aztán elfelejti, hogy valaha félt valakitől, végigszáguld az erdőn, s megmar mindenkit, aki az útjába kerül. (...)

Tabaki csöndesen üldögélt, és örült a hitványságnak, amit elkövetett; aztán rosszindulatúan megjegyezte:

– Sir Kán, a Nagy, elhagyta régi vadászterületét. Jövő hónap-ban ezek közt a dombok közt szándékozik vadászni, azt mondta nekem.

Sir Kán a tigris volt, aki húszmértöldnyire onnét, a Vengunga folyó partján lakott.

– Ahhoz nincs jussa! – szólalt meg haragosan Farkas apó. – A Vadon Törvényei szerint nincs joga kellő figyelmeztetés nél-kül máshová költözni. Tíz mértöldnyi környéken elriaszt minden vadat, márpedig nekem mostanában kettő helyett kell vadász-nom.

– Nemhiába nevezte az anyja Lungrinak, Bénának – mondta csöndesen Farkas anyó. – Egyik lába születésétől fogva béna. Ezért nem tudott mással boldogulni, csak szarvasmarhával. Így aztán a Vengunga mentén lakó parasztok megharagudtak rá, s most idejött, hogy a mi parasztjainkat is megharagítsa. Tűvé tesz majd érte az erdőt, amikor messze jár, nekünk meg menekülni kell a gyerekeinkkel, ha felgyújtják a füvet. Igazán nagyon hálásak lehetünk Sir Kánnak!

– Elmondjam neki, hogy milyen hálásak vagytok? – kérdezte Tabaki.

– Takarodj innét! – ordított rá Farkas apó. – Takarodj, és eredj vadászni a gazdáddal! Itt már egy estére éppen elég bajt csinál-tál.

– Megyek – mondta nyugodtan Tabaki. – Már halljátok is Sir Kán szavát odalenn a bozótban. Kár is volt fáradnom a hírhor-dással.

Farkas apó fülelni kezdett, s a kis folyó felé futó völgyben hallotta is a tigris száraz, haragos, morgó, egyhangú üvöltését. Kierzett belőle, hogy a tigris nem akadt zsákmányra, s nem bánja, ha az egész vadon megtudja ezt.

– Adta bolondja! – mondta Farkas apó. – Ilyen lármával fogni éjjeli munkához! Hát azt hiszi ez, hogy a mi őzbakjaink is olyanok, mint azok a kövér Vengunga-parti szarvasmarhák?

– Csitt! – mondta Farkas anyó. – Nem szarvasmarhára vadászik ez ma, nem is őzbakra, hanem emberre.

Az üvöltés valami dongó kurrogássá változott, nem lehetett tudni, merről hallatszik. Az a hang volt ez, amely néha úgy megriasztja a szabad ég alatt háló favágókat és cigányokat, hogy egyenest a tigris torkába rohannak.

– Emberre! – mondta Farkas apó, valamennyi fehér fogát megmutatva. – Hm! Hát nincs elég bogár és béka a víztartókban, embert kell neki enni, méghozzá a mi földünkön?

A Dzsungel Törvénye, amelynek egyetlen parancsa sem ok nélkül való, minden vadállatnak megtiltja, hogy embert egyék, kivéve, ha azért öli meg, hogy gyermekeit megtanítsa az ölés mesterségére. De akkor is a maga csapatának vagy törzsének vadászterületén kívül kell rá vadászni. Igazi oka pedig ennek a tilalomnak az, hogy az emberölés után, előbb vagy utóbb, fehér emberek jönnek elefántháton, puskával és száz meg száz barna ember gongokkal, rakétákkal, fáklyákkal. Ezt minden teremtetett állat megsínyli a vadonban. Maguk közt azonban azt mondják okul a vadállatok, hogy az ember a leggyöngébb, legvédtelenebb teremtés a világon, hát nem dicsőség legyőzni.

Mondják azt is – és ez igaz –, hogy aki embert eszik, megrühösödik, és kihull a foga.

A kurrogás hangosabbra vált, s a végén teli torokkal harsant fel az „Aáa”, az ugrásra készülő tigris kiáltása.

Aztán üvöltés hallatszott, tigrishez nem illő üvöltés, Sir Kán torkából.

– Elhibázta! – szólt Farkas anyó. – No, mi baj?

Farkas apó kiszaladt néhány lépésnyire, s hallotta Sir Kán vad dörögését, mormogását, amint a bozótban botorkált.

– Ennek a bolondnak nincs esze, beugrott a favágók tűzébe, és megégette a lábát – mordult fel gúnyosan Farkas apó. – Tabaki vele van.

– Valami föl felé jön a dombon – mondta a fülét hegyezve Farkas anyó. – Vigyázz!

A bozótban halkan megreccsentek a bokrok, és Farkas apó ugrásra készen húzta össze magát. aztán ... ha valaki megfigyeli, a legcsodálatosabb dolgot látta volna életében: a farkas felugortában megtorpant. Nekilódult, mielőtt még látta volna, hogy mire ugrik, aztán igyekezett megállni. Az eredmény az lett, hogy négy-öt lábnyira ugrott föl egyenesen a levegőbe, s majdnem ott ért le megint a földre, ahonnan elindult.

– Ember! – kaffantotta. – Emberkölyök! Nézzétek!

Egyenest az orra előtt, egy alacsony ágba kapaszkodva, meztelen, barna kisgyerek állt, akkora, hogy éppen csak járni tudott. Soha még ilyen kicsi, gödrös húsú vakarcs nem került éjnek idején farkas barlangjába. Fölnézett Farkas apó arcába, és nevetett.

– Emberkölyök? – kérdezte Farkas anyó. – Ilyet se láttam még életemben! Hozd ide!

A farkas, aki megszokta, hogy hordozza a kölykeit, akár egy tojást is szájában tud tartani anélkül, hogy eltörné. Farkas apó erősen összefogta állkapcsával a gyerek nyakszirtjét, de a foga még csak meg sem karcolta a bőrét, úgy tette le a kölykei közé.

– Milyen kicsi! Milyen csupasz és milyen vakmerő! – mondta halkán Farkas anyó. A csöppség utat tört magának a farkaskölykök közt, hogy közelebb kerülhessen a meleg testhez. – Nézd csak! Együtt szopik a többivel. Lám, lám. Hát ilyen az ember kölyke. Ugyan volt-e már olyan farkas a világon, aki azzal dicsekedhetett, hogy emberkölyök van a gyerekei közt?

– Hallottam egyszer-egyszer ilyesmiről, de nem a mi csapatunkban történt, és nem is az én időmben – mondta Farkas apó. – Egy szál szőre sincs. Megölhetném, csak a lábammal kéne hozzányúlnom. És nézd csak: fölnéz, nem fél! A holdvilágot most kirekesztette valami a barlang nyílásából. Sir Kán nagy, négyszögletes feje és válla nyomakodott be rajta. Tabaki a háta mögött azt nyivogta:

– Felséges úr, felséges úr, ide jött be!

– Nagyon megtisztel bennünket, Sir Kán – mondta Farkas apó, de igen haragos volt a tekintete. – Mit kíván, Sir Kán?

– A zsákmányomat. Egy emberkölyök jött erre – mondta Sir Kán. – A szülei elszaladtak. Add ide!

Sir Kán, amint Farkas apó mondotta volt, beleugrott a favágók tüzébe, s igen dühös volt, mert fájt a megégett lába. De Far-

kas apó tudta, hogy a barlang szája szűkebb, semhogy a tigris beférhetne rajta. Még ott is, ahol most volt, úgy összeszorult a válla meg a két mellső lába, minthogyha az ember egy hordóban akarna verekedni.

– A farkasok népe szabad nép – mondta Farkas apó. – Nekünk csak a Csapat Vezére parancsol, holmi csíkos bőrű mészáros soha. Az emberkölyök a miénk, megölhetjük, ha akarjuk.

– Eh, akarjátok vagy se, ki mert itt akarásról beszélni? A bikára mondom, akit megöltem, csak nem állok itt ez előtt a kutyaól előtt, hogy a jussomért könyörögjek? Én beszélek itt, én, Sir Kán!

A tigris bömbölése végigmennydörgött a barlangon. Farkas anyó lerázta magáról a kölyköket, és előreugrott. Szeme, mint két zöld hold a sötétségben, úgy nézett bele Sir Kán lángoló szemébe.

– Itt pedig én beszélek, Ráksa, a Démon! Az emberkölyök az enyém, hallod, te béna? Az enyém! Nem öli meg senki. Életben marad, együtt fog járni, együtt fog vadászni a Csapattal... a végén pedig, tudd meg, te csupasz kis kölykökre vadászó, békaevő, halpusztító hitvány, rád fog vadászni! Most pedig hordd el magad, mert különben Szamburra, az őzbakra mondom, akit megöltem (én nem élek ám holmi eléhezett szarvasmarha húsán!), bénában mégy vissza az anyádhoz, mint ahogy a világra jöttél, te égett mancsú, te! Takarodjál!

Farkas apó elámulva nézett rá. Szinte elfeledkezett arról az időről, amikor becsületes harcban nyerte el Farkas anyót öt más farkas elől, amikor Farkas anyó még együtt járt a Csapattal, és nem hízelgésből nevezték Démonnak. Sir Kán szembe tudott volna nézni Farkas apóval, de Farkas anyóval nem szállhatott szembe, mert tudta, hogy ezen a helyen minden előny az övé, és hogy halálig harcolna. Így hát morogva kihúzta fejét a barlang szájából, s amikor kinn volt, elbődült.

– Minden kakas úr a maga szemétjén! Majd meglátjuk, mit szól a Csapat az emberkölyök nevelgetéséhez. A kölyök az enyém, s végül is az én fogamra kerül, ti lompos farkú tolvajok!

Farkas anyó lihegve vetette le magát a kölykök közé, Farkas apó pedig komolyan szólt hozzá:

– Sir Kánnak ebben igaza van. A kölyköt meg kell mutatni a Csapatnak. Meg akarod tartani, anyjuk?

– Hogy megtartom-e? – mondta lihegve Farkas anyó. – Meztelenül jött ide, éjszaka, egyedül, éhesen, de nem félt! Látod, most is félrelökte az egyik kicsikét. Az a béna mészáros megölte volna, és elszaladt volna a Vengungához, a parasztok pedig boszszúból minden tanyánkat felhajkurászták volna. Hogy megtartom-e? Meghiszem azt. Feküdj csak nyugton, te kis béka. Bizony, Maugli, mert Mauglinak, Békának nevezlek el, eljön még az idő; amikor te vadászol Sir Kánra úgy, ahogy ő vadászott rád.

– De mit szól majd a Csapat? – tűnődött Farkas apó.

A Dzsungel Törvénye világosan kimondja, hogy minden farkas visszavonulhat csapatától, amikor megházasodik; de mihelyt a kölykei akkorára cseperednek, hogy meg tudnak állni a maguk lábán, köteles elvinni őket a Csapatgyűlés elé, amely rendszeren egyszer jön össze havonként, telihold idején, azért, hogy a többi farkas is megismerhesse. Amikor itt szemügyre vették a kölyköket, szabadon járhatnak, amerre nekik tetszik. Amíg az első őzbakot el nem ejtették, csapatbeli felnőtt farkas semmi ürüggyel meg nem ölheti őket. A gyilkos büntetése: halál, bárhol találják is meg, és ha meggondoljuk, ez így igazságos.

Farkas apó megvárta, amíg a kölykei szaladni tudnak egy kicsit; aztán a Csapatgyűlés éjszakáján elvitte őket meg Mauglit meg Farkas anyót a Gyűlés Sziklájára, egy köves, sziklás dombtetőre, ahol száz farkas is megbújhatott. Akela, a nagy, Szürke rideg farkas (ridegnek szokták nevezni a magában élő állatot), aki erejével és ravaszságával az egész Csapatot vezérelte, teljes hosszúságában végignyúlt a maga szikláján. Alatta negyven-egynéhány mindenféle nagyságú és színű farkas ült, szürkés szőrű vének, akik maguk is végeznek egy őzbakkal; és fiatal, fekete háromévesek, akik csak azt hiszik, hogy végezni tudnának vele. Rideg farkas már egy esztendeje vezette őket. Ifjúkorában kétszer esett farkasverembe, egyszer meg úgy elverték, hogy halottként hagyták ott; ismerte hát az emberek viselkedését és szokásait. Nem sok szóbeszéd folyt a sziklán. A kölykök egymás hegyén-hátán ugrándoztak a kör közepén, ahol apjuk-anyjuk ült; hébe-hóba egy-egy idősebb farkas odament valamelyik kölyköhöz, alaposan szemügyre vette, aztán nesztelen léptekkel visszament a helyére.

Néha egy anya előretuszkolta a fiát a holdfénybe: bizonyos akart lenni abban, hogy meglátták. Akela időnként elkiáltotta magát a szikláján:

– Ismeritek a Törvényt! Ismeritek a Törvényt! Nézzétek meg őket jól, farkasok! – És az aggódó anyák megismételték a kiáltását:

– Nézzétek meg jól, farkasok, nézzétek meg jól!

Végül – és most Farkas anyó nyakán minden szőrszál égnek meredt – Farkas apó Mauglit, a Békát (ahogy ők nevezték) tuszkolta a középre. Nevetve ült ott, és játszadozott a holdfényben csillogó kavicsokkal.

Akela föl sem emelte fejét mancsáról, csak folytatta egyhangú kiáltását:

– Nézzétek meg jól!

A sziklák mögül fojtott morgás hallatszott. Sir Kán hangja, aki azt kiáltotta:

– Ez a kölyök az enyém! Adjátok ide! Mi köze a Szabad Népnak az ember kölykéhez?

Akela a füle botját sem mozdította, csak annyit mondott:

– Nézzétek meg jól, farkasok! Mi köze a Szabad Népnak akárki más parancsához, aki nem a Szabad Népből való?

– Nézzétek meg jól!

Mély hangú morgással feleltek erre. Egy fiatal, negyedik évében járó farkas Akela ellen fordította Sir Kán kérdését.

– Mi köze a Szabad Népnak az ember kölykéhez?

Nomármost: a Vadon Törvénye azt parancsolja, hogyha vita támad azon, befogadjanak-e egy kölyköt a csapatba, legalábbis két, csapatbeli farkasnak kell a pártját fogni, de az sem apja, sem anyja nem lehet.

– Ki fogja pártját ennek a kölyöknek? – kérdezte Akela. – Ki akar szólni a Szabad Nép közül?

Semmi válasz. Farkas anyó pedig már készült a harcra: tudta, hogy utolsó harca lesz az, ha arra kerül a sor.

Akkor aztán az egyetlen idegen fajtabeli, akinek szabad megjelenie a Csapat gyűlésén, Balú, az álmos barnamedve, aki a Dzsungel Törvényére tanítgatja a farkaskölyköket; az öreg Balú, aki járhat-kelhet, amerre neki tetszik, mert csak diót, gyökeret, mézet eszik, Balú, mondom, hátsó lábára ült, és dörmögni kezdett.

– Az ember kölyke, az ember kölyke? – mondta. – Hát én pártját fogom az ember kölykének. Az ember kölyke a légynek se vét. Én nem tudom cifrázni a szót, de igazat beszélek.

Hadd járjon a Csapattal, fogadjátok be a többivel együtt. Én magam tanítom majd.

– Még valakire van szükség – mondta Akela. – Hallottátok: Balú beszélt, fiatal kölykeink tanítója. Ki áll Balú mellé?

Fekete árnyék suhant be a körbe. Bagira volt, a fekete párduc, tetőtől talpig fekete, mint a sötét éjszaka; de ha úgy esett rá a fény, megvillant rajta a párduc bőrének jól ismert rajza, mint nedves selymen a mintázás. Mindenki ismerte Bagirát, és senki sem volt kedve összeakaszkodni vele, mert ravasz volt, mint Tabaki, merész, mint a vad bölény, féktelen, mint a sebzett elefánt. De a hangja, az olyan édes volt, mint a fáról csepegő vad-méz, szőre pedig pihénél puhább.

– Ó, Akela és ti, Szabad Nép gyermekei – dorombolta –, nekem nincs jogom, hogy a ti gyűléseken szót emeljek; de a Vadon Törvénye azt mondja, hogyha kétség támad: meg kell-e ölni az új kölyköt vagy sem, akkor meg lehet váltani a kölyök életét. Azt pedig, hogy a váltságdíjat ki fizetheti, ki nem: a Törvény nem mondja meg. Igazat szólok-e?

– Helyes! Helyes! – mondták a mindig éhes fiatal farkasok. – Halljuk Bagirát! A kölyköt meg lehet váltani. Ez a Törvény!

– Tudom, hogy nincs jogom itt beszélni, hát engedelmeteket kérem.

– Beszélj! – kiáltották húszan is.

– Egy meztelen kölyköt megölni: szégyen. Mellesleg szólva, mulatságnak is jobb lesz akkor vadászni rá, ha megnő. Balú már pártját fogta, én pedig megtoldom Balú szavát egy kövér bikával, most ejtettem el, nem egészen félmérföldnyire innét. Ezt ajánlom föl nektek, ha a Törvény parancsa szerint befogadjátok az emberkölyköt. Hát olyan nehéz dolog ez?

Egész sereg farkas kezdett zajongani egyszerre.

– Mit törődünk vele? Megöli a teli eső. Halálra pörköli a nap. Nekünk ugyan nem árthat ez a csupasz béka. Hadd járjon a Csapattal! Hol a bika, Bagira? – Fogadjuk be! – Aztán ismét Akela mély, csaholó hangja hallatszott: – Nézzétek meg jól, farkasok, nézzétek meg jól!

Mauglit most is csak a kavicsok érdekelték, s észre sem vette, mikor a farkasok odaléptek hozzá, és egyenként szemügyre vették. Végül valamennyien lementek a dombról a megölt bikát megkeresni, s csak Akela, Bagira, Balú meg Maugli nevelőszülei

maradtak ott. Sir Kán még egyre bömbölt az éjszaka homályában; erősen haragudott, amiért Mauglit nem adták oda neki.

– Bömbölj csak – mormogta Bagira a bajusza alatt –, ahogy én az emberi fajzatot ismerem, különb nótát is bömbölsz te még e miatt a meztelen kis jószág miatt.

– Jól van így, ahogy van – mondta Akela. – Az ember bölcs és bölcs a kölyke is. Valamikor még segítségünkre lehet.

– Bizony, segítségedre lehet, ha bajba kerülsz, mert senki fia nem remélheti, hogy örök életére vezére marad a Csapatnak – mondta Bagira.

Akela nem szólt semmit. Arra az időre gondolt, amely minden csapat minden vezérének életében elkövetkezik: amikor ereje elhagyja, gyöngül, egyre gyöngül, s végre is megölik a farkasok, és új vezér foglalja el a helyét, amíg meg nem ölik azt is.

– Vigyétek haza – szólt Farkas apóhoz –, s neveljétek a Szabad Néphez méltóan.

Hát így került be Maugli a szioni farkascsoportba egy bika árán és Balú jó szaváért. (...)

Amit a műről tudnod kell

A mű keletkezése • 1894-ben jelent meg *A dzsungel könyve* c. novellagyűjtemény. Ez az a mű, melyet, ha gyermek vesz kezébe, életre szóló útravalót kap belőle, ha felnőtt veszi a kezébe, gyermekkorának legszebb emlékeit idézheti fel általa. A történet helyszíne India, ahogyan gyakran az író más műveiben is.

Témája • Kipling több mendemondát hallott farkasok által felnevelt embergyerekekről. Egy Maugli nevű fiú történeteit meséli el, aki-

Fogalomtár

identitás – azonosság, önazonosság

nek egy tigris megölte a szüleit, és egy farkasfalkában nevelkedett. Ez adta a regény alapötletét.

De a műben sikerült megfogalmazni örökérvényű igazságokat is az *identitás*ról, sorsról, felnőtté válásról.

Tartalma • Mauglit, a kisfiút a farkasok nevelik a dzsungelben. Barátai Akela, az igazságos farkas, Balú, a jóságos medve és Bagira, a bátor fekete párduc. A fiú megismeri a dzsungel törvényeit, s megtapasztalja, hogy az élet állandó küzdelem. Az évek során a dzsungel otthonává válik. Az emberkölyök éppúgy érti a fű zizzenését, a baglyok huhogását, mint minden más élőlény a vadonban. Idővel oly merészen lódítja magát ágról ágra, hogy a szürke majmok sem különben. Elfoglalja helyét a Gyűlés Szikláján is, s ahogy nő, a falka testvérének tekinti s mindannyian a Dzsungel Urának. Vannak azonban ellenségei is, akik állandó veszélyt jelentenek számára. Közülük a leggonoszabb Sir Kán, az alattomos tigris, akit végül legyőz. Maugli egy véletlen folytán megismerkedik az emberekkel, köztük egy lánnyal, akinek kedvéért fájó szívvel, de visszatér az emberek közé.

Szerkezete • *A dzsungel könyve* novellagyűjtemény. A novellák legnagyobb része az indiai őserdőben játszódik, és Maugli-ról szól. A többi történet helyszíne is India, kivéve a *Kvikvern* és *A fehér foka* című novellákat. Kipling Indiában született, így jól ismerte az indiai dzsungelt. A könyvben szereplő történeteknek rendszerint súlyos erkölcsi mondanivalójuk van, amely mint a **dzsungel törvénye** jelenik meg a novellákban. Mindegyik történetben szerepelnek emberi tulajdonságokkal felruházott állatok. Minden novella egy verssel kezdődik és végződik. 15 fejezetet tartalmaz.

Szereplők • Farkas apó, Farkas anyó, Maugli, Akela, Balú, Bagira, Ká, Csil, Sir Kán, Tabaki, Messzua.

■ **Maugli:** *A dzsungel könyve* című mű főhőse egy olyan emberkölyök, akit az évek hosszú során az állatok neveltek fel. Maugli kisgyermekként került a dzsungelbe, szüleit Sir Kán, a tigris ölte meg. Maugli egy sötétbőrű, vékony testalkatú kisfiú. Haja vállig érő, fekete, szeme gesztenyebarna színű. Ahogy az évek teltek, egyre nagyobbá, erősebb izomzatúvá cseperedett. Mindezt annak köszönheti, hogy minden helyzetben feltalálta magát, az állatok az életben maradásra ösztönözték. Őket tartotta a családjának. Így lett Maugli egyre merészebb, bátrabb. Nem riadt meg egyetlen veszélytől sem. Olyan ügyesen ugrált a fákon, mint a majmok. Olyan gyorsan futott, mint a farkasok. Maugli a dzsungelben megtanulta a dzsungel törvényét, hogy az élet egy állandó küzdelem. Ezt betartva mindig becsületes, őszinte és segítőkész volt. Barátai: Akela, az igazságos farkas, Balú, a jóságos medve

és Bagira, a bátor fekete párduc. Barátainak mindig segített, ha bajba jutottak. Ravasz észjárásával pedig megszerezte az emberektől a piros virágot, azaz a tüzet, amivel megölte a félelmetes tigris ellenségét, Sir Kánt. Maugli végül megtalálta az utat az emberek közé. Egy véletlen folytán megismerkedett egy lánnyal, akinek kedvéért visszatért embertársaihoz.

Üzenete • Maugli történetével Kipling azt tanítja, hogy az élet állandó küzdelem, amelyben a gyengébb áldozatul esik az erősebbnek. A dzsungel kegyetlen törvényeiből azonban nem hiányzik a méltányosság és a szolidaritás sem. Akela, a farkasok bátor és igazságos vezére, Ká, a bölcs óriáskígyó és Balú, a medve segítségével Maugli a farkasfalka egyenrangú tagja lesz, teljesen otthonossá válik a dzsungel világában. De az állatvilágnak is megvannak az önző és gonosz tagjai, Sir Kán, az alatomos tigris, Tabaki, a sakál és a lusta, élősdi majmok számos galibát okoznak, nemegyszer nehéz helyzet elé állítva Mauglit. Ő azonban képességeivel lassan az állatok fölé emelkedik. Mindnyájan elismerik a dzsungel urának. Az állatok törvényei szerint nevelkedett Mauglit – bár megdöbbennek az emberi élet furcsaságai – emberi mivolta végül is arra kényszeríti, hogy fájó szívvel bár, de búcsút mondjon népének és visszatérjen az emberek közé.

Tanulságok a XXI. század embere számára • Kipling több tanulságot, erkölcsi tanítást is megfogalmaz a műben, amit mindannyiunknak meg kellene fogadni:

- a legfontosabb megtalálni a helyünket a világban a hozzánk való társakkal együtt, bárhol is jöttünk. A barátság a legnagyobb értékek egyike, ami Maugli számára végtelenül fontos. Bagirára, Balúra, Kára mindig számíthat, ők sohasem árulják el;

- az ember a természet része, óvni és tisztelni kell a környezetet, csak vendégek vagyunk ebben a világban;
- a család, a meleg, biztonságot adó otthon nagyon fontos, attól függetlenül, hogy van-e vérségi kapcsolat a családtagokkal. A szeretet, a gondoskodás minden akadályt legyőz;
- a bosszúvágy megkeseríti az életet. Ékes példája ennek Sir Kán, amely rossz tapasztalatokkal rendelkezik az emberekkel kapcsolatban. Éppen ezért mindent megtesz, hogy elpusztítsa Mauglit;
- a jó vagy rossz cselekedet csak döntés kérdése. Maugli tisztában van azzal, hogy tudását felhasználhatja környezete

jobbá tételére vagy megsemmisítésére, és nem hajlandó elpusztítani azt a környezetet, amelyben ő és barátai élnek.

Érdekessége • A könyvet Benedek Marcell fordította magyarra, Weöres Sándor gyönyörű versfordításai, Szántó Piroska rajzai festőien tárják az olvasó elé a dzsungel semmihez sem hasonlítható világnak tájait és alakjait.

 1. Ki, és mikor írta *A dzsungel könyve* című művet? Honnan merítette az alapötletet az író? **2.** Hány fejezetre tagolódik a mű? **3.** Sorold fel a regény fontosabb szereplőit! **4.** Milyen örökérvényű igazságokat fogalmazott meg Kipling? Mondj példákat! **5.** Mit jelent a név: Maugli? Kitől kapta a nevét? **6.** Az alábbi megállapítások igazak vagy hamisak? **a)** Sir Kán Farkas anyó haragjával szemben tehetetlen volt; **b)** Sir Kán meghátrált, és nem vadászott tovább Mauglira; **c)** Bagira egy kövér bikát adott váltságdíjúl a farkasoknak; **d)** Bagira az álla alatti foltot egy vad elejtésekor szerezte; **e)** Maugli megvédelmezi magát a Vadonban, ha megszerzi az emberektől a Piros Virágot; **f)** Balú, Bagira és Ká mindenben segíti Mauglit; **g)** Maugli nem búcsúzott el senkitől sem. **7.** Jól tette-e Maugli, hogy visszatért az emberek közé? Véleményed érvekkel támaszd alá!

 9. Ha a kiadó téged bízna meg azzal a feladattal, hogy készítsd el a következő kiadás borítólapját, milyennek képzelned el!

 10. Nézzétek meg *A dzsungel könyve* c. 1995-ben készült rajzfilmet ide kattintva: <https://www.youtube.com/watch?v=5BPJ4gLDkcE!>

Háttérinformáció

Maugli történeteit egy jóval tragikusabb, megtörtént eset ihlette. Az „igazi” Maugli neve Dina Szanicsár volt, és valóban farkasok csoportja fogadta be – élete első néhány évét úgy töltötte, hogy magát is farkasnak tekintette. Amikor vadászok rátaláltak egy barlangban, a legközelebbi árvaházba vitték.

1867-ben az észak-indiai Bulandsahr kerületben (a mai Uttar Prades állam területén) egy este a sűrű erdőben lopakodó vadászok csoportja úgy látta, egy farkasfalka által lakott barlang bejáratát a falka egyetlen tagja őrzi. A vadászok arra készültek, rajtaütnek az őrködő állaton, azonban ahogy megközelítették zsákmányukat, egyszerre ledermedtek: meglátták, hogy nem farkas, hanem egy kisfiú, aki nem lehet több hatévesnél.

A fiú nem futott el, de nem is merészkedett közelebb a vadászokhoz. Amikor kérdezni próbálták, nem válaszolt. A vadászok nem akarták hátra hagyni, így magukkal vitték. Végül az Agra városában működő Szikandra Misszió árvaházába vitték, ahol a misszionáriusok a Szanicsár, azaz hindi nyelven „szombat” nevet adták neki, mivel szombati napon érkezett hozzájuk.

Az intézményt működtető misszionáriusok megpróbálták a ki maradt emberi tudást átadni neki, kezdve az alapokkal: a két lábon járással és a beszéddel. Mint kiderült, a fiú túl sok időt töltött a vadonban – az emberi viselkedés és az állati ösztönök közti szakadékot nem sikerült áthidalnia.

Az árvaházban rövidesen egy újabb nevet is kapott: „Farkasfiú”. A misszionáriusok arra a következtetésre jutottak, hogy a gyermek – valamilyen oknál fogva – születése után rövidesen szülei nélkül maradt, így a kezdetektől farkasok nevelték, és sosem lépett érdemi kapcsolatba emberekkel.

A szemtanúk beszámolóí szerint a korai időszakban a fiú viselkedése sokkal inkább hasonlított az állatokéra, mint az emberekére. Csak négykézláb közlekedett, és nehéz volt neki akár csak felállni is két lábra. Kizárólag a nyers húst volt hajlandó megenni, és sok időt töltött azzal is, hogy csontokon élezte fogait.

„A könnyedség, amellyel négy lábon közlekedik, egészen meglepő” – írta az árvaház szuperintendense, Erhardt Lewis egy levélben egy távoli kollégájának. „Mielőtt beleenne bármilyen ennivalóba, megszagolja, és ha nem tetszik neki az illata, eldobja.”

ELEANOR EMILY HODGMAN PORTER

(1868–1920)

Eleanor Emily Hodgman Porter amerikai író nő Littletonban (New Hampshire) jómódú családban született. Apja patikus, édesanyja festőművész volt. Bátyjával együtt jó körülmények között puritán szellemben nevelkedtek. Eleanor beteges gyermek volt, az elemi iskoláit magántanulóként otthon végezte, majd a város iskolájában tanult tovább. Az iskolai és a templomi kórus tagja volt.

Énekkészségének köszönhetően az USA legrégebbi zenei oktatási intézményében, a New England Conservatory-ban tanult. Pályafutását énekesként kezdte, a híres bostoni kórus szólistája lett.

Eleanor H. Porter,
1890–1900 között

1892-ben Eleanor hozzáment John Lyman Porterhez, egy vermonti üzletemberhez, 10 év élénk levelezés után. Az ifjú házaspár Massachusettsbe, majd New Yorkba költözött. Férje karrierje egyre magasabbra ívelt, rövidesen egy amerikai autógyártó társaság elnöki székébe került.

Eleanornak egészségi állapota miatt sohasem lehetett saját gyermeke. Eldöntötte, hogy a gyermekeknek fog írni érdekes, hasznos, tanulságos történeteket. Az 1990-es években amerikai magazinok oldalain jelentek meg első novellái, Eleanor Stewart álnéven, 1907-ben pedig megjelent

első regénye, az *Ellentétes áramlatok*.

Az első irodalmi siker az 1911-ben megjelent *Miss Billie* című romantikus vígjáték volt, melynek főszereplője egy 18 éves lány. Hamarosan megjelentette a folytatásokat: *Miss Billie döntése* (1912) és *Miss Billie férjhez megy* (1914).

Leghíresebb könyve *Az élet játéka – Pollyanna* (1913), mely a legkelendőbb regények közé tartozott az Amerikai Egyesült Államokban. Az író élete során a könyvet 47 alkalommal adták ki újra.

1915-ben megjelent a következő történet, a *Pollyanna ifjúsága*.

Az író szinte haláláig dolgozott. Főleg gyerekeknek írt könyveket. 1920. május 21-én halt meg tuberkulózisban Cambridge városában, Massachusetts államban.

Az élet játéka

(részletek)

1

Polly kisasszony

Egy júniusi reggelen Polly kisasszony sietve jött be a konyhába. Általában sohasem sietett; sokat adott rá, hogy mindig előkelően, kimérten mozogjon. Ma reggel azonban, tagadhatatlanul, sietett. Nancyt mosogatás közben találta. A lány csodálkozva pillantott rá. Még csak két napja szolgált Polly kisasszony-

nál, azt azonban máris tudta, hogy úrnője sohasem siet. Mi üthetett belé?

– Nancy!

– Parancsoljon, kisasszony! – válaszolt a lány vidáman.

Éppen a vizeskorsót tartotta kezében és buzgón törölgette.

– Nancy! – Polly kisasszony hangja igen szigorúvá vált. – Ha beszélek hozzád, hagyd abba a munkát és figyelj arra, amit mondok. – Nancy elpirult. Szégyenkezve tette le a korsót. A törölt rajta hagyta, mire majdnem felborult, ami csak növelte zavarát.

– Igenis, kisasszony – dadogta ijedten. Talpra állította a korsót és sietve úrnője felé fordult. – Csak azért folytattam a munkát, mert azt tetszett mondani, hogy ma reggel gyorsan végezzek a mosogatással.

Polly kisasszony összeráncolta homlokát.

– Jól van, Nancy. Nem vagyok kíváncsi a magyarázatra.

– Igenis, kisasszony. – Nancy sóhajt nyomott el. Vajon valaha sikerül-e olyat tennie, amivel elnyerheti ennek a nőnek a tetszését? Eddig még sohasem szolgált, nemrégiben azonban beteg édesanyja három kis gyermekkel hirtelen özvegységre jutott és nem maradt más támaszuk, mint Nancy. Boldog volt hát, amikor a „kastélyban” helyet kapott. Nancy három mérföldnyire lakott innét és amíg a házba nem került, csak annyit tudott Polly kisasszonyról, hogy a régi Harrington „kastély” úrnője és a városka egyik legvagyonosabb lakója. Ennek két hónapja. Ma már azt is tudta, hogy Polly kisasszony szigorú, komolyképű hölgy, akinek rögtön összeszalad a szemöldöke, ha egy kés földre pottyan vagy ha becsapódik az ajtó. Mosolyogni azonban akkor sem mosolyog, ha nem potyognak a kések és az ajtók zajtalanul csukódnak.

– Ha elvégezted reggeli munkádat – mondta Polly kisasszony –, eredj fel és hozd rendbe a kis padlásszobát. Vidd ki a ládákat és bőröndöket. Seperj, törölgess és szellőztesd az ágyat.

– Igenis, kisasszony. És hová tegyem a ládákat?

– A padlásra, a többihez. – Polly kisasszony egy pillanatra elhallgatott, majd kissé habozva folytatta. – Tulajdonképpen

mindegy, most, vagy később mondom meg: az unokahúgom, Whittier Pollyanna kisasszony idejön lakni. Tizenegy éves. Az övé lesz az a szoba.

– Egy kislány jön hozzánk? Jaj, de remek lesz! – örvendezett Nancy, a saját otthonára gondolva, amelyben sohasem szűnt meg a vidám gyermekzsivaj.

Polly kisasszony csodálkozva nézett a lányra.

– Remek? Hát ezt éppen nem állíthatom. Dehát mit tegyek? Jó szívem van, legalábbis azt hiszem és mindenesetre tudom, mi a kötelességem. – Nancy a füle tövéig elvörösödött.

– Igenis, kisasszony. Természetesen, kisasszony. Én csak arra gondoltam, hogy egy kislány talán ... talán ... egy kis derűt hoz majd a kisasszony életébe.

– Nagyon szép gondolat, Nancy – válaszolta Polly kisasszony hűvösen. – Bár nem tudom, mi szükségem volna derűre.

– Dehát csak örülni tetszik a ... a ... kedves nővére gyermekének! – Nancy valahogy úgy érezte: több szeretettel kellene várni az elárvult kis idegent.

Polly kisasszony unott arcot vágott.

– A nővérem elég ostoba volt ahhoz, hogy férjhez menjen és felesleges gyerekeket hozzon a világra, amikor úgymint több van belőlük a kelletténél. Igazán semmi okom az öröme azért, hogy a végén a nyakamba szakadnak. Dehát, mint már mondtam: tudom, mi a kötelességem ... A szoba sarkait is jól seperd ki – tette hozzá szigorúan és kivonult a konyhából.

Szobájába érve, Polly kisasszony újra elővette a két nappal azelőtt messze nyugatról érkezett levelet, amely olyan kellemetlen hírt hozott. A levelet Harrington Polly kisasszonynak címezték, Beldingsville-be. Így szólt:

Nagyságos kisasszony!

Őszinte sajnálattal értesítem, hogy Whittier John tiszteletes úr két héttel ezelőtt elhalálozott. Egy tizenegy éves kislányt hagyott itt árván, egyéb – néhány könnytől eltekintve – nem maradt utána. Ugyanis, mint nagyságos kisasszony bizonyára tudja, Whittier tiszteletes úr az itteni misszióknak volt lelkipásztora, igen csekély fizetéssel.

Úgy tudom, hogy felesége az Ön elhalt nővére volt, Whittier úr szavaiból úgy vettem ki, hogy a két család nem volt valami jó lábon egymással. Mégis Whittier úr úgy gondolta, hogy Ön nagy-

ságos kisasszony, nővére kedvéért talán szívesen odavenné kislányát, hogy a gyermek rokon körben nevelkedhessék. Ezért írok Önnek.

Mire levelem megérkezik, a kislány már útrakész lesz. Ha nagyságos kisasszony magához veszi, hálás volnék, ha azonnal írna, mert egy idevaló házaspár rövidesen Bostonba készül, addig a kislány velük utazhatnék. ott pedig feltennék a beldingvillei vonatra. Természetesen értesíteni fogjuk, melyik vonattal érkezik Pollyanna.

Mielőbbi remélhetőleg kedvező válasza elvártában, vagyok nagyságos kisasszony tisztelő híve:

White O. Jeremiah

Polly kisasszony összeráncolt szemöldökkel összehajtotta a levelet és visszatette a borítékba. Tegnap válaszolt rá, megírta, hogy a kislányt természetesen magához veszi. Ó, Polly kisasszony tudja kötelességét, megteszi, ha kellemes, ha nem.

Gondolatai a múltba vándoroltak, Jenny nővéréhez. Jenny volt a gyermek anyja. Húszéves korában, a család tiltakozása ellenére, férjhez ment a fiatal paphoz. Volt a városban egy gazdag fiatalember, aki szintén pályázott Jenny kezére. Őt a család sokkal szívesebben látta volna, Jenny azonban hallani sem akart róla. A gazdag kérő már nem volt fiatal, de több pénze volt, mint a fiatal misszionáriusnak, akinek egyebe sem volt szerető szívénel és fiatalos, lelkes eszményeinél. Jenny szemében azonban ez többet ért a pénznél, ami talán nem is olyan csodálatos. Így hát hozzáment a fiatal paphoz és elment messze keletre, misszionáriusnénak. Ezek után a család szakított vele. Polly kisasszony jól emlékezett rá, bár ő volt a legifjabb a családban, mindössze tizenöt éves. A szülők tudni sem akartak többet Jennyről. Az egy ideig írt, sőt, utolsó kisbabáját – a többi mind meghalt –, Pollyanna névre kereszteltette két nővére: Polly és Anna után. Ez volt az utolsó hír, amit tőle kaptak.

Néhány év múlva a pap néhány rövid, fájdalmas sorban tudatta, hogy felesége meghalt. Közben az idő eljárt a „kastély” lakóinak feje felett is. Polly kisasszony elmélázva nézett ki az ablakon a ház alatt elterülő, keskeny zöldellő völgyre. Mennyire megváltozott minden az elmúlt huszonöt év alatt! Polly kisasszony ma már negyvenéves. Egyedül áll a világban. Apja, anyja, testvérei mind elhaltak. Évek óta úrnője már a kastélynak, az

övé apjának minden vagyona. Sokan nyíltan sajnálkoztak rajta magános életéért. Azt tanácsolták, vegye magához egy barátnőjét, vagy legalábbis tartson társalkodónőt. Polly kisasszonynak azonban nem kellett sem a részvétük, sem a tanácsuk. Szeret magában élni, mondta; nem fél az egyedülléttől. Szereti a csendet. Most pedig ... Polly kisasszony felállt. A homlokát összeráncolta, az ajkát erősen összeszorította. Szerencse, gondolta, hogy jószívú teremtés vagyok, aki nem csak hogy tudja, mi a kötelessége, de meg is teszi. Pollyanna! Micsoda nevetséges név.

3

Pollyanna megérkezik

(...)

A vendég rövidesen fel is tűnt. Nyurga, vékony kislány volt, piroskockás ruhájában, két tömött, szőke hajfonat lógázott a hátán, a szalmakalap pedig élénk, szeplős arcoskát árnyékkolt be. Jobbra-balra nézett, mint aki keres valakit. (...)

– Jaj, de szép vidék! Messze vagyunk? Jó volna, mert nagyon szeretek ám kocsikázni! De ha közel van, az se baj – ömlött Pollyanna szájacskájából a szó. – Mert akkor legalább hamarabb odaérünk, és meglátom, milyen a ház! Már olyan kíváncsi vagyok! Milyen csinos utca! Tudtam, hogy csinos lesz, mert édesapa beszélt róla... – Itt Pollyanna hirtelen elhallgatott. Nagyot nyelt szegényke. Nancy kicsit ijedt oldalpillantást vetett rá. A kislány szeme megtelt könnyel, az ajka reszketett. Egy félperc múlva azonban már bátran felkapta a fejét és folytatta a szóáradatot.

– Édesapa mindenről beszélt nekem. Mindenre emlékezett! Jaj, és elfelejtettem megmagyarázni, miért van piroskockás ruhám, amikor gyászt kellene viselnem. Pedig Grayné figyelmeztetett, hogy mindjárt mondjam meg, különben az emberek el fognak csodálkozni rajta. Dehát az utolsó küldeményben a miszsió részére semmi fekete nem érkezett, éppen csak egy öreg néninek való, fekete bársonykabátka. Carr dékán felesége kijelentette, hogy azt nem hordhatom. Meg aztán szürkés foltok is voltak rajta, a könyökénél, mert kissé elvászott már az anyag. A hölgyegylet egy része akart is venni nekem egy fekete ruhát és kalapot, de leszavazták őket. Azt mondták, a szőnyeg a temp-

lomba fontosabb. Meg aztán Whitené azt mondta, hogy ő úgysem szereti a fekete kislányokat, illetve a kislányokat feketében.

Pollyanna egy pillanatra elhallgatott, mire Nancy félénken közbeszólt:

– Nem baj, nem a ruha a fontos.

– Jaj, de jó, hogy maga is így gondolja! – mondta Pollyanna és ismét nyelt egyet. – Persze, sokkal nehezebb volna fekete ruhában örülni...

– Örülni? Minek? – hüledezett Nancy.

– Hát – annak, hogy apa a mennyországba ment, édesanyámhoz és a többi testvérkémhez. Apa azt mondta, örüljek neki. De

nagyon nehezen megy, még a piroskockás ruhában is. Nagyon hiányzik nekem. Nem tehetek róla, de azt kell gondoljam, hogy nekem mégis nagyobb szükségem volna rá, mint édesanyámnak és testvérkémnek, mert utóvégre azoknak ott a jó Isten és az összes angyalok, nekem pedig nem maradt egyebem, csak a nőegylet. De most már minden könnyebb lesz, hogy magánál lehetek, Polly néni! Jaj, de örülök, hogy van egy Polly nénim!

Nancy szívfájdító részvéte a kis árva iránt ijedt megbotránkozásba csapott át. – Ez... ez borzasztó tévedés! – mondta hebegve. – Én nem vagyok Polly néni! Én csak a Nancy vagyok! (...)

4

A kis padlásszoba

(...) A kislány, nagy, kék szeme állandóan jobbra-balra járt, nehogy bármit is elmulasszon a sok szép látnivalóból. A fejcskéjében pedig egyetlen gondolat motozott. Vajon melyik ajtó mögött rejtőzik az ő leendő szobája? Egy szép, kedves szobácska, szőnyeggel, függönnyel, képekkel a falon?

Nagnénje ezalatt benyitott a padlásba. Újra lépcsőn mentek felfelé. Itt bizony már nem akadt sok látnivaló. Jobbról-balra pusztá falak.

A lépcső véget ért. Tágas helyiségben álltak, homályba vesző végén a tető majdnem leért a padlóig. Megszámlálhatatlan bőrönd és láda állt egymásra halmozva. Meleg volt, füllesztően meleg. Pollyanna önkénytelenül felemelte a fejét. Nehéz volt lélegzeni ebben a sűrű, fojtó levegőben. Polly néni kinyitott egy ajtót.

– Itt a szobád, Pollyanna, már felhozták a bőröndödet. Nálad van a kulcs?

Pollyanna némán bólintott. Nagyra nyílt szemében ijedtség ült. Nénje összehúzta a szemöldökét.

– Ha kérdek tőled valamit, Pollyanna, válaszolj a száddal, ne csak a fejeddel.

– Igenis, Polly néni.

– Így már jobb. Azt hiszem, mindent megtalálsz itt, amire szükséged van. – Polly néni pillantása a tele vizeskorsóra és a mosdó mellett lógó törülközőkre tévedt.

– Felküldöm Nancyt, az majd segít kicsomagolni. A vacsorát hat órákor találják – tette hozzá és kilibegett a szobából.

Pollyanna úgy maradt állva a szoba közepén, mint akit fejbe-kólintottak. Aztán lassan, sorba, szemügyre vette a kopasz falakat, a függöny nélküli ablakot, a csupasz padlót.

Végül is a kis bőröndön akadt meg a pillantása. A kis bőröndön, amely még nem is olyan régen saját szobájában állt, valahol messze nyugaton, az otthonában... Egyszerre csak odarohant a bőröndhöz, letérdelt mellé, ráborult és arcát két kezébe temette. Így talált rá Nancy néhány perccel később. Lekuporodott melléje és karjába vette a kislányt.

– Szegény kis báránykám! – vigasztalta gyengéden. – Tudtam, hogy így fogom találni.

Pollyanna megrázta a fejét. – Ez mind csak azért van, mert rossz vagyok, nagyon rossz – mondta zokogva. – Sehogy sem tudom magammal elhitetni, hogy Istennek és az angyaloknak nagyobb szükségük volt papára, mint nekem! (...)

Nem állt abban a szobában egyéb, mint egy keskeny, gondosan megvetett ágyacska, két egyenes hátú szék, egy mosdó, egy öltözőasztal – tükör nélkül! – és egy kis asztal. Az ablakokon semmi függöny, a falakon egyetlen kép sem lógott. A nap egész délelőtt sütötte a tetőt és a kis szobában meleg volt, akár egy kemencében. Az ablakokon nem volt zsalu sem. Egy jókora légy haragosan zümmögve éppen nekikoppant az ablaktáblának.

A játék

(...)

– Szegény báránycám! Bizonyára már alaposán megéhezett! Attól tartok, hogy most már... most már a konyhában kell ennie. Tejet és kenyeret kap. A nagynénjének nem nagyon tetszett, hogy nem volt ott a vacsoránál.

– Dehát, hogy lehettem volna? Hiszen odafenn voltam a sziklán!

Nancy lenyelte mosolygását.

– Igen ám – mondta –, dehát ezt Polly kisasszony nem tudta. Sajnálom, hogy most már csak tejet és kenyeret vacsorázhat, borzasztóan sajnálom!

– Miért? Én nagyon örülök neki!

– Örül? Ugyan minek?

– A tejnek meg a kenyérnek. Nagyon szeretem mind a kettőt. Meg aztán annak is örülök, hogy magával vacsorázom!

– Úgy látszik, kisasszonyka, maga a világon mindennek tud örülni – mondta erre Nancy és vidám képe egy pillanatra elborult, mert eszébe jutott, hogyan próbált megbarátkozni a csúf kis padlószobával a bátor kislány. Pollyanna csöndesen kuncogott.

– Hát persze, hiszen erre megy a játék!

– Miféle játék?

– Hát... az örömjáték!

– Kisasszony, mit beszél összevissza?

– Nem beszélek összevissza! A papa tanított rá. Egész kicsi korom óta játszom. A nőegyleti hölgyeket is megtanítottam. Azok is játszották, – legalábbis néhányan közülük.

– Én ugyan nem sokat értek a játékokhoz, de azért csak mondja el, Pollyanna kisasszony, miben áll.

Pollyanna nevetett, de kicsit szomorkásan. A szürkületben arcocskája nagyon sápadtnak és keskenynek látszott.

– Akkor kezdődött, amikor a mankók érkeztek a missziós-hordóban...

– Mankók?

– Igen. Tudja, annyira szerettem volna egy babát. Papa kérte is, hogy küldjenek, de amikor megérkezett a hordó, a hölgy visszaírt, hogy nincs benne baba, csak egy pár kis mankó. Elküldte,

hátha valami gyerek mégis hasznát veszi. Akkor kezdtük játszani a játékot.

– No én aztán igazán nem értem, mi játszánivaló van egy pár mankóval! – jelentette ki Nancy kicsit ingerülten.

– Éppen az az érdekes benne. Mindenben kell találni valamit, aminek örülhetünk – magyarázta Pollyanna komolyan. – És mindjárt a mankókon kezdtük.

– Nohát, ezt aztán értse meg, aki akarja! Hogy lehet örülni annak, ha az ember babát kíván és mankót kap helyette?

A kislány vígan ugrált Nancy mellett.

– Dehogyan nem, dehogyan nem! Bár igaz, hogy az elején én sem értettem – ismerte be. – De papa megmagyarázta.

– Akkor maga pedig magyarázza meg nekem – szólt Nancy kurtán.

– Ó, libuska! Hát annak örültem, hogy nincs szükségem – vágta rá Pollyanna büszkén. – Nagyon egyszerű a játék, ha az ember már belejött!

Nancy kicsit ijedt oldalpillantást vetett a kislányra.

– Hát ez aztán igazán furcsa gondolat!

– Dehogyan furcsa! Inkább nagyszerű! – lelkesedett Pollyanna. – Azóta is mindig játszottuk. És mennél nehezebben megy, annál érdekesebb. Igaz, hogy néha nagyon is nehéz, – például, amikor a papa elment a jó Istenhez, én pedig itt maradtam a nőegyleti hölgyekkel.

– No meg, ha egy rongyos, üres kis padlásszobában kell laknia! – tódította meg Nancy.

Pollyanna nagyot sóhajtott.

– Hát igaz. Ez is nehéz volt, különösen az első pillanatokban. Kicsit árvának éreztem magam! Sehogy sem ment a játék, mert annyira kívántam volna szőnyeget, meg függönyt, meg képeket! Aztán eszembe jutott, milyen csúnyák a szeplőim és ha nincs tükör, legalább nem látom őket, meg az ablakkeretben megláttam az „én” képemet: a kilátást, – és akkor már tudtam, minek kell örülnöm! Ha az ember szorgalmasan keresgél valami után, aminek örülhet, el is felejtí az, amit tulajdonképpen kívánt, mint például akkor a babát.

Nancy nagyot nyelt. Pollyanna újból sóhajtott.

– Általában nem megy nagyon nehezen a dolog, hamarosan eszembe jut, minek örülhetnék. Nagyon szép játék! A papa... – Pollyanna hangja kicsit elakadt –, a papa mindig ját-

szott velem. Most persze nehezebb lesz, mert egyedül kell játszanom. De talán Polly néni majd velem játszik?

– Az? – morogta Nancy a foga között, mérhetetlen megvetéssel, hangosan azonban csak annyit mondott:

– Pollyanna kisasszony, én nem értem ugyan egészen, amit itt magyarázott és nem is vagyok valami ügyes a játékokban, de magával játszom, ha addig élek is!

Pollyanna a nyakába ugrott.

– Ó Nancy, milyen aranyos maga! Meglátja, remek lesz! Annyit fogunk mulatni

Nancy kétkedő arcot vágott.

– Azért rám ne számítson túlságosan, Pollyanna kisasszony! Nem vagyok én nagy játékos már mondtam. De ezt az egyet megpróbálom, meg bizony! Valakinek csak kell játszani a báránycámmal! (...)

15

Dr. Chilton

(...)

– Mit látok! – mondta barátságosan. – Kocsonyát hozott? Nem akar kicsit beszélgetni a beteggel?

Pollyanna arca felragyogott.

– Dehogynem! – kapott a szón.

A doktor intett az asszonynak, mire az félreállt, hogy beengedje Pollyannát, de úgy utánabámult, mintha a világ kilenc csodáját látná egyszerre.

A hallban ijedtképzű fiatalember szaladt az orvos után.

– De doktor úr, hát nem adta ki Pendleton úr a parancsot, hogy senkit se engedjünk be hozzá?

– Kiadta, de itt most én parancsolok – válaszolt az orvos vidáman. – Maga persze nem tudhatja, hogy ez a kislány felér egy egész gyógyszerhátra való erősítő orvossággal. Ha valaki, úgy ő majd felrázza betegünket temetői hangulatából! Azért engedem be hozzá.

– Kicsoda ez a lány?

A doktor pillanatnyi habozás után válaszolt.

– Városkánk egyik legismertebb hölgyének unokahúga. Whittier Pollyanna a neve. Jómagam még csak futólag ismerem a kis hölgyet, de betegeim hál' Istennek, annál alaposabban ismerik!

Az ápoló elmosolyodott.

– És miféle csodaszert ír elő a kislány?

A doktor vállat vont.

– Pontosán nem tudnám megmondani. Azt beszélnek azonban, hogy akármi történik, akárhogyan van, mindig jókedvű és mindig tud örülni valaminek. Jóformán nincs betegem, aki ne tudna róla valami furcsa kis történetet és mindegyikben ez a mindennek való örültség rejteződik. – Chilton doktor elmosolyodott. – Szeretném, ha előírhatnám, mint valami doboz pirulát, vagy kanalas orvosságot, bár – tette hozzá nevetve – ha sok ilyen ember szaladgálna a világon, attól tartok, maga is, meg én is szögren akaszthatnánk a diplománkat és mehetnénk drótszeget árulni! – Ezzel vidáman búcsút intett, kiment, beszállt a kocsiba és elhajtott. (...)

32

Pollyanna levelet ír

Édes Polly néni és Tom bácsi!

Járok! Járok! Ma reggel már elmentem az ágytól az ablakig, összesen hat lépést! Jaj, de boldog vagyok!

A doktor bácsik mind körülálltak, és mosolyogtak, az ápolónők is ott voltak, azok meg sírtak. A szomszéd szobában lakik egy hölgy, az múlt héten járt először, ő is bekukkantott hozzám, egy másikat, aki valószínűleg már a jövő hónapban járni fog, hordágyon behozták, hadd lássa, mit tudok én már. Meg is tapsoltak! Tilly, a néger takarítónő, aki a folyosókat szokta felmosni, belesett az ablakon és egyre azt kiabálta: édes mézecsém! Ha ugyan nem sírt annyira, hogy még kiabálni sem tudott.

Nem értem miért sírtak! Én kiáltani, énekelni szerettem volna! Ó, ó, ó! Polly néni képzeld el: járok!! Most már nem bánom, hogy tíz hónapig itt kellett lennem, hiszen az esküvőt azért nem mulasztottam el. Egészen rád vallott a gondolat, Polly néni, hogy itt tartsd meg az esküvőt nálam, a szobában. Senki sem tud olyan szép dolgokat kitalálni, aminek örülhet az ember, mint te!

Azt mondják, rövidesen már indulhatok haza. Jaj, csak gyalog mehetnék egész úton! Azt hiszem, még kocsikázni sem fogok soha többé, mindig csak gyalog akarok majd járni. Jaj, de boldog vagyok! Most már mindennek a világon örülök! Még annak

is, hogy egy darabig béna voltam: mert az ember csak akkor érti meg, mit jelent az, hogy járni tud, ha egy darabig nem tudott.

Holnap már nyolc lépést tehetek.

Nagyon szerető unokahúgod:

Pollyanna

Forscher Irma fordítása

Amit a műről tudnod kell

Keletkezése • 1913-ban írta Eleanor H. Porter ezt a művét. Az USA-ban a legnépszerűbb regények közé tartozik.

Címe • Eredeti címe: *Pollyanna*, magyar címe: *Az élet játéka*, sokkal jobban fedi a regény lényegét, mondanivalóját.

Műfaja • Regény

Helyszíne • Az Egyesült Államok egyik tagállama, Vermont egyik kis városkája, Beldingsville.

Témája • Egy árva kislány életének története, aki elsajátította és alkalmazta a néhai édesapjától tanult jóság tudományát.

Alapgondolata • Az életben mindig van ok az öröme, a legnehezebb helyzetekben is a pozitívumot kell nézni. Ez az élet-szemlélet lendít át a mélypontokon.

Cselekménye • Eleanor Porter egy XIX. századi protestáns közösség szigorú világába vezet bennünket, ahol Polly kisasszony, Nancy, a szolgálta és Tom, a kertész élnek mindennapi életüket. Polly, a Harrington kastély úrnője meglehetősen hűvös természetű, aki életét szigorú szabályok szerint éli, s e szabályok betartását környezetétől is elvárja. Ebbe a milióbe csöppen be Pollyanna, Polly kisasszony elárvult unokahúga. Feszült várakozás előzi meg Pollyanna érkezését, mindenki egy megtört, folyton síró kislányra számít. Pollyanna azonban mindennek örül, s igyekszik másokat is jókedvre deríteni. Hamar kiderül, hogy örömeinek forrása egy a néhai édesapja által kiötlött játék. Pollyanna nagyon szeretett volna egy babát, várta a havonta érkező missziós hordót, melyben ruhákat és más adományokat küldtek nekik. Egy alkalommal azonban baba helyett csak gyerekeknek való mankót talált. Elkeseredett, de apja megvigasztalta: „Örülj neki, hogy nincs rá szükséged!” Ekkor kezdtek el közösen játszani egy játékot, melynek az a lényege, hogy bármi is történjék az életben, mindig találni kell benne valamit, aminek örülni

lehet. Ezzel a játékkal vitt örömet Pollyanna a kisváros életébe. Persze, nem volt mindig könnyű. Egy alkalommal így vallott Pollyanna a játékról: „*Minél nehezebben megy, annál érdekesebb. Igaz, hogy néha nagyon is nehéz, – például amikor a papa elment a Jóistenhez, én pedig itt maradtam a nőegyleti hölgyekkel.*”

Mi is ez a titokzatos örömjáték? • Arról szól az élet játéka, hogy a rossz helyzetekben, mindenben, mindenkor, bármi szomorúság is ér bennünket, amikor legszívesebben csak leborulnánk az ágyra és álomba sírnánk magunkat, vagy már ott tartunk, hogy „*minek ez?, minek az?, úgysis teljesen mindegy*” – na, akkor találjunk mindenben valamit, aminek örülni tudunk.

Szerkezete • A regény epikus szerkezetű. 32 fejezetből áll.

I. Előkészítés: Miss Polly Harrington házának bemutatása. Történik mindez a kis árva Pollyanna érkezésének reggelén júniusban.

II. Bonyodalom: White O. Jeremiach levele arról, hogy Pollyanna megárvult, s más rokonság nem lévén, a nagynénjének kellene őt befogadni.

III. Kibontakozás: Pollyanna ismerkedése Polly nénivel; új szokások a házban a lány érkezése után; Pollyanna megismerkedik és barátságot köt Beldingsville lakosságával; Az örömjáték, melynek lényege: mindenben – a nehézségekben, szenvedésekben is – azt kell keresni, aminek örülni lehet.

IV. Tetőpont: Pollyannát elüti egy autó, deréktől lefelé megbénul; véletlenül meghallja, hogy betegsége gyógyíthatatlan; Chilton doktor reményt ad Pollyannának a felépülésre.

V. Megoldás: Pollyanna levelet ír nagynénjének, melyben lassú gyógyulásáról és arról számol be, hogy járni tanul, s megtett lépéseinek számát naponta kettővel növeli.

Szereplők • *Pollyanna Whittier*, a főszereplő. 11 éves. Vidám, kedves, társaságkedvelő, optimista kislány. *Miss Polly Harrington* – Pollyanna nagynénje. Szigorú, nyugodt, kiegyensúlyozott. Megtanult boldognak lenni. *Nancy*, a szobalány Polly néni házában. Jóságos és érzékeny. *Tom*, a kertész, kedves, szorgalmas, érzékeny. *Jimmy Bean* – 10 éves árva fiú. Büszke, őszinte, hálás. *Mr. John Pendleton* – visszahúzódó, komoly férfi. Szerelmes volt Pollyanna anyjába. *Chilton doktor* – magányos, kedves és érzékeny. Szerelmes Polly nénibe.

Mellékszereplők: Timothy, a sofőr, Mrs. Snow, a rokkant, a lánya, Paul Ford, a lelkész, Mrs. Benton, az özvegy, Mrs. Payson, Mrs. Tarbell.

■ **Pollyanna:** a főszereplő, aki 11 éves korára megárvul. Édesanyja korábban meghalt, lelkipásztor édesapjával él annak haláláig. Édesapja halála után az árva kislányt magához veszi nagynénje, a szigorú Polly kisasszony, Harrington kastély jómódú úrnője, aki egész nap a „kötelességét teljesíti”, egyszerű és puritán, magányos életet él. A regényben nyomon követhetjük életének alakulását közel két éven át a júniusi Beldingsville-be érkezésétől az októberi autóbaleseten, a mozdulatlanságra ítélt egész tavaszon át, majd a tíz hónapos kezelés folyamatát, amíg a kislány talpra nem áll. Pollyanna személyiségével, jelenlétével megváltoztatja a kisváros életét, örömet visz a szürke hétköznapiakba, a végén mindenkinek megtanítja a játékot, még Polly kisasszonynak is.

Pollyanna különleges kislány. A világi okosság, a felnőttek mesterkedései még át nem formálták. Nem tud még semmiről, és semmije sincsen. Hamvas, eredeti és közvetlen. Védettségben él, és mindenestül átadja magát azoknak, akik szeretik. Ámulva néz szét maga körül. Ami rossz, hamar elfelejti, s mindjárt föl-fedez mindenben valamit, aminek örülhet. Örökké játszik, nem fárad bele napestig. *(Szedő Dénes)*

Mosolyt csal az arcára Mrs. Snow-nak, aki ágyhoz kötött beteg, felmelegíti a szívét a „remetének” Pendleton John-nak, aki évek óta senkivel sem beszél, összehozza Nancyt és Timothyt, segít a kis árva fiúnak, Jimmy Beannek, végül a nagynénjét is kibékíti a régi szerelmével, Chilton doktorral. Pollyanna egy bal eset következtében megbénul, a „játékosok”, a városka lakói megpróbálnak visszaadni neki valamit a sok jóból, amit adott nekik.

Pollyanna nem ismerte a pozitív pszichológia elveit, de mégis jól alkalmazta: *„kötelezzük el magunkat a céljaink mellett, legyünk optimisták, nyilvánítsuk ki hálánkat, gondolkodjunk pozitívan, hagyjunk fel a rágódással, gyakoroljuk a jócselekedeteket, ápoljuk a társas kapcsolatainkat, élvezzük az apró örömeket, törekedjünk áramlatélményekre...”*

Üzenete • Ebben regényben nem a felnőttek világa öli meg a gyermeket, hanem megfordítva: egy gyermek hódítja meg varázsával a felnőttek szigorú és rideg világát – szinte játszva. A megható, fordulatos, egyszerre szórakoztató és elgon-

dolgoztató regény segít visszaadni azt a képességünket, hogy tudjunk rácsodálkozni a dolgokra és örülni a hétköznapoknak. Van-e nagyobb ajándék az életnél? Az, hogy öröme születtünk a világra – mindig és mindenütt érvényes. Vagyis fedezzük fel még a legrosszabb helyzetekben is azt, aminek örülni tudunk, amiért érdemes élnünk. Persze ez nem mindig egyszerű! Ezt Pollyanna is nagyon sokszor elmondja. Sőt! Minél nehezebben találunk valamit, aminek örülni tudunk, annál nehezebb, de egyben jobb, érdekesebb a játék.

1. Ki, és mikor írta *Az élet játéka* c. regényt? **2.** Mi az eredeti címe? **3.** Olvasd el az I. fejezetet, és keresd ki a Polly nénit jellemző mondatokat! Milyen embernek ismerted meg? **4.** Milyen szobába költöztette Pollyannát a nagynénje? Lapozz vissza a szoba leírására? Csalódott volt-e a kislány? Miért? **5.** Hogyan vigasztalta magát? **6.** Mi az örömjáték lényege? Ki tanította erre a játékra? Mivel kezdődött? Többször elmeséli ezt a történetet Pollyanna? **7.** Sorold fel a regény szereplőit, jellemezd őket röviden! **8.** Kik a pozitív, és kik a negatív szereplők? Megváltoznak-e a regény végére? **9.** Igazak-e szerinted ezek az állítások: **a)** a regény szemléletmódot ad; **b)** általános érvényű mondanivalója: öröme születtünk a világra; **c)** nemcsak gyermekeknek szól? Vitassátok meg! **10.** Válaszd ki a felsoroltak közül azt az állítást, amivel egyetértesz!

- A történet pozitív gondolkodásra tanít, arra, hogy örüljek az életnek.
- Megtanít optimistának lenni és mindenben a jót látni.
- Érzékenységre és játékoskodásra tanít.
- Megtanít segíteni a bajba jutott barátokon.
- Megtanít hűségesebbnek és kitartónak lenni.
- Arra tanít, hogy soha ne veszítsem el a reményt.

11. Játsszatok örömjátékokat! Vonjátok be szüleiteket is a játékba!

12. Családi mozizás keretében nézzétek meg a regény alapján készült játékfilmet itt: <https://www.youtube.com/watch?v=Dupar0uYhig>!

Erre a linkre kattintva elolvashatjátok a könyv elektronikus változatát: http://ppek.hu/szit-pdf/Eleanor_H_Porter_Az_elet_jateka_facsimile.pdf.

TARTALOM

Bevezető.....	3
AZ IRODALOMRÓL.....	5
KÖNYVEK KÖZÖTT.....	8
STEINHOFER KÁROLY: A könyv története	8
BIBLIAI TÖRTÉNETEK	11
A BIBLIA.....	11
AZ ÓSZÖVETSÉG: A teremtés könyve. A világ teremtése.....	14
A második teremtéstörténet. A Paradicsom.	
A bűnbeesés. Vízözön. Babel tornya	16
AZ ÚJSZÖVETSÉG:	
Jézus születése. A tizenkét éves Jézus a templomban	23
A MÍTOSZOK VILÁGA.....	27
GÖRÖG ÉS RÓMAI MÍTOSZOK	31
Daidalosz és Ikarosz.....	31
Prométheusz	34
Romulus és Remus	36
TEREMTÉSTÖRTÉNETEK	39
GILGAMES-EPOSZ	40
Teremtés	40
A vízözön.....	41
KALEVALA.....	45
A világ teremtése.....	45
A NÉPKÖLTÉSZET VILÁGA.....	50
NÉPBALLADA	50
Kőműves Kelemenné	53
Két kápolnavirág	59
HŐSÖK AZ IRODALOMBAN.....	63
AZ ELBESZÉLŐ KÖLTEMÉNY	63
FAZEKAS MIHÁLY: Lúdas Matyi	64
AZ IRODALMI LEVÉL	78
Petőfi Sándor és Arany János barátsága.....	79
Petőfi levele Aranyhoz	80
PETŐFI SÁNDOR: Arany Jánoshoz.....	81
ARANY JÁNOS: Válasz Petőfinek.....	82
ARANY JÁNOS: Toldi.....	85
Irodalomelméleti ismeretek: előhang, mottó, ének.....	88

Irodalomelméleti ismeretek: megszemélyesítés, hasonlat, metafora	93
Irodalomelméleti ismeretek: életkép, konfliktus	98
Irodalomelméleti ismeret: szállóige.....	101
Irodalomelméleti ismeretek: allegória, dialógus.....	107
Irodalomelméleti ismeret: epizód	112
Irodalomelméleti ismeret: fordulat.....	121
A jellemábrázolás módjai. A szereplők rendszere.....	126
Irodalomelméleti ismeretek: tabló, utóhang	150
Irodalomelméleti ismeret: ütemhangsúlyos verselés	155
IFJÚSÁGI NOVELLÁK ÉS REGÉNYEK	
A MAGYAR IRODALOMBAN	156
Irodalomelméleti ismeretek: novella, regény	157
Irodalomelméleti ismeret: ifjúsági regény	158
MÓRA FERENC: Miben lakik a magyar tündér	159
Csontos Szigfrid.....	166
CSUKÁS ISTVÁN: Keménykalap és krumpliorr	173
FEKETE ISTVÁN: Tüskevár	193
SZÜLŐFÖLD, OTTHON, CSALÁD	210
PETŐFI SÁNDOR: Szülőföldemen	214
Irodalomelméleti ismeret: tájleíró költemény	217
Egy estém otthon.....	218
Úti levelek Kerényi Frigyeshez	221
Irodalomelméleti ismeret: útleírás, úti levelek	224
JÓZSEF ATTILA: Anyám. Mama	225
Irodalomelméleti ismeret: személyes líra.....	228
KOSZTOLÁNYI DEZSŐ	230
A Szegény kisgyermek panaszai:	
Mostan színes tintákról álmodom.....	231
Lánc, lánc, eszterlánc	234
Irodalomelméleti ismeret: elégia	236
WEINRAUCH KATALIN: Anyanyelv	238
FÜZESI MAGDA: Útban hazafele	240
Irodalomelméleti ismeretek: lírai alany, lírai én, téma, versforma, rím, rímszerkezet, keresztrím, alliteráció	244
KITEKINTÉS A VILÁGIRODALOMBA	245
MARK TWAIN: Tom Sawyer kalandjai	246
RUDYARD KIPLING: A dzsungel könyve.	
Maugli testvérei.....	265
ELEANOR H. PORTER: Az élet játéka	278

Навчальне видання

ДЕБРЕЦЕНІ Оніка Олександрівна

УГОРСЬКА ТА ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

**Підручник інтегрованого курсу для 6 класу
закладів загальної середньої освіти**

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
„Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей”

Угорською мовою

Редактор *М. Д. Дебрецені*

Коректор *Г. М. Турканич*

Формат 70×100/16.

Ум. друк. арк. 22,976. Обл.-вид. арк. 21,0.

Тираж 1640 пр. Зам. № 23-231

Державне підприємство

„Всеукраїнське спеціалізоване видавництво „Світ”

79008 м. Львів, вул. Галицька, 21

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 4826 від 31.12.2014

www.svit.gov.ua

e-mail: office@svit.gov.ua

Друк ПрАТ «Білоцерківська книжкова фабрика»

09100, Київська обл., м. Біла Церква, вул. Леся Курбаса, буд. 4

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 5454 від 14.08.2017